

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1940

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
1. Εὐεργέται	δ'
2. Διοικητικὸν Συμβούλιον	ε'
3. Ἐπίτιμοι σύμβουλοι	ς'
4. Ἐπίτιμοι ἑταῖροι	ζ'— θ'
5. Ἀντεπιστέλλοντες ἑταῖροι	ι'
6. Τακτικοὶ ἑταῖροι	ια'— ιδ'
7. Γενικὴ ἔκθεσις τοῦ Γραμματέως περὶ τῶν πεπραγμένων	1— 26
8. Ἀνασκαφὴ Μαραθῶνος ὑπὸ Γεωργίου Σωτηριάδου	27— 39
9. Ἀνασκαφὴ Ἱερᾶς Ὀδοῦ ὑπὸ Κ. Κουρουνιώτου καὶ Ι. Τραυλοῦ	40— 41
10. Ἀνασκαφὴ Ἐλευσίνος ὑπὸ Κ. Κουρουνιώτου καὶ Ι. Τραυλοῦ	42— 44
11. Ἀνασκαφὴ ἐν Ἐλευθεραῖς Βοιωτίας (Πανάκτου) ὑπὸ Εὐσταθίου Γ. Στίκα	45— 52
12. Ἀνασκαφαὶ ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ ὑπὸ Γ. Α. Σωτηρίου	53— 72
13. Ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναῶ τῆς ἁγίας Σοφίας ὑπὸ Μ. Γ. Καλλιγᾶ	73— 84
14. Ἀνασκαφαὶ ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ Ἰωάννου Παπαδημητρίου	85— 99
15. Ἀνασκαφαὶ ἐν Σικυῶνι ὑπὸ Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδου	100— 102
16. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀρχαίᾳ Ἀχαΐᾳ ὑπὸ Νικολάου Κυπαρίσση	103— 106
17. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ ὑπὸ Γ. Α. Σωτηρίου	107— 118
18. Ἀνασκαφαὶ ἐν Νάξῳ ὑπὸ Χ. Ι. Καρούζου	119— 124
19. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἰκαρίᾳ ὑπὸ Λίνου Πολίτη	124— 138
20. Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἰκαρίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1938 ὑπὸ Λίνου Πολίτη	139— 155
21. Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1939	156— 159
22. Συνέλευσις τῶν ἑταίρων	160— 161
23. Ἐκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς	162— 166
24. Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1939	167— 169
25. Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας	170— 172
26. Κίνησις φωτογραφιῶν καὶ φωτογρ. δελταρίων τῆς Ἑταιρείας	173— 176
27. Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	177— 180

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩΙ ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ
ΣΙΜΩΝ Γ ΣΙΝΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
HEINRICH SCHLIEMANN
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
GEORGES CLEMENCEAU
Α. Ε. Η. GOEKOOP
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1939-1941

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β΄.

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ [ΚΥΠΑΡΙΣΣΗΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΛΟΝΑΚΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΟΡΕΑΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΦΙΛΩΤΑΣ ΠΑΠΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Χ. ΧΑΤΖΗΣ

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ

ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

- Ἡ Α. Β. Υ. ὁ προῖγκυψ Διάδοχος τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.**
Edward Capps.— University, Princeton N. J., U.S.A.
Alessandro Della Seta.—Viale glorioso 16, Roma, Italia.
Waldemar Deonna.—Chemin des Fourches, par Chêne, Genève, Suisse.
Charles Diehl.—72 Avenue de Wagram, Paris XVIIe, France.
Wilhelm Dörpfeld.—Hortensienstr. 49, Berlin - Lichterfelde I. Deutschland.
Charles Dugas.—13 Quai Saint-Clair, Lyon I, France.
Sam Eitrem.—Gimle Terrasse 3, Oslo, Norvège.
Sir Arthur Evans.—Youlbury Berks, near Oxford, England.
Sir James Frazer.—Albemarle Club, 37, Dover Street, London, W. 1. England.
Fr. Freiherr Hiller von Gärtringen.—Ebereschenallee 11, Berlin-Westend, Deutschland.
Georg Karo.—University Cincinnati, U.S.A.
Sir Frederic Kenyon.—Kirkstead, Goldstone, Surrey, England.
William Miller.—Ὁδὸς Βησσαρίωνος 10, Ἀθῆναι.
Gabriel Millet.—6, Av. Paul Appell, Paris XIVe, France.
Biagio Pace.—Camera dei Deputati, Roma, Italia.
Roberto Paribeni.—Via dei Prefetti 22, Roma, Italia.
Axel Persson.—Sturegatan 13, Uppsala, Suède.
Ernst Pfuhl.—Schönbeinstrasse 42, Basel, Schweiz.
Charles Picard.—16 Av. de l'Observatoire, Paris VIe, France.
Frederik Poulsen.—Hambroes Allé 12, Hellerup, Dänemark.
Camillo Praschniker.—Universität, Wien I, Deutschland.
Sir W. M. Ramsay.—32 Wentworth Ave. Bournemouth, England († 1939).
Gerhart Rodenwaldt.—Holbeinstr. 53, Berlin. Lichterfelde-West, Deutschland.
Gaetano de Sanctis.—Via Santa Chiara 61, Roma, Italia.
Pierre Roussel.—Rue du Val de Grâce 8, Paris V^e, France.
Hermann Thiersch.—Merckelstr. 9/0, Göttingen, Deutschland († 1939).
Otto Walter.—Λεωφόρος Ἀλεξάνδρου 18, Ἀθῆναι.
Adolph Wilhelm.—Wasagasse 8, Wien IX. Deutschland.
Ulrich Wilcken.—Nussbaumallee 24, Berlin - Charlottenburg 9, Deutschland.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Ρουμανίας Κάρολος.
Carlo Anti. — R. Università, Padova, Italia.
 Παναγιώτης Ἀριστόφρων. — Κηφισιά.
John Davidson Beazley. — Holywell 100, Oxford, England.
James Gordon Bennett. — New York, U. S. A.
Helmuth Berve. — Universität, Leipzig, Deutschland.
Erich Bethe. — Gletschersteinstr. 33, Leipzig O 24, Deutschland.
Robert de Billy. — France.
Friedrich Wilhelm Frhr. von Bissing. — Oberaudorf a. Inn (Bayern), Deutschland.
Carl William Blegen. — University Cincinnati, Ohio, U.S.A. — Πλου-
 τάρχου 9, Ἀθῆναι.
Eberhard Bruck. — Niedenau 49 II, Frankfurt a. M. Deutschland.
Heinrich Bulle. — Konradstr. I, Würzburg, Deutschland.
Ernst Buschor. — Archäol. Seminar d. Universität, München, Deutschland.
Veselin Čaikanović. — Gledstonova 22, Belgrade, Yougoslavie.
Rhys Carpenter. — Bryn Mawr College, Bryn Mawr Penna U.S.A.
 Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρῦσανθος.
H. Lamar Crosby. —
Ludwig Curtius. — Via Flaminia 318, Roma 25, Italia.
R. M. Dawkins. — Plas Dulas, Llandulas N. Wales.
Robert Demangel. — École française d'Archéologie, Διδότου 6, Ἀθῆναι.
Prince Demidoff. — Λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας 55, Ἀθῆναι.
Léopold Dor. — 39 rue Scheffer, Paris XVIe, France.
 Βίκτωρ Δούσμανης. — ὁδὸς Μενάνδρου 35, Ἀθῆναι.
Hans Dragendorff. — Freiburg i. Br. Lugostr. 17, Deutschland.
Engelbert Drerup. — St. Annastraat 149, Nijmegen, Holland.
George W. Elderkin. — II Haslet Ave. Princeton N. J., U. S. A.
Adolf Erman. — Peter - Lenné - Strasse 22, Berlin - Dahlem, Deutschland († 1939).
Ernst Fabricius. — Goethestrasse 44, Freiburg i. Br., Deutschland.
Giannino Ferrari. — R. Università, Padova, Italia.
Ernst Fiechter. — Freiestr. 20 II, Zürich VII, Schweiz.
Bogdan D. Filow. — Krakra 26, Sofia, Bulgarie.
Roy Flickinger. — University Iowa City. - U. S. A.

- Sir Edgar John Forsdyke.**—British Museum, London, W.C.1, England.
Ernst Arthur Gardner.—Recess, Boyne Hill, Maidenhead, England
 († 1939).
Stanislaw J. de Gasiorowski.—Ul. Jozefa Pilsudskiego 6, Cracovie,
 Pologne.
 Ὁ Παναγ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος.
Jeanne Goekoop de Jongh.—Willeminapark 15, Breda, Holland.
Earl Granville.—England († 1939).
Henri Grégoire.—45 rue des Bollandistes, Bruxelles, Belgique.
Le R. P. Guillaume de Jerphanion.—7 Piazza S. Maria Maggiore,
 Roma, Italia.
Anton Hekler.—Palffy ter 5, Budapest II, Hongrie.
Edouard Herriot.—Paris, Chambre des députés.
Bert Hodge Hill.—ὁδὸς Πλουτάρχου 9, Ἀθῆναι.
André Joubin.—3 rue Michelet, Paris VIe, France.
Walther Judeich.—Beethovenstr. 30, Jena, Deutschland.
Walther Kolbe.—Silberbachstr. 21, Freiburg i Br., Deutschland.
Hâmit Zübeyr Koşay.—T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara, Turquie.
Paul Koschaker.—Winklerstr. 13, Berlin-Grünwald, Deutschland.
Otto Kern.—Friedenstr. 23, Halle a. d. Saale, Deutschland.
Johannes Kirchner.—Sponholzstr. 24, Berlin-Friedenau, Deutschland.
Hubert Knackfuss.—Franz Josef-Str. 28 III 1, München, Deutschland.
Pierre de La Coste Messelière.—2 rue Lamennais, Paris VIIIe,
 France.
Scarlat Lambrino.—36e Strada Londra, Bucarest, Roumanie.
Philippe Ernest Legrand.—Bourges (Cher), 15 r. de la Chappe, Lyon,
 France.
Louis E. Lord.—Oberlin College - Ohio U. S. A.
Lucien Magne.—Rue de l'Oratoire du Louvre 6, Paris, France.
Gustave Mendel.—Rue de l'Observatoire, Paris VIII, France.
Benjamin Dean Meritt.—Alexander Street 69. Princeton, New Jer-
 sey, U.S.A.
Ernst Meyer.—Universität, Zürich, Schweiz.
Kazimierz Michalowski.—Brzozowa 12, Varsovie, Pologne.
Mrs William Moore.—4 East 54th St., New York City, U.S.A.
Kurt Müller.—Dahlmannstr. 10 I, Göttingen, Deutschland.
John Myres.—13 Canterbury Road, Oxford, England.
Martin Paul Nilsson.—Bredgatan 25, Lund, Suède.
Charles Nizet.—7 Avenue de Breteuil, Paris, France.

- Ettore Pais.**— Via Nicola Fabrizi 8, Roma 5, Italia († 1939).
Alfred Philippson.— Königstrasse 1, Bonn, Deutschland.
Princesse Edmond de Polignac.— 43 Avenue Henri Martin, Paris XVIe, France.
Νικόλαος Πολίτης.— 17 rue Auguste Vacquerie, Paris XVIe, France.
Georges Radet.— 9bis Rue de Cheverus, Bordeaux (Gironde), France.
La Comtesse de Riencourt.— Λεωφόρος Ἀμαλίας 34, Ἀθήναι.
Giulio Rizzo.— Via Palestro 75, Roma 6, Italia.
David Moore Robinson.— Club Road 300, Baltimore Md., U.S.A.
John Rockefeller Jr.— Rockefeller Center, New York City N.Y. U.S.A.
Otto Rubensohn.— Dufourstrasse 42. Dufourhaus Basel, Schweiz.
Martin Schede.— Alte Schildowerstr. 77-78, Glienicke - Nordbahn über Berlin - Hermsdorf, Deutschland.
Hans Schrader.— Taunusplatz 18 I, Frankfurt a. M. Deutschland.
Henri - Arnold Seyrig.— Grand Sérail, Beyrouth (Syrie).
Theod. Leslie Shear.— 2 Battle Road, Princeton, New Jersey U.S.A.
Sir Cecil Smith.— London, England.
Antonio Sogliano.— Via Carlo Altobelli 25, Napoli, Italia.
Vittorio Spinazzola.— Museo San Martino, Napoli, Italia.
Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων.
Gorham Phillips Stevens.— Ἀμερικανικὴ Σχολή, Σπενσίππου 52, Ἀθήναι.
Mrs Eugénie Sellers-Strong.— Via Balbo 35, Roma 22, Italia.
Josef Strzygowski.— Würzburggasse 29, Wien. XIII/10, Deutschland.
Hidenaka Tanaka.— Imperial University, Kyoto, Japan.
Albert Trapman.— England.
Percy Nevill Ure.— University, Reading, England.
René Vallois.— 43 rue Ausone, Bordeaux (Gironde), France.
Lincoln Mac Veagh.— Ἀμερικανικὴ Πρεσβεία, Ἀθήναι.
Alan John Bayard Wace.— Little St Mary's Lane, Cambridge, England.
Carl Watzinger.— Staufenstr. 7, Tübingen, Deutschland.
Carl Weickert.— Staatliche Museen, Am Lustgarten. Berlin C 2, Deutschland.
Wilhelm Wilberg.— Mozartgasse 4, Wien. IV, Deutschland.
A. Willems.— Université, Bruxelles, Belgique.
Arthur Maurice Woodward.— 395 Fulwood Road, Sheffield, England.
Walther Wrede.— Deutsches Archäologisches Institut, Φειδίου 1, Ἀθήναι.
Gerard Mackworth Young.— British School Σπενσίππου 50, Ἀθήναι.

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΕΣ ΕΤΑΙΡΟΙ

Richard David Barnett.— 41, Ossington Street, London W. 2, England.

Oscar Broneer.— American School of Classical Studies,
Σπενσίππου 52, Ἀθῆναι.

Henri Ducoux.— École française d'Archéologie, Ἀθῆναι Διδότου 6.

Thonar J. Dunbabin.— All Souls Collegd, Oxford, England.

Karl Kübler.— Deutsches Archäologisches Institut, Φειδίου 1, Ἀθῆναι.

Paul Lemerle.— École française d'Archéologie, Ἀθῆναι, Διδότου 6.

Kyryl Nedeff.— Ministère des affaires étrangères Sofia, Bulgarie.

Ibraim Noshy.— Egyptian University of Cairo, Egypt

Iwan Velkoff.— Musée National, Sofia, Bulgarie.

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Σημ.—Οί δι' ἄστερίσκου σημειούμενοι ἑταῖροι εἶναι ἰσόβιοι.

1. Ἀβραμέας Εὐστράτιος.	30. Γκίζης Βαρθολομαῖος.
2. * Ἀγγελόπουλος Θεόδωρος.	31. Γουδῆς Δημήτριος († 12-2-1939).
3. * Ἀθανασάκης Ἰωάννης.	32. Γροῦνδμαν Ἀχιλλεύς.
4. * Αἰγινήτης Βασίλειος.	33. Δέγλερης Ἀλέξανδρος.
5. Ἀλεξάκης Χαρίλαος.	34. * Δηλιγιάννης Ἐπαμεινώνδας.
6. Ἀλεξόπουλος Νικόλαος.	35. Δημητριάδης Δημήτριος.
7. * Ἀλιβιζᾶτος Ἀμίλας.	36. * Δημητριάδης Χρῖστος.
8. Ἀναγνωστόπουλος Ἰωάννης.	37. Διαμαντοπούλου Ἀγνή.
9. Ἀναγνωστόπουλος Κυριᾶκος.	38. Διαμαντόπουλος Ἀνδρέας.
10. Ἀναστασιάδης Ἀναστάσιος.	39. Διαμαντόπουλος Διονύσιος.
11. * Ἀξελὸς Ἰωάννης.	40. Διαμαντόπουλος Ἡρακλῆς.
12. * Ἀποστολάκη Ἄννα.	41. Δόσιος Κωνσταντῖνος.
13. Ἀποστολάκης Δημήτριος.	42. * Dörpfeld Wilhelm.
14. Ἀποστολίδης Χρῆστος.	43. Δουκάκη Εὐανθία.
15. * Ἀρβανιτόπουλος Ἀπόστολος.	44. Δραγάτσης Ἀθανάσιος Ἰακ.
16. Βαλάσης Θωμᾶς.	45. Δραγούμης Φίλιππος Στ.
17. Βάλληνδας Πέτρος Γ.	46. Δρόσος Ἰωάννης Ἀντ.
18. Βαρούχα Χριστοδουλοπούλου Εἰρ.	47. * Δυοβουνιώτης Γεώργιος.
19. * Βέλτσος Γεώργιος Νικολ.	48. * Δυοβουνιώτης Κωνσταντῖνος.
20. * Βερναρδάκης Κωνσταντῖνος.	49. * Ἐμπεδοκλῆς Γρηγόριος.
21. * Βιζουνίδης Περικλῆς.	50. * Ἐμπειρῖκος Μιχαήλ.
22. * Βολονάκης Μιχαήλ.	51. * Ἐξαρχόπουλος Νικόλαος.
23. * Βορέας Θεόφιλος.	52. Ἐξαρχος Νικόλαος.
24. Βουγιούκας Γεώργιος.	53. Εὐαγγελίδης Δημήτριος.
25. Γαλανὸς Σπυρίδων.	54. Εὐαγγελίδης Τρύφων.
26. Γεδεὼν Μανουήλ.	55. Ζαρίφης Γεώργιος.
27. * Γερογιάννης Κωνσταντῖνος.	56. * Ζέγγελης Κωνσταντῖνος.
28. Γεωργόπουλος Μελέτιος.	57. * Ζηλήμων Ἀντώνιος.
29. Γιαννόπουλος Δημήτριος.	58. Ζωγράφος Γεώργιος.

59. Ζωγράφος Κωνσταντῖνος.
60. Ἡλιόπουλος Βασίλειος.
61. Ἡλιόπουλος Παναγιώτης.
62. * Θεοδωράκης Γεώργιος.
63. † Θεόκλητος Καλαβρ.-Αἰγιαλείας.
46. Θεοφανείδης Βασίλειος.
65. Θρεψιάδης Ἰωάννης.
66. Ἰγγλέσης Σωτήριος.
67. Ἰωαννίδης Ἰωάννης Γ.
68. * Καβαλλιεράτος Ἀννινος Μιλτ.
69. * Καλαποθάκης Δημήτριος.
70. Καλιτσουνάκης Δημήτριος.
71. Καλιτσουνάκης Ἰωάννης.
72. Καλογερίκου Μαρία.
73. Καλογερόπουλος Διονύσιος.
74. Κανελλόπουλος Παναγιώτης.
75. Καντᾶς Ἡλίας.
76. Καντιάνης Νικόλαος.
77. * Καπερώνης Νικόλαος.
78. Καπρουλᾶς Γεώργιος.
79. Καραβίας Ἰπποκράτης.
80. Καραγιαννόπουλος Γεώργιος.
81. Καραθανάσης Δημήτριος.
82. * Καραθεοδωρῆ Κωνσταντῖνος.
83. Καράκαλος Νικόλαος.
84. * Καρανδρέας Ἀπόστολος.
85. Καραχάλιος Θεμιστοκλῆς.
86. * Καρκούλιας Ἡρακλῆς.
87. Καρούζου Παπασπυρίδου Σέμνη.
88. Καρούζος Χρῖστος.
89. * Καστόρχης Δημήτριος.
90. * Κάτσανος Νικόλαος.
91. Καψάλης Ἰωάννης.
92. * Κεραμόπουλλος Ἀντώνιος.
93. Κολλινιάτης Ἡλίας.
94. Κολλινιάτης Σπυρίδων.
95. Κολοκοτσᾶς Εὐάγγελος.
96. Κοσμόπουλλος Δημήτριος.
97. Κοτζιᾶς Νικόλαος.
98. * Κουγέας Σωκράτης.
99. Κούζης Ἀριστοτέλης.
100. Κουκουλῆς Φαίδων.
101. * Κουμανούδης Πέτρος († 2.3.39).
102. * Κουρουνιώτης Κωνσταντῖνος.
103. Κρασιώτης Ἰωάννης.
104. * Κρητικός Εὐάγγελος.
105. Κριεζῆς Ἀλέξανδρος.
106. * Κριεζῆς Ἀνδρέας.
107. * Κριεζῆς Ἐμμανουήλ.
108. Κριμπᾶς Ἀθανάσιος.
109. Κριμπᾶς Βασίλειος.
110. Κριμπᾶς Ἡλίας.
111. * Κυπαρίσσης Νικόλαος.
112. * Κύρης Μιχαήλ.
113. Κυριαζῆς Ἀθανάσιος.
114. * Κυριαζῆς Σπυρίδων.
115. Κυριακὸς Ἰωάννης Π.
116. Κωνσταντῖνου Ἰωάννα.
117. Κώττα Βενετία.
118. Κωττάκης Λεωνίδα.
119. Λαμπίκης Βασίλειος.
120. Λάμπας Γεώργιος.
121. Λιβιεράτος Σπυρίδων.
122. * Λιμπερόπουλος Παναγιώτης.
123. Λογοθέτης Κωνσταντῖνος.
124. Λῶ Πειρουνάκη Αἰκατερίνη.
125. Μαγιάσης Σωτήριος.
126. Μακαρόνας Χαράλαμπος.
127. Μακκᾶ Ξανθίππη Π.
128. * Μακρῆς Γεράσιμος.
129. * Μακρόπουλος Ἰωάννης.
130. * Μαλτέζος Κωνσταντῖνος.
131. * Μανέτας Ἰωάννης.
132. * Μαντζούφας Ἀνδρέας.
133. Μαντζούφας Γεώργιος.
134. Μαντούδης Μιχαήλ.
135. * Μαργαρίτης Σπυρίδων.
136. Μαριδάκης Γεώργιος.

137. Μαρινᾶτος Σπυρίδων.
138. * Μαρκόπουλος Βασίλειος.
139. Μαυρούλιας Ἰωάννης.
140. Μέγας Γεώργιος.
141. * Μερκούρης Σπυρίδων († 3-4-39).
142. Μέρμηγκας Κωνσταντῖνος.
143. * Μεσολωρᾶς Ἰωάννης.
144. Μεσολωρᾶς Παναγιώτης.
145. Μηλιάδης Ἰωάννης.
146. * Μητσόπουλος Χρῖστος.
147. Μιχαηλίδης Μιχαήλ.
148. Μπαβαβέας Ἀδαμάντιος.
149. * Μπαλᾶνος Νικόλαος.
150. * Μπάρτ Γουλιέλμος.
151. * Μπαχαρίας Στυλιανός.
152. * Μπενάκης Ἀντώνιος.
153. * Μπένσης Βλαδίμηρος.
154. * Μπέρτος Νικόλαος.
155. Μπουρνιάς Ἀντώνιος.
156. Μυλωνᾶς Γεώργιος.
157. * Νεγροπόντης Μιλιτιάδης.
158. * Νικολαΐδης Λουδοβίκος.
159. Νομικὸς Δημήτριος.
160. Νομικὸς Μᾶρκος.
161. * Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας.
162. Οἰκονόμος Ἀλέξανδρος.
163. * Οἰκονόμος Γεώργιος Π.
164. Οἰκονόμος Χρῆστος Π.
165. Οἰκονόμου Ἀγγελος.
166. Οἰκονόμου Ἰωάννης.
167. Οἰκονόμου Μιχαήλ.
168. * Ὁρλάνδος Ἀναστάσιος Κ.
169. * Παλαμᾶς Κωστῆς.
170. Πάλλας Δημήτριος.
171. Παμπούκας Ἀπόστολος.
172. Παναγιωτόπουλος Μιχαήλ.
173. Πανταζῆς Παναγιώτης.
174. * Παντελίδης Ἐμμανουήλ.
175. Παπαγεωργίου Φιλώτας.
176. Παπαδάκης Κωνσταντῖνος.
177. * Παπαδάκης Νικόλαος.
178. Παπαδημητρίου Ἰωάννης.
179. Παπαδόπουλος Θωμᾶς.
180. Παπαηλιοῦ Χαράλαμπος.
181. Παπαθανασίου Πάνος.
182. Παπαϊωάννου Γεώργιος.
183. Παπαϊωάννου Ἰωάννης.
184. Παπαϊωάννου Κωνσταντῖνος.
185. Παπαϊωάννου Πάνος.
186. Παπακωνσταντίνου Κωνστ. Δ.
187. Παπαμιχαήλ Γρηγόριος.
188. * Παπανδρέου Γεώργιος.
189. Παπανδρέου Πάνος.
190. Παπαντωνίου Ἀπόστολος.
191. Παπαντωνόπουλος Νικόλαος.
192. * Παπαστράτος Ἐπαμεινώνδας.
193. * Παπαστράτος Εὐάγγελος.
194. * Παπαστράτος Ἰωάννης.
195. * Παπαστράτος Σωτήριος.
196. Παπαφλέσσας Γρηγόριος.
197. Παπαφλέσσας Ἰωάννης.
198. Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος.
199. * Παπαφράγκος Στάμιος.
200. Παχνὸς Ἀλέξανδρος.
201. Πεζόπουλος Ἐμμανουήλ.
202. * Πελεκίδης Εὐστράτιος.
203. Πεςματζόγλου Γεώργιος.
204. * Πετιμεζᾶς Θρασύβουλ. († 27-1-39)
205. Πετρακόπουλος Θεόδωρος.
206. * Πετροκόκκινος Δημήτριος.
207. Πετρόπουλος Γεώργιος.
208. Πίστης Νικόλαος.
209. * Πιτίδης Μιχαήλ.
210. * Πλυτᾶς Ἀμβρόσιος.
211. Πολίτης Λῆνος Ν.
212. * Πολίτης Νικόλαος.
213. Πολυχρονιάδης Κωνσταντῖνος.
214. Πορτοκάλης Ἀλέξανδρος.

215. * Πουλίτσας Παναγιώτης.
216. Πουλόπουλος Ἀπόστολος.
217. * Πουρῆς Μιλτιάδης.
218. Πουρναρᾶς Κωνσταντῖνος.
219. Πρινάρης Κίμων.
220. * Πῶπ Γεώργιος.
221. * Ράλλης Γεώργιος Δ.
222. Ράλλης Γεώργιος Μιλτ.
223. * Ράλλης Κωνσταντῖνος.
224. * Ρινόπουλος Μιχαήλ.
225. * Ροζάκης Σταμάτιος.
226. Ρουμπάνης Γεώργιος.
227. Ρούνιος Κωνσταντῖνος.
228. * Ροῦφος Κανακάρης Λουκᾶς.
229. Ρωμαΐδης Ἰωάννης.
230. * Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος.
231. * Ρωμᾶνος Ἄθως.
232. Σαδούκας Χρῖστος.
233. Σακελλαρίου Γεώργιος.
234. Σαρσέντης Λυκοῦργος.
235. Σάργου Αἰμιλία.
236. Σεργόπουλος Ἰωάννης.
237. * Σκάσσης Ἐρρίκος.
238. Σκάσσης Θωμᾶς.
239. * Σκλαβοῦνος Γεώργιος.
240. * Σκοτίδας Εὐάγγελος.
241. Σούλης Γεώργιος.
242. Σοφιανόπουλος Ἀθανάσιος
243. * Σοφούλης Θεμιστοκλῆς.
244. Σπυρόπουλος Παναγιώτης.
245. * Σταθακόπουλος Παναγιώτης.
246. * Σταθαῖος Ἀντώνιος.
247. * Σταμελλᾶτος Γεώργιος.
248. Στάμος Ἰωάννης.
249. * Σταμούλης Μιλτιάδης.
250. * Σταυρόπουλος Ἀγγελος.
251. Σταυρόπουλος Κωνσταντῖνος
252. Σταυρόπουλος Σπυρίδων.
253. Σταυρόπουλλος Φοῖβος.
254. * Στεργιόπουλος Δημήτριος.
255. * Στρέϊτ Γεώργιος.
256. Σφήκας Δημήτριος.
257. * Σωτηριάδης Γεώργιος.
258. * Σωτηρίου Γεώργιος Α.
259. Τεγοπούλου Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα
260. Τεγόπουλος Στυλιανός.
261. Τραυλὸς Ἰωάννης.
262. * Τριανταφυλλᾶκος Νικ. († 5-11-39)
263. Τριανταφυλλίδης Περικλῆς.
264. * Τρικούπης Σπυρίδων Κ.
265. Τσακαλῶτος Ἀθανάσιος.
266. Τσακαλῶτος Πολύβιος.
267. * Τσιπούρας Δημήτριος.
268. * Fabricius Ernst.
269. * Φιλαδελφεὺς Ἀλέξανδρος.
270. Φιλιππίδης Λεωνίδας.
271. * Φίλων Ἀλέξανδρος.
272. * Φίξ Ἰωάννης Καρόλου.
273. Φουντούλης Δημήτριος.
274. Φωτόπουλος Δημήτρ. († 12-9-39)
275. * Χαβιαρᾶς Νικήτας.
276. * Χαριτάκης Γεώργιος.
277. Χάριτος Ἰωάννης.
278. * Χατζάκος Ματθαῖος.
279. * Χατζῆς Ἀντώνιος Χ.
280. * Χατζιδάκης Γεώργιος.
281. Χόνδρος Δημήτριος.
282. Χουδαβερδόγλους Σοφοκλῆς.
283. Χριστίδης Δημήτριος.
284. Χριστόπουλος Μιχαήλ.
285. Χρυσούλης Γκίκας.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1939

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΕΝ Τῇ ΓΕΝΙΚῇ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ 14^{ΗΣ} ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1940

ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Τὸν ἔπαινον τῶν ἐκλιπόντων προτάσσοντες ἐκάστοτε τῆς ἐτησίας λογοδοσίας ἐπιτελοῦμεν οὐχὶ μόνον ἱερὸν καθήκον πρὸς τὴν μνήμην στρατιωτῶν τῆς ἐπιστήμης, οἱ ὅποιοι ἐτελεύτησαν τὸν βίον ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν ὑπὲρ ταύτης ἀγῶνα, ἀλλὰ ἐκτελοῦμεν καὶ ὑποχρέωσιν πρὸς τοὺς ζῶντας, τῶν ὁποίων ὁ διαφωτισμὸς καὶ ἡ ἐνίσχυσις εἶναι θεμελιώδης προϋπόθεσις τῆς ἐργασίας καὶ τῆς προόδου. Εἰς τοῦτο δὲ ἀποβλέπων ὁ λόγος ἐκάστοτε προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ εἰς πάντας τὴν δικαίαν ἀναγνώρισιν τῆς ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐπιστημονικῆς ἀρετῆς γινώσκων «παρὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν τὰς μὲν τῶν χρημάτων κτήσεις καὶ τῶν κατὰ βίον ἡδονῶν ἀπολαύσεις ὑπερεωραμένας, τῆς δ' ἀρετῆς καὶ τῶν ἐπαίνων πᾶσαν τὴν ἐπιθυμίαν οὔσαν, ἐξ ὧν ταῦτ' ἂν αὐτοῖς μάλιστα γένοιτο λόγων, τούτοις ῥήθησαν δεῖν αὐτοὺς τιμᾶν, ἵν' ἦν ζῶντες ἐκτήσαντ' εὐδοξίαν αὕτη καὶ τετελευτηκόσιν αὐτοῖς ἀποδοθείη».

Ὁ Sir William Ramsay ὑπῆρξε καὶ διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ διὰ τὸν διεθνῇ ἐπιστημονικὸν κόσμον ὁ πατριάρχης τῆς Μικρασιατικῆς ἱστορίας καὶ τοπογραφίας τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Τουρκικῶν. Καὶ ἐὰν τίποτε ἄλλο δὲν εἶχε γράψει ὁ Ramsay θὰ ἤρκει ἡ «Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Μ. Ἀσίας», ἵνα καταστήσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀθάνατον, διότι διὰ προσωπικῶν περιηγήσεων, δι' εὐρυτάτης γνώσεως τῶν ἱστορικῶν πηγῶν, δι' αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς κρίσεως καὶ διὰ γλαφυρᾶς ἐκθέσεως συνετέλεσε καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν διεθνῇ ἐπιστήμην λαμπρὸν ὄντως βοήθημα, τὸ ὁποῖον μεθ' ὅλην τὴν πάροδον μακροῦ χρόνου ἀκμάζει ἀκόμῃ καὶ ἐπὶ πολὺ περαιτέρω θὰ διδάσκη καὶ θὰ βοηθῇ τὰς ἱστορικὰς σπουδὰς.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ πρὸ τοῦ 170 μ. Χ., καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁ περιηγητὴς καὶ Ῥωμαῖος πολίτης, καὶ αἱ σημαντικαὶ ἀνακαλύψεις τοῦ ἐπιταφίου ἐπιγραφικοῦ μνημείου τοῦ Ἀγίου Ἀβερκίου καὶ τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας ἀντιγράφου τοῦ Ἀγκυρανοῦ μνημείου τοῦ Αὐγούστου καὶ ἡ μετέπειτα ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ A. von Premerstein ἀνταξία αὐτοῦ δημοσίευσις, καὶ πληθώρα ἄλλων μελετῶν ἐν περιοδικοῖς, μαρτυροῦσι περὶ τῆς πολυμερείας καὶ βαθυνοίας τοῦ Sir William Ramsay.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Hermann Thiersch ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία ἀπώλεσεν ἐπιφανῆ ἐρευνητὴν, ἡ δὲ νέα Ἑλλὰς θερμὸν καὶ εἰλικρινῆ φίλον, τιμήσαντα τὸν ἀπὸ γενεῶν φιλελληνισμόν τῆς οἰκογενείας του καὶ μετ' ἀνυποκρίτου στοργῆς παρακολουθήσαντα πάντοτε τὰς προόδους τῆς τε ἐπιστημονικῆς καὶ τῆς ἄλλης νέας Ἑλλάδος.

Τοῦ Hermann Thiersch ἡ ἐπιστημονικὴ συμβολὴ ὑπῆρξε σημαντικὴ διὰ τε τὴν Ἑλληνικὴν ἀγγειογραφίαν καὶ τὴν Ἑλληνιστικὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν πλαστικὴν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, αἱ δὲ μεγάλαι μονογραφίαι περὶ τοῦ φάρου καὶ τῶν τάφων τῆς Ἀλεξανδρείας, περὶ τῶν Τυρρηνικῶν ἀμφορέων, περὶ τῶν ἀνασκα-

φῶν Αἰγίνης, περὶ τῆς Ἀρτέμιδος Ἐφεσίας, περὶ τῆς Ἀθηνᾶς Medici, καὶ ἰδίᾳ ἡ τελευταία ὥραία καὶ ἐκτενὴς μελέτη του περὶ τοῦ ἐπενδύτου ἀποτελοῦσι θετικὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης.

Ἀλλὰ τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς ἡ προσωπικότης ἐκοσμεῖτο καὶ διὰ τῆς πολυτίμου ἀρετῆς τῆς μετριοφροσύνης, ἥτις συνοδεύουσα τὴν βαθεῖάν του ἐπιστήμην καὶ τὴν ἄκραν αὐτοῦ εὐσυνειδησίαν ἔν τε τῇ ἐρευνῇ καὶ ἐν τῷ ὄλῳ αὐτοῦ βίῳ, καθίστα τὴν μετ' αὐτοῦ ἀναστροφὴν καὶ ὡς διδασκάλου καὶ ὡς φίλου κατ' ἐξοχὴν εὐρυθυμον καὶ ψυχωφελῇ καὶ μεστήν ἀριστοκρατικῆς ἡρεμίας.

Διὰ τοῦτο ἡ λύπη ἡμῶν ὡς ἀρχαιολόγων διπλασιάζεται, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι παρὰ τὸν ἐπιστήμονα ἀπωλέσαμεν ἄριστον ἄνδρα καὶ γνήσιον φίλον τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ernest Arthur Gardner, ἄλλοτε διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς καὶ καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Λονδίνου, ὑπῆρξε δοκιμώτατος ἐπιστήμων καὶ διδάσκαλος, πνευματικὸς πατὴρ πλειόνων Ἀγγλῶν ἀρχαιολόγων, συνδεθεὶς ἰδιαίτερος μετὰ τῆς ἡμετέρας πατρίδος διὰ τῆς ἐνταῦθα ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ δράσεως καὶ εἰς παλαιότερους χρόνους καὶ κατὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ τελευταίαν παρουσίαν τῆς συμμαχικῆς στρατιᾶς τῆς ἀνατολῆς, ὅτε πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν περισυναγωγὴν καὶ διάσωσιν πολλῶν τυχαίως εὗρισκομένων ἀρχαίων μνημείων.

Ὁ Ἐρνέστος Gardner ἡσχολήθη κυρίως περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς πλαστικῆς, ὠφελιμώτατον δὲ κατέλιπεν «Ἐγχειρίδιον Ἑλληνικῆς πλαστικῆς», τὸ ὁποῖον παρέσχε σημαντικὰς ὑπηρεσίας πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἀγαλματοποιίας, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων μελετῶν προήγαγε τὴν ἀρχαιολογίαν, ἡ ὁποία εἰς τὸν Ἐρνέστον καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Percy Gardner ὀφείλει τὴν ποδηγεσίαν αὐτῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ὁ Ettore Pais, ὑπῆρξεν ἐν Ἰταλίᾳ κορυφαῖος ἱστορικὸς τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων μετ' ἐπιζήλου αὐτοτελείας ἐργασθεὶς παρὰ

τὸν Θεόδωρον Mommsen καὶ ἀναχθεὶς εἰς περιοπὴν ἐξελθοῦσαν τῶν ὁρίων τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῇται ὅτι ὁ Pais ὑπῆρξεν ἐπὶ ἱκανὸν καὶ στενώτερον μετὰ τῆς ἀρχαιολογίας συνδεδεμένος ὡς διευθυντὴς τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου τῆς Νεαπόλεως ἐν ταύτῳ δὲ καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς αὐτῆς πόλεως.

Ὁ Adolf Erman, ὁ παγκοσμίως γνωστὸς αἰγυπτιολόγος τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, ἀνήκει εἰς τοὺς ἐπιφανεῖς ἐρευνητὰς τῆς Αἰγυπτιακῆς γλώσσης καὶ θρησκείας καί, καθ' ὅλου, τοῦ Αἰγυπτιακοῦ βίου, περὶ τῶν ὁποίων κατέλιπε σπουδαῖα συστηματικὰ συγγράμματα, συνδέοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀρρήκτως μετὰ τῆς προόδου τῶν Αἰγυπτιακῶν μελετῶν.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀπώλεσε τὸν σεβαστὸν πρεσβύτην Πέτρον Κουμανούδη, τοῦ ὁποίου ἡ στοργὴ καὶ ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ιδρύματος ἡμῶν, προσθέτει νέους δεσμοὺς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Στεφάνου Κουμανούδη, τοῦ ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν σχεδὸν ἐπιφανοῦς Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας καὶ σοφοῦ ῥυθμιστοῦ τῶν ἔργων αὐτῆς. Ὁ Πέτρος Κουμανούδης παρεχώρησεν ἤδη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ πολὺτιμον σειρὰν ἀρχαιολογικῶν βιβλίων καὶ σημειώσεων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἐπλουτίσθη ἡ βιβλιοθήκη καὶ τὸ ἀρχεῖον ἡμῶν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία εὐλόγως συγκινεῖται ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου κληρονομικῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ιδέαν τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀποστολῆς καὶ εὐγνωμόνως ἀναμιμνήσκεται τοῦ Πέτρου Κουμανούδη, τοῦ ὁποίου ἡ εὐγένεια καὶ ἡ ἄλλη ἀνεπίδεικτος κοινωνικὴ εὐποιία δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι καὶ εἰς εὐρύτερον κύκλον ὡς ὑποδείγματα μιμήσεως.

Ὁ ἀρχαῖος ἡμῶν ἑταῖρος καὶ γνωστὸς γυμνασιάρχης Δημήτριος Γουδῆς, συνεδέθη τελευταῖον στενώτερον πρὸς τὰς ἀρχαιο-

λογικὰς μελέτας διὰ δύο ὠφελίμων καὶ ἐπιμελῶν δημοσιευμάτων περὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν καὶ τῶν μυστηρίων τῆς Ἑλευσίνος, ἐπεσφράγισε δὲ ἀξιεπαίνως τὸν βίον αὐτοῦ καταλιπὼν διὰ διαθήκης πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς πατρίδος του Τριπόλεως.

Εἰς τοὺς νεωτέρους ἡμῶν ἑταίρους ἀνήκει ὁ προῶρος ἀποθανὼν Δημήτριος Φωτόπουλος μετὰ στοργῆς παρακολουθήσας τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θρασύβουλος Πετιμεζᾶς ὑπέκυψεν εἰς μακρὰν ἀσθένειαν ἐν τῇ ἀδιαλείπτῳ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντός του πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς του, τοὺς ὁποίους ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετ' ἀφοσιώσεως ἐμόρφωσε συγγράφων καὶ διδάσκων.

Μετὰ θλίψεως ἐστερήθημεν καὶ τῆς συνεργασίας καὶ τοῦ συνεχοῦς ἐνδιαφέροντος τοῦ ἀειμνήστου πολιτικοῦ ἀνδρός, Νικολάου Τριανταφυλλάκου, ὁ ὁποῖος καὶ ὡς ὑπουργὸς καὶ ὡς πρωθυπουργὸς ὑπηρέτησε μετ' ἀφοσιώσεως καὶ εὐστοχίας τὴν πατρίδα.

Τὸν Σπυρίδωνα Μερκούρη, ἄνδρα λαοφιλῇ ἐν Ἀθήναις, συνδέσαντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ μεγάλης ἀνακαινιστικῆς περιόδου τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, ἐπένθησε καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, τῆς ὁποίας τὸ ἔργον παρηκολούθει ὁ διακεκριμένος δήμαρχος μετ' ἀδιαπτώτου στοργῆς.

Ἀναπληροῦσα τὰ κενὰ ἐξέλεξεν ἡ Ἑταιρεία νέους ἑταίρους τακτικοὺς μὲν ἑξ, ἓνα δὲ ἐπίτιμον, τὸν διακεκριμένον διευθυντὴν τῆς Ἀμερικανικῆς σχολῆς κλασσικῶν σπουδῶν ἐν Ἀθήναις, κ. Gorham Phillips Stevens, διὰ τὰς πολλαπλᾶς περὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ ἐργασίας καὶ διὰ τὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν χώραν αἰσθήματα.

Τὸ ἀνασκαφικὸν ἔργον τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1939 ὑπῆρξε τὸ ἑξῆς :

1. Ἐν Μαραθῶνι ἐπανελάβε τὰς σκαφικὰς αὐτῆς ἐρεῦνας διὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Σωτηριάδου, ἔχοντος ὡς βοηθὸν καὶ τὴν Κ^{αν} Ῥωξ. Σωτηριάδου - Σέτζουικ, ἐσυνεχίσθησαν δὲ αἱ ἐργασίαι εἰς τὰ δύο νεκροταφεῖα γεωμετρικῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων.

Κατὰ τὸ πρὸς Α. τοῦ Μαραθωνίου πεδίου κείμενον γεωμετρικὸν νεκροταφεῖον ἀνεκαλύφθησαν ἐννέα ἀκόμη τάφοι κατὰ παράταξιν εἰς δύο στοίχους, ἐστραμμένοι πλὴν ἑνὸς πάντες ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, μὴ διαταράξαντες ἀλλήλους, ἐξ οὗ συμπεραίνεται ὅτι ἡ διάρκεια τοῦ νεκροταφείου δὲν ἦτο μακρά, διότι ἄλλως θὰ ὑπῆρχον καὶ ἐπάλληλοι ταφαί, οἷαι παρατηρήθησαν εἰς ἄλλα μακρᾶς διαρκείας νεκροταφεῖα.

Ἐκ τῶν τάφων ἑξ̄ περιεῖχον νεκροὺς ἀκαύστους, ἐστραμμένους πρὸς δυσμὰς, εἶχον δὲ τὰ κτερίσματα κατὰ τὸ δυτικὸν πέρας τοῦ τάφου.

Οἱ ἄλλοι τρεῖς τάφοι περιεῖχον ἐντὸς ὀστεοδόχων ἀγγείων τὰ ὅσῳ νεκρῶν κεκαυμένων. Πάντες οἱ τάφοι σχηματίζονται ἐκ πλακῶν σχιστολίθου εἰς σχῆμα περιῖπου τετράγωνον μετὰ καλύμματος, ἀλλ' ἄνευ πυθμένος. Πέριξ τῶν ὀστεοδόχων ἀγγείων, κειμένων κατὰ τινὰ γωνίαν τοῦ τάφου, ἦσαν τεθειμένα τὰ ἄλλα ἀγγεῖα κτερίσματα. Ἰχνη πυρᾶς ἐντὸς τοῦ τάφου δὲν εὑρέθησαν, ἐκ τούτου δὲ συνάγεται ὅτι ἡ καῦσις συνετελεῖτο ἀλλαχοῦ καὶ δὴ μακράν, διότι δὲν εὑρέθη οὐδὲ ἐντὸς τοῦ γεωμετρικοῦ νεκροταφείου τόπος καύσεως.

Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὡσαύτως τὸ παρατηρηθὲν ὑπὸ τοῦ ἀνασκάπτοντος ὅτι οἱ μετὰ καύσεως τάφοι εἶναι ἀρχαιότεροι τῶν περιεχόντων νεκροὺς ἀκαύστους, διότι τὰ ἐντὸς τῶν προτέρων εὑρεθέντα ἀγγεῖα εἶναι ἀρχαιότερα καὶ κατὰ τὴν διακόσμησιν καὶ κατὰ τὰ σχήματα. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ἐν Μαραθῶνι ἡ καῦσις προηγῆθη τῆς ἀπλῆς ταφῆς. Ἡ ἔκθεσις παρέχει λεπτομερῆ περιγραφὴν ἐκάστου τάφου καὶ τῶν περιεχομένων αὐτοῦ. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 5

τάφος ἦτο σχετικῶς πλουσιώτερος, τὸ δὲ ὀστεοδόχον ἀγγεῖον ἦτο ἐντὸς λάρνακος λιθίνης.

Ἐκτὸς τῶν πηλίνων ἀγγείων πλείονες τάφοι περιεῖχον καὶ μετάλλινα κτερίσματα ἦτοι χαλκᾶς πόρπας, χαλκοῦς δακτυλίους, χαλκᾶς περόνας καὶ χειροποιήτους πηλίνας ψήφους μετ' ἐγγαράκτων κοσμημάτων.

Παρὰ τὸν 8^{ον} τάφον ἀπεκαλύφθη τμήμα τοίχου ἐξ ὀγκολίθων εἰς τέσσαρας σειράς, ἐλαφρῶς καμπύλου, τοῦ ὁποίου ὁ προσορισμὸς θὰ ἀναζητηθῇ διὰ μελλούσης εὐρυτέρας σκαφῆς.

Περὶ τὰ 300 μέτρα δυτικώτερον καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βορείου τείχους τοῦ Ἡρακλείου τεμένους, ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνασκαφὴ νεκροταφείου τῶν κλασσικῶν χρόνων, προσετέθησαν δὲ τρεῖς ἀκόμη τάφοι, ἑνδεκα πυραὶ καὶ δύο πίθοι, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχαιολογικὴ κατάστασις περιγράφεται λεπτομερῶς ἐν τῇ ἐκθέσει.

Γενικωτέρας σημασίας παρατήρησις εἶναι ὅτι ἐν τῷ νεκροταφείῳ τούτῳ, τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀνῆκον εἰς τὸν 5^{ον} π. Χ. αἰῶνα, ἀφθονοῦσιν αἱ πυραὶ, αἱ ὁποῖαι μαρτυροῦσι περὶ εὐρείας χρήσεως τῆς καύσεως.

Ὡσαύτως παρατηρεῖται ὅτι τὰ νεκροταφεῖα καταλαμβάνουσι μεγάλην ἔκτασιν, ἐκ δὲ τῶν διασπάρτων ὀστράκων καὶ κεράμων συνάγεται ὅτι ταῦτα κατέρχονται μέχρι καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὥστε νὰ ἐπιβάλλεται ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς.

2. Κατὰ τὴν Ἱερὰν ὁδὸν ἐξηκολούθησαν αἱ ἐργασίαι διὰ τοῦ κ. Κουρουνιώτου καὶ τοῦ κ. Τραυλοῦ, ἡ δὲ ἔρευνα περιορίσθη ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης, ὅπως ἐξακριβωθῇ ἡ ἐπίχωσις τοῦ ἱεροῦ καὶ βεβαιωθῶσι διάφοροι λεπτομέρειαι τῶν ἀνακαλυφθέντων μέχρι τοῦδε κτισμάτων, ὥστε νὰ διορθωθῶσι σημεῖα τινὰ παλαιότερων ἀνασκαφῶν καὶ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Τραυλοῦ σύνταξις τοῦ νέου σχεδίου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ σημαντικὴν πρόοδον ἀπέναντι τοῦ ἐν ἔτει 1910 δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Sam Wide διαγράμματος.

3. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑλευσίνος ἐξηκολούθησε διὰ τοῦ κ. Κουρουνιώτου καὶ τοῦ κ. Τραυλοῦ, ἐπεδιώχθη δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ περαιτέρω ἐξακρίβωσις τῆς προΐστορίας τοῦ ἱεροῦ χώρου καὶ τῶν πέριξ.

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ νοτίου στρογγύλου πύργου τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ (τῶν χρόνων τοῦ Λυκούργου) καὶ ἐντὸς τῆς ὑποτιθεμένης Ῥωμαϊκῆς ἀγορᾶς εἰς βάθος 2 μέτρων καὶ πλέον ἐβεβαιώθησαν ἐρείπια οἰκημάτων τῆς Μεσοελλαδικῆς περιόδου, εἰς βάθος δὲ 0^μ,80 λακκοειδῆς γεωμετρικὸς τάφος μετὰ γεωμετρικῆς πρόχου, ἀποδεικνύων τὴν ἔκτασιν τοῦ γεωμετρικοῦ νεκροταφείου τοῦ ἀνασκαφέντος ὑπὸ τοῦ Φιλίου καὶ τοῦ Σκιᾶ.

Τῆς αὐτῆς Μεσοελλαδικῆς περιόδου λείψανα οἰκημάτων ἀνευρέθησαν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ πλησίον τοῦ στρογγύλου πύργου τοῦ Περικλείου τείχους. Ἐξηκριβώθη δὲ πρὸς τούτοις ὅτι τὸ πρό τινων ἐτῶν εὐρεθὲν ἐκεῖ μακρὸν πολυγωνικὸν ἀνάλημμα ἦτο, ὅπως εἶχεν ὑποτεθῆ, ὄντως ὑποστήριγμα ὁδοῦ ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τῆς πύλης τοῦ Πεισιστρατείου περιβόλου, διότι εὐρέθη τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ ἀποτελούμενον ἐκ συμπαγῶν σκύρων, προερχόμενον δὲ ἐκ τοῦ ἐβδόμου, πιθανῶς, π. Χ. αἰῶνος.

Μεσοελλαδικὰ λείψανα εὐρέθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ Περικλείου νοτιοανατολικοῦ στρογγύλου πύργου καὶ παρ' αὐτά.

Ὡσαύτως παρὰ τὸ Τελεστήριον γενομένη εἰς βάθος ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι τὰ μεγάλα θεμέλια, τὰ ὁποῖα εἶχον εὐρεθῆ ἄλλοτε ἀπέναντι τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ Τελεστηρίου καὶ ἐπιστεύθησαν ὅτι προωρίζοντο εἰς κατασκευὴν στοᾶς συνδεομένης μετὰ τοῦ Τελεστηρίου καὶ συγχρόνου πρὸς τὴν ἀρχικὴν τούτου οἰκοδομίαν εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου κατεσκευασμένα διὰ λίθων τοῦ καταρριφθέντος νοτίου Περικλείου περιβόλου, δὲν εἶναι ἄρα σύγχρονα πρὸς τὴν οἰκοδομίαν τοῦ Τελεστηρίου τοῦ Ἰκτίνου, ἀλλὰ νεώτερα, ὥς δ' ἐξ ἄλλων παρατηρήσεων συνάγεται δὲν εἶναι ταῦτα τῶν χρόνων τοῦ ῥήτορος Λυκούργου, ἀλλὰ προγενέστερα τοῦ ἔτους 350, ὥς καὶ τὸ λεγόμενον τεῖχος τοῦ Λυκούργου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι Λυκούρ-

γειον. Τὰ πορίσματα ταῦτα εἶναι σημαντικά διὰ τὴν οἰκοδομικὴν ἱστορίαν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἑλευσίνος.

4. Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν Ἑλευθερῶν ἐξηκολούθησε διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Εὐστ. Στίκα ἐποπτεύοντος τοῦ κ. Ὁρλάνδου.

Ἡ ἐργασία τοῦ προπαρελθόντος ἔτους εἶχε γίνεи ἐντὸς τοῦ φρουρίου Πανάκτου, ἡ δὲ τοῦ παρελθόντος θέρους σκοπὸν εἶχε νὰ ἀναζητήσῃ λείψανα τῆς πόλεως Ἑλευθερῶν, ἡ ὁποία τίθεται ὑπὸ τῶν τοπογράφων εἰς τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου.

Παρὰ τὸ χάνι τῆς Κάζας ἡ ἀφθονία τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὀστράκων ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν πολλῶν λειψάνων εὐτελῶν οἰκημάτων ὑστέρων χρόνων καὶ περιβόλου τάφων χριστιανικῶν χρόνων.

Ἐκατὸν περίπου μέτρα μακρὰν τοῦ σημερινοῦ πανδοχείου ἐγένετο ἡ σπουδαιότερα ἀνακάλυψις λειψάνων ἀρχαίου οἰκοδομήματος, πιθανώτατα ναοῦ, ἔχοντος μῆκος μὲν 16^μ,55 πλάτος δὲ 8^μ,76 καὶ προσανατολισμὸν ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς. Σφύζεται ἡ εὐθυνηρία καὶ μέρος τοῦ πρώτου ἀναβασμοῦ τῆς κρηπίδος.

Παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν ἀνευρέθησαν πώρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εἰς τεμάχια ἥτοι σπόνδυλοι ῥαβδωτοί, ἄβαξ κιονοκράνου μετὰ μικροῦ λεσβίου κυματίου, γεῖσον μετὰ προμόχθων καὶ σταγόνων, πῆλιννοι ἀνθεμωτοὶ κέραμοι κ.τ.τ.

Ἐκ τῆς ἀναλογίας τῶν διαστάσεων τοῦ ὀρθογωνίου καὶ ἐξ ἄλλων οἰκοδομικῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν λεπτομερειῶν συνάγεται ὅτι ὁ ναὸς ἀνάγεται εἰς τοὺς περὶ τὸ 300 π. Χ. χρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους χρονολογεῖται καὶ χαλκοῦν νόμισμα τῆς Πελλήνης, εὐρεθὲν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

Ὁ Πausanias (1,38,8) ἀναφέρει ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου, ἐκ τοῦ ὁποίου μετεκομίσθη τὸ ἀρχαῖον ξόανον τοῦ θεοῦ εἰς Ἀθήνας, ἔκειτο «ἐν τῷ πεδίῳ». Κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι τὰ ἀνευρεθέντα λείψανα προέρχονται ἐξ ἀνακαινίσεως τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ναοῦ, γενομένης περὶ τὰ τέλη τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ φρουρίου ἀνεσκάφησαν τὰ θεμέλια δύο παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν, γειτονικῶν καὶ παραλλήλων πρὸς ἀλλήλας, διηρημένων εἰς τρία κλίτη, ἔχουσῶν ἀντὶ κιόνων ὀρθογωνίους πεσσούς καὶ νάρθηκα συγκοινωνοῦντα πρὸς τὸν κυρίως ναὸν διὰ τριῶν θυρῶν, κατὰ τὰ λοιπὰ δὲ πτωχῶν εἰς διακόσμησιν, τοῦ 5^{ου} ἢ 6^{ου} αἰῶνος.

Αἱ βασιλικαὶ αὗται φαίνονται ὅτι κεῖνται ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν ἀρχαίων Ἐλευθερῶν, τὴν ὁποίαν ὁ Παυσανίας καθορίζει διὰ τῆς φράσεως «Ἐλευθερῶν . . . δήλη ἐστὶ πόλις ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ πεδίου πρὸς τῷ Κιθαιρῶνι οἰκισθεῖσα».

Πρὸς ταύτισιν τῆς πόλεως βοηθεῖ ἴσως καὶ σπηλαιώδης κοιλότης εὐρισκομένη κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ὑπαρξείας τοῦ λόφου τοῦ φρουρίου, ἐὰν εἶναι αὕτη τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενον σπήλαιον, ὅπου ἡ Ἀντιόπη ἐγέννησε τὸν Ζῆθον καὶ τὸν Ἀμφίονα.

Περαιτέρω ἀνασκαφικὴ ἔρευνα θὰ διαφωτίσῃ τὰ σπουδαῖα ταῦτα σημεῖα.

5. Ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ ἐξηκολούθησε τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὁ κ. Γ. Σωτηρίου.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1939 ἡ ἔρευνα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν περαιτέρω ἐξακρίβωσιν τοῦ ἐν ἔτει 1937 ἀνακαλυφθέντος παρὰ τὴν ἀγορὰν τῆς κωμοπόλεως μεγάλου ἀστικοῦ κτίσματος τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας.

Ἄν καὶ δὲν ἀπεκαλύφθῃ ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα, ἐν τούτοις τὸ κύριον αὐτοῦ μέρος εἶναι πλέον ἀκριβέστερον γνωστόν.

Ἡ πρόοψις αὐτοῦ εἶναι πρὸς Α, πρὸ αὐτῆς δὲ ὑπάρχει μεγάλη πλακόστρωτος αὐλή, ἐκ τῆς ὁποίας εἰσέρχεται τις διὰ μεγαλοπρεποῦς τριβήλου μετὰ Ἰωνικῶν κιόνων εἰς εὐρὺ διαμέρισμα πλακόστρωτον, ἔχον διαστάσεις 7^μ,45×5^μ,30. Ἐκατέρωθεν τοῦ διαμερίσματος τούτου ὑπάρχουσι δύο μεγάλα δωμάτια ἐπικοινωνοῦντα τὸ μὲν δεξιὸν δ' ἀνοίγματος, τὸ δὲ ἀριστερὸν διὰ τριβήλου. Πρὸς Δ πλατὺ ἄνοιγμα ὁδηγεῖ εἰς μεγάλην αἵθουσαν πλακόστρωτον

10^μ×7^μ,50, ἔχουσιν κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ οἰκοδομήματος δύο Ἰωνικοὺς κίονας. Ἐκατέρωθεν τῆς αἰθούσης ταύτης εὐρέθησαν ἀνὰ δύο τετράγωνα δωμάτια.

Τὸ κτίσμα τοῦτο εἶναι ἐν τῷ σχεδίῳ αὐστηρῶς συμμετρικὸν καὶ ἔχει τὴν τοιχοδομίαν στερεὰν καὶ ἐπιμελελημένην.

Κλιμακοστάσιον εὐρεθὲν ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου μαρτυρεῖ περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἄνω ὀρόφου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουσι καὶ κιονίσκοι διλόβων παραθύρων, μικροτέρων τῶν τοῦ κάτω ὀρόφου, ὡς καὶ θωράκια καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη.

Τὸ οἰκοδόμημα περιεβάλλετο ἀσυμμέτρως ὑπὸ περιβόλου διαμερισμάτων, τοῦ ὁποῖου ἀπεκαλύφθη ἡ βορεία πλευρὰ ἐξ ἑπτὰ δωματίων καὶ μέγα μέρος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Ἐν τῷ μέσῳ ἐνὸς τῶν δωματίων ὑπάρχει στρογγύλος ληνός. Κατὰ τὴν δυτ. πλευρὰν εὐρέθη ἐν μόνον δωματίον. Εἶναι πιθανώτατον ὅτι ὁ περιβόλος ἐσυνεχίζετο καὶ κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν.

Ἡ διακόσμησις τοῦ ἀνασκαφέντος οἰκοδομήματος ἦτο πλουσία, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων πολυαρίθμων τεμαχίων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τῶν μαρμαροστρώτων καὶ ψηφιδωτῶν δαπέδων, ὡς καὶ τῶν λειψάνων ὠραίας ὀρθομαρμαρώσεως ἐπιπέδου καὶ ῥαβδωτῆς (παραστάδων), γείσων, ὑπερθύρων, θωρακίων μετ' ἀναγλύφου διακοσμήσεως—πολλῶν εἰλημμένων ἐκ Ῥωμαϊκῶν κτισμάτων, ἄλλων δὲ χριστιανικῶν κατὰ μίμησιν ἐκείνων.

Ἡ διάταξις τῶν διαμερισμάτων εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ διάγραμμα ἀρχαίας Ἑλληνικῆς οἰκίας, οὐδεμία δὲ ἔνδειξις ὑπάρχει περὶ στοιχείων ῥωμαϊκῆς διατάξεως. Κατὰ ταῦτα εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ μὲν κάτω ὄροφος ἀνῆκεν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἀνδρῶν, ὁ δὲ ἄνω ἦτο προωρισμένος διὰ τὰς γυναῖκας. Ἡ μετὰ τὸ τρίβηλον τῆς εἰσόδου αἴθουσα ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν καθημερινὴν διατριβὴν καὶ ἐστίασιν, ἡ δὲ μετὰ ταύτην μεγάλη αἴθουσα ἦτο, πιθανῶς, τὸ διαμέρισμα τῶν δεξιώσεων καὶ τελετῶν. Ἐν τινι τῶν διαμερισμάτων ἀριστερὰ ἀνεγνωρίσθη ἐκ τῆς ἐστίας τὸ μαγειρεῖον. Τὸ ὑπηρετικὸν προσωπικὸν κατῴκει εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ περιβόλου.

Ὁ προορισμὸς τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι ἀκόμη ἄδηλος καὶ

κυμαίνεται μεταξύ καθαρῶς ἀστικοῦ λαϊκοῦ καὶ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου τῶν πρωτοχριστιανικῶν χρόνων.

Νεκροταφεῖον. Ἄλλην ἔρευναν ἐξετέλεσεν ὁ κ. Σωτηρίου ἐν λόφῳ πλησίον τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ὅπου ἄλλοτε εὐρέθησαν πέντε σαρκοφάγοι ἐκ τραχύτου ἐρυθροῦ, φέροντες ὡς κοσμήματα ἀναγλύφους στρογγύλας ἀσπίδας καὶ κατὰ τὰς γωνίας λογχοειδῆ φύλλα.

Περαιτέρω ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου ἔδειξεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐκτεταμένου νεκροταφείου, τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθησαν δέκα ἐν ὅλῳ τάφοι λακκοειδεῖς, πλινθόκτιστοι ἐσωτερικῶς ἢ ἐπενδεδυμένοι διὰ πλακῶν, ἔχοντες δὲ καλύμματα ἐκ πλακῶν. Εἷς τινὰς ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχε καὶ ἐσωτερικὸν ἐπίχρισμα. Οἱ τάφοι ἦσαν τεταραγμένοι, διὸ καὶ ὑποτίθεται ὅτι εἶχον ἀνοιχθῇ εἰς παλαιοὺς χρόνους, ὅτε καὶ ἀφῆρθέησαν τὰ πολυτιμότερα τῶν κτερισμάτων καταλειφθέντων τῶν ἀσημοτέρων.

Παρὰ τοὺς ἐπιμελεστέρους τούτους τάφους εὐρέθησαν καὶ εὐτελέστεροι ἐκ μεγάλων κεραμίδων, σαγματοειδῶς ἐστεγασμένοι. Χρόνοι τοῦ νεκροταφείου εἶναι οἱ Ῥωμαϊκοί, φαίνεται δὲ ὅτι τοῦτο δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο πλέον κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς χριστιανικῆς πόλεως.

Τὰ ἐντὸς τῶν τάφων εὐρεθέντα κτερίσματα εἶναι ὑάλινα ἀγγεῖα, πήλινα ἀγγεῖα καὶ λύχνοι, λόγχοι σιδηραῖ, στλεγγίδες καὶ ὀλίγα φύλλα χρυσοῦ στεφάνου. Ὡσαύτως εὐρέθησαν καὶ τέσσαρες ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί.

Ταῦτα πάντα περιγράφονται λεπτομερῶς ἐν τῇ ἐκθέσει, ἰδίαν δὲ ἔχει σημασίαν ἢ εἰς Αὐλὸν Ἰούνιον Ῥοῦφον ἀναφερομένη ἐπιτύμβιος στήλη, ἣ ὁποία περιέχει ἔμμετρον εἰς αὐτὸν ἐπίγραμμα.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ ἀξιολόγου ἐρεῦνης κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1939.

6. Ἡ κατὰ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν τῆς Θεσσαλονίκης ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1939 διὰ τοῦ κ. Μαρίνου Καλλιγᾶ, ἀπέδωκε δὲ πλείονας λεπτομερεῖας

τοῦ ἀνακαλυφθέντος προηγουμένως κτίσματος τοῦ 4^{ου} μ. Χ. αἰῶνος ὡς καὶ κινήτᾳ εὐρήματα.

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἄλλων τοίχων ἐν συνεχείᾳ τῶν προηγουμένως εὐρεθέντων ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ὡς καὶ νέων ἀνακαλυφθέντων διὰ νέων δοκιμαστικῶν τάφρων εἰς ἀπόστασιν 27 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας προκύπτει ὅτι τὸ μέχρι σήμερον διαπιστωθὲν μῆκος μιᾶς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι ὑπὲρ τὰ 56^μ, πρόκειται ἄρα περὶ δημοσίου οἰκοδομήματος πολὺ μεγάλης ἐκτάσεως, ἀγνώστου δὲ ἀκόμῃ προορισμοῦ.

Ἐκ τινων περισωθέντων κονιαμάτων συνάγεται ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμησις τῶν τοίχων τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἦτο ἑγχρωμος καὶ παρίστα κατὰ τὸν ψευδαισθητικὸν τρόπον σειρὰν παραστάδων, ὥστε ἡ ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου νὰ παρέχῃ τὴν ὄψιν ἀρχιτεκτονικῆς διαμορφώσεως ζωγραφικῆς. Τὸ πρᾶγμα ἔχει σημασίαν, διότι δὲν ἔχομεν ἄλλως λείψανα τοιαύτης διακοσμήσεως δημοσίων οἰκοδομημάτων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἐκ τῶν λειψάνων διαπιστοῦται καὶ ἐνταῦθα ἡ συνέχεια τῆς Ἑλληνιστικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως τῶν τοίχων τῶν οἰκιῶν, δι' ἀπομιμήσεως ζωγραφικῆς μαρμαρίνων ἐπενδύσεων. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ παράδοσις αὕτη φαίνεται συνεχισθεῖσα καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους δὲν δυνάμεθα, ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ πορισθῶμεν ἀκριβέστερα συμπεράσματα περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ κτίσματος καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ.

Κατὰ τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ ἀνασκάψαντος παρατηρήσεις οἱ οἰκοδομήσαντες τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας κατέστρεψαν τοίχους τινὰς τοῦ παλαιοῦ οἰκοδομήματος, ἄλλους δὲ μετεχειρίσθησαν ὡς ἀναλημματικούς ἐπικουρικούς τοίχους τῆς ἐκκλησίας.

Εἰς ἱκανὸν βάθος παρετηρήθη καὶ πλακόστρωτον δάπεδον. Ὡσαύτως ἡ ἔρευνα ἐξηκρίβωσε πληρέστερον τὴν διὰ καμάρας συγκοινωνίαν τοῦ ναοῦ πρὸς τὴν κρύπτην αὐτοῦ, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγίασμα τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου καὶ διεπίστωσεν ὅτι ταῦτα ἦσαν σύγχρονα, ἀνήκοντα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 8^{ου} μ. Χ. αἰῶνος.

Κινήτᾳ εὐρήματα εἶναι χαλκαῖ ἀλύσεις μετὰ σταυρῶν καὶ μεγάλων ὠν προερχόμεναι ἐκ πολυκανδήλων, ἀκέραια πινάκια

φέροντα διακοσμητικὰ θέματα συνήθη εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀγγειογραφίαν. Ἐπίσης τεμάχιον ψηφιδωτοῦ διακόσμου ἐπὶ τοίχου ἀνήκοντος εἰς τι κτίσμα παρὰ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καταστραφέν.

Σποραδικῶς εὑρεθέντα νομίσματά τινα ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ἐλαγάβαλον μέχρι Σεπτιμίου Σεύηρου, εἰς τὸν Λικίνιον (263-323) εἰς τὸν Ὀνώριον (384-423) καὶ εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν, ἀλλ' ἡ ἐντὸς ἀναμίκτων χωμάτων ἀνεύρεσις αὐτῶν δὲν δύναται νὰ παράσχη θετικὸν χρονολογικὸν στήριγμα.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀνευρέθησαν τεμάχια τινὰ χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐπτά ἐξεργασμένοι πλάκες θωρακίων ὡς καὶ ἐν στόμιον χωνευτηρίου.

Κατὰ τὸ γεῖσον τοῦ γυναικωνίτου μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ λεπτοῦ κονιάματος ἀπεκαλύφθη ζωγραφικὸς διάκοσμος ἐλισσομένου κλάδου μετὰ φύλλων, ὑπεράνω δὲ τούτου σειρὰ ὧν καὶ ἐρυθρὰ ταινία.

7. Ἐν Κερκύρᾳ ἐγένοντο διὰ τοῦ κ. Ἰωάννου Παπαδημητρίου, δύο ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι μία μὲν ἐν Ῥόδᾳ, ἄλλη δὲ ἐν Παλαιοπόλει.

Α. Ἐν τῷ μικρῷ χωρίῳ τῆς βορείας παραλίας τῆς Κερκύρας Ῥόδα δαπάναις τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ, τῶν ὁποίων μέρος εἶχε παρατηρηθῇ τῷ 1930, ἐν ᾧ ἐν ποιμενικῇ οἰκίᾳ ἐφαίνοντο ἐντετοιχισμένοι σπόνδυλοι πωρίων κιόνων καὶ καθ' ὅλον τὸν ἀγρὸν ἦσαν διεσπαρμένα τεμάχια ἀρχαίων κεράμων. Παλαιὰ συμβόλαια ὀνομάζουσιν τὴν τοποθεσίαν «Ἅγιος Γεώργιος τῶν στύλων», ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ὅτι τότε ἐσφύζοντο ἀκόμη στῦλοι τοῦ ναοῦ ὀρθοὶ κατὰ χώραν ἢ κατακείμενοι, ἐπειδὴ δὲ τὸ χωρίον Ῥόδα εἶναι σχετικῶς νεώτερον φαίνεται ὅτι τὰ σφζόμενα τότε λείψανα ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν οἰκιῶν τῆς Ῥόδας.

Ἡ γενομένη ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὴν βορείαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ κτίσματος μέχρι βάθους 1^μ,50 περίπου, τὰς δὲ

ἄλλας δύο ἀβαθέστερον καθωρίσθη δὲ τὸ μῆκος ἐπὶ τῆς σφζομένης βαθμίδος εἰς μέτρα 21^μ,80, τὸ δὲ πλάτος εἰς μ. 11.75.

Σφίζεται μόνον ἡ πρώτη βαθμὶς τῆς κρηπίδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας διακρίνονται αἱ αὐλακες τῆς μολυβδοχοῖας τῶν συνδέσμων. Εἰς τῶν συνδέσμων εὐρέθη κατὰ χώραν κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν ἔχων σχῆμα διπλοῦ σταυροῦ , ὅμοιον πρὸς τοὺς συνδέσμους ἀρχαῖ-κοῦ ναοῦ τῆς Τεγέας.

Ἡ εὐθυνητήρια ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν βαθμίδων ἐλαχίστου πλάτους (0.05+0.05+0.10), φαίνεται δὲ ὅτι τὸ τριμερὲς αὐτῆς λόγον ἔχει τὴν διὰ τῆς ἀνυψώσεως ἀποφυγὴν τῶν ὑδάτων, τὰ ὅποια καὶ σήμερον κατακλύζουσι τὸν τόπον.

Ὁ ὅλος ναὸς εἶναι ἐκ πωρίνων λίθων, τὸ δὲ πλάτος τῶν τοί-χων αὐτοῦ εἶναι 1^μ,47.

Ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀνευρεθέντα εἶναι γείσα μετὰ δωρικοῦ κυματίου, τῶν ὁποίων αἱ πρόμοχθοι φέρουσι δέκα ὀκτὼ σταγόνas, τεμάχια καταιετίων γείσων φέροντα λευκὸν ἐπίχρῖσμα, πλεῖστα τεμάχια τῆς κεραμώσεως τῆς στέγης, ὡς καὶ σημαντικὰ λείψανα τῆς πηλίνης σίμης τῶν ἀετωμάτων, δι' ὧν συνεκροτήθη μία τοιαύτη ἐπαιετίς, ἔχουσα τὴν κατατομὴν τῶν μεταγενεστέρων δωρικῶν σιμῶν οἷα παρουνσιάζονται π. χ. ἐν Ὀλυμπίᾳ κατὰ τὸν 5^{ον} π. Χ. αἰῶνα.

Διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἐβεβαιώθη ἡ χρῆσις ὀβελίσκων ἀλλὰ πρὸς στερέωσιν τῆς ἐπαιετίδος, ἐσώθη δὲ καὶ μέρος τοιοῦτου σιδηροῦ ὀβελίσκου προσαρμοζομένου ἀκριβῶς εἰς τὰς ὁπὰς τῶν ἐπαιετίδων. Οἱ ὀβελίσκοι, ὡς γνωστόν, μνημονεύονται ἐν ἐπιγραφῇ αὐτῆς τῆς Κερκύρας (IG IX 2, 692: ὀβελίσκοι ὀρθοί), ἀλλὰ δι' ἄλλην χρῆσιν.

Ὡσαύτως εὐρέθησαν τρία ἀνθήμια κορυφαίων κεράμων, δει-κνύοντα ἀπόκλινιν πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ τεμάχιον λεοντοκεφαλῆς ὑδρορροῆς ἐφθαρμένον. Σπουδαιότερα εἶναι δύο τεμάχια μαρμα-ρίνων ἀκρωτηρίων. Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν διακρίνονται αἱ πτυχαὶ ἱματίου γυναικείας μορφῆς, τέχνης αὐστηροῦ ῥυθμοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου διπλῇ σειρᾷ φύλλων ἀκάνθης.

Κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε παρατηρήσεις τοῦ ἀνασκάπτοντος ὁ ναὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Β. Ἡ δευτέρα ἐν Κερκύρα ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐν Παλαιοπόλει πρὸς ἐξακολούθησιν προγενεστέρας ἐρεῦνης ἐν τῇ ἐκεῖ βασιλικῇ τῶν παλαιοχριστιανικῶν χρόνων, συντελοῦντος εἰς τὴν δαπάνην τῆς ἐργασίας διὰ εἴκοσι λιρῶν Αἰγύπτου τοῦ καλοῦ φιλέλληνης Αἰγυπτίου ζωγράφου κ. Farah Farah, διαθέσαντας ὁλόκληρον τὸ ἐκ πωλήσεως ζωγραφικῶν του ἔργων ἐν Κερκύρα προερχόμενον ποσὸν τοῦτο. Εἰς τὸν εὐγενῆ Αἰγύπτιον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀπευθύνει καὶ εὐχαριστίας καὶ συγχαρητήρια διὰ τὰ φιλόρχαια αὐτοῦ αἰσθήματα.

Διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἐγένοντο κυρίως ἐργασίαι στερεώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν τόξων τῆς ἀψίδος καὶ τῆς μεγάλης τοιχογραφίας τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ.

Κατὰ τὴν διάνοξιν τοῦ ἑτέρου τῶν τόξων τῆς ἀψίδος εὐρέθησαν ἐντετοιχισμένα καὶ ἄλλα τεμάχια μαρμαρίνων θωρακίων, συνεπληθῶθη δὲ ἰδίᾳ τὸ θωράκιον τὸ φέρον παγώνιον ῥαμφίζον σταφυλὴν κλάδου κλήματος. Ἡ ἐργασία ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τοῦ 4^{ου} ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος. Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον ἀνήκουσι καὶ ἄλλα τεμάχια θωρακίων, ἐν ᾧ ἀνάγλυφον, προερχόμενον ἐξ ἐπιθήματος κιονοκράνου καὶ παριστῶν σταυρὸν μεταξὺ φύλλων ἀκάνθης, ἀνήκει εἰς ὀλίγῳ μεταγενεστέραν περίοδον, εἰς ἣν καὶ τὰ κιονόκρανα τῶν ὑπερώων καὶ τοῦ παραθύρου τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς Α τῆς Ν. Ἀγχιάλου (ΑΕ 1929 σ. 65 εἰκ. 67—σ. 67 εἰκ. 72—Γ. Σωτηρίου) ὡς καὶ τὰ ἐκ Κορίνθου καὶ ἐκ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Στουδίτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου τῆς Παλαιοπόλεως ἡ ἄκανθα, κατὰ τὸν ἀνασκάπτοντα, εἶναι φυσικωτέρα καὶ ἄνευ σχηματοποιήσεως, ὃ δὲ σταυρὸς δὲν εἶναι παραφυὰς τῆς ἀκάνθης, ἀλλ' αὐτοτελής, διὸ καὶ τίθεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὡσαύτως κιονόκρανον μικρᾶς παραστάδος μετ' ἀναγλύφων φύλλων φοινικοειδῶν.

Ἡ ἄλλη ἀνασκαφικὴ ἐργασία περιορίσθη εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ μνημείου καὶ τὸν καθαρισμὸν τοῦ πρὸ τοῦ τριβήλου χώρου, ὅπου διεπιστώθη ὁ νάρθηξ ἔχων πλάτος μέτρων 4,70. Ἐπὶ

τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν κατὰ χώραν λείψανα τοῦ ψηφιδωτοῦ, τοῦ ὁποίου μέγα μέρος ἔξαχθὲν τῷ 1846 εὐρίσκεται ἐν τῷ μουσεῖῳ Κερκύρας.

Κατὰ τὴν ἔρευναν πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ βορείου τοίχου τῆς βασιλικῆς εὐρέθησαν καὶ δύο ἐπιγραφαὶ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν χρόνων μία ἀναθηματικὴ (Κορκυραίων οἱ παῖδες Θεῷ εὐεργεσίας ἔνεκεν) καὶ μία ἐπιτύμβιος (Ἀμφιμέδων χαῖρε) τῶν ὑστέρων Ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς θὰ δείξῃ καὶ ἄλλας λεπτομερείας τοῦ πολὺ ἐνδιαφέροντος τούτου μνημείου τῆς παλαιοχριστιανικῆς Κερκύρας.

8. Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀρχαίαν Ἀχαΐαν ἐξηκολούθησεν ἡ Ἑταιρεία τὰς ἀνασκαφὰς αὐτῆς διὰ τοῦ κ. Ν. Κυπαρίσση.

α. Εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ Αἰγίου καὶ πλησίον τοῦ χωρίου Χατζῆ ἡρευνήθη ἡ θέσις Τραπεζᾶ ἥτοι τραπεζοειδῆς γήλοφος ἐκ ψαμμίτου λίθου, περιβαλλόμενος ὑπὸ τείχους, σφζομένου κατὰ διαστήματα καὶ δεικνύοντος ποικίλην οἰκοδομίαν. Οἱ τάφοι ἦσαν κατεστραμμένοι καὶ σεσυλημένοι.

β. Εἰς ἀπόστασιν 2 1/2 ὥρῶν ἀπὸ Αἰγίου καὶ κατὰ τὰ πέραν τοῦ Σελινούντος ὑψώματα τῶν ὑπωρείων τῆς Φτέρης εἰς θέσιν Ἀχούρια παρὰ τὸ χωρίον Ἀχλαδιᾶς διεπιστώθησαν πλείονες τάφοι σεσυλημένοι καὶ οὗτοι, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο διδακτικοὶ ὅτι σημειοῦται ἡ ὑπαρξίς ὑστερομυκηναϊκῶν νεκροταφείων κατὰ τὴν περιοχὴν ἐκείνην, εἰς ἣν κατέφυγον οἱ Μυκηναῖοι πρόσφυγες ἐξ Ἀργολίδος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πausanias VII, 25, 5 ἐ., ὁ δὲ Ὀρέστης ἐγένετο ἰδρυτὴς τοῦ ἱεροῦ τῶν Εὐμενίδων ἐν Κερυνείᾳ.

9. Ἐν Σικυῶνι ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας τῆς Ἑταιρείας κ. Ἀ. Ὁρλάνδος, συνεπλήρωσε δὲ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κάτω ἀνδῆρου τοῦ γυμνασίου κατὰ μέγα μέρος, ὥστε καὶ ἡ κεντρικὴ κλιμαξ τῆς ἀνόδου ἀνεφάνη πλήρης καὶ ἡ κρήνη ἡ πρὸς νότον κατέστη πᾶσι πᾶσι.

Παρὰ ταῦτα ἡ ἔρευνα ἐστράφη πρὸς ἐξακριβώσιν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ βουλευτηρίου, τῆς τε ἐσωτερικῆς δηλ. διατάξεως αὐτοῦ ὡς καὶ τῆς οἰκοδομίας τῶν θεμελίων καὶ τῆς ἀνωδομίας τῶν τοίχων, περὶ τῶν ὁποίων λεπτομερῶς γράφει ἡ ἔκθεσις. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ μέρους τῆς δυτικῆς ἔχομεν τὴν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διάστασιν τοῦ βουλευτηρίου τῆς Σικυῶνος μετροῦσαν 41^μ,50. Ἡ κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν ἔρευνα διεπίστωσεν ὅτι τὸ μῆκος αὐτῆς ἦτο μέτρα 40,50—κατὰ ταῦτα τὸ οἰκοδόμημα εἶχε σχεδὸν ἄρτιον τετράγωνον διάγραμμα.

Τὰ ἐσωτερικὰ στηρίγματα τοῦ ὑποστύλου τούτου κτίσματος ἐξηκριβώθη ὅτι ἦσαν δέκα ἕξ, ἔχομεν ἄρα ἐν αὐτῷ κάτοψιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὁδείου τοῦ Περικλέους καὶ τὴν τοῦ ἐν Μεγαλοπόλει Θερσιλείου, ὡς καὶ τοῦ Τελεστηρίου τῆς Ἐλευσίνης κ.ἄ.

Μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς γειτονικῆς στοᾶς ὑπάρχει δρόμος πλάτους 6^μ,75, ἡ δὲ πρὸς τὸν δρόμον τοῦτον πλευρὰ τῆς στοᾶς ἦτο ἀνοικτὴ καὶ ἔφερε κίονας, τῶν ὁποίων τὰ ἴχνη τῶν βάσεων διακρίνονται σαφῶς ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, συμπίπτουσι δὲ κατὰ τὴν διάμετρον πρὸς δωρικοὺς σπονδύλους εὐρεθέντας κατὰ τὴν ἐργασίαν.

Εὐρέθησαν ὡσαύτως καὶ δύο ἐδῶλια, ὅμοια πρὸς τὰ τῶν θεάτρων, ἀνήκοντα δὲ προφανῶς εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ δὴ εἰς πρῶτην αὐτοῦ περίοδον, μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ Σικυῶνιοι ἐχρησιμοποίησαν χωμάτινα.

Ἡ στήριξις τῆς στέγης ἐγένετο δι' Ἰωνικῶν κιόνων, ὧν τὸ ὕψος ὑπολογίζεται εἰς ὀκτὼ μέτρα περίπου.

10. Ἐν Σπάρτῃ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐπανέλαβε διὰ τοῦ κ. Γ. Σωτηρίου τὰς ἐργασίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἐκτελέσει ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς μεσαιωνικῆς Λακεδαιμονίας διὰ τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου (πρβ. ΠΑΕ 1934, 126 ἑ.).

Λείψανα μεγάλου Βυζαντινοῦ ναοῦ κατὰ τὸν χῶρον ἐκείνον εἶχον ἀνακαλύψει τὸ πρῶτον αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς, ἐπεξέτεινε δὲ τὴν ἀνασκαφὴν ἔπειτα ὁ Ἀδαμαντίου.

Μετὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ ἐπὶ μακρὸν ἐγκαταλειφθέντος χώρου καὶ τὴν τακτοποίησιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ὕλικου ὁ κ. Σωτηρίου ἀνέσκαψε τὸν μέγαν περίβολον τοῦ ναοῦ καὶ προσδιώρισε κατὰ μέγα μέρος τὰ ὅρια αὐτοῦ. Πρὸς βορρᾶν ἐσχηματίζετο πλακόστρωτος αὐλή, τῆς ὁποίας ἀνευρέθη μέγα μέρος. Πρὸς δυσμὰς τοῦ νάρθηκος συνεπληρώθη ἡ ἀποκάλυψις ὁλοκλήρου τοῦ κτίσματος, τοῦ θεωρηθέντος ἄλλοτε ἐσφαλμένως ὡς βαπτιστηρίου, ὡς καὶ τῶν συνεχομένων πρὸς αὐτὸ διαμερισμάτων ἐκτεινομένων εἰς μῆκος εἴκοσι πέντε μέτρων. Ἄλλα προσκτίσματα κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν εἶναι ἐλάχιστα.

Ὁ ἀξιολογώτατος ναὸς τῆς ἀρχαίας Σπάρτης διακρίνεται εἰς τὸν ἀρχικὸν ναὸν καὶ εἰς τὰ δυτικῶς αὐτοῦ προσκτίσματα τοῦ 11^{ου} αἰῶνος.

Ὁ ἀρχικὸς ναὸς εἶναι τρίκλιτος βασιλικὴ μετ' ἐγκαρσίου κλίτους καὶ νάρθηκος, ἔχουσα ἐξωτερικῶς τρίπλευρον καὶ ἐσωτερικῶς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς πρόθυρον καὶ διακονικὸν μετὰ διπλῶν πρὸ αὐτῶν διαμερισμάτων εἰσερχομένων εἰς τὸ ἐγκάρσιον κλίτος.

Αἱ κιονοστοιχίαι τοῦ ναοῦ ἀποτελοῦνται ἐξ ἐξ κιόνων κυλινδρικών, τῶν ὁποίων αἱ 4 βάσεις εἶναι κυβικαὶ ὕψους 0.50, ἔχουσαι γλυφὰς καὶ ἄνω συμφυεῖς Ἰωνικὰς βάσεις κιόνων. Τὰ Κορινθιακὰ κιονόκρανα προέρχονται ἐξ ἐλληνιστικῶν κτισμάτων τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. Τὸ ἱερὸν βῆμα, καταλαμβάνον ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ, ἔχει ἐν μέσῳ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ πρὸς Α. μικρὸν «σύνθρονον», πλάτους 4 μ., μόνον διὰ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον, ὅπισθεν δὲ τούτου διάδρομον μετὰ τριῶν ἀψίδων ὡς ἐν Νικοπόλει τῆς Ἡπείρου.

Τὸ σύνθρονον τῆς Σπάρτης εἶναι μοναδικὸν παράδειγμα ἐν Βυζαντινῷ ναῷ, διότι τοῦτο ἐν Βυζαντ. χρόνοις ἐξαφανίζεται. Κατὰ ταῦτα ἐν Σπάρτῃ ἔχομεν τὴν τελευταίαν μορφήν τοῦ συνθρόνου ὡς ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἐν τῇ ἀψίδι.

᾽Ωσαύτως τὸ διακονικὸν καὶ ἡ πρόθεσις διατηροῦσι στοιχεῖα τῶν παστοφορίων τῶν παλαιοχριστιανικῶν μετ' ἐγκαρσίου κλίτους βασιλικῶν, ἐντὸς δὲ τοῦ πρὸ τῆς προθέσεως διαμερίσματος ἀνευρεθῆ καὶ ἡ βάσις τῆς «Τραπεζῆς τῆς προθέσεως» μαρτυροῦσα περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς παλαιοχριστιανικῆς λατρείας, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ἐξαφανίζεται.

Καὶ ἄλλαι λεπτομέρειαι δεικνύουσι ὅτι ὁ ναὸς τῆς Σπάρτης εἶναι ὁ μέχρι τοῦδε ἐλλείπων μεταβατικὸς τύπος ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς εἰς τὴν Βυζαντινὴν μορφήν. Τοῦτο δὲ προσδίδει εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐξαιρετικὴν σημασίαν,

Ἡ στέγασις τοῦ βήματος ἦτο θολωτή, τῆς δὲ ὑπολοίπου βασιλικῆς ἀμφικλινῆς ὡς ἐν τῇ βασιλικῇ τοῦ Ἰλισσοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ βασιλικῇ τῶν Φιλίππων.

Ὁ νάρθηξ ἀκολουθεῖ ὁμοίως παλαιοχριστιανικά πρότυπα μετὰ τριβήλου μεταξὺ δύο πυλῶν καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν μετὰ τεσσάρων σηκῶν ἢ τυφλῶν τόξων, ἔχων δὲ πρὸ αὐτοῦ πρόπυλον, τοῦ ὁποίου διεσώθησαν δύο κίονες πρὸ τῆς μόνης πύλης τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην.

Τὸ δάπεδον εἶναι μαρμαρόστρωτον, τὸ δὲ τοῦ ἁγίου βήματος καλύπτεται διὰ μαρμαροθετημάτων. Ἐπὶ τινος πλακὸς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους εἶχεν ἀνευρεθῆ προηγουμένως ἡ ἐλλιπὴς ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή: Βαρθολομαίου καὶ Λουκᾶ τῶν μακαρίων ἐπισκόπων . . . πέμπτην ἡμέραν ἐν ἔτει τῷ ϜϜΜΑ (=1031) ἦν τελευτή . . . κλπ. πολύτιμος διὰ τὴν ἀναφερομένην χρονολογίαν.

Καὶ ἐξ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν ἐνδείξεων καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιοπρεποῦς διατάξεως τῶν μερῶν τοῦ ναοῦ ὁδηγούμεθα εἰς τὴν πρὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ.

Τὰ προσκτίσματα τοῦ ναοῦ πρὸς Δ ἀποτελοῦνται ἐξ ἐνὸς σταυρικοῦ ναυδρίου, ἔχοντος πρὸς Α. ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, δεικνύοντος δὲ καὶ ἐξωτερικῶς τὸ σταυρικὸν σχῆμα. Ἡ οἰκοδομία τοῦ ναυδρίου ἀνήκει εἰς τὸν 11^{ον} αἰῶνα. Ἐχει δὲ τοῦτο δύο εἰσό-

δους πρὸς Ν καὶ Δ, ὡς καὶ μίαν θύραν δεξιὰ τῆς ἀψίδος φέρουσιν πρὸς τὸ πρόπυλον τοῦ ναοῦ.

Ἀριστερὰ ὑπάρχει τάφος καὶ πρὸ τῆς ἀψίδος ὀκτάγωνος μαρμαρίνη λάρναξ.

Μετὰ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς συνέχεται διάδρομος μήκους 21,70 καὶ πλ. 4,80 διαιρούμενος εἰς τρία διαμερίσματα ἐπικοινωνοῦντα διὰ θυρῶν καὶ πρὸς ἄλλα παράλληλα διαμερίσματα καὶ πρὸς τὰ ἔξω.

Τὸ κτίσμα ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν κλιμακοστασίων φαίνεται ὅτι ἦτο διώροφον, ὃ δὲ διάδρομος εἶχε καμαρωτὴν τὴν στέγην, ἀνῆκων εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ἐμβόλους, τῶν ὁποίων ἓνα ἔχομεν καὶ παρὰ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους τῆς Θεσσαλονίκης.

Καὶ τῶν προσκτισμάτων τούτων αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ καὶ ἄλλαι λεπτομέρειαι ἀνάγουσι ταῦτα εἰς τὸν 11^{ον} αἰῶνα.

Ὁ μακαρίτης Ἀδαμαντίου εἶχε ταυτίσει τὸ κτίσμα πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος τὸν ἀνεγερθέντα κατὰ τὸν 10^{ον} αἰῶνα ὑπὸ τοῦ ὁσίου Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, τὸν ὁποῖον δικαίως ὡς ἅγιον ἐτίμησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ δρᾶσιν ἐν Λακεδαιμονίᾳ. Τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος μετωνόμασαν οἱ Λακεδαιμόνιοι διὰ τοῦτο εἰς Μονὴν τοῦ Ὁσίου Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε.

Ἄλλοι ἠμφισβήτησαν τὴν ὀρθότητα τῆς ταυτίσεως τοῦ μνημείου, ὃ δὲ κ. Σωτηρίου διὰ μακρᾶς ἐξετάσεως τῶν ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἀγίου γνωστῶν λεπτομερειῶν ὡς καὶ τῶν τοπογραφικῶν ἐνδείξεων καταλήγει πειστικῶς εἰς τὴν πρώτην ταύτισιν καὶ συνάγει ὅτι κατ' ἀρχὰς παρὰ τὸν τόπον τῆς ταφῆς τοῦ Ὁσίου Νίκωνος ὑπῆρχε προσκύνημα μετὰ μυροδόχου λάρνακος, τοῦτο δὲ διεσκευάσθη κατὰ τὸν 11^{ον}, ἴσως, αἰῶνα εἰς τὸ ἀνευρεθὲν ναῦδριον μετὰ τῆς μυροθήκης, προσετέθησαν δὲ ὁ ἔμβολος καὶ ἄλλα διαμερίσματα ὡς ξενῶνες καὶ τὸ ὅλον περιεκλείσθη ἐντὸς περιβόλου, ὥστε τὸ ἱερὸν τοῦτο φροντιστήριον, ὅπως ὀνομάζεται ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ὁσίου Νίκωνος, νὰ ἀποβῇ ἀξιόλογον συγκρότημα εἴτε μοναχικῆς εἴτε ἄλλης εὐαγοῦς σημασίας ἐν τῇ μεσαιωνικῇ Λακεδαιμονίᾳ.

Οὕτω διὰ τῆς γενομένης ἐν Σπάρτῃ νέας ἐρεῦνης καὶ διὰ τῆς

λεπτομεροῦς μελέτης καὶ ἐρμηνείας τῶν λειψάνων ἐνετάχθη εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀξιολογώτατον Βυζαντινὸν μνημεῖον.

11. Ἐν Νάξῳ ἐξηκολούθησεν ἡ Ἑταιρεία τὰς προπέρουσιν ἀρξαμένας ἀνασκαφὰς διὰ τοῦ κ. Χρ. Καρούζου ἐν θέσει Καμινάκι καὶ εἰς ἀπόστασιν 10' ΒΑ τῆς πόλεως, ὅπου εἶχεν εὐρεθῇ ἀρχαῖον ἱερόν.

Ἡ συνέχεια τῆς σκαφῆς ἐγένετο κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς χαράδρας, ἡ ὁποία κατόπιν βιαίας γεωλογικῆς μεταβολῆς ἐδίχασε τὸν τόπον καὶ τὴν ἐπίχωσιν. Περιορίσθη δὲ ἡ ἔρευνα εἰς τὸ χαμηλὸν πρὰνὲς τοῦ τόπου ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ ρεύματος. Ἡ ἐπίχωσις περιεῖχεν ἀνωτέρω μὲν ἀνάμικτα γεωμετρικά, ἀρχαῖα ἢ κλασσικά ὄστρακα, κατωτέρω δὲ καθαρώτερον γεωμετρικά, ἐκτὸς τῶν ῥωγμῶν ἢ πτυχῶν, ὅπου καὶ πάλιν εὐρίσκοντο ταῦτα ἀνάμικτα.— Νεώτερα τούτων εὐρήματα φθάνοντα μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων εὐρίσκονται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον σημεῖον κεκαλυμμένον ὑπὸ μαρμαρίνης λατύπης. Τὰ τῆς διαταραχῆς τοῦ τόπου ἐξετάζει λεπτομερέστερον ὁ ἀνασκάψας, καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ γεωλογικὴ μεταβολὴ συνέβη κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ ἡμῶν αἰῶνας.

Τὰ εὐρεθέντα κινητὰ ἀρχαῖα εἶναι τεμάχια ἐκ κεραμώσεως κτισμάτων, ὄστρακα ὠραίων ἀγγείων, μετὰ τῶν ὁποίων ἐν μετὰ παραστάσεως μάχης ἢ ναυμαχίας τοῦ 750-725 π. Χ., πῆλινα εἰδῶλια, μετὰ τῶν ὁποίων κεφαλὴ τῆς δαιδαλείου τεχνοτροπίας, κατὰ τὸν ἀνασκάπτοντα, κεφαλὴ λέοντος, ἀρχαῖκὸν πλαστικὸν ἀγγεῖον βατράχου, ὁστὲνα καὶ δὴ μικρὰ περιστερὰ τοῦ 7^{ου} π. Χ. αἰῶνος, τεμάχια ἀγγείων ἐκ πορσελλάνης, σκαραβαῖοι καὶ χαλκᾶ βέλη, πόρπαι καὶ ὀμφαλωτὴ φιάλη.

Ἡ πρόοδος τῆς ἐργασίας θὰ διδάξῃ ἡμᾶς καὶ τὸ ὄνομα τῆς θεότητος τοῦ ἱεροῦ.

12. Ἐν Ἰκαρίῳ, ἐν τέλει, ἐξηκολούθησαν αἱ ἐργασίαι διὰ τοῦ κ. Λίνου Πολίτου, ἐν θέσει Νᾶ κατὰ τὸ ΒΔ μέρος τῆς νήσου καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 ὥρας ἀπὸ τοῦ ὁρμίσκου τοῦ Ἀρμενιστῆ,

ὅπου ἦτο πιθανή, νῦν δὲ κατέστη βεβαία ἡ κατονομασία τοῦ εὐρεθέντος ἱεροῦ ὡς ἱεροῦ τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπανελήφθη πρὸς περαιτέρω ἀποκάλυψιν τοῦ χώρου πέριξ τῶν προηγουμένως εὐρεθέντων δύο βάθρων, τὰ ὅποια ἦσαν, φαίνεται, κατὰ τὸ κέντρον τοῦ ἱεροῦ. Ἡ ἔρευνα ἀνεῦρε τὰ θεμέλια οἰκοδομήματος διαστάσεων 16×11 μ.

Οἱ τοῖχοι ἔχουσι πλάτος κυμαινόμενον ἀπὸ $0^{\mu},50$ μέχρι $1^{\mu},50$, ἔνεκα τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Ἐὰν ἀφαιρεθῇ ἡ πρὸς Δ μεταγενεστέρα προσθήκη, τὸ ὑπόλοιπον κτίσμα παρέχει διάγραμμα ναόσχημον, ἀποτελούμενον ἐκ σηκοῦ καὶ ἐξ ὀπισθοδόμου ἢ ἀδύτου.

Κινητὰ εὐρήματα ἦλθον εἰς φῶς ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλὰ τὰ χώματα ἦσαν τεταραγμένα καὶ ἔνεκα τῆς ἐπιζημίου ἐκεῖ παρεμβάσεως νεωτέρας ἀσβεστοκαμίνου. Τὸ κατώτατον στρώμα τῆς ἐπιχώσεως φαίνεται μᾶλλον ἀδιατάρακτον ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπολύτως ἐνιαῖον, διότι εὐρέθησαν μὲν κατὰ πλειονότητα ὄστρακα ἀρχαϊκῶν ἀγγείων καὶ χαλκαῖ ἀρχαϊκαὶ πόρπαι, δὲν ἔλειπον ὁμῶς καὶ τεμάχια Ῥωμαϊκῶν λύχνων.

Ἐπειδὴ τὸ εἰρημένον οἰκοδόμημα εἶναι, ὅπως φαίνεται πιθανώτατον, ὁ ναός, τότε τὸ ἄλλο παρ' αὐτὸν καὶ πρὸς Ν κτίσμα, διαστάσεων $5^{\mu},00 \times 3^{\mu},70$, δύναται νὰ εἶναι ὁ βωμός, ἀπόκειται δὲ εἰς μέλλουσαν ἔρευναν ὅπως καθορισθῇ καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο.

Ἄλλο μέγα κτίσμα πρὸς Ν, διαστάσεων κάτω $14^{\mu} \times 2^{\mu},45$, ἀποτελούμενον ἐκ μεγάλων πωρίνων ὀρθογωνίων δόμων καὶ ἔχον κανονικὸν περίγραμμα κατὰ τὴν κατωτέραν τῶν στρώσεων, παρέχει τὴν ὄψιν βάθρου, τοῦ ὁποίου ὑπολείπεται ἀκόμην ἡ ὀλοσχερῆς ἀποκάλυψις καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ προορισμοῦ. Πάντως ἡ οἰκοδομία αὐτοῦ φαίνεται μεταγενεστέρα τοῦ ναοῦ.

Μεταξὺ τῶν κινητῶν εὐρημάτων εἶναι μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ δύο ἀγαλμάτων τεμάχια, ἀναγομένων ὑπὸ τοῦ ἀνασκάπτοντος τοῦ ἐνὸς μὲν εἰς ἄγαλμα γυναικὸς τῶν περὶ τὸ 410 π. Χ. χρόνων, τοῦ δὲ ἄλλου ὡσαύτως εἰς γυναικεῖον ἄγαλμα Ἀρτέμιδος, τύπου ἴσως κλασσικῶν χρόνων, ἀλλ' ἐξ ἀντιγραφῆς γενομένης κατὰ τοὺς ὑστέρους Ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

Χαλκᾶ εὐρήματα εἶναι πόρπαι καὶ περόναι ἀρχαϊκῆς περιόδου.

Πολυπληθῆ εἶναι τὰ τεμάχια ἀγγείων τὰ εὐρεθέντα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἀνασκαφῆς, ὡς λεπτομερῶς ἀναγράφει ἡ ἔκθεσις. Κατὰ μέγιστον μέρος προέρχονται ταῦτα ἐξ ἐργαστηρίων τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τινὰ δὲ ἀνήκουσιν εἰς Κυκλαδικὰ κέντρα. Ἡ χρονολογία τούτων κυμαίνεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 7^{ου} μέχρι τῶν μέσων τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 6^{ου} αἰ. μέχρι τῶν μέσων τοῦ 5^{ου} χρονολογοῦνται τὰ εὐρεθέντα Ἀττικὰ κεραμεϊκὰ προϊόντα. Ἑλλείπουσι σχεδὸν ἐντελῶς τὰ Κορινθιακὰ ὄστρακα. Ἀπαντῶσι δὲ τεμάχια Ἑλληνιστικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν ἀγγείων καὶ λύχνων. Σημαντικὸν εἶναι τεμάχιον Ἀττικῆς κύλικος φέρον τὴν εὐκόλως συμπληρουμένην ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν Τ]αυροπ[όλῳ δηλ. Ἀρτέμιδι, ἐκ τούτου δὲ ὡς καὶ ἐκ τῶν μνημονευθέντων μαρμαρίνων τεμαχίων ἀγάλματος Ἀρτέμιδος διαπιστοῦται ἀναμφισβητήτως ὅτι τὸ ἱερὸν ἀνήκει εἰς τὴν Ταυροπόλιν Ἀρτεμιν, ἡ δὲ ἀνασκαφὴ προσλαμβάνει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε τὸ ἀνασκαφικὸν ἔργον τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐδαπανήθησαν δὲ δι' αὐτὸ δρ. 151000.

Τὸ δημοσιευτικὸν ἔργον τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1939 περιλαμβάνει:

1) Τὸν τόμον τῶν Πρακτικῶν διὰ τὸ ἔτος 1938 ἐκ σελ. 162 μετὰ πλείστων εἰκόνων καὶ διαγραμμάτων.

2) Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ πανηγυρικοῦ τόμου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος (1937), περιλαμβάνον τριακοντα ἐξ ἀρχαιολογικᾶς πραγματείας, ἐκ τῶν ὁποίων εἴκοσι μία εἶναι Ἑλληνικαί, αἱ δὲ ὑπόλοιποι προέρχονται ἐξ ἁλλοδαπῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας, εἰς σελίδας ἐν συνόλῳ τριακοσίας δέκα ἐπτὰ, σχήματος 4^{ου}, μετὰ πολυαρίθμων πινάκων καὶ εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ, εἰς ἐμφάνισιν δὲ καὶ ἐκτύπωσιν ἀνταξίαν καὶ τοῦ προηγηθέντος πρώτου μέρους τοῦ τόμου καὶ τῆς μεγάλης ἐθνικῆς τε καὶ διεθνoῦς ἀποστολῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Τοῦ τρίτου καὶ τελευταίου μέρους τοῦ πανηγυρικοῦ τόμου ἔχει ἤδη ἀρχίσει ἡ ἐκτύπωσις, ἐλπίζομεν δὲ ὅτι θὰ περατωθῇ αὕτη ἐντὸς τοῦ ἔτους 1940 ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1941.

3) Ἐκ παραλλήλου ἐκτυποῦται ὁ τόμος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 1938, θέλει δέ, ὡς ἐλπίζομεν, ἐκδοθῇ οὗτος ἐντὸς τοῦ 1940, ἀρχομένης προσεχῶς καὶ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ τόμου τοῦ 1939.

4) Ὑπὸ ἐκτύπωσιν καὶ περὶ τὸ πέρας αὐτοῦ εὐρίσκεται τὸ Λεύκωμα τῆς Ἐκατονταετηρίδος.

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἐταιρείας ἐπλουτίσθη διὰ τετρακοσίων τριάκοντα ὀκτὼ τόμων προσερχομένων ἐξ ἀγορᾶς, ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ ἐκ δωρεῶν. Εἰς τοὺς δωρητὰς ἀπευθύνονται καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης θερμότητα εὐχαριστίαι τοῦ Συμβουλίου.

Ἐκ τῆς κατασκευῆς καὶ πωλήσεως εἰκόνων καὶ φωτογραφικῶν δελταρίων ἐν τοῖς μουσείοις ἀπέμεινε καθαρὸν κέρδος δρ. 73,486, τὸ ὅποϊον κατενεμήθη συμφώνως πρὸς τὸν νόμον 4823 μεταξὺ τῆς Ἐταιρείας (29394,40), τῶν βιβλιοθηκῶν μουσείων 36743.— καὶ τῶν φυλάκων μουσείων (7348,60).

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔργου τούτου εἶναι ὁ τελευταῖος, διότι ὁ νεαρὸς ἀρχαιολογικὸς νόμος 1947 τοῦ ἔτους 1939 ἀνέθηκε τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὸ Κράτος.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς διαχειρίσεως τοῦ πόρου τούτου ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1933 μέχρι τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μνημονευθέντος νόμου 1947, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διέθεσεν ἐν συνόλῳ ὑπὲρ τοῦ πλουτισμοῦ τῶν βιβλιοθηκῶν μουσείων δρ. 214634,85, ὑπὲρ δὲ τῶν φυλάκων μουσείων δραχμὰς 42908,60, ἐκράτησε δὲ ὑπὲρ ἑαυτῆς, κατὰ τὸν νόμον, δρ. 171636,80, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν ὑπὲρ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ αὐτῆς ἔργου.

Τὴν περὶ τοῦ ἔργου τούτου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀγαθὴν γνώμην τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν αὕτη

διετράνωσε διὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ χρυσοῦ αὐτῆς μεταλλίου ἐπὶ τῇ πανηγυρισθείσῃ ἑκατονταετηρίδι, ἥλθε νὰ διαπιστώσῃ κατὰ τὸ 1939 καὶ δεύτερον δεῖγμα ἤτοι ἡ διὰ γενναίας δαπάνης γενομένη δημοσίευσις τοῦ ἐκτενοῦς ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου κ. Γ. Πετροπούλου περὶ τῶν Παπύρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τὸ ὁποῖον ἡ Ἀκαδημία ἐθεώρησε δίκαιον νὰ ἀφιερώσῃ πρωτίστως εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ἐκφράσῃ τὴν εἰλικρινῇ αὐτῆς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν καὶ διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς δαπανηρᾶς δημοσιεύσεως καὶ διὰ τὴν λεπτὴν σκέψιν τῆς ἀφιερώσεως.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἑκατοστὸν δεύτερον ἔτος τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἄξιον τοῦ παρελθόντος καὶ εὐοίωνον διὰ τὸ μέλλον.

Ἡ παρουσία τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου ἀποτελεῖ διὰ τὸ ἴδρυμα καὶ ἱκανοποιήσιν διὰ τὰ συντελεσθέντα καὶ κέντρον διὰ νέας προσπάθειας, εἵμεθα δὲ εὐλαβῶς εὐγνώμονες διὰ τὴν στοργὴν ταύτην.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ζῇ καὶ δοῦν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, διότι σημαντικώτατον μέρος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἀναδιφᾷ καὶ ἀνασυγκροτεῖ πρὸς διαφώτισιν καὶ ἀνύψωσιν καὶ ἀναζωογόνησιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀρετῶν, αἱ ὁποῖαι οὐχὶ μόνον αὐταὶ ἐν Ἑλλάδι ἐθαυματούργησαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἄλλων τόπων καὶ ἄλλων χρόνων λαοὺς ἐνέπνευσαν εἰς μεγαλουργίαν.

Ἐν πάσῃ ἄρα ἐθνικῇ σταυροφορίᾳ, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τούτων οἱ ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ἐμπνεόμενοι καὶ διδασκόμενοι εἶναι οἱ φυσικοὶ συνεργάται.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1939

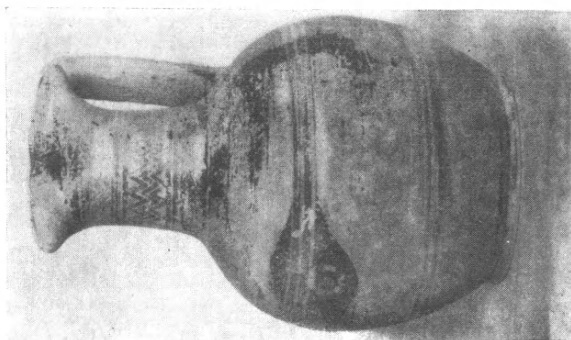
1. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

Ἡ ἀνασκαφή τοῦ Μαραθῶνος κατὰ τὸ 1939 εἶναι ἐξακολούθησις προηγηθείσης ἐργασίας εἰς τὰ δύο νεκροταφεῖα, γεωμετρικῶν καὶ κλασικῶν χρόνων, ἐντὸς τοῦ πεδίου τοῦ Μαραθῶνος, κάτωθεν τῆς ἡρειπωμένης μονῆς τοῦ Βρανᾶ καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο περίπου χιλιομέτρων, πρὸς δυσμὰς τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, κατὰ τὸ 36^{ον} χιλιόμετρον. (Ἴδε ΠΑΕ 1934, 29. — 1935, 84. — Νέα Ἑστία 1935 τεῦχος 197. — «Ἡ Τετράπολις τοῦ Μαραθῶνος καὶ τὸ Ἡράκλειον τοῦ Ἡροδότου» ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου ἐν Ἑπιστημονικῇ Ἑπετηρίδι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἔτος Α'. — Α. Α. 1934, 148. — Πρακτ. Ἀκ. Ἀθ. 9, 1934, σελ. 261). Ἀμφότερα τὰ νεκροταφεῖα κεῖνται πλησίον τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλείου.

Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Μαραθωνικοῦ πεδίου περιβάλλεται ἀπὸ τὰς ὑπορείας τῆς Πεντέλης καὶ κατέρχεται πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ὑπερχειλίζοντες χεῖμαρροι, πρὸ παντὸς τὸ ρεῦμα τῆς Ραπεντόζας ὅπερ κατέρχεται ὀρμητικῶς ἀπὸ τὸν Διόνυσον, ἐξαπλοῦνται ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς πεδιάδος καὶ παρασύρουσι χώματα, ἄμμον καὶ χάλικας. Ὡς ἐκ τούτου τάφοι τινὲς εὐρέθησαν ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, γυμνωθέντες ἀπὸ τὰ συγκαλύπτοντα αὐτοὺς χώματα. Ἐσωτερικῶς οἱ τάφοι ἔχουσιν ὑποστῇ διάβρωσιν καὶ εὐρέθησαν πλήρεις χωμάτων καὶ χαλίκων. Ἐνεκα τούτου ἐλάχιστα μόνον ὅστ' αὐ διετηρήθησαν καὶ ταῦτα σαθρά, διὸ καὶ ἐκονιοποιοῦντο ἀμέσως.

Τὸ πρὸς ἀνατολὰς κείμενον νεκροταφεῖον — τὸ πλησιέστερον δηλαδὴ πρὸς τὸν μυκηναϊκὸν τάφον — περιλαμβάνει τάφους γεωμετρικῶν χρόνων.

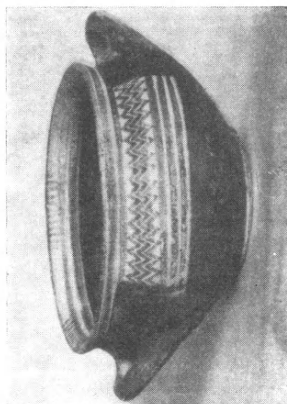
Εἰς τοὺς προηγουμένως ἀποκαλυφθέντας δέκα πέντε τάφους προσετέθησαν ἐφέτος ἑτεροὶ ἑννέα. Εἶναι συγκεντρωμένοι, ὃ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ σχηματίζουν δύο σχετικῶς στενὰς λωρίδας μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς. Οἱ τάφοι, πλὴν ἑνὸς μόνου, εἶναι ἐπίσης ἐστραμμένοι πρὸς δυσμὰς. Δὲν ἔχουσι διαταράξει ὃ εἰς τὸν ἄλλον, οὔτε εὐρέθη τάφος ὑπερκείμενος ἄλλου, ὅπως παρατηρήθη εἰς ἄλλας γεωμετρικὰς νεκροπόλεις λ. χ. εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ εἰς τὸν Κεραμεικόν. Ἐκ τούτου συνάγομεν ὅτι ἡ χρῆσις

δ

β

γ

α

Εἰκ. 1. Τάφου 1.

τοῦ νεκροταφείου ἦτο συνεχῆς καὶ δὲν παρετάθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ὥστε νὰ λησμονηθοῦν οἱ παλαιότεροι ἐνταφιασμοί. Αἱ δύο λωρίδες, τὰς ὁποίας σχηματίζουν οἱ τάφοι, δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς χρονολογικὰς ὁμάδας.

Οἱ ἕξ τάφοι περιεῖχον νεκροὺς ἀκαύστους. Τέσσαρες ἕξ αὐτῶν ἦσαν ἀπλαῖ τάφροι ἀνοιχθεῖσαι ἐντὸς τοῦ χώματος, κεκαλυμμέναι κατόπιν διὰ μεγάλων ἀκανονίστων πλακῶν ἐκ σχιστολίθου. Ἔχουσι σχῆμα ὀρθογωνικόν, πλὴν ἑνός, ὅστις εἶναι μᾶλλον τετράγωνος. Ἔτεροι δύο τάφοι, ἐπίσης ἀκαύστων νεκρῶν, σχηματίζονται ἐκ μεγάλων πλακῶν σχιστολίθου, αἵτινες ἀποτελοῦσι τρόπον τινὰ λάρνακα μετὰ καλύμματος, ἀλλ' ἄνευ πυθμένος.

Τὰ ἐν αὐτοῖς ὁστᾶ ἦσαν, ὥς εἴρηται, ἐλάχιστα καὶ πολὺ κατεστραμμένα. Δὲν ἦτο ἐπομένως δυνατόν νὰ γίνη ἐπ' αὐτῶν οὐδεμία παρατήρησις. Ἐν τούτοις δύναται τις νὰ συναγάγῃ ὅτι οἱ νεκροὶ ἔκειντο κατὰ κανόνα ὑπτιοί. Εἰς μόνον, τοῦ ὁποίου ὑπολείμματα τοῦ κρανίου εὐρέθησαν εἰς σημεῖον ὑψηλότερον τοῦ λοιποῦ σώματος, φαίνεται ὅτι ἦτο κάπως συνεσταλμένος. Ὅπου ἡ διατήρησις τῶν ὁστῶν μᾶς ἐπέτρεψε νὰ

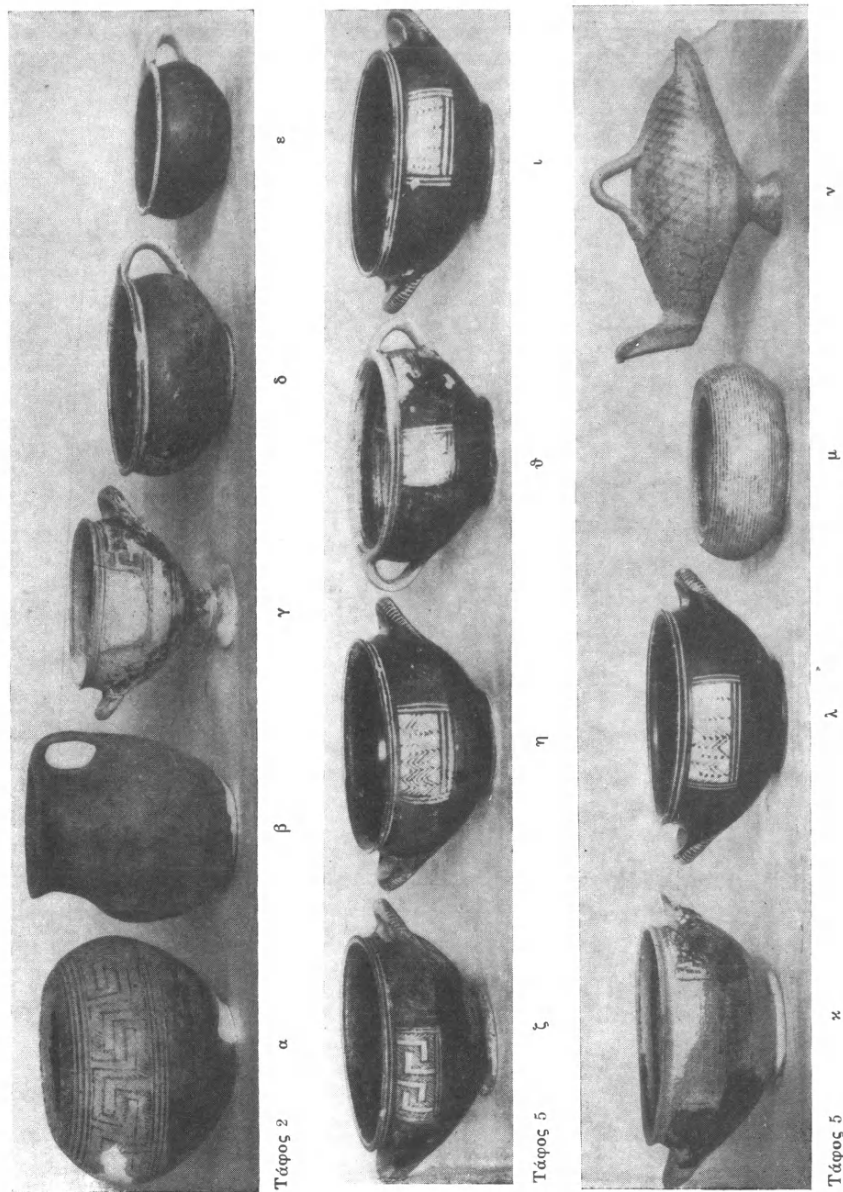
Εἰκ. 2. Τάφου 2.

κάμωμεν τοιαύτην παρατήρησιν ἐβεβαιώθημεν ὅτι οἱ νεκροὶ ἦσαν ἐστραμμένοι πρὸς δυσμὰς, εἶχον δηλαδὴ τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ τάφου. Τὰ κτερίσματα ἦσαν συνήθως εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον.

Οἱ ἕτεροι τρεῖς τάφοι περιεῖχον ὁστᾶ νεκρῶν κεκαυμένων ἐντὸς ὀστεοδόχων ἀγγείων. Καὶ οὗτοι σχηματίζονται ἐκ πλακῶν σχιστολίθου, εἰς σχῆμα περίπου τετράγωνον μετὰ καλύμματος, ὑψηλῶν πλευρῶν, ἀλλ' ἄνευ πυθμένος. Εἶναι κυρίως εἰπεῖν λάρνακες, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐνεκλείοντο τὰ ὀστεοδόχα ἀγγεῖα καὶ τὰ κτερίσματα τῶν νεκρῶν.

Τὰ ὀστεοδόχα ἀγγεῖα ἦσαν ὀρθὰ εἰς μίαν γωνίαν τοῦ τάφου, τὸ δὲ κάτω

Εἰκ. 3. Τάφων 2 καὶ 5.

μέρος αὐτῶν κεχωσμένον ἐντὸς τῆς γῆς. Πέριξ αὐτῶν ἦσαν συγκεντρωμένα τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα, σωρηδὸν τοποθετημένα οὕτως ὥστε νὰ φθάνουσι κάποτε μέχρι τοῦ λαιμοῦ τοῦ μεγάλου ὀστεοδόχου ἀγγείου. Εἶχεν ἐπομένως ριφθῇ χῶμα ἐντὸς τοῦ τάφου, κατὰ τὴν ταφήν, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ συγκρατῇ τὸ ὀστεοδόχον ἀγγεῖον καὶ πέριξ αὐτοῦ τὰ μικρότερα κτερίσματα. Οὕτω καὶ τάφοι τινὲς τοῦ Κεραμικοῦ (Arch. Anz. 1935, 287) εἶχον πληρωθῇ διὰ χωμάτων μέχρις ὀλίγων ἑκατοστῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. Ἄλλ' οἱ τάφοι τοῦ Μαραθῶνος δὲν περιεῖχον ὅπως ἐκεῖνοι ἴχνη τῆς πυρᾶς ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχεν ἀναλωθῇ ὁ νεκρός. Μόνον τὰ ὀστᾶ τοῦ καέντος νεκροῦ — μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὀλίγοι ἀνθρακες—εἶχον περισυλλεγῇ καὶ τοποθετηθῇ ἐντὸς τοῦ ὀστεοδόχου ἀγγείου. Οἱ νεκροὶ εἶχον ἐπομένως κατὰ ἀλλαχού, δὲν εὗρήκαμεν ὅμως πυρᾶς ἐντὸς τῆς γεωμετρικῆς περιοχῆς.

Οἱ τρεῖς οὗτοι τάφοι εἶναι ἀρχαιότεροι ἐκεῖνων, οἵτινες περιεῖχον νεκροὺς ἀκαύστους. Τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς κτερισμάτων, γεωμετρικῶν ἀγγείων μὲ ἀυστηρὸν διάκοσμον, ὧν τινα ἐνθυμίζουσιν ἀκόμη πρωτογεωμετρικὰ σχήματα, ἐνῶ οἱ τάφοι ἀκαύστων νεκρῶν — πάντες εὐτελέστεροι τῶν κεκαυμένων — περιεῖχον ἀγγεῖα προκεχωρημένων γεωμετρικῶν χρόνων. Προηγήθη ἐπομένως εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἀττικῆς, ἡ καύσις τῆς ἀπλῆς κατορύξεως τῶν νεκρῶν κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους.

Ὁ τάφος 1 εἶναι τάφος **κεκαυμένου νεκροῦ** διαστάσεων 1,20×0,75 μ. ἐκτισμένος, μετὰ καλύμματος. Ἐνθαυθεν αὐτοῦ εὗρέθησαν ὄστρακα, δύο τεμάχια σιδηροῦ ξίφους καὶ ἐγχάρακτος πηλίνης σφαιρα. Ἐξ ὅλων τῶν τάφων ἦτο ὁ μόνος ὅστις δὲν εἶχεν ἐντελῶς πληρωθῇ χωμάτων καὶ χαλίκων—πιθανῶς διότι ἐκεῖτο βαθύτερον τῶν λοιπῶν καὶ δὲν εἶχε διαταραχθῇ ὑπὸ τῶν χειμάρρων τῆς ἐπιφανείας. Τὸ κάλυμμα εἶχε καταπέσει ἐντὸς τοῦ τάφου, χωρὶς εὐτυχῶς νὰ θραύσῃ τὰ ἐν αὐτῷ ἀγγεῖα.

Περιεῖχεν ἓνα ὀστεοδόχον ἀμφορέα (**εἰκ. 1, α**) βαθέος καστανοῦ χρώματος, μὲ ἀυστηρὸν διάκοσμον ἐπὶ φαιοῦ ἐδάφους ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ, ἀπὸ τὰς δύο ὀψεις, διακεκομμένον κάτωθεν τῶν λαβῶν καὶ κοιλίαν διηρημένην εἰς ζῶνας δι' ὀριζοντίων γραμμῶν, μίαν οἶνοχόην (**εἰκ. 1, δ**) φαιοῦ χρώματος καὶ σχήματος σφαιρικοῦ μὲ τριφυλλοειδὲς στόμιον καὶ τὸν αὐτὸν διάκοσμον

Εἰκ. 4. Τάφου 5.

β

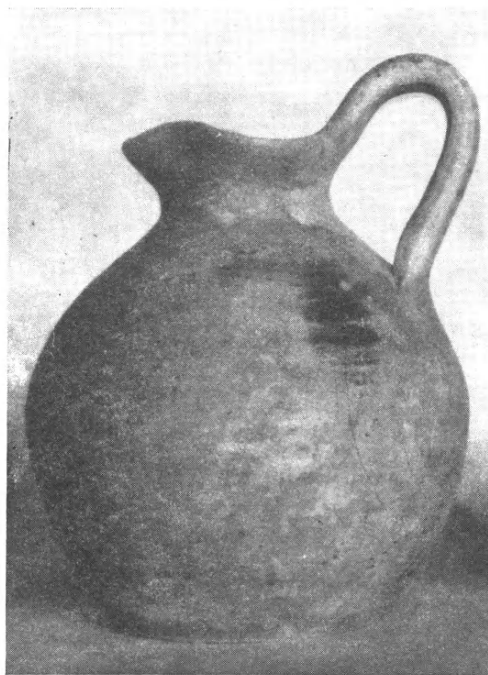

α

Εἰκ. 5. Τάφον 5.

καὶ δύο μέλανας σκύφους (**εἰκ. 1, β-γ**) μὲ λαβὰς ὑψηλὰ τοποθετημένας, φέροντας τὸν αὐτὸν διάκοσμον ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς διακεκομμένον ἀπλῶς κάτωθεν τῶν λαβῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου πλαισιούμενον διὰ καθέτων γραμμῶν οὕτως ὥστε νὰ σχηματίζεται μετόπη.

Ὁ τάφος 2, κατασκευῆς ὁμοίας πρὸς τὸν προηγούμενον, **κεκαυμένου νεκροῦ** καὶ διαστάσεων 0,65×0,52 μ., εἶναι ὁ ἀρχαιότερος τῶν γεωμετρικῶν τάφων τοῦ Μαραθῶνος. Τὰ ὅστ᾽ περιείχοντο ἐντὸς ὕδριās (**εἰκ. 2**) κιτρινωποῦ χρώματος βαρέος σφαιρικοῦ σχήματος ἐχούσης λαβὰς χαμηλὰ ἐπὶ τῆς κοιλίας συνδεδεμένης πρὸς ἀλλήλας διακοσμητικῶς διὰ μελαίνων γραμμῶν, ὀλίγον μόνον κεκοσμημένης ἐπὶ τοῦ ὤμου διὰ γραμμῶν. Ὡς κτερίσματα περιεῖχεν ὁ τάφος μίαν στρογγύλην μέλαιναν πυξίδα (**εἰκ. 3, α**) φέρουσαν σημεῖα πυρός, ἄνευ καλύμματος, περιβαλλομένην ὑπὸ μαιάνδρου ἐκ λεπτῶν γραμμῶν ἐπὶ ἀνοικτοῦ ἐδάφους, μίαν χειροποίητον ἀγάνωτον πρόχουν (**εἰκ. 3, β**) ἄνευ διακόσμου, δίωτον κύλικα (**εἰκ. 3, γ**) ἐκ λεπτοῦ πηλοῦ μὲ ὑψηλὸν πόδα, κεκοσμημένην διὰ μαιάνδρου ὅστις διακόπτεται κάτωθεν τῶν λαβῶν, μόνωτον κύπελλον (**εἰκ. 3, δ**) μέλαν μετὰ διακεκομμένου μαιάνδρου μεταξὺ θηλῶν εἰς τὸ ἔναντι τῆς λαβῆς μέρος καὶ μικρότερον μόνωτον κύπελλον (**εἰκ. 3, ε**) ἄνευ διακόσμου. Ἡ πυξὶς περιεῖχε χαλκοῦν δακτύλιον καὶ ἡ πρόχους χαλκὴν περόνην.

Εἰκ. 6 Τάφου 8.

Ὁ τάφος 3, **ἀκαύστου νεκροῦ** διαστάσεων 1,55×0,50 μ. περιεῖχε μόνον ὀλίγα ὅστ᾽.

Ὁ τάφος 4, ὁμοίως **ἀκαύστου νεκροῦ**, διαστάσεων 2,15×1,00 μ. εἶναι τάφος κεκαλυμμένη διὰ πλακῶν. Περιεῖχε μικρὰ μόνον τεμάχια ὀστέων καὶ ὥς κτερίσμα ἓνα σκύφον κιτρινωποῦ χρώματος μὲ λαβὰς χαμηλὰ ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ λαιμὸν ὑψηλὸν κεκοσμημένον διὰ σειρᾶς πτηνῶν πλαισιουμένων ἐν εἴδει μετόπης διὰ καθέτων γραμμῶν. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, νεωτέρων γεωμετρι-

κῶν χρόνων, εἶναι ἀτελῶς γανωμένον καὶ ἡ ἐπιφάνειά του διατηρεῖται κακῶς.

Ὁ τάφος 5 διαστάσεων 0,80×0,87 μ. **κεκαυμένον νεκροῦ** περιεῖχεν ὀστεοδόχον ἀγγεῖον ἐντὸς λιθίνης λάρνακος. Ἀνωθεν τοῦ καλύμματος εὐρέθησαν δύο πήλιναι σφαῖραι μὲ ἐγχάρακτον διάκοσμον ὅμοιον πρὸς τὸν διάκοσμον μικροῦ χειροποιήτου ἀγγείου τάφου τῆς Ἑλευσῖνος (ΑΕ 1912, 35 εἰκ. 15), φέρουσαι ἴχνη πυρὸς καὶ δύο πόρπας ἐκ χαλκοῦ, σχήματος ἡμισελίνου. Τὰ ὀστᾶ, ἀναμειγμένα μέ τινας ἀνθρακας, περιείχοντο ἐντὸς ἀμφορέως (**εἰκ. 4**) μὲ τρεῖς καμπύλους πόδας, χρώματος ἐρυθροῦ, κεκοσμημένου μόνον εἰς τὸ ἄνω μέρος δι' ἀντιθετικῶν τριγώνων μεταξὺ καθέτων

Εἰκ. 7. Τάφου 8.

γραμμῶν, μαιάνδρου διακοπτομένου κάτωθεν τῶν λαβῶν καὶ μαιάνδρου περίξ τοῦ λαιμοῦ. Τὸ στόμιον αὐτοῦ ἐκαλύπτετο δι' ἐνὸς σκύφου. Πέριξ τοῦ ἀμφορέως ἦσαν σφηνωμένα ἐντὸς τοῦ χώματος τὰ ἀκόλουθα κτερίσματα. Ἐνα ἀγγεῖον εἰς σχῆμα παγουρίου (Pilgerflasche) (**εἰκ. 5, α**) ἀποτελούμενον ἐκ δύο ἀβαθῶν ἡμίσεων συγκεκολλημένων, μετὰ τριφυλλοειδοῦς στομίου μὲ αὐστηρὸν διάκοσμον καλύπτοντα ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν, ἐκ τριγώνων, κύκλων καὶ εἰς τὸ μέσον σταυροῦ, μία εὐρυκοίλιος οἶνοχόη (**εἰκ. 5, β**) μετὰ στενοῦ λαιμοῦ, τριφυλλοειδοῦς στομίου, θηλῶν ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ οἶονεῖ τορνευτῆς λαβῆς, ἔχουσα ἐπίσης ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν κεκοσμημένην δι' αὐστηρῶν ὀριζοντίων τριγωνικῶν κοσμημάτων μεταξὺ ὀριζοντίων γραμμῶν καὶ εὐρεῖς μαιάνδρους, ἕξ μέλανες σκύφοι (**εἰκ. 3, ζ-λ**), φέροντες αὐστηρὸν διάκοσμον σχηματίζοντα μετόπας ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀψεων, μία στρογγύλη πυξίς (**εἰκ. 3, μ**) ἄνευ καλύμματος μετὰ λεπτῶν μελαίνων γραμμῶν, εἰς λύχνος (**εἰκ. 3, ν**) μετὰ ποδός, ὀλίγον κεκοσμημένος διὰ κιγκλιδατοῦ σχεδίου ἐκ μελαίνων γραμμῶν, δύο μικραὶ πόρπαι ἐκ χαλκοῦ, τέλος 14 σφαῖραι ἐγχά-

ρακτοὶ χειροποίητοι ὅμοιοι πρὸς τὰς ἄνωθεν τοῦ τάφου εὐρεθείσας, ἀλλὰ μὲ κάπως διάφορον διάκοσμον ἐκ μαιάνδρων καὶ κύκλων. Ἐπασαὶ ἦσαν διατρητοὶ καὶ ἡ μία ἦτο μεγαλυτέρων διαστάσεων, ὥστε πρόκειται πιθανῶς περὶ ὄρμου μὲ μίαν μεγάλην χάνδραν εἰς τὸ μέσον. Ἦσαν κακῶς ὠπτημέναι καὶ σαθραί.

Ὁ τάφος 6 εἶναι *ἀκαύστου νεκροῦ* καὶ ἔχει διαστάσεις 2,10×0,70 μ. Ἐχει κάλυμμα μόνον ἐξ ἀκανονίστων πλακῶν, περιεῖχε συντρίμματα ὀστέων, ἐν τούτοις τεμάχιον τοῦ κρανίου σφζόμενον εἰς ὑψηλότερον σημεῖον ἀπὸ τὰ ὀστέα τοῦ σώματος μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ νεκρὸς — παρὰ τὰς μεγάλας διαστάσεις τοῦ τάφου — δὲν ἔκειτο ὕπτιος ἀλλὰ συνεσταλμένος. Τὰ κτερίσματα ἦσαν ἓνα ἄωτον κύπελλον μὲ ὑψηλὸν λαιμὸν καὶ διάκοσμον ἐκ τριγώνων καὶ στιγμάτων καὶ εἰς σκύφος κεκοσμημένος διὰ πτηνῶν μεταξὺ καθέτων γραμμῶν. Ἀμφοτέρω εἶναι ἐκ πηλοῦ κιτρινωποῦ, ἀτελῶς ὠπτημένου.

Ὁ τάφος 7, διαστάσεων 0,90×0,65 μ. εἶναι ἐπίσης τάφος κεκαλυμμένη διὰ πλακῶν. Ἦτο ἐντελῶς κενός.

Ὁ τάφος 8, *ἀκαύστου νεκροῦ* διαστάσεων 1,25×0,55 μ. εἶναι ἐκτισμένος, μετὰ καλύμματος. Ἐσφίζοντο ἵχνη μόνον ὀστέων καὶ ὡς κτερίσματα περιεῖχε μικρὰν οἰνοχόην (*εἰκ. 6*) μὲ ὑψηλὴν λαβὴν καὶ τριφυλλοειδὲς στόμιον ἐκ λεπτοῦ πηλοῦ, ἄνευ διακόσμου καὶ ἓνα δίωτον κύπελλον (*εἰκ. 7*) μὲ χαμηλὰς λαβὰς κεκοσμημένον ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀψεων διὰ δύο πτηνῶν καὶ μιᾶς ἐλάφου.

Ὁ τάφος 9, διαστάσεων 2,10×0,90 μ. εἶναι ἀπλὴ τάφος κεκαλυμμένη διὰ μεγάλων πλακῶν. Περιεῖχεν ὀλίγα *ἀκανστα ὀστέα* καὶ εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ τάφου, κάτωθεν βαρείας λιθίνης πλακῶς ὀρθῆς—ἴσως τοῦ σήματος τοῦ τάφου — ἓνα χειροποίητον πίθον, ἀγάνωτον.

Ἀμέσως παραπλευρῶς τοῦ τάφου 8 καὶ νοτίως ὄλων τῶν λοιπῶν τάφων εἰς βάθος ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου—περὶ τὰ 0,50 μ. βαθύτερον τοῦ τάφου—ἀπεκαλύψαμεν ἱμῆμα τοίχου ἐξ ὀγκολίθων εἰς τέσσαρας σειράς, οὐχὶ εὐθέως ἀλλὰ κάπως κυρτουμένου. Πρόκειται ἄρα γε περὶ τοίχου περιβόλου; Δὲν ἦτο πλέον δυνατὴ ἢ συνέχισις τῆς ἐκσκαφῆς τοῦ εἰς μῆκος οὔτε καὶ μέχρι τῶν

Εἰκ. 8. Πυξίς.

θεμελίων, καθ' ὅσον εὐρέθη κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἀνασκαφῆς. Τὰ περίξ αὐτοῦ ὄστρακα εἶναι γεωμετρικῶν χρόνων. Ὁ τοῖχος συνεχίζεται πρὸς δυσμᾶς.

Περὶ τὰ 300 μέτρα δυτικώτερον καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ βόρειον τεῖχος τοῦ Ἡρακλείου, ἐσυνεχίσαμεν τὴν ἀποκάλυψιν τάφων, πυρῶν καὶ πίθων κλασικῶν χρόνων. Ἐφέτος προστετέθησαν εἰς τοὺς ἤδη ἀποκαλυφθέντας ὀκτὼ τάφους, ἑννέα πίθους καὶ ἕξ πυράς, τρεῖς ἀκόμη τάφοι, ἑνδεκα πυραὶ καὶ δύο πίθοι.

Ἐδῶ οἱ τάφοι ἔχουσιν ὀλιγώτερον σαφῇ κατάταξιν καὶ καταλαμβάνουν μεγαλύτερον χώρον. Μία ὁμὰς τάφων καὶ πυρῶν εἰς τὸ κέντρον τοῦ νεκροταφείου ἔχει κατεύθυνσιν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Πρὸς ἀνατολὰς ὑπάρχει μικροτέρα ὁμὰς τάφων καὶ πυρῶν συγκεντρωμένων καὶ ἔτι ἀνατολικώτερον πλεονάζουν οἱ πίθοι. Πρὸς δυσμᾶς, ὅπου ἡ ἀνασκαφὴ δὲν συνεπληρώθη, ἔχουσιν ἔλθει εἰς φῶς πίθοι τινὲς καὶ πυραὶ καὶ εἰς τάφος. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ὑπάρχῃ χρονολογικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν διαφόρων ὁμάδων. Οἱ πλεῖστοι τῶν τάφων τῶν παλαιότερον καὶ τῶν σήμερον ἀποκαλυφθέντων ἔχουσι κατεύθυνσιν πρὸς δυσμᾶς, οὐχὶ ὅμως τόσον σταθερὰν ὅσον εἰς τὸ γεωμετρικὸν νεκροταφεῖον, δύο δὲ τάφοι εἶναι ἐστραμμένοι πρὸς νότον.

Εἰκ. 9. Τάφος 10.

Αἱ πυραὶ εἰς τὴν περιφέρειαν

ταύτην εἶναι ἄφθονοι, καθ' ἃ δὲ βεβαιοῦσιν οἱ ἐντόπιοι χωρικοί, οἵτινες δυστυχῶς ἀσχολοῦνται πολλάκις εἰς ἀνασκαφὰς διὰ λογαριασμόν των, συνεχίζονται πυκναὶ εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ νεκροταφείου. Αἱ πλεῖστοι εἶναι ἐκτεταμέναι, ἔχουσαι διάμετρον πλεόν τοῦ ἐνὸς μέτρου, κάποτε ἕως δύο καὶ τριῶν καὶ βάθος 0,30 μ. μέχρις ἐνὸς μέτρου. Αἱ μεγάλαι πυραὶ γειτονεύουσι μὲ μικροτέρας εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν, αἵτινες περιέχουν πάντοτε πολὺ ὀλιγώτερα κτερίσματα. Ἀπασαὶ αἱ πυραὶ πλὴν μιᾶς, σχετίζονται πρὸς τάφους, εὐρίσκονται δηλαδὴ παραπλεύρως πρὸς τάφον καὶ ἐκτείνονται εἴτε κάτωθεν εἴτε, σπανιώτερον, ἄνωθεν αὐτοῦ. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ σωροῦς κονιοποιημένων ἀνθράκων, τεμαχίων ἀνθράκων, κεκαυμένης γῆς, ἀναμε-

μειγμένης μὲ πολλὰ ὀστᾶ μικρῶν ζώων. Ἐκ τῆς γειτνιασεως τῶν πυρῶν πρὸς τοὺς τάφους φαίνεται ὅτι τὴν ταφὴν συνώδευεν ἐνάγισμα καὶ θυσία, δὲν ὑπάρχουσιν ὅμως ἀναμφισβήτητα τεκμήρια καύσεως τῶν νεκρῶν. Τὰ ὀστᾶ τῶν πυρῶν εἶναι τόσον θρυμματισμένα ὥστε, καθὼς μᾶς ἐβεβαίωσεν ἱατρός, εἶναι πλέον ἀδύνατον ν' ἀποφανθῇ τις ἂν ἀνῆκον εἰς ζῶον ἢ εἰς ἀνθρώπον. Ἐντὸς τῶν μεγαλυτέρων πυρῶν τὰ κτερίσματα—ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα—εἶναι ἄφθονα καὶ ἀνήκουσι κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν 5^{ον} π. Χ. αἰῶνα (*ιδεῖ εἰκ. 8*). Ἐντὸς μιᾶς πυρᾶς εὐρέθη ἀλάβαστρον ἡμικατεστραμμένον ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξ ἀδιαφανοῦς ὑέλου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποίου σχηματίζεται σχέδιον εἰς ἐναλλασσόμενα χρώματα, κυανοῦν καὶ κίτρινον. Ἐπίσης ἐντὸς πυρῶν εὐρέθησαν ἀγάνωτοι πίθοι μετρίων διαστάσεων ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς εἶχεν ὥς κάλυμμα λιθίνην πλάκα. Οἱ πίθοι οὗτοι ἦσαν κενοὶ περιεχομένου πλήν τῶν εἰσρευσάντων εἰς αὐτοὺς χωμάτων. Ἐν τούτοις δὲν ἀποκλείεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἦσαν τεφροδόχοι, ἔνεκα τῆς ἀφθονίας τῶν πυρῶν καὶ τῆς ἐλλείψεως ἐν αὐταῖς ἀνθρωπίνων ὀστέων.

Ἐξω τῶν πυρῶν εὐρέθησαν δύο πίθοι μεγαλυτέρων διαστάσεων οὐχὶ ὅμως καὶ δυνάμενοι νὰ θεωρηθοῦν ὥς νεκροδόχοι, κείμενοι ὑπτίως ἐντὸς κοιλότητος τοῦ ἐδάφους καὶ στηριζόμενοι διὰ μικρῶν λίθων, ἄνευ καλύμματος. Οἱ πίθοι οὗτοι περιεῖχον ὁ μὲν εἰς μικρὰν πυξίδα κεκοσμημένην διὰ γραμμῶν καὶ μικρὰν μέλαιναν πρόχουν, ὁ δ' ἕτερος δύο μικροσκοπικὰ χειροποίητα ἀγγεῖα, ἄνευ παραστάσεων καὶ ἐν ὄστρακον φυσικόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχε χυθῇ μόλυβδος. Οὐδὲν ἴχνος τέφρας ἢ ὀστέων περιεῖχον.

Οἱ τάφοι εἶναι πῆλιναι λάρνακες ἐπιμελῶς κατεργασμέναι, ὥς ἐὰν ἦσαν ἀντικείμενα ξυλουργικῆς, μὲ καλύμματα προσηρμοσμένα διὰ «πατούρας». Παρὰ τὴν ἐπιμελῆ προσαρμογὴν τοῦ καλύμματος καὶ οἱ τάφοι οὗτοι ἔχουσιν ὑποστῇ διάβρωσιν. Εὐρέθησαν πλήρεις ἄμμου καὶ μικρῶν χαλίκων ἀκόμη, καὶ ὅπου ὑπῆρχον ὀστᾶ ταῦτα ἦσαν κατεστραμμένα.

Ὁ τάφος 10 διαστάσεων 0,83×0,31 μ. εἶναι ὅμοιος πρὸς ἕτερον παι-

Εἰκ. 10. Τάφου 12.

δικὸν τάφον τοῦ Μαραθῶνος, ἀπεικονιζόμενον ἐν ΠΑΕ 1935, 89, εἰκ. 2. Δὲν περιεῖχεν ὅσα ἄλλα μόνον λεπτὸν χῶμα. Ἡ παντελής ἔλλειψις ὁστῶν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ εἴτε ἐκ τοῦ ὅτι, προκειμένου περὶ λεπτῶν ὁστῶν μικροῦ παιδός, ταῦτα διελύθησαν ἐντελῶς, εἴτε ἐκ τοῦ ὅτι ὁ νεκρὸς εἶχεν ἀναλωθῇ ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐντὸς τῆς ἀμέσως πρὸς τὸν τάφον παρακειμένης πυρᾶς καὶ ἡ λάρναξ ἐχρησίμευεν ἀπλῶς πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν κτερισμάτων. Περιεῖχε μικρὰν ἐρυθρόμορφον πρόχουν (εἰκ. 9), ἔχουσαν ὡς διάκοσμον παράστασιν τρέχοντος παιδὸς μὲ ἀγγεῖον εἰς τὴν δεξιάν, τοῦ τύπου τῶν δωρουμένων εἰς τὰ παιδία κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χοῶν.

Ὁ τάφος 11, διαστάσεων 1,38×0,56 μ. ἐπίσης δὲν παρῆεν ὅσα. Τὸ κάλυμμα τοῦ τάφου ἦτο ἡμικατεστραμμένον πιθανῶς ὑπὸ τοῦ ἀρότρου, καθ' ὅσον εὐρίσκετο πολὺ πλησίον τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Περιεῖχε μικρὰν λήκυθον, συντετριμμένην ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ καλύμματος.

Ὁ τάφος 12, διαστάσεων 1,80×0,46 καὶ 0,55 μ. εἶναι ἐπιμελέστατα κατεσκευασμένος. Ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πυθμένος, εἰς δύο προσηρμοσμένα τεμάχια, καὶ ἐκ καλύμματος στηριζομένου κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς τοῦ τάφου ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ πυθμένος. Τὸ κάλυμμα σχηματίζεται ἐξ ἄλλεπαλλήλων στρωμάτων ὀπτιοῦ πηλοῦ ὀλίγον κυρτῶν, τὰ ὅποια συγκαλύπτουν τὸ ἐν τὸ ἄλλο, οὕτως ὥστε εἰς οὐδὲν σημεῖον ὁ τάφος νὰ ἔχῃ ἀνοιγμά τι. Δὲν εἶναι δὲ ἐντελῶς ὀρθογωνικὸς ἀλλὰ προσαρμόζεται εἰς τὸ σχῆμα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἔχον πλάτος 0,55 μ. εἰς τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ 0,46 μ. εἰς τὸ μέρος τῶν ποδῶν. Ἐντὸς τοῦ τάφου ἐσφύζοντο ὀλίγα ὁστᾶ καὶ ἀρκετοὶ ὀδόντες, ἀνήκοντες, κατὰ τὴν γνώμην εἰδικοῦ στοματολόγου, εἰς δύο νεκρούς, ἓνα ἐνήλικα καὶ ἓν παιδίον. Ὡστε πρόκειται περὶ διπλοῦ ἐνταφιασμοῦ ἴσως μητρὸς καὶ τέκνου. Παρὰ τὰ ἐν μέρει διατηρούμενα ὁστᾶ τῶν βραχιόνων ἑνὸς τῶν νεκρῶν εὐρέθη ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς μικρὰ στρογγύλη ἐρυθρόμορφος λήκυθος (εἰκ. 10), παριστάνουσα Ἐρωτα κρατοῦντα μεγάλην πυξίδα ἐνῶ κατὰ γῆς διακρίνεται τεμάχιον διπλωμένου ὑφάσματος, καὶ ἑτέρα μικρὰ λήκυθος τῆς ὁποίας ἡ ἐπιφάνεια εἶναι κατεστραμμένη.

Ἀμφότερα τὰ νεκροταφεῖα, γεωμετρικῶν καὶ κλασικῶν χρόνων, πιθανὸν νὰ ἐκτείνωνται περισσότερον. Εὐρίσκονται, ὡς εἴρηται, ἐντὸς εὐρείας πεδιάδος καὶ δὲν ἔχουσι φυσικὰ ὅρια. Μόνον διὰ συνεχίσεως τῆς σκαφῆς δύναται νὰ ἐξαντληθῇ ἡ ἔρευνα.

Ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαίων μνημείων μαρτυρεῖται καὶ εἰς ἄλλα πλέον ἀπομακρυσμένα σημεῖα τῆς πεδιάδος. Λεῖψανα ἀρχαίων μαρμάρων σφύζονται εἰς τὰ κράσπεδα τῆς πεδιάδος ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ ὄρους Ἀγριελίκι ὅπου κατὰ μῆκος τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, ἥτις συνέδεε τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μαραθῶνα μετὰ τοῦ Ἡρακλείου, ἦλθον εἰς φῶς, παρασυρθέντα ὑπὸ τῶν χειμάρρων, πλάκες, ὄστρακα καὶ κέραμοι, προερχόμενοι ἀπὸ τάφους πιθανῶς

ρωμαϊκῶν χρόνων. Τάφους χρονολογούμενους ἀπὸ τὰ περὶ αὐτοὺς ὄστρακα, εἰς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους, ἡμικατεστραμμένους ὑπὸ τῆς ἀμπελουργίας τῶν χωρικῶν, παρετηρήσαμεν ἀνατολικῶς τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου. Ἐγγύτατα πρὸς τὰ νεκροταφεῖα εὐρίσκεται τὸ Ἡράκλειον, τὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ὁ μηκηναϊκὸς τάφος. Καὶ γεννᾶται ἀμέσως τὸ ἐρώτημα μήπως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα λείψανα μυκηναϊκῶν χρόνων.

Ταῦτα πάντα εἶναι ἀπτὰ τεκμήρια τῆς σημασίας τοῦ τμήματος τούτου τοῦ μαραθωνικοῦ πεδίου — τὸ ὁποῖον ὀλίγον μόνον ἀπέχει τοῦ σπουδαιοτέρου συνοικισμοῦ τῆς Τετραπόλεως, τῆς πόλεως δηλαδὴ Μαραθῶνος — καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα, ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν μέχρι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἐπιβάλλουν περαιτέρω ἔρευναν.

Ἐν τέλει ὀφείλω νὰ ἀναφέρω ὅτι κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἀνασκαφὴν ἐξαίρετον καὶ πολύτιμον βοήθειαν μοῦ παρέσχεν ἡ Κ^α Ρωξάνη Σωτηριάδη-Sedgwick.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

2. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΙΕΡΑΣ ΟΔΟΥ

Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ περιορίσθη τὸ 1939 ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ πρόσκλησις τοῦ νεωτέρου ἐξ ἡμῶν Ἰ. Τραυλοῦ, ὅστις ἔχει πάντοτε τὸ περισσότερον βάρος τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀνασκαφῆς, νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν στρατόν, ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ἡ δύνατο ἐλεύθερος ἐκ τῆς ἄλλης ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, ἡμῶς διδισκε νὰ ἐργασθῶμεν καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα πρὸς ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς πορείας τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, ἰδίως εἰς τὸ τμήμα ἀπὸ τοὺς Ρεῖτους μέχρις Ἐλευσίνος, καὶ παρὰ τὸ Δαφνί, ὅπου σκεπτόμεθα πάντοτε νὰ ἐξετάσωμεν ἐπιμελέστερον τὸν γειτονικὸν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν χώρον.

Εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἠνοίχθησαν βαθεῖαι τάφροι πρὸς μελέτην τῶν ἐπιχώσεων καὶ ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων διὰ τὴν ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν τῶν σφζομένων λειψάνων καὶ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἱεροῦ. Πλὴν ὅμως ὀλίγων ὀστράκων τοῦ 4^{ου} αἰῶνος καὶ ὀλίγων Ῥωμαϊκῶν ἀνευρεθέντων εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη πρὸς βορρᾶν τοῦ οἰκίσκου, εἰς τὰ βαθύτερα μέρη ὅπου ἄλλοῦ ἐγένετο δοκιμὴ οὐδὲ ἔχνος ἀγγείου ἀνευρέθη. Γενικῶς ἡ ἐπίχωσις τοῦ ὅλου Ἱεροῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθησαν οἱ τοῖχοι τῶν διαφόρων κτισμάτων, εἶναι φυσικὴ καὶ ἔχει σχηματισθῇ ἐκ τῶν προσχώσεων τῶν ὑδάτων.

Εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν πρὸ τοῦ βράχου, τοῦ φέροντος τὰς λαξευτὰς κόγ-

χας πρὸς ἔνθεσιν ἀναθημάτων, μέχρι σχεδὸν τῆς ἀρχαίας Ἱερᾶς ὁδοῦ ἢ ἐπίχωσις εἶχεν ἀφαιρεθῇ εἰς μέγα βάθος ἤδη κατὰ τὴν πρώτην ἀνασκαφὴν τοῦ Δ. Καμπούρογλου. Εἰς μέγα βάθος ἀνέσκαψεν ἐπίσης ὁ ἴδιος καὶ τὴν ἐπίχωσιν ἐντὸς καὶ πέραν τοῦ πολυγωνικοῦ περιβόλου ἔναντι τοῦ Ἱεροῦ.

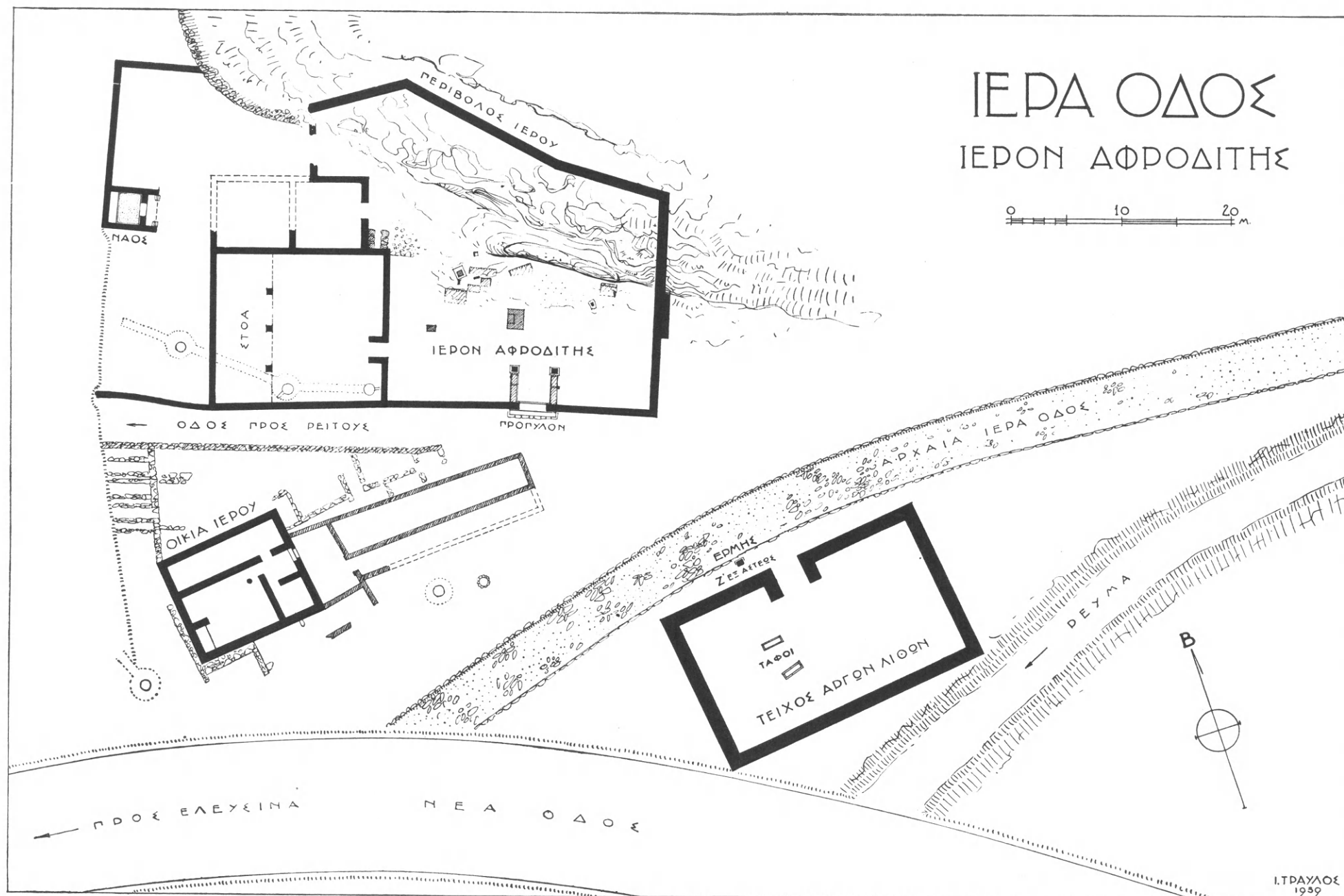
Πρὸ τοῦ βράχου τοῦ φέροντος τὰς κόγχας ἐκαθαρίσθη ἤδη ὁ βράχος, ὅστις κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ καὶ εὗρέθησαν διάφορα λαξεύματα, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον διὰ τὴν στήριξιν ἀναθημάτων. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Καμπούρογλου ἐσφύζοντο ἀκόμη καὶ ἄλλαι βάσεις

Εἰκ. 1. Ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ βράχος ὁ φέρων τὰς ἀναθηματικὰς κόγχας.

ἀναθημάτων μερικαὶ τῶν ὁποίων σημειοῦνται εἰς τὸ σχέδιον τὸ δημοσιευόμενον ὑπὸ τοῦ S. Wide. Ἡ μεγάλη βάση ἔναντι τοῦ προπύλου θὰ ἐχρησίμευε διὰ τὴν στήριξιν τοῦ βωμοῦ ἢ τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος.

Τοῦ προπύλου ἐσώθησαν ἀρκετὰ μέρη οὕτως ὥστε μετὰ βεβαιότητος νὰ δύνανται νὰ γίνῃ ἡ συμπλήρωσις αὐτοῦ (βλ. σχέδιον). Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι δύο μόνον βαθμίδες ἦσαν πρὸ αὐτοῦ, πιθανῶς ἐκ μαρμάρου, τῶν ὁποίων ἡ κατωτέρα, ὕψος ἔχουσα 0,26 μ. ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης σειρᾶς τῶν λίθων, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὁποίων εἶναι καταφανῇ τὰ ἔχνη τῆς ἐπεξεργασίας διὰ τὴν καταλληλοτέραν τοποθέτησιν τῆς βαθμίδος. Ἡ σειρὰ τῶν λίθων τούτων ἔχει τὴν θέσιν εὐθυνητρίας, ἀρχικῶς δὲ τὸ ἔδαφος πρὸ τοῦ προπύλου θὰ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΟΔΟΝ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ.

ἔφθανε μέχρι τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτῶν. Ἡ ὑψηλότερα βαθμὶς, ἡ ὁποία ἐχρησίμευε συγχρόνως καὶ ὥς κατώφλιον ὕψος ἔχουσα περίπου 0,28 μ. ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν μεγάλων ὀρθογωνικῶν λίθων ἐπὶ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἀκόμη ὅπαι πρὸς στήριξιν τοῦ λοστοῦ διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν λίθων τοῦ κατωφλίου.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Καμπούρογλου πρὸ τοῦ προπύλου ἔφθασεν εἰς βάθος ἐνὸς περίπου μέτρου πρὸς διευκόλυνσιν δὲ τῆς ἀναβάσεως ἔθηκε πρὸ τῶν βαθμίδων δύο λίθους τοὺς ὁποίους ἐξέλαβεν ὁ Wide ὥς εὐρισκομένους εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν θέσιν καὶ ὑπέθεσεν ὅτι ἀρχικῶς πρὸ τοῦ προπύλου τέσσαρες ἦσαν ἐν συνόλῳ αἱ βαθμίδες.

Διὰ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς ἐτερματίσθησαν σχεδὸν αἱ ἐργασίαι ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης, μένουν ἀκόμη μόνον ὀλίγα σημεῖα νὰ ἐξετασθοῦν καλλίτερον, ἡ θέσις τοῦ περιβόλου πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τοῦ ναῖσκου μέχρι τῆς πρὸ τοῦ Ἱεροῦ διερχομένης ὁδοῦ, καὶ ἡ ἔκτασις καὶ ὁ ὀρισμὸς τῆς χρήσεως τῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς τοίχων κάτωθεν καὶ περὶ τοῦ οἰκίσκου, ἰδίως πρὸς δυσμὰς. Πρὸς ἐκτέλεσιν ὅμως τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἀπαλοτριώσεις τοῦ μικροῦ χώρου τοῦ παρακειμένου πρὸς τὸ Ἱερὸν ἀγροῦ ἀνήκοντος εἰς ιδιώτην.

Ἔως ὅτου γίνῃ ἡ τελικὴ δημοσίευσις τοῦ Ἱεροῦ, δημοσιεύομεν ἀπὸ τοῦδε νέον σχέδιον τῆς περιοχῆς του μετὰ τὰς τελευταίας μας ἐργασίας, διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται φανερὰ ἡ ἐπελθοῦσα εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τούτου πρόοδος (περ. πρὸς σύγκρισιν τὸ σχέδιον τοῦ S. Wide AE 1910 πίν. 1).

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

3. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ 1939

Ἡ πρόθεσίς μας νὰ ἀνασκάψωμεν τὸ 1939 τὸ ἀνακαλυφθὲν τὸ 1938 πρὸς βορρᾶν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἑλευσίνος σπουδαῖον μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον, περὶ τοῦ ὁποίου ἐσημειώσαμεν ὀλίγα εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1938 (σελ. 40), ἐματαιώθη ἔνεκα τῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ Τραυλοῦ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ ἔτους. Διὰ τοῦτο ἐτράπημεν πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ κυρίου θέματος τῆς ἀνασκαφῆς μας, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ περαιτέρω ἔρευνα τῆς παλαιολιθικῆς ἱστορίας, τῆς προϊστορίας τῆς Ἑλευσίνος. Ἐσκάψαμεν τὰ βαθύτατα στρώματα εἰς διάφορα σημεῖα γειτονεύοντα πρὸς τὸ ἱερὸν ἀνατολικῶς καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ εἰς ὀλίγα σημεῖα, ὅπου δὲν εἴχομεν σκάψει προηγουμένως.

Ἐκτὸς τοῦ Ἱεροῦ εἰς ἀπόστασιν πεντήκοντα περίπου μέτρων πρὸς Νότον τοῦ νοτίου στρογγύλου πύργου τοῦ λεγομένου Λυκουργείου περιβόλου τοῦ

ἱεροῦ, ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ ὑστερωτέρου κτιρίου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν Ῥωμαϊκὴν ἀγορὰν, εἰς βάθος μεγαλύτερον τῶν δύο μέτρων ὑπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ κτιρίου τούτου ἀνεκαλύψαμεν ὀλίγα ἐρείπια οἰκημάτων, τὰ ὅποια διὰ τῶν ἀγγείων τὰ ὅποια εὗρίσκονται πλησίον αὐτῶν, βεβαιώνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν μεσοελλαδικὴν περίοδον. Πρὶν φθάσωμεν εἰς τὸ βάθος αὐτό, 0,80 μ. περίπου χαμηλότερον τοῦ ἔδαφους τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κτιρίου εὗρομεν γεωμετρικὸν τάφον ἀποτελούμενον ἐξ ἀπλοῦ ὀρθογωνικοῦ λάκκου, τοῦ ὁποῖου τὸ πενιχρὸν κτέρισμα ἀπειλεῖ μετρίου μεγέθους γεωμετρικῇ πρόχους, τοῦ συνήθους σχήματος μὲ παχεῖαν κοιλίαν καὶ ὑψηλὸν κυλινδρικὸν λαιμὸν ἄνευ ἰδιαίτερου ποδός, κοσμουμένη ἐπὶ τῆς κοιλίας μὲ λεπτὰς περιφερικὰς γραμμὰς χωριζομένας διὰ πλατειῶν ζωνῶν μὲ μέλαν γάνωμα. Ἡ εὕρεσις τοῦ τάφου τούτου ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ ἔως ἐκεῖ ἐκτείνεται τὸ γεωμετρικὸν νεκροταφεῖον, περὶ τοῦ ὁποῖου ἔγραψεν ὁ Σκιας, ἀφοῦ ἐσυνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Φιλίου ἐπὶ τοῦ ἰδίου νεκροταφείου.

Τὰ ἴδια ἀποτελέσματα, τὴν εὕρεσιν δηλαδὴ εἰς τὰ βαθύτατα στρώματα λειψάνων μεσοελλαδικῆς κατοικήσεως, εἵχομεν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τοῦ νοτίου στρογγύλου πύργου τοῦ Περικλείου περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην εἶχεν εὗρεθῇ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς παλαιότερας ἀνασκαφὰς μας μακρὸν ἀνάλημμα ἐκτισμένον κατὰ πολυγωνικὸν τρόπον μὲ κατεύθυνσιν νοτιοβορείαν, τὸ ὁποῖον ὑπεθέτομεν ἤδη ἔκτοτε, ὅτι ὑπεβάσταζεν ὁδὸν ἐρχομένην πιθανώτατα ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ καταλήγουσαν εἰς τὴν πύλην, τὴν ὁποίαν ἀνεκαλύψαμεν ἡμεῖς ἐκτισμένην εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἀναλήμματος τοῦ προπαισιστρατείου περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, παλαιότεραν ἐπομένως τούτου καὶ δυναμένην νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸν ἑβδομον αἰῶνα. Ὅτι τὸ ἀνάλημμα ἦτο στήριγμα ὁδοῦ ἐπιστοποιήθη καλλίτερον διὰ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς μας, διότι ἠδυνήθημεν νὰ ἀποκαλύψωμεν εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ, ἀποτελούμενον ἐξ ἰσχυρῶς ἐπικρουσθέντων συμπίκτων μικρῶν λιθαρίων.

Καὶ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ εἰς μέγα βάθος σκάπτοντες πρὸς ἐξέτασιν τῶν θεμελίων τοῦ Περικλείου τείχους παρὰ τὴν βάσιν τοῦ νοτιοανατολικοῦ Περικλείου στρογγύλου πύργου ἐπετύχομεν παρὰ τὴν βάσιν τῶν θεμελίων τοῦ πύργου λείψανα μεσοελλαδικῶν οἰκημάτων εἰσχωροῦντα καὶ κάτωθεν τῶν θεμελίων τοῦ πύργου. Τὴν περαιτέρω ἔρευναν εἰς τὰ σημεῖα, ὅπου διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἐξηκριβώθη, ὅτι ἔφθανεν ἡ μεσοελλαδικὴ Ἑλευσίς ἀνεβάλαμεν διὰ τὸ ἐπόμενο ἐτος, θεωρήσαντες ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ παρίσταται εἰς τὴν ἀνασκαφὴν καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Τραυλός. Ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ σημαντικὴ ἐργασία ἔγινε καὶ παρὰ τὸ Τελεστήριον πρὸς διευκρίνησιν σπουδαίου ζητήματος τῆς οἰκοδομικῆς ἱστορίας τοῦ Τελεστηρίου. Τὰ μεγάλα θεμέλια, τὰ ὅποια εἶχον εὗρεθῇ εἰς παλαιότερας ἀνασκαφὰς ἀπέναντι καὶ τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ ἀνατολικοῦ

ἄκρου τοῦ Τελεστηρίου καὶ συνδέονται πρὸς τὸν στερεοβάτην τούτου διὰ διαγωνίου τοίχου, ἐθεωρήθησαν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς εὐρέσεώς των ὡς σύγχρονα πρὸς τὴν ἀρχικὴν Περίκλειον οἰκοδομὴν τοῦ Τελεστηρίου καὶ ἐπιστεύθη ὅτι προωρίζοντο εἰς τὴν κατασκευὴν στοᾶς προσηρημένης εἰς τὸ Τελεστήριον, τελευταῖον δὲ ὁ Noack ὑπεστήριξεν, ὅτι ταῦτα ἦσαν μέρος τῶν θεμελίων περιπτέρου στοᾶς, ἡ ὁποία θὰ περιέβαλε καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων πλειρῶν τὸ Τελεστήριον, ἔγινε δὲ γενικῶς δεκτὴ ἡ γνώμη του καὶ συμφώνως πρὸς ταύτην γίνεται ἡ ἀναπαράστασις τοῦ Τελεστηρίου, ὡς τὸ ἐσχέδιασεν ὁ ἀρχιτέκτων Ἰκτῖνος νὰ γίνῃ εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον. Εἴχομεν πρὸ πολλοῦ παρατηρήσει, ὅτι πολλοὶ λίθοι τῶν ἐν λόγῳ θεμελίων προήρχοντο ἐξ ἄλλου κτιρίου καὶ δὲν ἦσαν ἀρχῇθεν προωρισμένοι νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς θεμέλια, ἐπειδὴ δὲ ὁμοιάζον πρὸς λίθους τοῦ Περικλείου περιβόλου, ἐπιστεῦσαμεν ὅτι τὰ θεμέλια ἐκτίσθησαν διὰ λίθων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν χρησιμοποιηθῇ εἰς τὸ Περίκλειον τεῖχος, φυσικὰ ἀφοῦ εἶχε τοῦτο καταστραφῇ, ὅτι ἐπομένως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶχον κτισθῇ συγχρόνως πρὸς τὴν πρώτην οἰκοδομὴν τοῦ Τελεστηρίου, διότι καὶ τὸ Περίκλειον τεῖχος τότε ἐκτίσθη, διὰ τοῦτο ἐδέχθημεν, ὅτι ἦτο ἐσφαλμένη ἡ γνώμη τοῦ Noack, καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν καὶ ὡς πρὸς τὸν προορισμὸν τῶν θεμελίων εἰς οἰκοδομὴν περιπτέρου στοᾶς σχεδιασμένης μαζὶ μὲ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Τελεστηρίου.

Πρὸς καλλιτέραν μελέτην τοῦ ζητήματος ἀνεσκάψαμεν τὸ ἔδαφος πλησίον τῶν θεμελίων εἰς ὅλον τὸ βάθος καὶ ἐβεβαιώθημεν ἀσφαλέστερον, ὅτι τὰ θεμέλια εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν ἐκτισμένα διὰ τῶν λίθων τοῦ καταρριφθέντος νοτίου σκέλους τοῦ Περικλείου περιβόλου καὶ καθίσταται πλέον ἀναμφισβήτητον, ὅτι ταῦτα δὲν ἐκτίσθησαν συγχρόνως πρὸς τὴν πρώτην κατὰ τὸ ἀρχικὸν Ἰκτίνειον σχέδιον γενομένην οἰκοδομὴν τοῦ Τελεστηρίου. Ἡ βεβαίωσις ὅτι τὰ θεμέλια ἐκτίσθησαν διὰ λίθων τοῦ καταρριφθέντος νοτίου Περικλείου τείχους σχετίζει τὴν χρονολογίαν τῆς οἰκοδομῆς των πρὸς τὴν γενομένην πρὸς νότον μεγέθυνσιν τοῦ Ἱεροῦ Περιβόλου καὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ νέου νοτίου τείχους, τὸ ὁποῖον συνηθίζεται μέχρι τοῦδε νὰ ὀνομάζεται «Λυκούργειον» καὶ νὰ πιστεύεται, ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν περίοδον τῶν ὑπὸ τοῦ ρήτορος Λυκούργου προκληθεισῶν οἰκοδομῶν μεγάλων δημοσίων ἔργων ἐν Ἀθῆναις. Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ τείχους τούτου ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ φυσικὰ τῆς καταρρίψεως τοῦ Περικλείου νοτίου τείχους, διότι θὰ ἔμενεν ὅλως ἀφρακτον τὸ ἱερὸν ἐπὶ ἱκανὸν διάστημα χρόνου πρὸς αὐτὴν τὴν πλευράν, ἂν τὸ Περίκλειον τεῖχος κατερρίπτετο πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ «Λυκούργειου» καὶ τοῦτο θὰ ἀντέκειτο πρὸ πάντων πρὸς τὰς ἀντιλήψεις περὶ αὐστηροῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἱεροῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ οἰκοδομὴ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος θεμελίων προηγήθη τῆς οἰκοδομῆς τῆς Φιλωνείου στοᾶς, τῆς ὁποίας ἡ οἰκοδομὴ βεβαιώνεται ἐξ ἐπιγραφῶν ὅτι ἤρχισε πρὸ τοῦ 350, ἔπεται ὅτι καὶ ταῦτα καὶ τὸ λεγόμενον

«Λυκούργειον» τεῖχος ἐκτίσθησαν πρὸ τοῦ 350, καὶ δὲν ἔχουν οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὸ οἰκοδομικὸν ἔργον τοῦ Λυκούργου. Τὸν σκοπὸν τῆς κατασκευῆς τῶν θεμελίων ὀρίζομεν εἰς μελέτην μας δημοσιευομένην ἐντὸς ὀλίγου.

Καὶ ἄλλαι μικραὶ ἐργασίαι σχετικαὶ πρὸς τὰ ζητήματα αὐτὰ ἔγιναν παρὰ τὸν νότιον πυλῶνα τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύψαμεν τὸ 1938 πρὸ τῆς βορείας εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἐχαρακτηρίσαμεν ὑποθετικῶς ὡς τὸν «δόλιχον», ἦτο ἀδύνατον νὰ συνεχισθῇ, διότι δὲν συνετελέσθη ἀκόμη ἡ ἀπαλλοτριώσεις τῶν ιδιωτικῶν κτήσεων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὗρέθη τὸ οἰκοδόμημα.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ

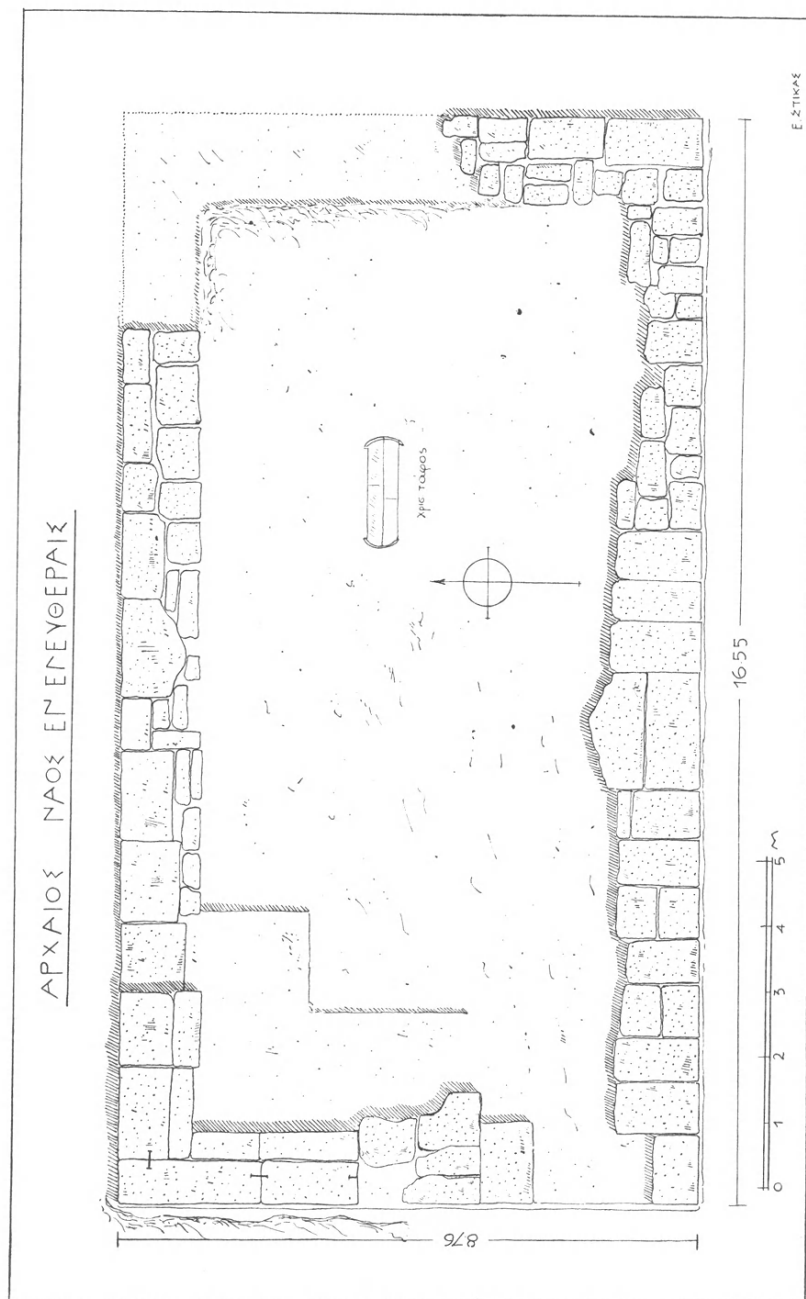
Ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν λειψάνων τῆς πόλεως Ἐλευθερῶν, ἥτις κατὰ τοὺς μελετήσαντας τὴν τοπογραφίαν τοῦ μέρους τοποθετεῖται εἰς τὰ πέριξ τοῦ φρουρίου τοῦ Πανάκτου.

Δοκιμαστικαὶ σκαφαὶ γενόμεναι τῇ ἐπιβλέψει τοῦ καθηγητοῦ κ. Ὁρλάνδου παρὰ τὸ Χάνι τῆς Κάζας ἀπέδειξαν τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίων κτισμάτων, ἣν ἄλλως τε ἐμαρτύρουν καὶ πολλὰ πῆλινα θραύσματα κατεσπαρμένα εἰς τὸ ἔδαφος.

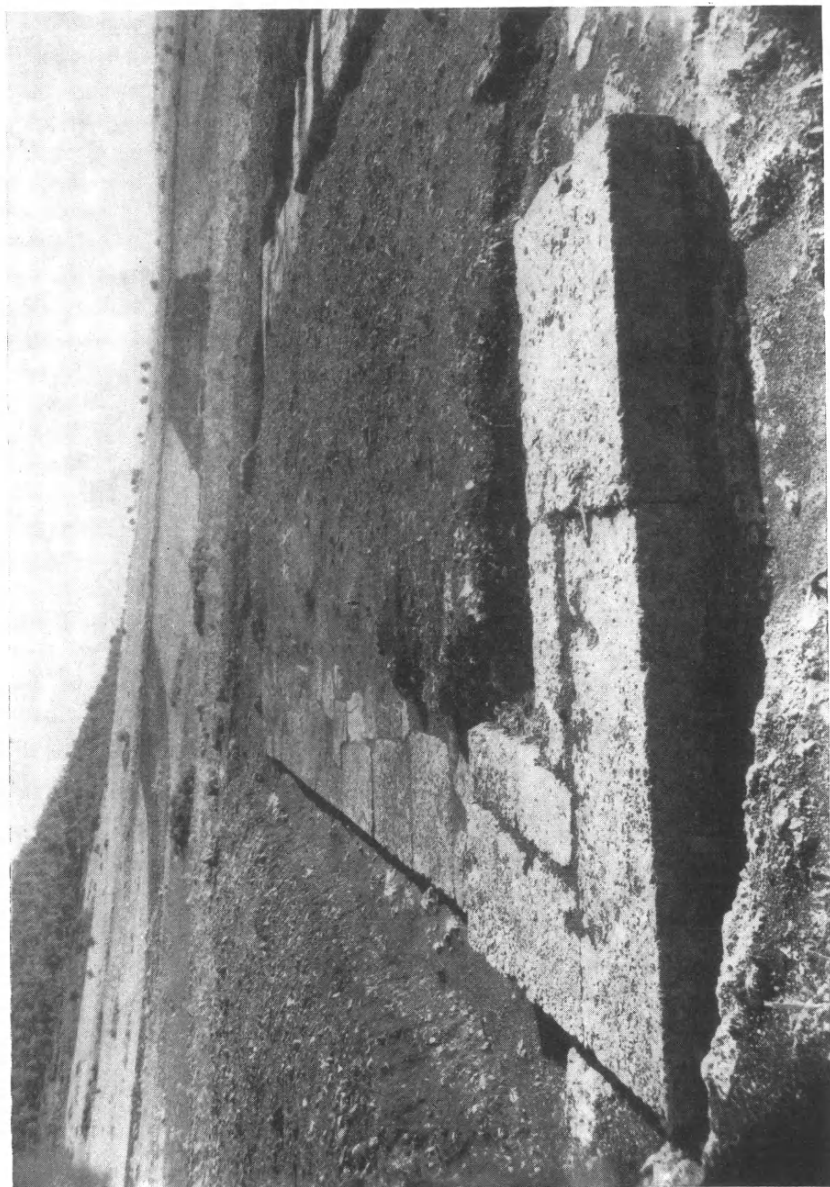
Ἡ σκαφὴ ἀπεκάλυψε κατ' ἀρχὰς τὰ λείψανα εὐτελῶν τινων κατασκευῶν, πιθανώτατα οἰκημάτων ὑστέρων χρόνων, ὥς καὶ ταφικὸν περίβολον χριστιανικῶν χρόνων μὲ τάφους κατεσκευασμένους διὰ μεγάλων πηλίνων καμπύλων πλακῶν τοποθετημένων ἐν σχήματι δικλινοῦς στέγης ἢ καλύβης.

Ὁμοιος τοιοῦτος χριστιανικὸς τάφος εὗρέθη καὶ ἐντὸς τοῦ κατωτέρω περιγραφομένου ναοῦ περιέχων ὥς μόνον κτερίσματα σφαιροειδὲς ἀγάντων ἀγγεῖον μετὰ μακροῦ λαιμοῦ καὶ λύχνον πῆλινον μετὰ στεφάνου ἐκ φύλλων¹.

¹ Ὁμοιον ἀγγεῖον καὶ λύχνος εὗρέθησαν καὶ εἰς χριστιανικοὺς τάφους τῶν Θηβῶν (Κεραμόπουλος Θηβαϊκὰ Ἀρχ. Δελτίον τ. 3 σ. 103 καὶ 104 εἰκ. 74 καὶ 75).

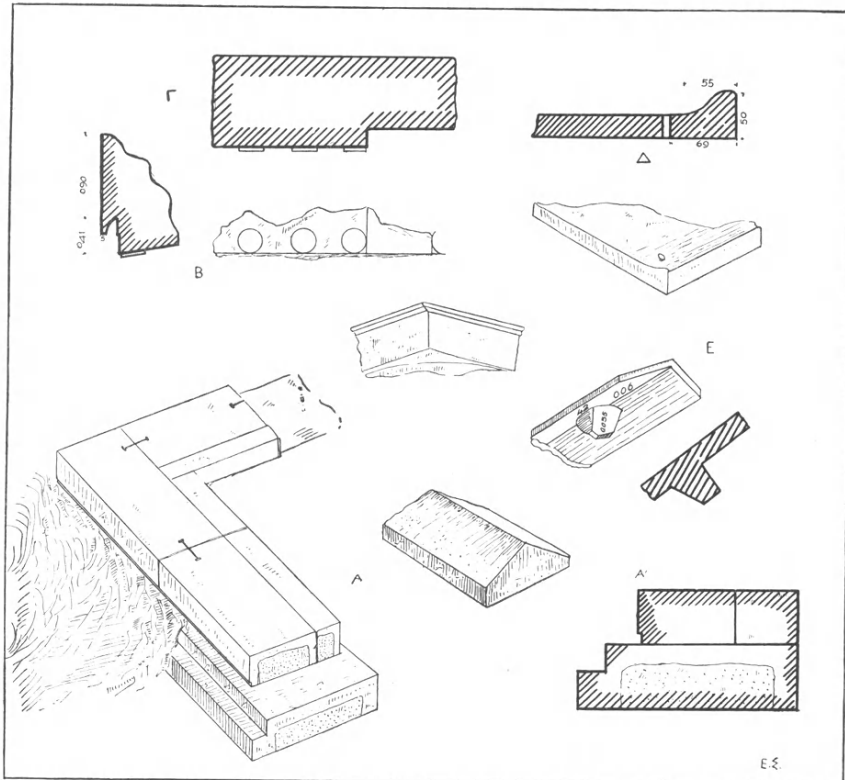
Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ ναοῦ τῶν Ἐλευθερῶν.

Εἰκ. 2. Ἀποψὺς τῆς ΒΔ γωνίας τοῦ ναοῦ Ἑλευθερῶν.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον εὑρημα ἐγένετο 100 περίπου μέτρα ΒΑ τῶν πανδοχείων, δεξιᾷ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν — Θηβῶν καὶ παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῆς ὁδοῦ ταύτης μετὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὸ χωρίον Βύλλια.

Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθη ἡ εὐθυντηρία στρῶσις οἰκοδομήματος μήκους

Εἰκ. 3. Ἀρχιτεκτονικαὶ λεπτομέρειαι τοῦ ναοῦ τῶν Ἐλευθερῶν.

16,55 μ. καὶ πλάτους 8,76 μ. διευθυνομένου ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς (εἰκ. 1). Ἀποτελεῖται δ' ἡ στρῶσις αὕτη ἐκ κανονικῶν λίθων ἐνιαχοῦ δὲ αὐτὸς ὁ βράχος ἀντικαθιστᾷ τὴν στρῶσιν τοῦ θεμελίου (εἰκ. 2). Ἐπὶ τῆς εὐθυντηρίας ἔβαινε κρηπὶς, ἣς διεσώθη τμῆμα τοῦ κατωτάτου ἀναβαθμοῦ κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν (εἰκ. 3, Α). Οἱ λίθοι τοῦ ἀναβαθμοῦ τούτου ἔχουσιν ὕψος 0,288 μ. φέρουσι δὲ κάτω ὑποτομὴν καὶ κατὰ τοὺς ἄρμους ὥσεως ἀναθύρῳσιν. Ἄνω συνδέονται πρὸς ἀλλήλους διὰ συνδέσμων σχήματος διπλοῦ ταῦ πλησιάζοντος τὸ Π.

Σκαπτομένης τῆς νοτίας πλευρᾶς εὐρέθησαν καὶ τὰ ἐξῆς πώρινα τεμάχια ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

1) Σφονδύλων ραβδωτῶν 2) ἄβακος κιονοκράνου μετὰ μικροῦ λεσβίου κυματίου 3) Γείσου μετὰ προμόχθων καὶ σταγόνων (εἰκ. 3, B) 4) πηλίνων ἀνθεματιῶν κεράμων (εἰκ. 4) καὶ 5) στρωτήρων καὶ καλυπτήρων, ὧν μάλιστα εἷς φέρει κάτωθεν καὶ ἔμβολον στερεώσεως ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου (εἰκ. 3, E).

Τὸ οἰκοδόμημα ἦτο πιθανώτατα ναός· διότι διακρίνονται ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ σκαφαὶ δι' ἐγκάρσιον τοῖχον βαίνοντα παραλλήλως πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν καὶ εἰς ἀπόστασιν 3,00 μ. ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἀκμῆς τοῦ πρώτου ἀναβαθμοῦ.

Πρὸς χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ βοηθοῦσιν ἡμᾶς ἂφ' ἑνὸς ἡ ἀναλογία τῶν διαστάσεων τοῦ ὀρθογωνίου, ἣτις εἶναι 1:1,90 οἷα δηλ. συνηθίζετο ἀπὸ τοῦ 4^{ου} αἰῶνος καὶ κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους (πρβ. Μητρώων Ὀλυμπίας), ἂφ' ἐτέρου δὲ οἰκοδομικαὶ καὶ ἀρχιτεκτονικαὶ τινες λεπτομέρειαι, ὥς π. χ. τὸ σχῆμα τῶν συνδέσμων, τὸ μικρὸν κυμάτιον, ὅπερ στέφει τὸν ἄβακα τοῦ κιονοκράνου καὶ τὸ μικρὸν ὕψος τῶν σταγόνων τῶν προμόχθων, αἵτινα ὑποδηλοῦσι τοὺς περὶ τὸ 300 π. Χ. χρόνους, εἰς οὓς ἀνάγεται κατὰ

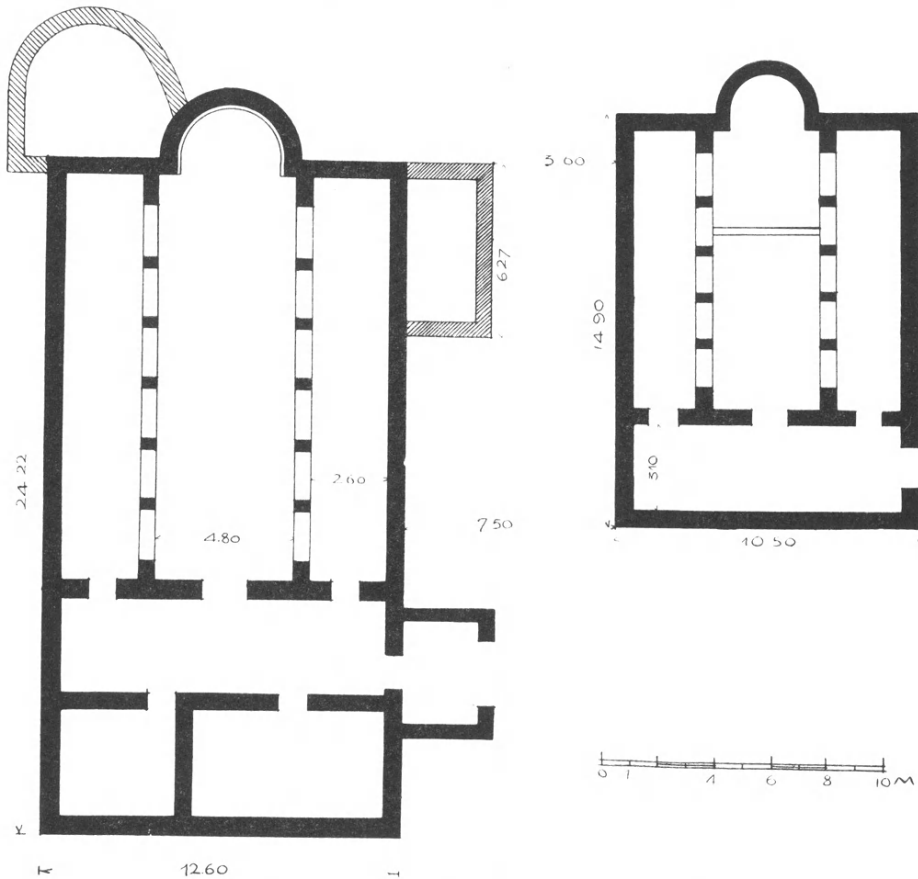
Εἰκ. 4. Ἀνθεματός καλυπτήρ.

τὴν γνώμην τῆς Ἐφόρου τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου καὶ χαλκοῦν νόμισμα Πελλήνης εὐρεθὲν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

Εἰς ποῖον θεὸν ἦτο ὁ ναὸς ἀφιερωμένος δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν. Ὁ Πausanias (A, 38, 8) ἀναφέρει, ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου ἔκειτο «ἐν τῷ πεδίῳ». Ἀλλ' ὁ ναὸς ἐκεῖνος περιεῖχε πάλαι τὸ εἰς Ἀθήνας κομισθὲν ξόανον τοῦ Διονύσου, ὅπερ, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ περιηγητοῦ, θ' ἀντικατεστάθη δι' ἄλλου. Ἄν καὶ ὁ παλαιὸς ναὸς φθαρεῖς ἀνενεώθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4^{ου} αἰῶνος τότε δυνατόν τὰ εὐρεθέντα θεμέλια ν' ἀνήκωσιν εἰς αὐτόν.

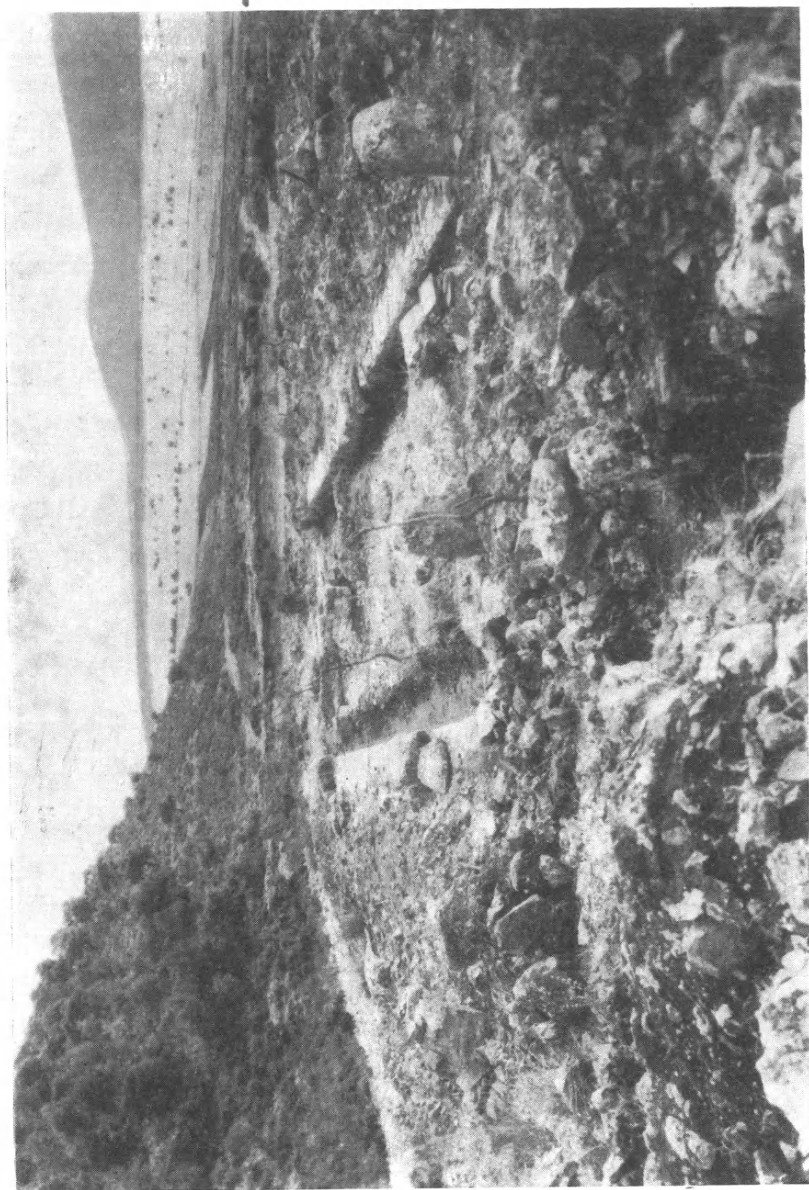
Πλὴν δὲ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ἦλθον δι' ἀνασκαφῆς εἰς φῶς καὶ τὰ θεμέλια δύο παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν (εἰκ. 5) εἰς τὸ εὐθὺς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ φρουρίου λοφῶδες ἔξαγμα. Ἐκτισμέναι ἡ μία παρὰ τὴν ἄλλην, σχεδὸν παραλλήλως, καταλήγουσι ἀμφότεραι πρὸς ἀνατολὰς εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα ἱεροῦ καὶ εἶναι ἀμφοτέραι τρίκλιτοι ἀντὶ δὲ κιόνων ἔφερον ἐσωτερικὰ στηρίγ-

ματα ὀρθογωνίους πεσσούς (0,60×0,40) τοποθετημένους ἐπὶ ὑψηλοῦ στυλοβάτου (εἰκ. 6). Οἱ ἐξωτερικοὶ των τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι κατὰ περίεργον σύστημα, ἥτοι ἐξ ὀρθογωνίων παραλληλεπιδῶν λίθων προερχομένων ἐκ τοῦ ὑπερθεν φρουρίου καὶ τοποθετημένων ὀρθῶν κατ' ἀποστάσεις καὶ ἐξ εὐτελοῦς τοιχοποιίας πληρώσεως τὰ μεταξὺ τῶν μεγάλων λίθων κενὰ (εἰκ. 7). Ὁ νάρθηξ

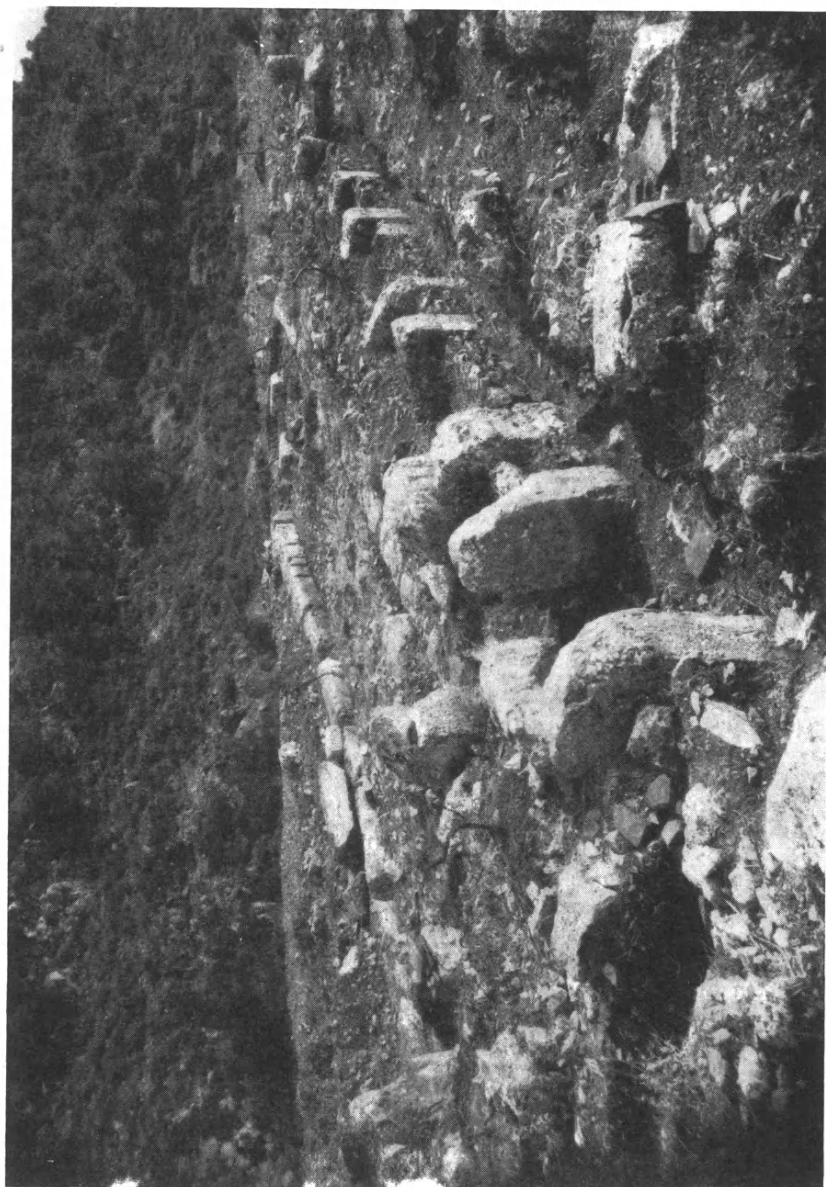

Εἰκ. 5. Αἱ βασιλικαὶ τῶν 'Ελευθερῶν' κάτοικις.

των συγκοινωνεῖ πρὸς τὸν κυρίως ναὸν διὰ τριῶν θυρῶν. Εἶναι πτωχαὶ ἐπαρχιακαὶ ἐκκλησιαὶ ἄνευ ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ γλυπτῆς διακοσμήσεως ἀποδεικνύουσαι ὅμως ἐπιβίωσιν τῆς πόλεως τῶν 'Ελευθερῶν κατὰ τοὺς πρώτους πέντε χριστιανικοὺς αἰῶνας. Θὰ ἔκειτο δὲ ἡ πόλις αὕτη ἐφ' οὗ λόφου καὶ αἱ βασιλικαὶ ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πανσανίου καὶ ἔτι πρότερον, διότι οὗτος

Εἰκ. 6. Ἀποψὲς τῆς βασιλικῆς Α ἀπὸ βορρῶ.

Εἰκ. 7. Σύστημα τοιχοδομίας τῆς βασιλικῆς Α.

λέγει ὅτι «Ἐλευθερῶν... δὴλῃ ἐστὶ πόλις ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ πεδίου πρὸς τῷ Κιθαιρῶνι οἰκισθεῖσα» τοπογραφικῶς λοιπὸν συμφωνοῦσι τὰ εὐρεθέντα λείψανα πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Πausανίου (Α 38,8).

Τὰ μόνα ἐνδιαφέροντα εὐρήματα ἐν ταῖς βασιλικαῖς εἶναι 1^{ον} θραῦσμα ἐκ τοῦ χείλους μεγάλου πίθου φέροντος ἐγκάρακτον τμήμα ἐπιγραφῆς «ΚΕΙΤΟ» (εἰκ. 8) ἣν ἀδυνατῶ νὰ ἐξηγήσω καὶ 2^{ον} ἱκανὰ λίθινα τεμάχια, τομῆς τραπεζοειδοῦς, προερχόμενα ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου χρησιμοποιοιθῆντα δὲ μετ' ἄλλων λίθων τοῦ φρουρίου εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν πεσσοστοιχιῶν.

Εἰκ. 8. Ἐνεπίγραφον θραῦσμα πηλίνου πύθου.

Ἔχουσι δὲ ταῦτα τὸ καὶ ἄλλοθεν γνωστὸν (Μεσσήνη κ.λ.π.) σαμμαρωτὸν σχέδιον (εἰκ. 3) καὶ συμπληροῦσι τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς ἄνω ἀπολήξεως τῶν τειχῶν τοῦ ὑπερθεν φρουρίου¹ διότι οὐδεμία ἑπαλξις εὐρίσκεται πλέον κατὰ χώραν.

Ὡς τελευταῖον εὕρημα, σπουδαῖον διὰ τὴν ταύτισιν τῆς πόλεως πρὸς τὰς Ἐλευθεράς, ἀναφέρω σπηλαιώδη κοιλότητα εὐρισκομένην εἰς τὰς ἀνατολικὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου τοῦ φρουρίου. Εἶναι ἄρα γε τὸ σπήλαιον τοῦτο ἐκεῖνο ἐν ᾧ ἡ Ἀντιόπη ἐγέννησε τὸν Ἀμφίονα καὶ τὸν Ζῆθον; (Πausανίας Α 38,8).

Τὴν λεπτομερῆ αὐτοῦ ἔρευναν, ἥτις δυνατόν νὰ φέρῃ νέας ἀποδείξεις, ἀνέβαλον λόγῳ τοῦ ἐπελθόντος χειμῶνος διὰ τὸ προσεχές ἔτος.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Γ. ΣΤΙΚΑΣ

¹ Ἐπὶ Πausανίου «Ἐλευθερῶν ἦν ἔτι τοῦ τειχους, ἔτι δὲ καὶ οἰκιῶν ἐρείπια».

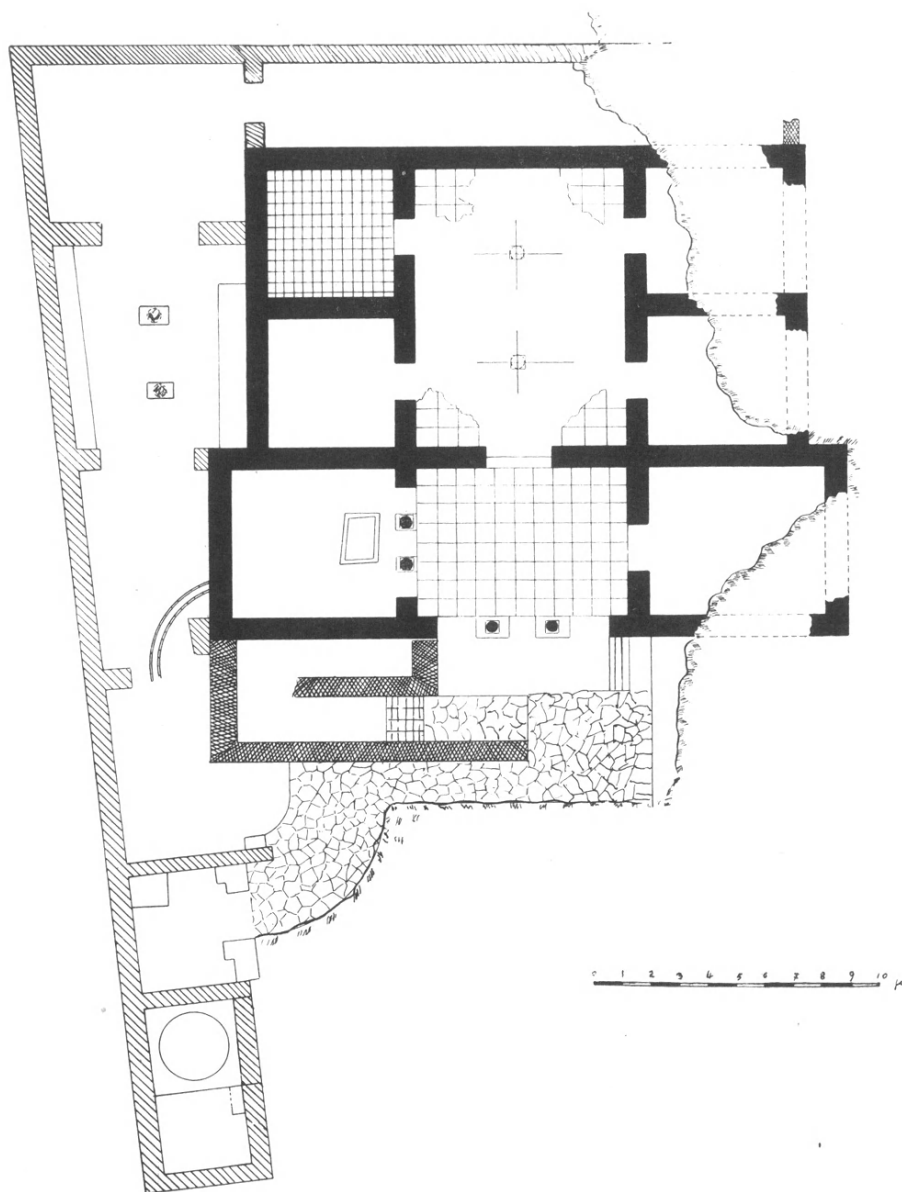
5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΝΕΑΙ ΑΓΧΙΑΛΩΙ

Κατὰ τὸ ἔτος 1939 προέβην ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν συστηματικὴν ἔρευναν τοῦ ἀναφανέντος παρὰ τὴν ἀγορὰν τῆς κωμοπόλεως ἀστικοῦ κτίσματος κατὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1937 (βλ. ΠΑΕ 1937, σελ. 53 κ.έ.) καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἔρευναν ρωμαϊκοῦ νεκροταφείου ἀνευρεθέντος ἐπὶ λόφου κειμένου ἔξω τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ τείχους. Ἡ ἔρευνα τούτων ἀπέδωκεν ἱκανοποιητικώτατα εὐρήματα διαφωτίζοντα τὴν ἀστικὴν παλαιοχριστιανικὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὰς συνηθείας τῆς ταφῆς τῶν ἐσχάτων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἃς ἠκολούθησε καὶ ὁ χριστιανισμός.

Βοηθὸν μου προσέλαβον ἐφέτος τὸν πτυχιούχον τῆς φιλολογίας Ν. Παπαχατζῆν, ὅστις ἀνιδιοτελῶς καὶ μετὰ περισσῆς προθυμίας μὲ ἐβοήθησε νὰ φέρω εἰς πέρας τὰς συγχρόνως εἰς δύο μέρη κατὰ πολὺ ἀπέχοντα ἀλλήλων ἐνεργηθείσας ἀνασκαφὰς.

Α. ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΜΕΓΑΡΟΝ. Τὸ ἀνασκαφὲν παρὰ τὴν ἀγορὰν τῆς κωμοπόλεως κτίσμα, ἡ ἔρευνα τοῦ ὁποίου ἦτο δυσχερὴς ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐπιχωματώσεως τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου (ὑπερβαινούσης εἰς πλεῖστα σημεῖα τὰ 3 μ.), εἶναι προφανῶς ἀστικὸν οἰκοδόμημα τῶν χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἐκτισμένον εἰς ἀπόστασιν 100 μ. ἀπὸ τῆς βασιλικῆς Α, εἰς θέσιν ἔνθα ὑποτίθεται ὅτι εἰρίσκετο ἡ Ἀγορὰ τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἄν καὶ δὲν ἐπετεύχθη ἡ ὁλοσχερὴς ἐκκαθάρισις τοῦ κτηρίου καὶ ἰδιαιτάτα τοῦ βορείως ἐκτεινομένου χώρου, δύναται ἐν τούτοις νὰ θεωρηθῇ ὡς συντελεσθεῖσα ἡ ἀποκάλυψις τοῦ κυρίου κτίσματος, ὡς διακρίνεται εἰς τὴν παρατιθεμένην κάτοψιν (*εἰκ. 1*).

Τὸ ἀστικὸν τοῦτο οἰκοδόμημα ἔχει τὴν πρόσοψιν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς, ὅπου ἐκτείνεται μεγάλη πλακόστρωτος αὐλή, ἥς ἱκανὸν τμήμα ἀπεκαλύφθη (*εἰκ. 3*). Ἐξ αὐτῆς εἰσέρχεται τις διὰ τριβήλου ἀνοίγματος σχηματιζομένου διὰ δύο κιόνων, ὧν ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν αἱ ἰωνικαὶ βάσεις, μεγάλα τμήματα τῶν κυλινδρικών κορμῶν των καὶ τὰ μεθ' ἡνωμένου ἐπιθήματος μετ' ἀναγλύφων σταυρῶν ἰωνικὰ κιονόκρανα (βλ. κατωτέρω *εἰκ. 6*), εἰς εὐρὺ διαμέρισμα (7,45×5,30 μ.) ἐπεστρωμένον μὲ κανονικὰς μεγάλας μαρμαρίνας πλάκας, πολλαὶ τῶν ὁποίων διασφύζονται (*εἰκ. 2*). Ἐκατέρωθεν αὐτοῦ εὐρίσκονται εὐρύχωρα ὀρθογώνια δωμάτια (5,90×5,30 μ.), συγκοινωνοῦντα: τὸ μὲν δεξιὸν δι' ἐνὸς ἀνοίγματος, τὸ δὲ ἀριστερὸν δι' ἑτέρου τριβήλου, ὁμοίου πρὸς τὸ τῆς εἰσόδου (*εἰκ. 2-3*). Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο διαμέρισμα, ὅπερ λεπτομερῶς περιεγράψαμεν ἐν προηγουμένῃ ἐκθέσει (ΠΑΕ 1937 σ. 53-54), ἀνευρέθη τετράγωνον βάθρον περιβαλλόμενον δι' ὀχτεοῦ (*εἰκ. 2* ἀριστερά). Δυτικῶς τοῦ διαμερίσματος τῆς εἰσόδου ὑπάρχει πλατὺ ἄνοιγμα, ὁδηγοῦν πρὸς μεγάλην

Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐν Ν. Ἀγγιάλῳ παλαιοχριστιανικοῦ μεγάρου.

αἵθουσαν ($10 \times 7,50$ μ.), ὁμοίως πλακόστρωτον, ἔχουσαν κατὰ τὸν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἄξονα δύο κίονας, αἱ ἰωνικαὶ βάσεις τῶν ὁποίων εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἑκκαθάρισιν τῆς αἰθούσης ἀπεσπασμέναι καὶ εἰς τεμάχια ἔτοποθητήσαμεν αὐτὰς εἰς τὰς θέσεις των ὀδηγούμενοι ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἰχνῶν των (**εἰκ. 4** ἀριστερά· πρβ. καὶ **εἰκ. 2**). Ἐκατέρωθεν πάλιν τῆς μεγάλης ταύτης αἰθούσης εὐρέθησαν τέσσαρα, μικρότερα τῶν πρώτων, τετράγωνα δωμάτια ($4,60 \times 4,60$ μ.) ἀνὰ δύο εἰς ἑκάστην πλευρὰν συγκοινωνοῦντα πρὸς τὴν αἵθουσαν δι' ἐνὸς ἀνοίγματος (**εἰκ. 4**).

Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ἔχει αὐστηρὰν ἐνότητα, μὲ τὰ μέρη του διατεταγμένα ἀντιστοιχῶς ἑκατέρωθεν ἄξονος βαίνοντος ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς (**εἰκ. 1**). Ἡ τοιχοδομία του εἶναι στερεὰ καὶ ἐπιμεμελημένη, ἐκτελεσθεῖσα δι' ἀργολιθοδομῆς καὶ σειρῶν πλίνθων, ἔχουσι δὲ οἱ τοῖχοι πάχος 0,80 μ., τὰ δὲ ἀνοίγματα εἶνε κανονικὰ (πάντα 1,30 μ.), πλὴν τοῦ εὐρέος ἀνοίγματος τοῦ ὀδηγοῦντος εἰς τὴν μεγάλην αἵθουσαν καὶ ἔχοντος διαστάσεις 1,70 μ., οὗτινος διατηρεῖται καὶ τὸ κατώφλιον (**εἰκ. 3**).

Ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου καὶ πρὸ τοῦ τριβήλου εὐρίσκεται προστεθειμένον κλιμακοστάσιον, διαφέρον κατὰ τὴν τοιχοδομίαν, δηλωτικὸν μεταγενεστέρας προσθήκης ἄνω ὀρόφου (**εἰκ. 3**). Τὸ κλιμακοστάσιον τοῦτο, καλῶς διατηρούμενον, εἶναι ἐπικλινὲς καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν του εἰς τὴν πλακόστρωτον αὐλὴν (**σχέδιον εἰκ. 1**). Τὴν ὑπαρξιν ἄνω ὀρόφου πιστοποιοῦσι καὶ ἀνευρεθέντες κιονίσκοι διλόβων παραθύρων διαφόρου μεγέθους (ἦτοι παραθύρων τοῦ κάτω καὶ ἄνω ὀρόφου) ἔχοντες ἐπίκρανα κοσμούμενα διὰ σταυρῶν καὶ κωδωνοειδῶν ἀνθυλλίων (**εἰκ. 7**), τεμάχια μικροτέρων κυλινδρικών κιόνων διακρινομένων εἰς τὰς εἰκ. 2 - 5, θωράκια καὶ ἄλλα. Ὅμοιως δεξιὰ τοῦ τριβήλου ἀνεφάνη χαμηλὴ κλίμαξ ἄγουσα πιθανώτατα εἰς τὸν κῆπον τῆς οἰκίας (**εἰκ. 2** δεξιὰ).

Τὸ οἶκημα τέλος ἦτο ἐξησφαλισμένον δι' ἀσυμμέτρως ἐκτισμένου περιβόλου σχηματίζοντος περὶ τὸ οἰκοδόμημα διαμερίσματα (**εἰκ. 1**· πρβ. καὶ **εἰκ. 2** καὶ **5**). Τοῦ περιβόλου τούτου ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ἡ βορεία πλευρὰ καὶ μέγα μέρος τῆς δυτικῆς· ἡ βορεία πλευρὰ του ἔχει ἑπτὰ διαμερίσματα, ἦτοι ἐν τετράγωνον κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν, ἐν ὀρθογώνιον μὲ δύο κίονας ἐν τῷ μέσῳ καὶ πεζούλια ἑκατέρωθεν παρὰ τοὺς τοίχους (**εἰκ. 5**), ἕτερον ὀπισθεν τοῦ κλιμακοστασίου, καὶ τρία διαμερίσματα ἀριστερὰ τῆς αὐλῆς ἔχοντα ἐν τῷ μέσῳ κυκλικὸν λινὸν (πατητήριον) (**εἰκ. 1**). Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου ἀνεφάνη ἐν μόνον διαμέρισμα, ἐνεκα δὲ τῆς μεγάλης ἐπιχωματώσεως δὲν ἠδυνήθη νὰ πιστοποιήσω ἂν καὶ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν συνεχίζεται ὁ περίβολος, ὅπερ θεωρῶ πιθανώτατον, ἐφ' ὅσον ἀνεφάνη δεξιὰ τῆς εἰσόδου ἡ χαμηλὴ κλίμαξ. Ἐλπίζω εἰς προσεχῇ ἔρευναν νὰ δυνηθῶ νὰ ἐξετάσω τὸν περίβολον τοῦ οἰκήματος καὶ νὰ προσδιορίσω τὴν εἴσοδον εἰς

Εἰκ. 2. Γενικὴ ἄποψις τοῦ ἀνευρεθέντος παλαιοχριστιανικοῦ οἰκήματος ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ.

Εἰκ. 3. Ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ ἀνευρεθέντος ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ οἰκήματος
(αὐλὴ μετὰ τοῦ κλιμακοστασίου τῆς εἰσόδου).

Εἰκ. 4. Τὰ ἀνευρεθέντα παρὰ τὴν μεγάλην αἴθουσαν διαμερίσματα
ἐπεστρωμένα διὰ κανονικῶν πλίνθων.

Εἰκ. 5. Περίβολος τοῦ οἰκήματος διηρημένος εἰς διαμερίσματα.

αὐτόν, ὅστις εἰς οὐδὲν τῶν ἀναφανέντων μερῶν τοῦ ἔχει οἰονδήποτε ἀνοιγμα.

Διακόσμησις τῶν μερῶν τοῦ οἰκήματος. Τὸ οἶκημα τοῦτο, οὗτινος ἔχομεν πρὸ ἡμῶν μόνον τὰ θεμέλια τοῦ κάτω ὀρόφου, τὸ κλιμακοστάσιον καὶ τὸν περίβολον, ἦτο πλουσίως διακεκοσμημένον, ὥς δεικνύουσι τοῦτο τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν δύο τριβήλων καὶ τῶν ἀμφικιονίσκων καὶ ἐπικράνων τῶν διλόβων παραθύρων (**εἰκ. 6·7**· πρβ. καὶ **εἰκ. 2**), τὰ δάπεδα ἦσαν ἐπεστρωμένα: τοῦ μὲν διαμερίσματος τῆς εἰσόδου καὶ τῆς μεγάλης αἰθούσης, ὥς εἶδομεν, διὰ μαρμαρίνων πλακῶν τῶν ἀριστερὰ δὲ δωματίων διὰ μεγάλων κανονικῶν πλίνθων (0,50×0,50 μ.) (**εἰκ. 4** καὶ **5**). τὰ δεξιὰ κείμενα δωμάτια ἦσαν ἐπεστρωμένα διὰ ψηφιδωτῶν δαπέδων, ἅτινα ὅμως ἔχουν ὑποστῇ μεγάλην καταστροφὴν ἕνεκα πυρκαϊᾶς. Ὁλόκληρον φορτίον ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων τεμαχίων μεταξὺ τῶν χωμάτων—ἀμόρφων κατὰ τὸ πλεῖστον—μετεφέρομεν διὰ κάρρων εἰς τὸ Μουσεῖον. Τὰ ἀνευρισκόμενα μωσαϊκὰ εἶναι διαφόρου πάχους, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι πολλὰ ἐκ τούτων προέρχονται καὶ ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου.

Ὅμοιως ἀνευρέθησαν πολλαὶ πλάκες ὀρθομαρμαρώσεως, ὧν αἱ πλεῖστα μετὰ ραβδώσεων, διακοσμοῦσαι πιθανῶς τὰς εἰσόδους (**εἰκ. 10**). Τέλος ἀνευρέθησαν δώδεκα γλυπτὰ μεγάλα τεμάχια ὑπερθύρων, περιθυρωμάτων καὶ γείσων (τέσσαρα ἐκ τούτων εἶχον ἀνευρεθῆ εἰς τὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1937) καὶ τεμάχια ἐκ μαρμαρίνων θωρακίων μετὰ γλυπτικῶν διακοσμήσεων. Ἐκ τῶν περιθυρωμάτων καὶ γείσων τὰ πλεῖστα εἶναι εἰλημμένα ἐκ ρωμαϊκῶν κτισμάτων τῶν ἐσχάτων χρόνων, κοσμούμενα εἰς τὴν λοξὴν των πλευρὰν μὲ ὀδόντας, βαθέως εἰργασμένον ἰωνικὸν κυμάτιον ἐν μέσῳ ἀστραγάλου καὶ μὲ ἀνθέμια (**εἰκ. 8**· πρβ. καὶ **εἰκ. 3**). Παρ' αὐτὰ ὅμως εὐρέθησαν μικρότερα τεμάχια ἔχοντα τὸν αὐτὸν διάκοσμον ἀλλ' ὅλως ἀβαθῆ καὶ σχηματικόν, προδίδοντα χριστιανικὴν ἐποχὴν (**εἰκ. 9**), ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν συνέχισιν τῶν ρωμαϊκῶν προτύπων εἰς χριστιανικοὺς χρόνους. Ἐκ τῶν θωρακίων ἄλλα ἔχουσιν ἀνάγλυφον διάκοσμον (γάστραν μὲ τριφύλλους διακοσμήσεις) καὶ ἄλλα εἶναι ἐπιπεδόγλυφα μὲ ἑλικας ἐκ τῶν συνήθων χριστιανικῶν θωρακίων τῶν περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνων (**εἰκ. 11**). Πάντα τὰνωτέρω προδίδουσι μεγαλοπρεπεῖς πυλῶνας, πλουσίαν διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ἐπένδυσιν τῶν τοίχων καὶ γλυπτικὸν διὰ θωρακίων διάκοσμον τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς οἰκίας.

Διάταξις τῶν διαμερισμάτων καὶ τύπος τῆς οἰκίας. Ὁ τύπος τῆς ἀνευρεθείσης οἰκίας εἶναι προφανῶς ὁ ἐλληνιστικὸς μὲ ἱκανὰς ὅμως παραλλαγὰς (βλέπε λ.χ. τὸν τύπον οἰκίας ἐν Πριήνῃ ἐν Wiegand-Schrader, Priene, Berlin, 1904, σελ. 288 εἰκ. 302, πρβ. καὶ Pauly-Wissowa, RE. Supplement band VII, σ. 252 κ. ἑ.)· στοιχεῖα τοῦ ρωμαϊκοῦ οἴκου δὲν διακρίνομεν εἰς τὸ ἐξεταζόμενον κτίσμα.

Τὸ διαμέρισμα τῆς εἰσόδου, ἡ προστάς. ἦτο προφανῶς ἡ καθημερινή

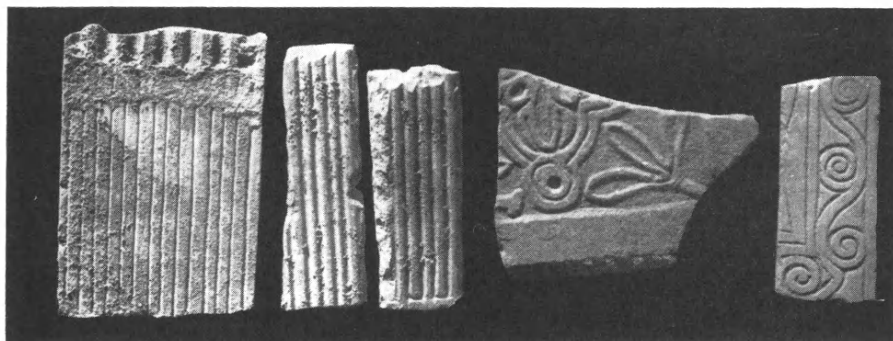

Εἰκ. 6-7. Δείγματα τῶν ἀνευρεθέντων κιονοκράνων τῶν τριβήλων καὶ τῶν ἐπικράνων τῶν διβόλων παραθύρων.

Εἰκ. 8-9. Δείγματα ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ὑπερθύρων καὶ γείσων.

Εἰκ. 10-11. Δείγματα ἐκ τῶν πλακῶν ὀρθομαρμαρώσεως καὶ τῶν ἀνευρεθέντων θωρακίων.

διατριβῇ τῶν οἰκούντων, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐστίασις. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν μάλιστα τοῦ νοτίου τμήματος τοῦ διαμερίσματος τούτου ἀνευρέθη φιάλη ἐξ ἀτρακίου λίθου, ἀσφαλῶς τοποθετημένη ἐν τῷ μέσῳ, ἣτις δύναται νὰ ἐκκληφθῇ καὶ ὡς κρατὴρ, ὅπου ἐμιγνύετο οἶνος καὶ ὕδωρ καὶ ἐξ οὗ ἐπλήρουν κατὰ τὴν ἐστίασιν τὰ ποτήρια οἱ συνδαιτυμόνες. Τὴν ἀνευρεθεῖσαν φιάλην ἐτοποθέτησα εἰς τὸ μέσον τοῦ διαμερίσματος, ὅπου τὸ δάπεδον ἐδείκνυε σημεῖα ἀποσπάσεως βάρθρου (*εἰκ. 2*). Ἡ φιάλη αὕτη θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς χρήσεως τοῦ ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου διαμερίσματος, ὅπερ ἡρμήνευσα τῷ 1937 μετὰ τινος ἀμφιβολίας ὡς ἐστίαν. Πιθανῶς τὰ ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου διαμερίσματα ἀποτελοῦσι τὸν *Οἶκον* ἢ τὸν ἀνδρῶνα. Ἡ συγκοινωνοῦσα μετὰ τοῦ διαμερίσματος τῆς εἰσόδου μεγάλη αἴθουσα δὲν φαίνεται ὕπαιθρος· κλίνω νὰ δεχθῶ ὅτι εἶναι χριστιανικὴ παραλλαγή καὶ ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς αἴθουσα τῶν τελετῶν. Τὰ ἐκατέρωθεν τῆς αἰθούσης ταύτης δωμάτια ἔχουν βεβαίως τὴν μορφήν γυναικωνίτιδος, νομίζω ὅμως ὅτι καὶ ταῦτα εἶναι χριστιανικὴ παραλλαγή καὶ εἶναι διαμερίσματα πρὸς χρῆσιν τῶν οἰκούντων, ἥτοι συνέχισις τοῦ ἀνδρῶνος. Τὸ ὑπηρετικὸν προσωπικὸν διέμενεν εἰς διαμερίσματα τοῦ περιβόλου, ἅτινα ἀσφαλῶς ἦσαν ἐστεγασμένα, ὡς δεικνύει ἡ διάταξις αὐτῶν, ἣν περιεγράψαμεν ἀνωτέρω καὶ ὅπου ἦσαν καὶ αἱ ἀποθήκαι (ληνὸς κ. ἄ)· ἐφέτος μάλιστα ἀνευρέθη καὶ μέγας πῆλινος πίθος ὕψ. 1,50 μ. Ὁ ἄνω ὄροφος ἦτο καθ' ἡμᾶς ὁ γυναικωνίτις.

Ὁμοιον περὶπου οἶκημα ἀνευρέθη καὶ ὑπὸ τῶν Θρεψιάδου καὶ Τραυλοῦ ἐν Μεγάροις (ΠΑΕ, 1934, σ. 39 κ. ἑ.) παρερμηνευθὲν ἔνεκα τῆς διασώσεως ἐλαχίστων μερῶν του (ἡ μεγάλη αἴθουσα λ. χ. ἐρμηνεύεται κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἐλληνιστικοῦ οἴκου ὡς ὕπαιθρος χώρος, τὸ ὅπισθεν ταύτης διαμέρισμα—ἥτοι τὸ τμήμα τοῦ περιβόλου—ὡς πρόπυλον ἢ συνδεδεμένον μὲ ἄλλο κτίριον, τὸ ὑπάρχον δεξιὰ κλιμακοστάσιον τοῦ ἄνω ὀρόφου δὲν μνημονεύεται κλπ.). Διαφορὰ μετὰ τῶν δύο τούτων κτισμάτων ὑπάρχει ὡς πρὸς τὰ τρίβηλα, τοῦ ἐν Μεγάροις οἰκήματος ἔχοντος ἐν τρίβηλον ὡς εἴσοδον εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν. Οὕτως ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν τύπον τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ μεγάρου εἰς ἐλληνικὰς χώρας ὁμοιάζοντος ὁπωσδήποτε μὲ τὸν τύπον τοῦ ἐλληνιστικοῦ οἴκου καὶ οὐχὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ, ὃν βλέπομεν ἐν Πομπητῇ καὶ ἀλλαχοῦ, μὲ ἱκανὰς ὅμως, ὡς εἶπομεν, παραλλαγάς.

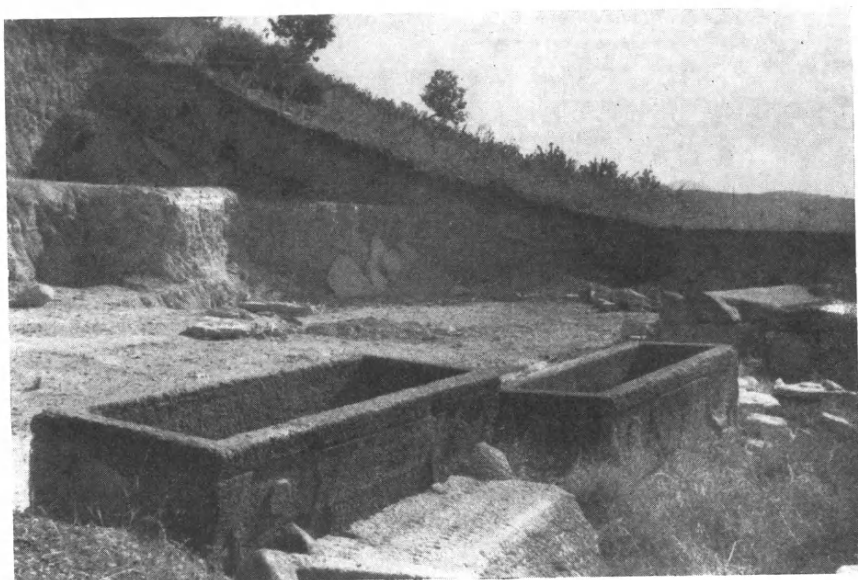
Ὡς πρὸς τὸν προσορισμὸν τοῦ ἀνευρεθέντος μεγάρου δὲν δύναται προφανῶς νὰ δοθῇ ἀσφαλὴς ἐρμηνεία· ἡ γειτνίασις αὐτοῦ πρὸς τὴν μεγάλην χριστιανικὴν βασιλικὴν πιθανῶς νὰ συνηγορῇ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς του ὡς ἐπισκοπικοῦ μεγάρου (εἰς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν ἑγγαμοί), πιθανῶς ὅμως νὰ πρόκειται καὶ περὶ ἐτέρου κοσμικοῦ μεγάρου, ἐφ' ὅσον χρῆσις διακοσμητικῶν μελῶν ὁμοίων πρὸς τὰ ἐν ἐκκλησιαστικοῖς κτίσμασιν ἦτο συνήθης.

Β. ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ. Εἰς λόφον δεξιὰ τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους τῆς χριστιανικῆς πόλεως εἶχεν ἀναφανῆ πρὸ πολλοῦ σύμπλεγμα ἐκ πέντε σαρκοφάγων σεσυλημένων καὶ διατεταγμένων εἰς σειρὰς (**εἰκ. 12**). Αἱ σαρκοφάγοι αὗται συνίστανται ἐξ ἐρυθροποῦ τραχύτου λίθου μετὰ γλυφῶν κατὰ τὰ ἄκρα, κοσμουμένων διὰ στρογγύλων ἀσπίδων μετ' ὀμφαλοῦ καὶ λογχοειδῶν μεγάλων φύλλων εἰς τὰς γωνίας.

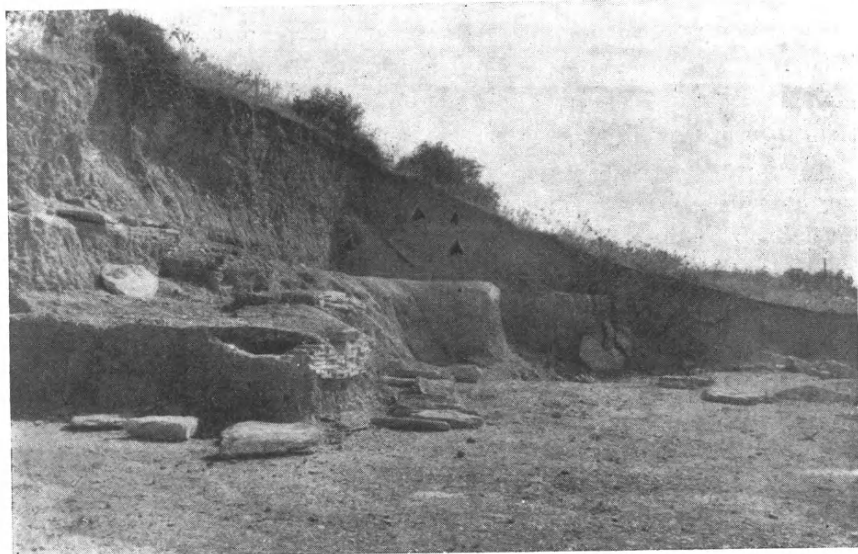
Ταύτας περιέγραψα εἰς τὸ ἔργον μου περὶ Χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας (ΑΕ 1929, σελ. 16 κ. ἐ.), ἐξέλαβον δὲ τότε ὅτι πρόκειται ἴσως περὶ πολυανδρίου, ἰδρυθέντος πρὸς τιμὴν ἡρωϊκῶν προσώπων συνδεομένων μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ πρὸ τῆς μεταβάσεώς μου δι' ἀνασκαφὰς εἶχε παραχωρηθῇ ἡ ἀδεια μεταφορᾶς χωμάτων ἐκ τοῦ παρὰ τὰς σαρκοφάγους μέρους τοῦ λόφου πρὸς ἐπισκευὴν τμήματος τῆς δημοσίας ὁδοῦ Βόλου - Ἀλμυροῦ, ἔλαβον ἐφέτος ἀφορμὴν νὰ ἐρευνήσω ἐπισταμένως τὸν χώρον, καθόσον ἡ ἀφαίρεσις χωμάτων ἐκ τῆς ρίζης τοῦ λόφου ἔφερεν εἰς φῶς ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον μὲ ποικιλίαν τάφων (**εἰκ. 12-13** καὶ **15**).

Ἡ ἐξέτασις τῶν τάφων ἀπέδειξεν ὅτι οὗτοι ἦσαν πάντες τάφοι τῶν ἐσχάτων ρωμαϊκῶν χρόνων· ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ ὕψους εἰς τὸ ὁποῖον εὗρέθησαν οἱ τάφοι. Αἱ ταφαὶ ἐγίνοντο λίαν ἀτάκτως, ἐσωρεύετο δὲ ἐπὶ τῶν τάφων ἄφθονον χῶμα. Ὅταν ἡ ἐπίχωσις τοῦ χαμηλοτέρου ἐπιπέδου συνεπληροῦτο, νέα ὁμὰς τάφων ἐσχηματίζετο εἰς ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ γηλόφου. Μεταξὺ τῶν μεγάλων λακκοειδῶν τάφων ὑπάρχουσιν, εἰς διάφορα σημεῖα καὶ ὕψη διεσκορπισμένοι, εὐτελεῖς καλυβοειδεῖς τάφοι μὲ κυρτὰς μεγάλας πηλῖνας κεραμίδας, σχηματίζουσας ἄνωθεν τοῦ νεκροῦ ψαλλιδωτὸν ἐπιστέγασμα (**εἰκ. 13**). Τὸ νεκροταφεῖον τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ ὁλοσχερῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῆς χριστιανικῆς πόλεως.

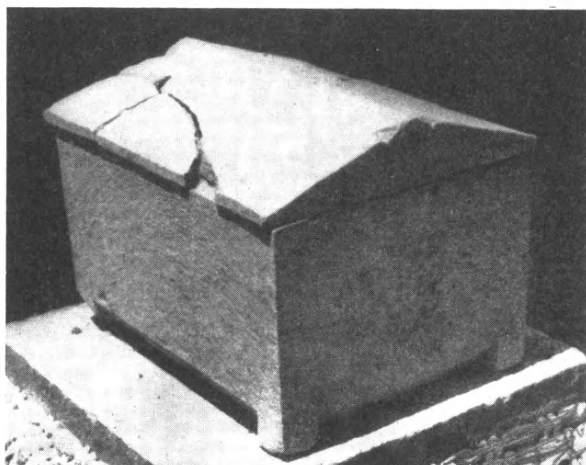
Ἐκ τῶν ἀναφανέντων τάφων ἠρεύνησα μόνον δέκα (ἀσφαλῶς ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι)· εἶναι πάντες ὀρθογώνιοι λάκκοι ὕψους περίπου 0,50 μ., πλάτους 0,35 - 0,65 μ. καὶ μήκους 1,80 - 2,30 μ., ἀνευρέθη δὲ καὶ μικρὰ μαρμαρίνη θήκη διὰ ταφὴν βρέφους (**εἰκ. 14**). Οἱ τάφοι οὗτοι εἶχον τὰ ἐσωτερικά των τοιχώματα ἐπενδεδυμένα μὲ πλινθόκτιστα τοιχάρια, πλὴν δύο, τῶν ὁποίων ἡ ἐπένδυσις ἐγένετο μὲ λιθίνας πλάκας (**εἰκ. 13** καὶ **15**). Τὸ κάτω μέρος τῶν τάφων ἦτο ἐστρωμένον μὲ μεγάλας πηλῖνας πλάκας (0,63×0,50 καὶ πᾶς 0,35 μ.) πλὴν ἑνὸς ἐκ τῶν φερόντων τὴν λιθίνην ἐπένδυσιν τῶν τοιχωμάτων, ὅστις ἔφερε καὶ κάτω λιθίνην στρῶσιν. Ἀνωθεν ἦσαν πάντες κεκαλυμμένοι μὲ λιθίνας πλάκας. Ἡ ἐκ πλινθίνων τοιχαρίων ἐπένδυσις εἰς τινὰς τοὐλάχιστον τάφους ἔφερεν ἔσωθεν ἐπίχρισμα ἐκ στρώματος κονιάματος διαφόρου πάχους. Τεμάχια τοῦ κονιάματος τούτου εὗρέθησαν ἐν μέρει εἰς τὴν θέσιν των, ἐν μέρει ὅμως ἐντὸς τῶν τάφων ἀναμειγμένα μετὰ τῶν ὀστέων τοῦτο, ὥς καὶ τὸ ἄφθονον χῶμα μὲ τὸ ὁποῖον ἦσαν πεπληρωμένοι οἱ τάφοι καὶ ἡ μεγάλη

Εἰκ. 12. Ἀποψὶς τοῦ εἰς λόφον ἔξωθεν τῇ Ν. Ἀγχιάλῳ ἀνευρεθέντος ρωμαϊκοῦ νεκροταφείου μὲ σαρκοφάγους ἔμπροσθεν διατεταγμέναις εἰς σειράς.

Εἰκ. 13. Οἱ εἰς διάφορα σημεῖα καὶ ὕψη τοῦ λόφου ἀνευρεθέντες διεσχορπισμένοι τάφοι.

Εἰκ. 14. Ἀνευρεθεῖσα μικρὰ μαρμαρίνη θήκη διὰ ταφὴν βρέφους.

Εἰκ. 15. Ἄλλοι τάφοι διεσκορπισμένοι εἰς τὸν αὐτὸν λόφον τῆς Ν. Ἀγχιάλου.

ἀταξία τῶν ὀστέων, μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ περισσότεροι τοῦλάχιστον τάφοι εἶχον ἀνοιχτῇ εἰς παλαιότερους χρόνους. Οὗτος εἶναι ἴσως ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον τάφοι τινὲς εὐρέθησαν ἄνευ κτερισμάτων· εἰς ἄλλους πάλιν τάφους εὐρέθησαν ἄφθονα κτερίσματα, ἅτινα περιγράφομεν κατωτέρω.

Εὐρήματα. Τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τοὺς ἐρευνηθέντας τάφους κτερίσματα εἶναι τὰ συνήθη εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς τάφους ἀνευρισκόμενα μακρόλαιμα ὑάλινα δοχεῖα, πήλινα ἀγγεῖα καὶ λύχνοι. Ὅμοιως εὐρέθησαν τρεῖς λόγχοι, στλεγγίδες, τέσσαρες ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ καὶ ὀλίγα φύλλα ἐκ χρυσοῦ στεφάνου. Παρέχομεν τὸν κατάλογον τούτων κατωτέρω καὶ τὰς εἰκόνας τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν.

Α'. Τρίακοντα τρία ὑάλινα δοχεῖα, ἥτοι :

1) Δέκα τρία ὑάλινα δοχεῖα μακρόλαιμα ἄωτα (ὑψ. 0,16 μ.) μὲ βάσεις διαφόρου τύπου. Ἡ ὕαλος εἰς τὰ πλεῖστα τούτων εἶναι λευκὴ μὲ ἰριδώσεις· εἰς τρία ἐξ αὐτῶν ἡ ἰριδωσις εἶναι κυανόχρους. Ἐκ τούτων τὰ τέσσαρα ἔχουσι τὸν λαιμὸν τῶν τεθραυσμένων (*εἰκ. 16*).

2) Τέσσαρα ὑάλινα μακρόλαιμα δοχεῖα ἀρρυθροειδῆ μὲ ὑψηλὸν λαιμὸν (ὑψ. 0,12 μ.) ἐξ ὧν τὰ τρία μὲ καλυκοειδὲς χεῖλος (*εἰκ. 18*).

3) Ἐνδεκα ὑάλινα λίαν μακρόλαιμα δοχεῖα (ὑψ. 0,22 μ.), ὧν τὰ πλεῖστα ἔχουσι κωνικὴν βᾶσιν (*εἰκ. 17*).

4) Τρία ὁμοίως μακρόλαιμα δοχεῖα (ὑψ. 0,16 μ.), ὧν τὸ ἓν ἔχει ἀρτόσημον κοιλίαν (*εἰκ. 25*).

5) Δύο ὑάλινα δοχεῖα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον ἔχει σχῆμα λυχνίας (ὑψ. 0,07), τὸ δ' ἕτερον (ὑψ. 0,16 μ.) εἶναι ἀτρακτοειδὲς (*εἰκ. 26*).

Β'. Δέκα πέντε πήλινα δοχεῖα, ἥτοι :

1) Μία οἰνοχόη μετὰ τριλόβου στομίου ἐκ βαθέος ἐρυθροποῦ πηλοῦ, ὑψ. 0,18 μ. (*εἰκ. 20β*).

2) Ἑτέρα ὁμοία οἰνοχόη λευκὴ, ὕψους 0,10 μ., (*εἰκ. 20α*).

3) Ἀμφορίσκος στενόλαιμος, ὕψους 0,20 μ., (*εἰκ. 19δ*).

4) Τρεῖς οἰνοχοί, ὕψους 0,16 - 0,12 μ., (*εἰκ. 19α-γ*).

5) Ἐν πινάκιον, διαμ. 0,25 μ., (*εἰκ. 21α*).

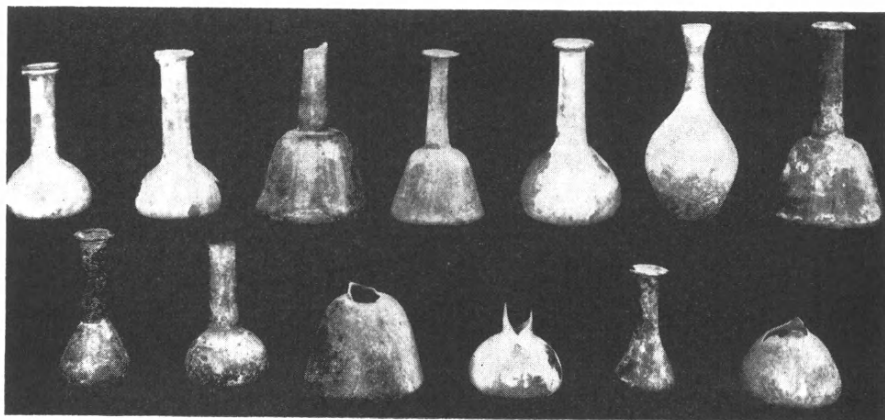
6) Ἐξ κυάθια, διαμ. 0,15 - 0,12 μ., (*εἰκ. 21β-ξ*).

7) Δύο δακρυδόχοι, ὑψ. 0,20 - 0,10 μ., (*εἰκ. 20γ-δ*).

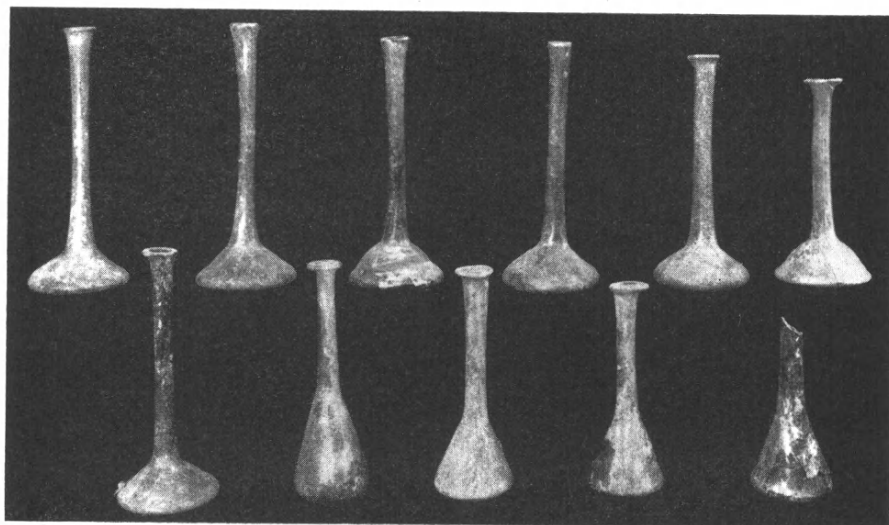
Γ'. Ἐνδεκα λύχνοι πήλινοι, ἥτοι :

1) Τέσσαρες λύχνοι ἄνευ λαβῆς (μῆκ. 0,10 μ.), φέροντες εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν ἀναγλύφους ρόδακας καὶ δύο ταινίας ἀποληγούσας εἰς σπείρας (*εἰκ. 24*).

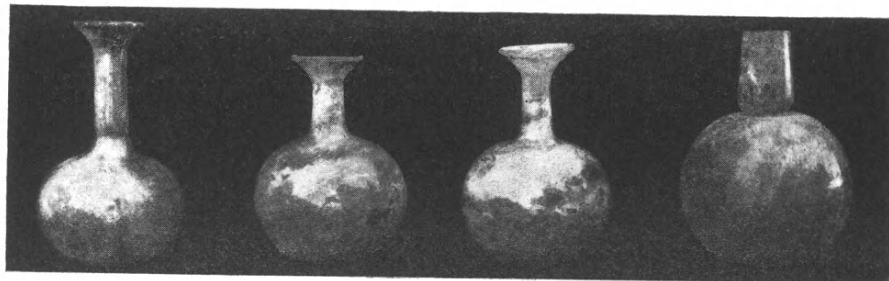
2) Τέσσαρες λύχνοι μετὰ συμπαγοῦς λαβῆς (μῆκ. 0,14 - 0,10 μ.) κοσμούμενοι διὰ στροβίλου, ρόδακος ἢ ταινιῶν ἀπλῶν· ὁ μετὰ στροβίλου λύχνος καταλήγει εἰς διπλὴν ταινίαν μετὰ στιγμῶν (*εἰκ. 23*).

Εἰκ. 16. Ἀνευρεθέντα ὑάλινα μακρόλαιμα ἄωτα δοχεῖα (Α' ἀρ. 1).

Εἰκ. 17. Ἀνευρεθέντα ὑάλινα δοχεῖα μὲ κωνικὴν βάσιν (Α' ἀρ. 3).

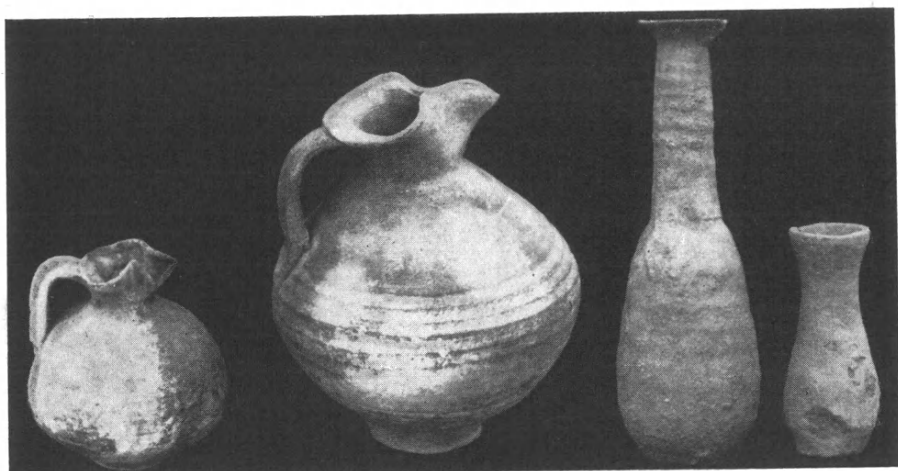

Εἰκ. 18. Ὑάλινα μακρόλαιμα ἀρυβαλλοειδῆ δοχεῖα (Α' ἀρ. 2).

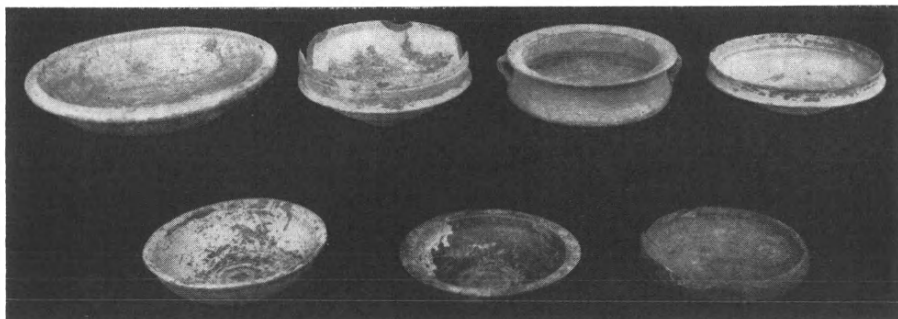

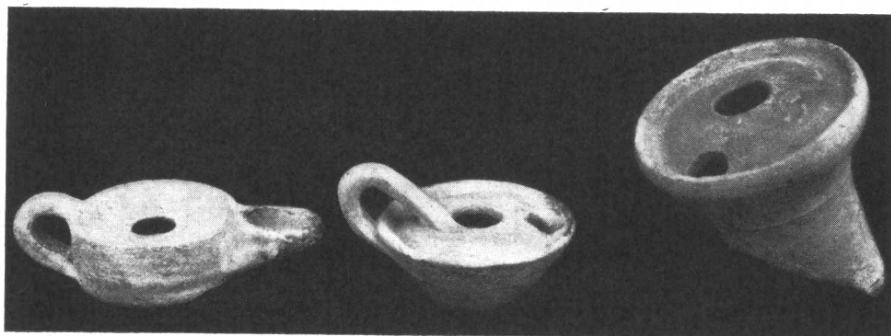
Εἰκ. 19. Τρεῖς οἰνοχοί καὶ ἀμφορίσκος στενόλαιμος (Β' ἀρ. 4 καὶ 3).

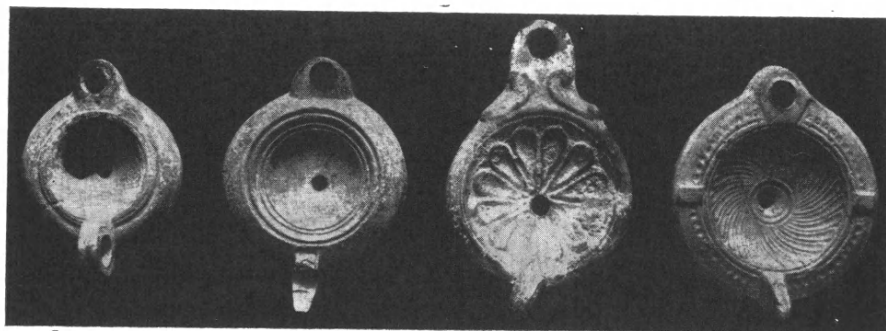
Εἰκ. 20. Δύο οἰνοχοί μετὰ τριλόβου στομίου καὶ δύο δακρυδόχοι (Β' ἀρ. 1, 2 καὶ 7).

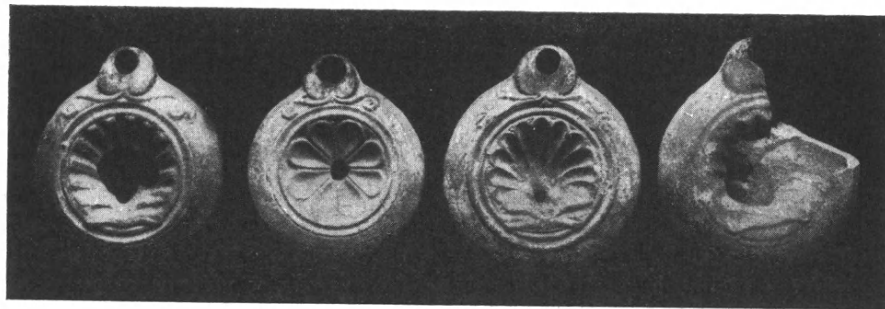
Εἰκ. 21. Πινάκια καὶ κυάθια πήλινα (Β' ἀρ. 5 καὶ 6).

Εἰκ. 22. Δύο λύχνοι μετὰ διατρήτων λαβῶν καὶ εἷς κυκλικὸς ὑψηλός (Γ' 3, 4).

Εἰκ. 23. Τέσσαρες λύχνοι μετὰ συμπαγοῦς λαβῆς (Γ', 2).

Εἰκ. 24. Τέσσαρες λύχνοι ἄνευ λαβῆς (Γ' ἀρ. 1).

3) Δύο λύχνοι μετὰ ἐγχαράκτων κύκλων καὶ διατρήτων λαβῶν μήκ. 0,14-0,10 μ., (*εικ. 22 α-β*).

4) Εἷς λύχνος κυκλικὸς ὑψηλός, τεθραυσμένος κατὰ τὴν βάσιν, μήκ. 0,10, ἄνευ ἐξέχοντος στομίου διὰ τὴν θρυαλλίδα (*εικ. 22 γ*).

Δ'. Λόγχαι καὶ στλεγγίδες, ἤτοι:

1) Δύο σιδηραῖ λόγχαι καὶ μία ὠσαύτως σιδηρεῖ αἰχμὴ ἀκοντίου, ὡς δεικνύει ἡ κάτωθεν ὀπή (*εικ. 28*).

2) Τρεῖς στλεγγίδες, ἐξ ὧν ἡ μία χαλκίνη εἰς τεμάχια, δύο σιδηραῖ καὶ τεμάχια ἄλλων σιδηρῶν.

Ε'. Εἰδώλιον (εικ. 27).

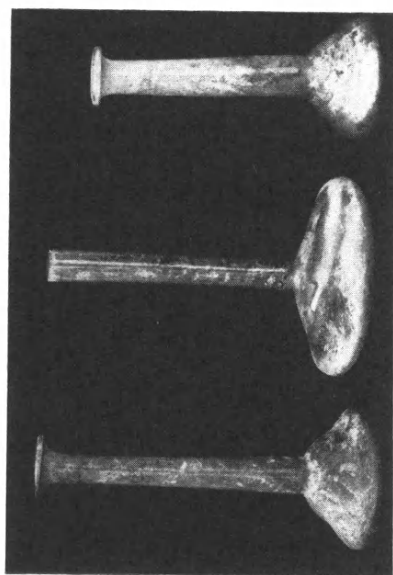
Τέλος ἀνευρέθη εἰδώλιον εἰκονίζον ὑποτυπώδη ἀνθρωπίνην μορφήν, ἐσωτερικῶς κοῖλον μετ' ὀπῆς ὀπισθεν καὶ ἀνοικτὸν κάτωθεν τῆς βάσεως. Ἐσωτερικῶς διακρίνονται πᾶσαι αἱ λεπτομέρειαι τῆς μορφῆς· προβληματικὴ εἶναι ἡ χρῆσις του (ἂν ἐχρησίμευε δηλονότι ὡς τύπος πρὸς κατασκευὴν εἰδωλίου· οὐδὲν ἐν τούτοις σημεῖον προσαρμογῆς τῶν τεμαχίων διακρίνεται).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀνευρέθησαν διεσκορπισμένα ὀλίγα φύλλα (13) ἐκ χρυσοῦ στεφάνου· εἷς τινὰ τούτων διακρίνονται ἀποτυπωμένοι κλάδοι δάφνης καὶ ὑποτυπώδη πρόσωπα. Ἐκ τῶν εὗρημάτων τούτων θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἰς τὸ ρωμαϊκὸν τοῦτο νεκροταφεῖον ἦσαν τεθαμμένοι καὶ πολεμισταὶ καὶ ἀθληταί.

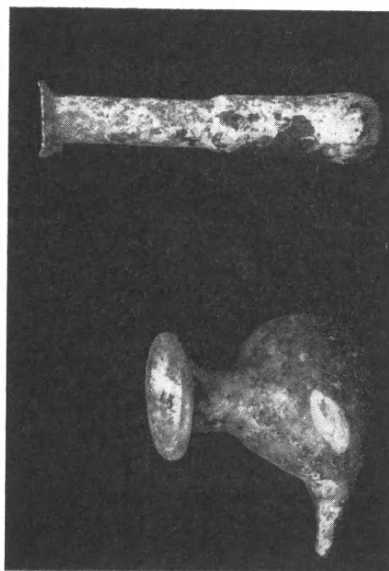
ΣΤ'. Τέσσαρες ἐπιγραφαὶ τῶν ἐσχάτων ρωμαϊκῶν χρόνων.

Τὴν ἡλικίαν τῶν τάφων προσδιορίζουσι καὶ αἱ ἀνευρεθεῖσαι τέσσαρες ἐπιγραφαί, αἵτινες εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον τῶν εὗρημάτων.

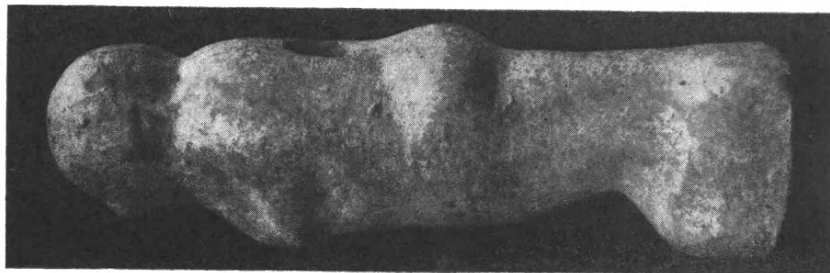
1) Στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὕψ. 1,58 μ., πλάτ. 0,55 μ. καὶ πᾶχ. 0,8 μ. Ἐκ τῶν κάτω μέχρις ὕψους 0,48 μ., ἡ ἐπιφάνεια τραχεῖα ὡς ἐμπεπηγμένη ἴσως εἰς τὸ ἔδαφος. Ἡ στήλη ἀπολήγει ἄνωθεν εἰς τριγωνικὸν ἀέτωμα μὲ ἀνθεμωτὰ ἀκρωτήρια ἐξ ὧν τὸ ἀριστερὰ τεθραυσμένον. Κάτωθεν τοῦ αἰετώματος λεῖος χῶρος, ὕψους 0,65 μ., ὅπου ὑπῆρχεν ἴσως γραπτὴ παράστασις. Λεπτομέρειαι τοῦ αἰετώματος καὶ τοῦ λοιποῦ θριγκοῦ, ὡς καὶ τῶν ἀνθεμωτῶν ἀκρωτηρίων, ἐδηλοῦντο ἴσως διὰ χρώματος, διότι οὐδὲν χάραγμα παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ λίθου.

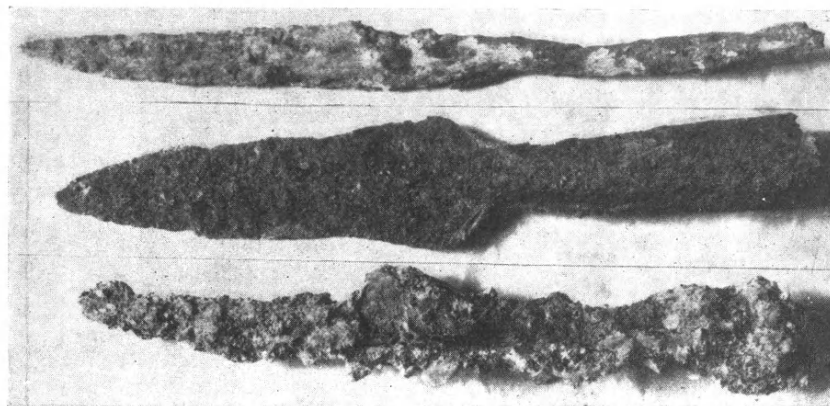
Εἰκ. 25. Μακρόσχημα διάλινα μὲ ἀρτόσχημον κοιλίαν (Α' ἀφ. 4).

Εἰκ. 26. Ὑάλινον δοχεῖον εἰς σῆμα λυχνίας καὶ ἕτερον ἀτρακτοειδὲς (Α' ἀφ. 5).

Εἰκ. 27. Πήλινον εἰδώλιον (Ε').

Εἰκ. 28. Ἀνευρεθεῖσαι λόγχαι.

Κάτωθεν τοῦ χώρου τούτου ἡ ἐπιγραφή τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων.
 *Υψ. γραμμάτων 0,03 μ. (*εἰκ. 30*).

Εὐφημία Εὐτύχο
 υ ἀπελευθέρα
 ἥρος χρηστέ
 χαῖρε.

*Ἡ λέξις ἥρος εἶναι γεγραμμένη διὰ τοῦ ο ἀντὶ τοῦ ω. Γίνεται χρῆσις τοῦ ἀρσενικοῦ ἥρος ἀντὶ τοῦ θηλυκοῦ ἡρώϊσσα ἄλλων ἐπιγραφῶν. *Ἐπίσης χρηστέ ἀντὶ τοῦ θηλυκοῦ χρηστή.

2) Στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἄνωθεν ἐλλιπής καὶ κάτωθεν ἀπολήγουσα εἰς ἐξοχὴν γομφουμένην ἄλλοτε ἐπὶ βάθρου ὕψ. 0,45, πλάτ. 0,40 μ. καὶ πάχ. 0,11 μ. *Ἐπιγραφή τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων. *Υψ. γραμμάτων 0,045 μ. (*εἰκ. 31*).

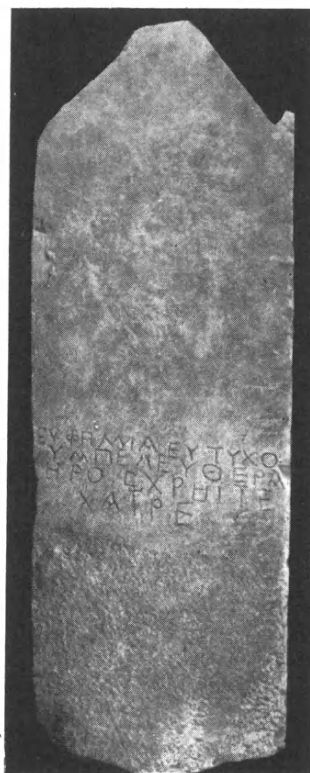
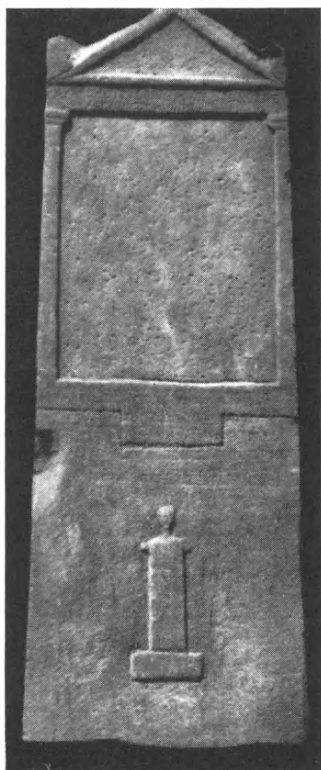
— — — στή]
 λην ἀνέ[θηκεν
 *Ερμιόνη δῶ-
 ρον ἐ<τ>πὶ θεοῖς
 ἀνδρὶ καὶ πατρὶ
 χαριζομένη.

*Ἡ στήλη ἦτο ἴσως ἐστημένη ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τάφου τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ συζύγου τῆς *Ερμιόνης πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ὁποίων εὐρίσκονται οἱ δύο νεκροί. Τὸ τ τῆς λέξεως ἐ<τ>πὶ ἐχαράχθη ἴσως ἐκ παραδρομῆς.

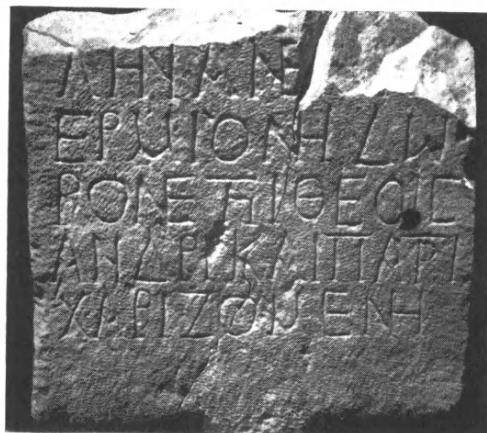
3) Στήλη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὕψ. 0,48 μ. (μετὰ τοῦ βάθρου 0,66 μ., πλάτ. 0,33 μ., πάχ. 0,09 μ.). Φέρει ἄνωθεν ἀνάγλυφον τριγωνικὸν ἀέτωμα καὶ ἀπολήγει εἰς τὸ μέσον κάτωθεν εἰς ἀπόφυσιν γομφουμένην ἐπὶ τοῦ εὐρεθέντος τετραγώνου λιθίνου βάθρου, (περίπου 0,38×0,38 μ., πάχ. 0,17 μ. ὕψ. γραμμάτων 0,023 μ.—τοῦ Τ ὕψ. 0,03 μ., (*εἰκ. 32*)).

*Ερμέρως ἥρος
 χρηστὲ χαῖρε.

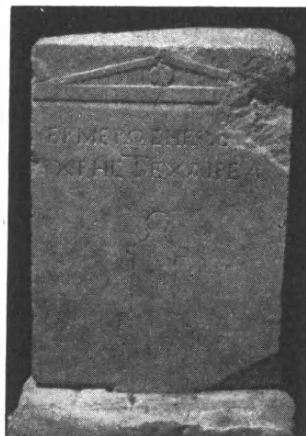
4) Στήλη λιθίνη ὕψ. 1,54 μ. καὶ πλάτ. 0,56 μ. στενουμένη πρὸς τὰ ἑπάνω καὶ ἔχουσα πάχ. 0,12 μ. *Ἀπολήγει ἄνω εἰς τριγωνικὸν ἀέτωμα μετ' ἀνθεμωτῶν

Εἰκ. 29. Ἐπιγραφαὶ Αὐλοῦ Ἰουνίου Ρούφου. Εἰκ. 30. Ἐπιγραφή Εὐφημίας ἀπελευθέρας.

Εἰκ. 31. Ἐπιγραφή Ἑρμιόνης.

Εἰκ. 32. Ἐπιγραφή Ἑρμέρωτος.

ἀκρωτηρίων καὶ κάτω εἰς γόμφον ὅμοιον πρὸς τὸν τῶν ὑπ' ἀριθ. 2 καὶ 3 στηλῶν. Κάτωθεν τοῦ ἀετώματος σχηματίζεται ἐπιστύλιον, ὑπ' αὐτὸ δέ, μεταξὺ παραστάδων, ὑποβασταζουσῶν τὸ ἐπιστύλιον, ἀφήνεται χῶρος λεῖος 0,55×44 μ., ὅπου θὰ ὑπῆρχε πιθανῶς γραπτὴ παράστασις. Κάτωθεν τοῦ χώρου τούτου ἕμμετρος ἐπιγραφὴ ἐξ ὀκτὼ στίχων καὶ ὑπ' αὐτὴν ἀνάγλυφος Ἑρμῆς. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἡ ἐπιγραφὴ λίαν ἐφθαρμένη καὶ δυσανάγνωστος (εἰκ. 24).

Αὐλὸς Ἰούνιος Ροῦφος ἥρως χαῖρε

Ἄουῖα μύστα χαῖρε

(Κάτωθεν τοῦ λεῖου χώρου).

Ἄνδρῶν . . . . . ΣΤΟΣΔΙΞΑ . . . Ροῦφος

ΚΛΥΘΙΝΑΙ (:) ἐπ' ἀρετὴν θαύμασον ἀκροτάτην

ΟΠ . . . . . ΝΗΣ διεδέξατο ΚΑΙΜΕΤΑΘΗ ΗΡ - -

. . . ΤΟ μισθὸν ἐπ' εὐσεβίῃ τοῦτον ἐκαρπίσατο

κοι(;)νὸν ἀνθρώποις ἀρέσας τὸ πρὶν ὥς στρατιώτης

— — Μ . . ἀθανάτων λύτρα λαβὼν ὅσια

— — ΧΑ ἡ μοῖρα βίου τέλος εὔρατο κοινόν.

Κού]φῃ σοι φθιμένων ἦδε γένοιτο κόνις.

Πρόκειται περὶ ἐλεγείου, ἥτοι ἐναλλάσσονται ἀνὰ εἷς ἐξάμετρος καὶ εἷς πεντάμετρος. Τὸ ἐπίγραμμα ἐγκωμιάζει τὸν Αὐλὸν Ἰούνιον Ροῦφον διὰ τὴν ἀνδρείαν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἔχαιρε γενικῆς ἐκτιμήσεως (κοινὸν ἀρέσας ἀνθρώποις) καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν, διὰ τὴν ὁποίαν τὸν ἀντήμειψαν οἱ ἀθάνατοι (παρ' ἀθανάτων λύτρα λαβὼν ὅσια).

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

6. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

ΕΝ ΤΩΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΙ ΝΑΩΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ἡ κατὰ τὸν ἐφετινὸν Ὀκτώβριον διενεργηθεῖσα ἀνασκαφὴ εἰς τὸ ἀνατολικὸν κυρίως τμήμα τοῦ περιβόλου τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπέβλεπε πρὸ πάντων εἰς τὸ νὰ συμπληρώσῃ τῶν προηγουμένων ἀνασκαφῶν τὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἀνασκαφὴ ὑπῆρξε καρποφόρος εἰς ἀκίνητα καὶ εἰς κινητὰ εὐρήματα.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως πληροφορηθῶμεν περισσότερα περὶ τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη εἰς τὰς περυσινὰς ἀνασκαφὰς (ΠΑΕ 1938, 67 καὶ ἑξ.), ἤρχισα ἀνασκάπτων ἀπὸ τοῦ σημείου περίπου, ὅπου εἶχον διακόψει τὰς τελευταίας ἐρεῦνας.

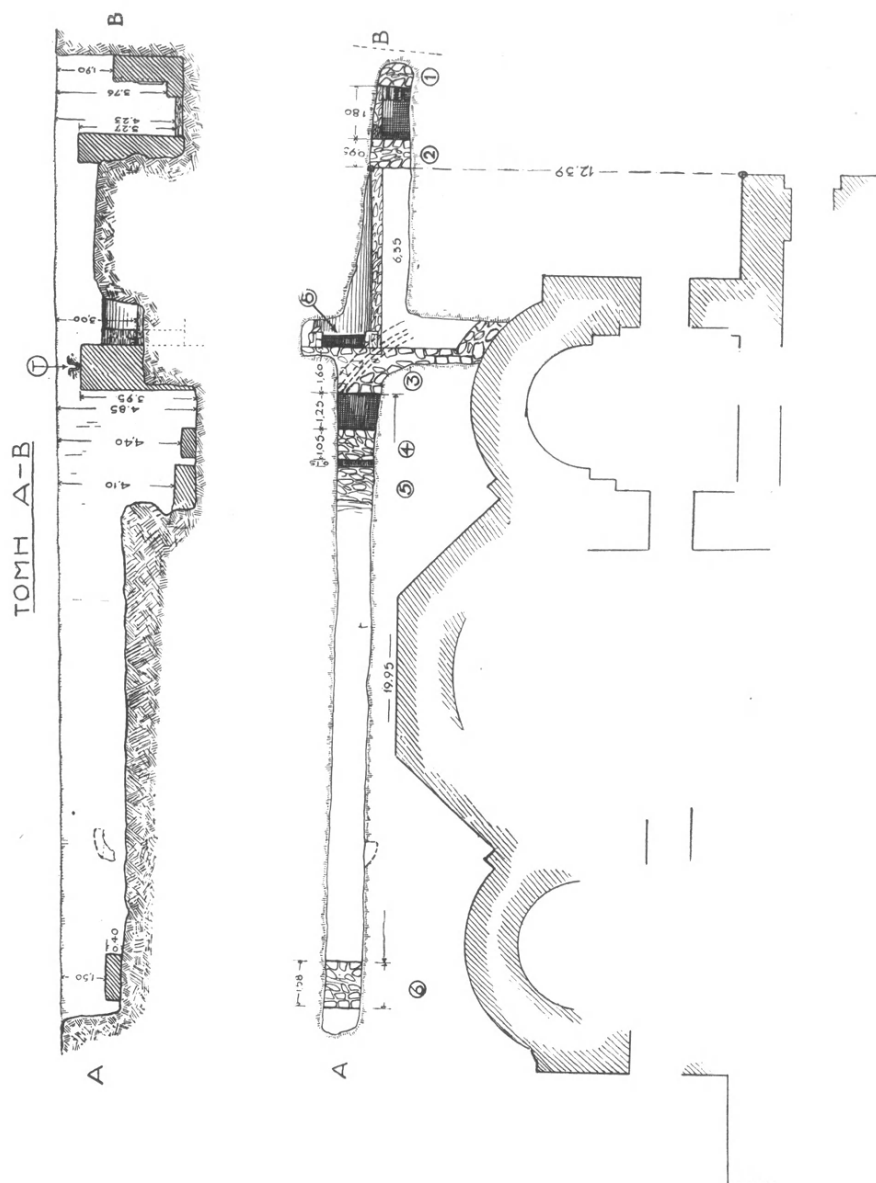
Ἦρχισα ἀπὸ τοῦ τοίχου 1 (*εἰκ. 1* καὶ 2), ὅστις εἶναι ὁ τοῖχος τοῦ προαναφερθέντος οἰκοδομήματος τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰῶνος, κατευθύνας τὴν τάφρον πρὸς βορρᾶν εἰς εὐθείαν σχεδὸν γραμμὴν, ὥς εἰς τὴν *εἰκ. 1* (Α - Β) φαίνεται. Ἡ βορεία πλευρὰ τοῦ τοίχου εἶχεν, ὡς ἀνεμένετο, κονίαμα, τὸ ὁποῖον ὁμως δὲν ἔφερε κατακορύφους ἐγκοπὰς, ὥστε νὰ σχηματίζωνται τμήματα ἐν εἵδει πλακῶν ὀρθομαρμαρώσεως, ὡς εἰς τὸ ἀνευρεθὲν περυσινὸν τμήμα τοῦ τοίχου (ΠΑΕ 1938 σελ. 69). Τὸ κονίαμα ἦτο ἀπλοῦν, ἐλαφροῦ ἐρυθροῦ χρώματος· ὅθεν εἰς μικρὰν μόλις ἀπόστασιν (περίπου 2 μ. ἀνατολικῶς τοῦ περυσينوῦ τμήματος) τὸ εἶδος τῆς διακοσμήσεως μεταβάλλεται. Ὁ τοῖχος εἰς βάθος 1,90 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας του εὐρύνεται κατὰ 0,55 μ., καθισταμένου οὕτω τοῦ ὅλου πάχους αὐτοῦ 1,82. μ.

Βορειότερον τοῦ τοίχου τούτου καὶ εἰς ἀπόστασιν 1,80 μ. εὐρέθη ἄλλος (2) (*εἰκ. 1* καὶ 2), πάχους 0,95 μ., κατ' εὐθείαν προέκτασιν τῆς προεξεχούσης εὐθυνητηρίας (βάσεως) τοῦ ναοῦ, ἐκτισμένος δι' ἀργολιθοδομῆς καθ' ὅμοιον ὅλως τρόπον πρὸς τὸ θεμέλιον τοῦ ναοῦ.

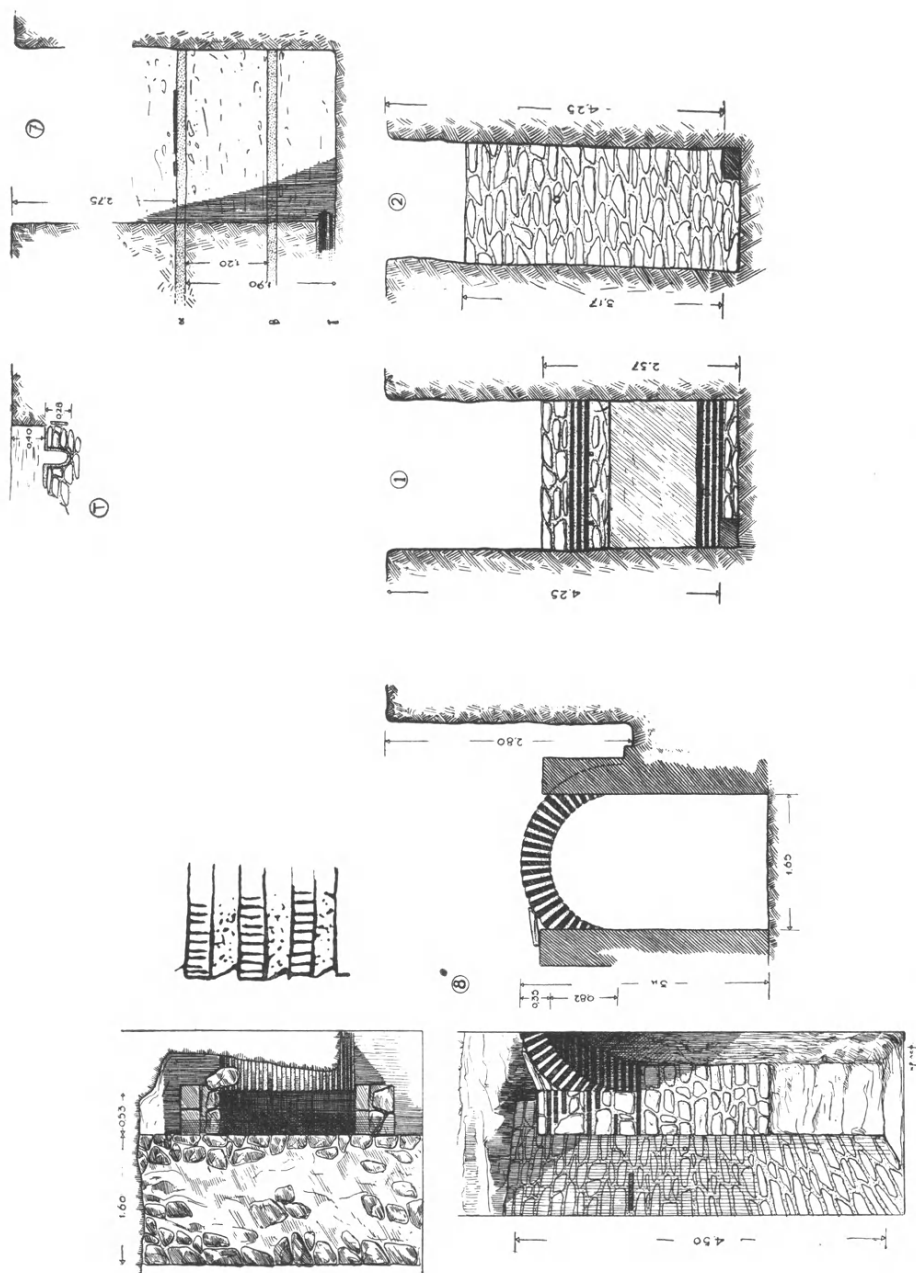
Βορειότερον καὶ εἰς ἀπόστασιν 6,35 μ. εὐρέθη ἄλλος τοῖχος (3), (*εἰκ. 1*), πάχους 1,60 μ. Ὁ τοῖχος οὗτος συνέχεται μετὰ τῆς εὐθυνητηρίας, μετ' ἧς ἀποτελεῖ ἓν σύνολον.

Εἰς βάθος 0,40 μ. ὑπὸ τὸ ἔδαφος κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο εὐρέθη ἀγωγὸς ὕδατος (εἰς τὴν *εἰκ. 1* διὰ διακεκομμένων γραμμῶν σημειούμενος Τ καὶ εἰς τὴν *εἰκ. 2*) προφανῶς Τουρκικός, λόγῳ τῆς προχείρου, κακῆς καὶ ἀτέχνου κατασκευῆς, ὑπέροκειται δὲ τοῦ ἀρχικοῦ ἐδάφους τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

Βορειότερον ἀκόμη καὶ εἰς ἀπόστασιν 1,25 μ., ἀλλ' εἰς μέγα βάθος εὐρέθη καὶ ἕτερος τοῖχος (4) (*εἰκ. 1*) πάχους 1,25 μ. (4,40 ὑπὸ τὸ ἔδαφος) καὶ παρ' αὐτὸν ἄλλος (5) (*εἰκ. 1*) εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν βάθος καὶ εἰς ἀπόστασιν μόλις 0,15 μ. Τοῦ τελευταίου τούτου δὲν ἠδυνήθην λόγῳ τοῦ βάθους καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιτοπίων δυσκόλων συνθηκῶν νὰ ἐξακριβώσω τὸ πάχος.

Εἰκ. 1. Κάτοψις καὶ τομὴ τῆς ἀνασκαφῆς ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ

Εἰκ. 2. Τομαὶ καὶ κατόψεις διαφόρων σημείων τῆς ἀνασκαφῆς.

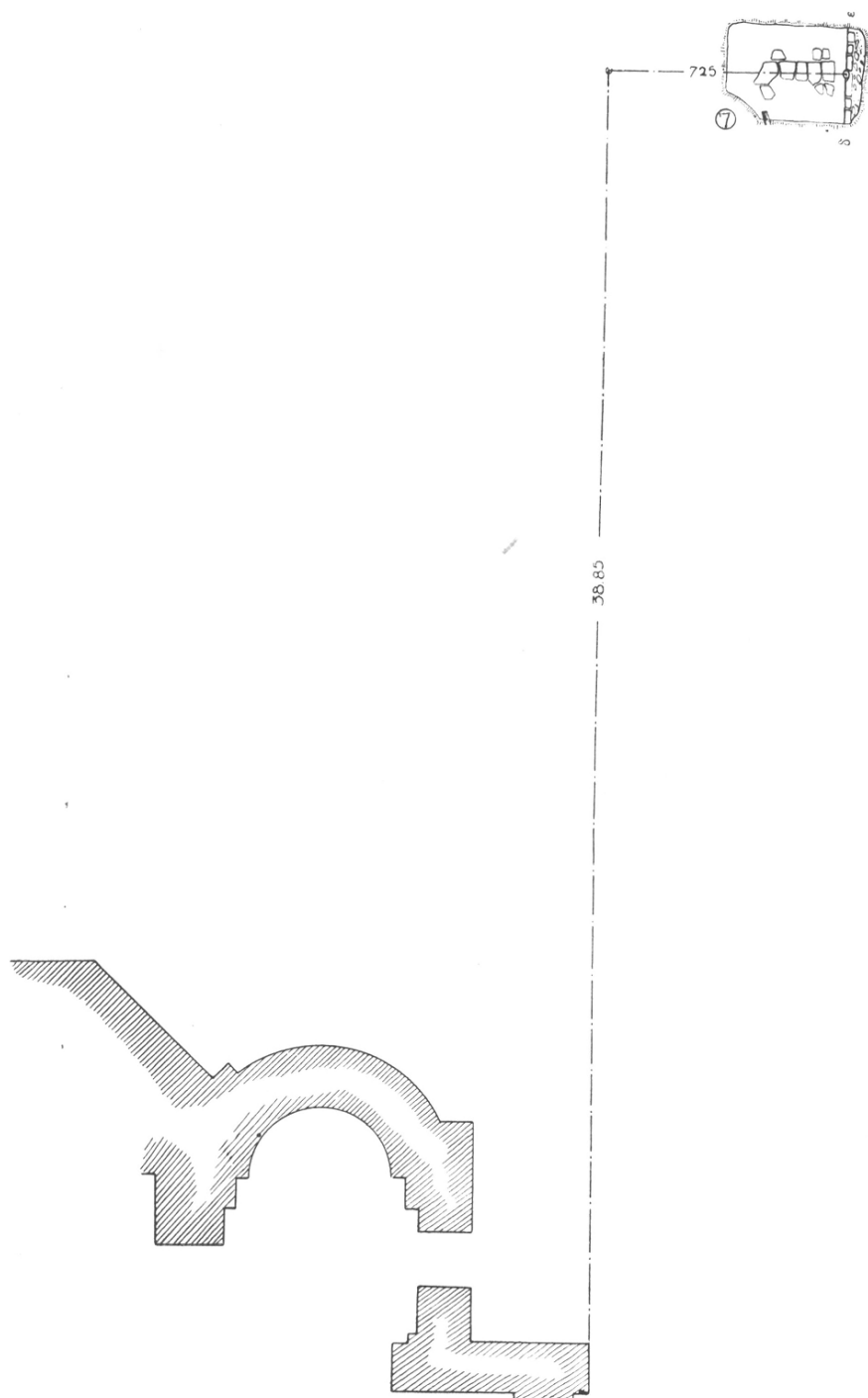

Εἰς τὸ βορειότερον τέλος σημεῖον τῆς τάφρου ἀνευρέθη καὶ ἄλλος ἔτι τοίχος (6) (*εἰκ. 1*), πλάτους 1,60 μ. περίπου. Περὶ τῶν τοίχων τούτων ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς :

Οἱ τοῖχοι 6 καὶ 3 (*εἰκ. 1*) εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέσιν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ναόν, ὃ εἰς πρὸς βορρᾶν, ὃ δ' ἄλλος πρὸς νότον αὐτοῦ, δηλ. εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς τὰ ἔξω τῶν παραθύρων τοῦ διακονικοῦ καὶ τῆς προθέσεως καὶ εἰς τὴν προέκτασιν προεξεχούσης βάσεως (εὐθυνητηρίας τρόπον τινὰ) τῆς κιονοστοιχίας εἰς τὸ ἑσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ἢ προέκτασις δὲ τῆς ἑξωτερικῆς (βορ.) πλευρᾶς τοῦ τοίχου τούτου, συναντᾷ εἰς τὸν νάρθηκα πλευρὰν ὁμοίου τοίχου (βλ. πικρενθ. εἰκ. εἰς ΠΑΕ 1936, 111 κ. ἑξ.)· ὅθεν συνάγεται ὅτι ὑπάρχει εἶδος ἐνισχυτικοῦ κλοιοῦ ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ὅστις περιέβαλλεν εἰς τὸ ἑσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τοὺς τοίχους, ὅπου οἱ κίονες· χαρακτηριστικὸν πρὸς τούτοις εἶναι ὅτι οἱ ἐνισχυτικοὶ οὗτοι τοῖχοι εἶναι πλατύτεροι (1,60 μ. περίπου) τῶν ἀντιστοιχίων ἑξωτερικῶν (1,00 μ. περίπου). Τὸ αὐτὸ πάχος, ἢ ἀποδεδειγμένη οἰκοδομικὴ συνοχὴ τοῦ ἐνὸς πρὸς τὴν εὐθυνητηρίαν τοῦ ναοῦ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σύνδεσις πρὸς τὸν ναὸν πείθουν ἡμᾶς ὅτι πρόκειται περὶ ἀναλημματικῶν τοίχων, οἵτινες χρησιμεύουν πρὸς στερέωσιν τοῦ ναοῦ, δεδομένου ὅτι στηρίζεται οὗτος ἐπὶ χωμάτων, ἅτινα ἐδημιουργήθησαν δ' ἀπροσχώσεων· τὰ δὲ ἐκ προσχώσεων δημιουργούμενα στρώματα ἔχουν βεβαίως ἡλαττωμένην στερεότητα. Ἀπαράδεκτον θεωρῶ τὴν σκέψιν, ἣτις εὐλόγως δύναται νὰ γεννηθῇ ἐνταῦθα, καθ' ἣν ἢ προέκτασις τῶν τοίχων τούτων καὶ πέραν τῆς οἰκοδομῆς θὰ ἐσήμενεν ὅτι ἀρχικῶς ὑπῆρχε διάφορον σχέδιον ἀνοικοδομήσεως· συνάγω δὲ τοῦτο ἐκ τῆς ἀπολύτου συνοχῆς τῶν τοίχων κατὰ τὴν γωνίαν, ἣτις σχηματίζεται μεταξὺ τοῦ τοίχου 3 καὶ τῆς καμπύλης τῆς βάσεως τοῦ διακονικοῦ· ἂν τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἦτο διάφορον δὲν θὰ ὑπῆρχεν οἰκοδομικὴ συνοχὴ καὶ εἰς τὴν βάσιν τοῦ ναοῦ.

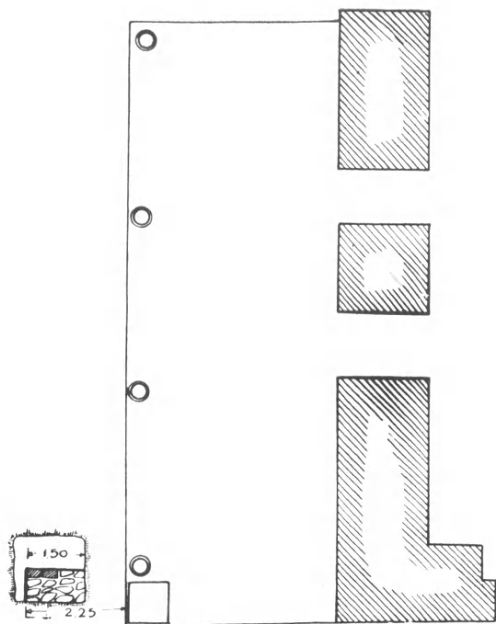
Οἱ τοῖχοι 4 καὶ 5 (*εἰκ. 1*) δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἐκτελοῦν ἀνάλογον λειτουργίαν ὥς καὶ οἱ προηγούμενοι, καθ' ὅσον ὁ 5 φαίνεται ὅτι ὑπελογίσθη οὕτως ὥστε νὰ δεχθῇ τὴν ὥθησιν τῶν πλαγίων τοίχων τοῦ βήματος. Τὸ μέγα βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται οὗτοι (4,10 καὶ 4,40), δὲν ἐπέτρεψε περισσοτέραν ἔρευναν.

Δὲν δύναται νομίζω νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι καὶ ὁ 2 εἶχεν ὅμοιον σκοπὸν πρὸς τὸν τῶν προηγούμενων. Οἱ μέχρι τοῦδε μνημονευθέντες τοῖχοι (2-6) εἶναι παράλληλοι καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ ναοῦ, τοῦ νοτιωτέρου (1) ὅμως δὲν εὐρέθη ἄλλος τοίχος παράλληλος κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἐκσκαφὴν, εἶναι δέ, ὥς γνωστόν, ὁ τοίχος οὗτος τελείως ἄσχετος πρὸς τὸν ναὸν οὐδὲ εἶναι παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονά του. Ὅθεν φαίνεται πιθανὸν ὅτι οἱ οἰκοδομήσαντες τὸν σημερινὸν ναὸν κατηδάφισαν τὰ ἄλλα μέρη τοῦ κτιρίου τούτου καὶ ἀφῆκαν μόνον τὸ τμήμα τοῦτο ὥς ἐπικου-

Εἰκ. 3. Δοκιμαστικὴ ἐκσκαφὴ εἰς τὸν ἀνατολικὸν περίβολον.

ρικὸν ἀνάλημμα τῶν ὑπολοίπων ἀναλημματικῶν τοίχων. Ὅτι δὲ πρὸς βορρᾶν τοῦ 1 ἐξετείνεται τὸ κτίριον, συνάγεται ἀσφαλῶς ἐκ τῆς διακοσμήσεως, ἣτις εἶναι διακόσμησις ἐσωτερικοῦ. Ὅθεν μὴ δυνάμενος νὰ ἐρευνήσω, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, περισσότερα περὶ τοῦ ὅγκου τοῦ κτιρίου, προσελάθην νὰ ἀναζητήσω τὸ μήκος, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀνέσκαψα εἰς τὴν προέκτασιν τοῦ τοίχου τούτου καὶ πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμᾶς. Καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν εἰς ἀπόστασιν 27 περίπου μέτρων ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ ναοῦ (ὀλίγον πρὸ

Εἰκ. 4. Ἡ πρὸς δυσμᾶς προέκτασις τοῦ τοίχου τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ 4ου αἰῶνος.

ἢ προέκτασις τοῦ τοίχου (1), μήκους 1,50 μ. (εἰκ. 4). Οὕτω τὸ μέχρι σήμερον διαπιστωθὲν μήκος τῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος ὑπερβαίνει ἀσφαλῶς τὰ 56μ., ὥστε πρόκειται προφανῶς περὶ μεγάλου δημοσίου κτιρίου, ἀναγομένου, ὡς ἐλέγχθη εἰς τὰ ΠΑΕ 1938, 68, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου δυτικοῦ τμήματος τοῦ τοίχου σφύζεται μάλιστα τοιχογραφία διατηροῦσα ζωηρότατα τὰ χρώματα αὐτῆς (εἰκ. 5). Ἡ τοιχογραφία αὕτη

τέρματος τοῦ περιβόλου) (7) (εἰκ. 3 καὶ 2) ἠναγκάσθην διὰ νὰ φθάσω εἰς τὴν ὀριζοντίαν προέκτασιν τοῦ τοίχου, νὰ κατέλθω εἰς βάθος 4,75¹, χωρὶς ὅμως νὰ ἀνεύρω τὸν τοῖχον. Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν ἀντελήφθην δύο στρώματα (α, β) (εἰκ. 2), ἅτινα ἐσημάτιζον παλαιὸν δάπεδον, εἰς τὸ ἐν μάλιστα ὑπῆρχε στρώμα μαρμαρίνων πλακῶν δαπέδου. Εἰς τὸ μεγαλύτερον βάθος εὗρέθη ὑδρορροή στρογγύλη διαμέτρου 0,20 μ. περίπου (γ) (εἰκ. 2). Ἐπίσης ἀπεκαλύφθη καὶ ἕτερος τοῖχος (δ-ε) (εἰκ. 3) παράλληλος πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ ναοῦ, Βυζαντινῶν χρόνων, ὅστις ἴσως ἀποτελεῖ τμήμα τοῦ Βυζαντινοῦ περιβόλου.

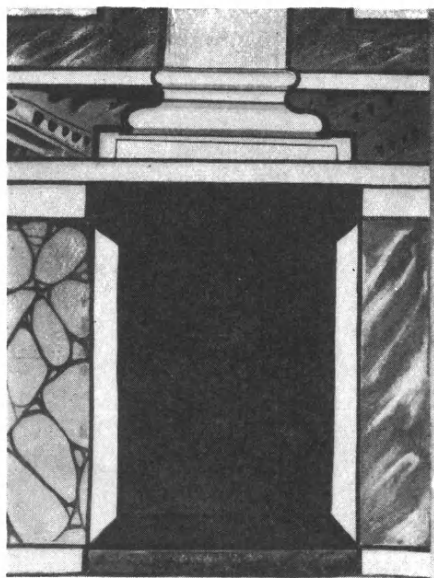
Πρὸς δυσμᾶς ὅμως καὶ εἰς ἀπόστασιν μόλις ἐνὸς μέτρου ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ προστύλου εὗρέθη

¹ Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ἐπίχωσις εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα τῆς ἐπιχώσεως τῆς ὑπαρχούσης κατὰ τὸ σημεῖον Α-Β.

παριστᾷ τὸ κατώτερον τμήμα καὶ τὴν βάσιν κιονοστοιχίας κατεσκευασμένης κατὰ τεχνοτροπίαν «ψευδαισθήσεως» (illusion). Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς διασωθείσης τοιχογραφίας εἶναι ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, διότι δὲν διεσώθησαν παρεμφερεῖς διακοσμήσεις δημοσίων κτιρίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἡ ζωγραφικὴ ἀπομίμησις μαρμαρίνων πλακῶν ἐπενδύσεως εἶναι ἐκ τῆς ἀρχαιότητος γνωστὴ (Δῆλος), ἐξηκολούθησε δὲ καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους (π.χ. ἀναγνωρίζεται εἰς χειρόγραφα τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ὡς εἰς τὸν cod. Parisinus ms. gr. 74), δὲν εἶναι ἐπομένως δυνατόν πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἐξαχθοῦν ἀκριβέστερα συμπεράσματα περὶ τῆς χρονολογίας καὶ τῆς σημασίας τοῦ οἰκοδομήματος τούτου.

Πρὸς νότον τοῦ τοίχου 3 καὶ εἰς ἀπόστασιν περίπου 4 μέτρων ἀπὸ τοῦ διακονικοῦ εὐρέθῃ ἄνοιγμα πλάτους μόλις 1,65×0,53 μ. (8) *εἰκ.* 1 καὶ 2, τὸ ὁποῖον ἔφερε πρὸς τὴν ἀρχὴν ὑπογείου στοᾶς καλυπτομένης διὰ καμάρας ἐξ ὀπτοπλίνθων. Δυστυχῶς ἡ στοὰ ἦτο πλήρης χωμάτων καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξετάσῃ τὸ ἐσωτερικόν της. Εἰς τὸ ἀνώτατον μόνον σημεῖον ἠδυνήθη νὰ διαπιστώσῃ ὅτι βαίνει κατ' εὐθείαν 3 μ. περίπου καὶ ὅτι πιθανῶς ἐκεῖθεν κατέρχεται βαίνουσα πρὸς τὸ ἀπὸ ἐτῶν ἀποκαλυφθὲν «Ἀγίασμα τοῦ 'Αγ. Ἰωάννου» ὡς νῦν καλεῖται, τὸ ὁποῖον ὅμως ἦτο ἡ ἀρχικὴ τοῦ ναοῦ

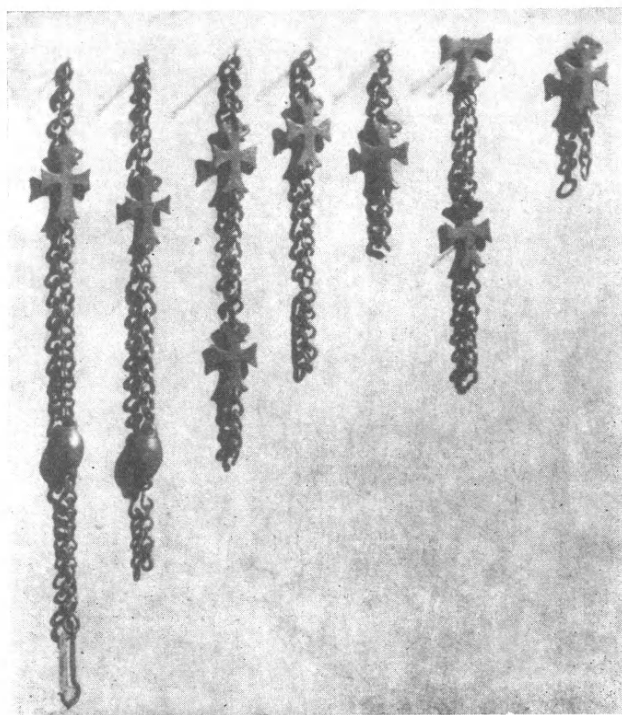

Εἰκ. 5. Τοιχογραφία 4^{ου} αἰῶνος.

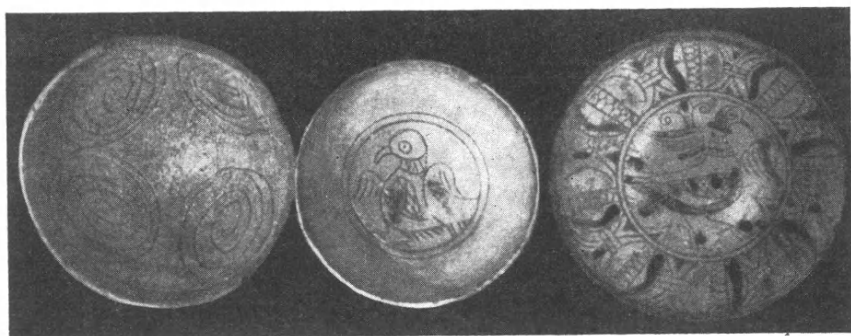
κρύπτῃ, ἥτις θὰ ἐχρησίμευε καὶ ὡς ἀποθήκη ὕδατος εἰς περίπτωσιν πολιορκίας. Ἡ κρίπτῃ ἀπεκαλύφθη ὅτε ἐγένοντο αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἐξαγωνικοῦ κτιρίου, ἐφαίνετο δὲ τότε ἡ ἄνοδος πρὸς τὸν ναόν, δηλ. τὸ τελευταῖον τμήμα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος στοᾶς¹, δὲν εἶχεν ὅμως ἐξακριβωθῇ τότε εἰς ποῖον σημεῖον κατέληγεν αὕτη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐφάνη διὰ τῆς παρούσης ἀνασκαφῆς. Προφανῶς διὰ λόγους ἀσφαλείας δὲν ἤρχιζεν ἡ κρίπτῃ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἵσως μάλιστα νὰ ἐκαλύπτετο διὰ χρώματος ὕψους περίπου 0,60—0,70 μ. πρὸς περισσοτέραν ἀκόμη ἀσφάλειαν. Οἱ ἐκατέρωθεν

¹ Εὐρίσκεται δὲ αὕτη ἀκριβῶς εἰς τὴν προέκτασιν τῆς νῦν ἀποκαλυφθείσης· ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως χωρὶς νὰ σχεδιασθῇ προηγουμένως ἐκτίσθη ἡ ἄνοδος εἰς τὸ μέρος τῆς κρίπτῃς διὰ σκιρπογαυῶς κονιάματος καὶ ἐπομένως δὲν φαίνεται σήμερον.

τῆς στενῆς πλευρᾶς προχείρως ὠκοδομημένοι λίθοι ἐχρησίμευον προφανῶς

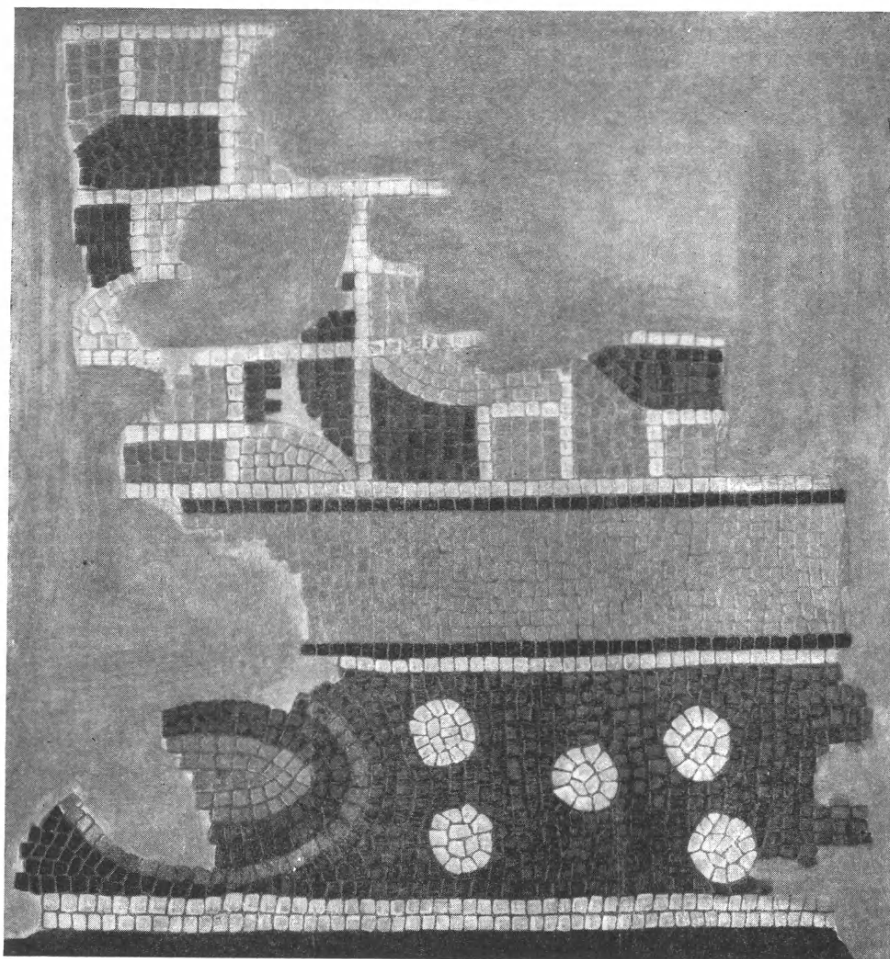
Εἰκ. 6. Χάλκιναι ἀλύσεις πολυκανδήλου.

Εἰκ. 7. Βυζαντινά πινάκια.

πρὸς ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου καὶ ἵνα τοποθετηθῇ ἐπικάλυμμα, πιθανῶς, ξύλινον. Θὰ κατήρχοντο δὲ τότε διὰ προχείρου ξυλίνης κλίμακος.

Ἡ τοιχοδομία τῆς καμάρας κατεσκευάσθη οὕτως ὥστε ἐκ τῶν πλαγίων θεωμένη νὰ φαίνεται προιανοειδής· ἡ τεχνικὴ αὕτη εἶναι συνήθης εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐκτίσθη ὁ ναός δηλ. εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 8^{ου} αἰῶνος· τὰ παλαιότερα γνωστὰ παράλληλα ἐκ μνημείων, ἅτινα μετὰ βεβαιότητος χρονολογοῦν-

Εἰκ. 8. Τεμάχιον μωσαϊκοῦ εὑρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

ται, ἀνήκουν εἰς τὸ 2^{ον} ἥμισυ τοῦ 7^{ου} αἰῶνος ἕως τὸ 1^{ον} ἥμισυ τοῦ 9^{ου} (Α. Μ. Schneider, Byzanz. Bl. 1936. 13-4). Κατὰ ταῦτα ἡ κρύπτη, τὸ λεγόμενον «Ἀγίασμα τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου», εἶναι σύγχρονος πρὸς τὸν ναόν, διαπιστοῦται δὲ οὕτω ἡ ἀμεσος μεταξὺ τῶν δύο σχέσις.

Κινητά. Εἰς ἀπόστασιν περίπου 6 μ. νοτίως τοῦ τοίχου 6, (*εἰκ. 1*) εὗρέθησαν εἰς βάθος περίπου 1-1,50 μ. ἀλύσεις χάλκιναι, μετὰ σταυρῶν καὶ μεγάλων ῥῶν, αἵτινες προέρχονται προφανῶς ἐκ πολυκανδήλων. Εὗρέθησαν 8 τεμάχια (*εἰκ. 6*)¹.

Εἰκ. 9 καὶ 10. Θωράκια εὗρισκόμενα εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ ἥδη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀγ. Γεωργίου Θεσσαλονίκης.

¹ Ἐξ ἀριστ. πρὸς τὰ δεξιὰ ἡ πρώτη ἔχει μῆκος 1, ἡ δευτέρα 0,80, ἡ τρίτη 0,63, ἡ τετάρτη 0,50, ἡ πέμπτη 0,31, ἡ ἕκτη 0,54, (εἰς δύο τεμάχια) καὶ ἡ ἑβδόμη 0,23. Αἱ διαστάσεις σταυρῶν διαφέρουν ἐλάχιστα μεταξύ των εἶναι δὲ αἱ ἐξῆς: 0,12 (-0,14)×0,7, τὸ δὲ πάχος αὐτῶν κυμαίνεται ἀπὸ 0,05 - 0,02 τῶν ῥῶν δὲ τὸ μῆκος εἶναι περίπου 0,11.

Μὴ γνωρίζοντες οὐδὲν παράλληλον καὶ μὴ δυνάμενοι ἐκ μόνης τῆς μορφῆς τοῦ σταυροῦ νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς τὴν ἀσφαλῆ χρονολόγησίν των, ἀποφεύγομεν οἰονδήποτε χαρακτηρισμόν, θεωροῦντες μόνον ὅτι ἡ γενικὴ των ὑφὴ προδίδει παλαιότερους Βυζαντινοὺς χρόνους¹.

Εἰς τὸ αὐτὸ περίπου μέρος εὐρέθησαν καὶ τὰ ἐν εἰκ. 7 πινάκια, ἀκέραια εὐτυχῶς καὶ κοσμούμενα διὰ θεμάτων συνήθων εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἀγγειογραφίαν, μετὰ πολλῆς δὲ ἐπιμελείας κατεσκευασμένων.

Εἰς ἀπόστασιν περίπου 4 μέτρων νοτίως τοῦ τοίχου 6 εὐρέθη μικρὸν τεμάχιον τοίχου, τὸ ὁποῖον διετῆρει τμῆμα μωσαϊκοῦ διακόσμου (εἰκ. 8). Δυστυχῶς λόγῳ τῆς ἐπὶ πολὺν χρόνον παραμονῆς τοῦ μωσαϊκοῦ ἐντὸς τῆς γῆς κατέστη ἀδύνατον ν' ἀποσπασθῇ τὸ τεμάχιον τοῦτο, διότι μόλις ἐθίγετο ἐθρυνματιζέτο τὸ μωσαϊκόν². Καὶ τοῦτο δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν χρονολογικῶς, τοῦτο δὲ μόνον συνάγεται, ὅτι ὑπῆρχε προφανῶς παρὰ τὴν Ἀγ. Σοφίαν κτίσμα κοσμούμενον διὰ μωσαϊκοῦ, τὸ ὁποῖον κατεστράφη. Ἐπίσης καθ' ὅλην τὴν ἀνασκαφὴν, ἀλλ' ἰδίᾳ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, εὐρέθησαν μεμονωμέναι ψηφίδες παντὸς χρώματος. Εὐρέθη ἀκόμη μικρὸν ἐνώτιον (ὀλικοῦ μήκους 0,024 μ.) ἐξ ὀρειχάλκου, ἔχον εἰς τὰ πλάγια ἐγκοπὰς· ὁ ἀπλοῦς οὗτος διάκοσμος δυσκόλως δύναται νὰ καθοδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς ἀνεύρεσιν ἀκριβοῦς χρονολογίας. Τέλος εὐρέθησαν 4 νομίσματα διαφόρων χρόνων καὶ εἰς διάφορα σημεῖα, οὕτως ὥστε οὐδὲν σαφὲς δύναται νὰ προσφέρουν διὰ τὴν χρονολογίαν.

Τὰ νομίσματα κατέθεσα εἰς τὸ ἐνταῦθα Νομισματικὸν Μουσεῖον ἡ δὲ κ. Βαρούχα - Χριστοδουλοπούλου, εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ τὰ καθαρίσῃ καὶ κατατάξῃ ὡς ἀκολούθως:

Ἐποχὴ Ἐλαγαβάλου μέχρι Σεπτ. Σενήρου

1) Α 18. Ἐμπρ. ΘΕΣΣΑΛ ΟΝΙΚΗ Προτομὴ τῆς πόλεως δ.

Ὅπ. ΘΕC Ἐν στεφάνῳ.

CAAO

NIKE

[ΩΝ]

Gaebler, Die antiken Münzen v. Makedonia Πίναξ XXIII. 29

Λικίνιος 263 · 323

2) Α 18. Ἐμπρ. IMPLICI NIVSAYG. Προτομὴ αὐτοῦ δεξ.

Ὅπ. IOVICONSERVATORIAQ. Ζεὺς ἐπὶ ἀετοῦ δεξ.

ἘΞΕΡΓ. TARL

Cohen σελ. 198 ἀρ. 98

Ὀνώριος 384 - 423

¹ Τμῆμα ὁμοίου σταυροῦ εὐρέθη εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῶν Θεσσαλικῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Σωτηρίου (βλ. ΑΕ 1929, 106 (εἰκ. 144), ὅστις θεωρεῖ αὐτὸν τοῦ 5 ἢ 6 αἰῶνος.

² Ὁ κ. Χρ. Λεφάκης ἀπετύπωσε τοῦτο ἐγγερόμως μετὰ πάσης ἀκριβείας ψηφίδα πρὸς ψηφίδα.

3) X 17 DNHONORIVS...

᾽Οπ. [VIRTUS E]XERCITI.

᾽Ο Ὀνώριος ἱστάμενος κατ' ἐνώπιον στεφανοῦται ὑπὸ Νίκης.

Cohen σελ. 186 ἀρ. 56.

4) X 16 ᾽Εφθαρμένον Βυζαντινόν τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν.

Θραύσματα Ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν λυχνιῶν, ὀξυκορύφων ἀμφορέων καὶ ἄλλων δευτερευούσης ὅλως σημασίας ἀγγείων κατέθεσα εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Μουσεῖον (᾽Αγ. Γεώργιος).

᾽Επιγραφὰς εὔρον μίαν εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα τῶν ἀνασκαφῶν:

1)]παν[

]τελε[

Καὶ ἄλλην εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ.

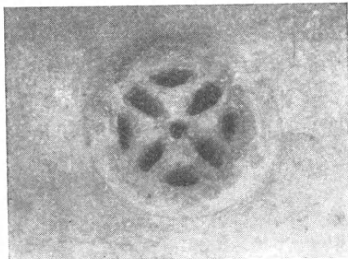
]ήλιος Αἰλιαν[

2)]αδελφῶ καὶ τῶ[

]ηλία Σαβεινάτ[

]ἐκ τῶν ἐκείν[

᾽Εργασίαι ἐντὸς τοῦ ναοῦ: Ἀπεμάκρυνα τὰ εἰς τὰ πλάγια τῶν κλιτῶν στασίδια, κάτωθεν τῶν ὁποίων εὐρέθησαν τεμάχια θωρακίων γλυπτὰ, καὶ ἡ ἄνω ἀναφερομένη (ὑπ' ἀριθ. 2) ἐπιγραφὴ πάντα ταῦτα μετέφερα εἰς τὸ ἐκεῖ Μουσεῖον.

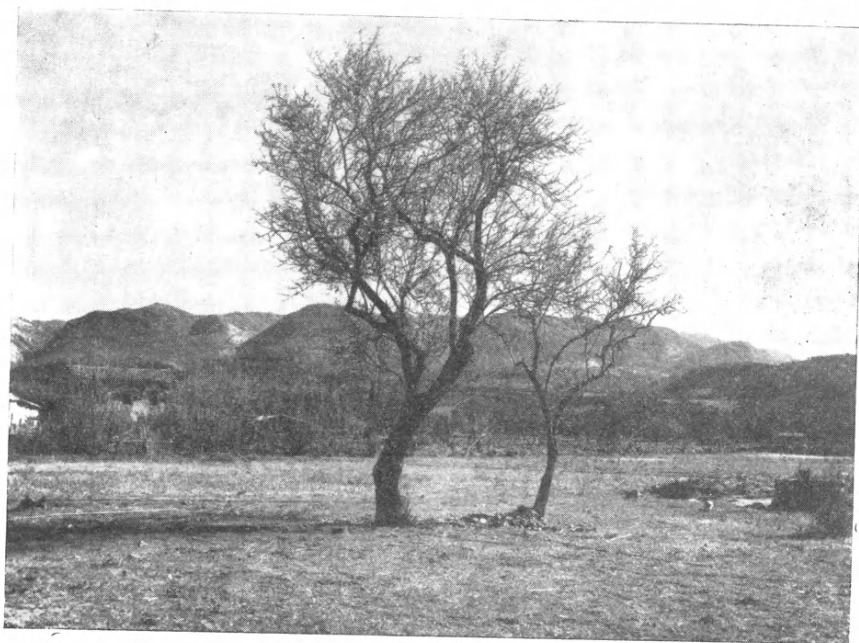

Εἰκ. 11. Στόμιον χωνευτηρίου.

Τὰ θωράκια ἦσαν ἐν ὅλῳ 7, ἐκ τούτων δὲ δημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὰ χαρακτηριστικώτερα δύο (**εἰκ. 9 καὶ 10**). Τὰ περισσότερα εἶναι λελαξευμένα καὶ εἰς τὰς δύο πλευράς, γνωστῶν μᾶλλον τύπων, ἢ λεπτομερεστέρα μελέτη τῶν ὁποίων θέλει γίνεῖ ἐν καιρῷ ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ θωράκια,

ἅτινα εὐρέθησαν ἐκεῖ ὁμοίως εὐρέθη στόμιον χωνευτηρίου (**εἰκ. 11**).

Τέλος εἰς διάφορα μέρη τοῦ γείσου εἰς τὸν γυναικωνίτην, ἀπεμάκρυνα λεπτὸν στρώμα κονιάματος, ἀπεκαλύφθη δὲ ὅτι εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ σημεῖα ὑπῆρχε καὶ ἐξωγραφημένος διάκοσμος, δυστυχῶς ὅμως παρ' ὅλην τὴν προσοχὴν ἥτις κατεβλήθη κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ κονιάματος, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκαταστήσω μετὰ βεβαιότητος τὴν ἀρχικὴν μορφήν. Φαίνεται ὅτι ὑπάρχει κλάδος ἐλίσσόμενος, τοῦ ὁποίου διακρίνονται μεμονωμένα φύλλα, εἰς δὲ τὸ ἀνώτερον μέρος διακρίνεται σαφῶς σειρὰ φύων καὶ ἐρυθρὰ παρυφή.

Εἰκ. 1. Ἀποψὶς τοῦ πεδίου τῶν ἀνασκαφῶν μετὰ τοῦ χωρίου Ρόδα καὶ τοῦ Παντοκράτορος.

7. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑΙ

Α. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΔΩΡΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΕΝ ΡΟΔΑΙ. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται ἐγένοντο δαπάναις τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου ἀλλ' ἢ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ ἐχορήγησε τὴν ἀναγκαιοῦσαν πίστωσιν ἐκ δραχμῶν 4 χιλιάδων πρὸς ἀγορὰν τοῦ ἀνασκαπτέου χώρου, ἀνήκοντος εἰς ἰδιώτην, διότι ἡ ἀπαλλοτριώσις θὰ ἀπῆτει μακρότερον χρόνον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκφράζω τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὴν Ἑταιρείαν διὰ τὴν πρόθυμον συνδρομήν, ἣν μοι παρέσχε πρὸς ταχεῖαν ἔναρξιν τῶν ἀνασκαφῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα αἰσθάνομαι διὰ τοῦτο τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκθέσω ἐν τοῖς Πρακτικοῖς.

Τὸ μικρὸν χωρίον Ρόδα εὐρίσκεται κατὰ τὴν βορείαν παραλίαν τῆς νήσου. Ἀπὸ τῆς πόλεως Κερκύρας ἄγει ἀμαξιτὴ ὁδὸς 37 περίπου χιλιομέτρων καὶ ἡ τοποθεσία μετὰ τοῦ μεγάλου ἀμμώδους αἰγιαλοῦ τοῦ ἐκτεινομένου πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς μικρᾶς χερσονήσου τοῦ «Νήσου», ὅπως λέγεται, εἶναι σπανίως ὥραιότητος. Πρὸς νότον ἐκτείνεται ἐλαιόφυτος πεδιάς διήκουσα μέχρι τοῦ χωρίου «Νυμφῶν», ἐνθα ῥέει ἀένας καὶ πλουσία πηγὴ,

ἀρδεύουσα εὐφορωτάτους ἀγρούς καὶ ποτίζουσα παντοῖα ὀπωροφόρα δένδρα. Πρὸς τὰ ΝΑ ὑψοῦται ἡ ὄροσειρὰ τοῦ Παντοκράτορος, αἱ πλαγιαί τοῦ ὁποίου εἶναι κατάφυτοι ἐξ ἑλαιῶν μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὴν εἰκόνα κλείει πρὸς Β ἡ Ἥπειρος μετὰ τῆς ὑψηλῆς ὄροσειρᾶς τῶν Ἀκροκεραυνίων (εἰκ. 1).

Εἶναι φυσικὸν ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως καὶ σήμερον, ἡ πλουσία αὕτη περιοχὴ τῆς νήσου κατφεῖτο πυκνότητα. Τοῦτο δύναται τις εὐκόλως νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων διαρκῶς ἐκεῖ ἀρχαίων κτισμάτων. Λείψανα ἀρχαίου ναοῦ εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων ἀπὸ τοῦ χωρίου Ρόδα

Εἰκ. 2. Πώρινος κίων ἐκ τοῦ ναοῦ ἐντετειχισμένος εἰς καλύβην.

πρὸς δυσμὰς καὶ παρὰ τὴν παραλιακὴν ὁδόν, ἣτις ἄγει πρὸς Καρουσάδες εἶχον παρατηρήσει ἤδη ἀπὸ τοῦ 1930. Εἰς μὲν κρᾶν καλύβην χρησιμεύουσιν πρὸς κατοικίαν Ἡπειρωτῶν ποιμένων εἶναι ἐντετειχισμένοι σπόνδυλοι δωρικῶν ἐκ πώρου λίθου κίωνων καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸ χωράφιον ἀνευρίσκει τις τεμάχια ἀρχαίων πηλίνων κεράμων (εἰκ. 2).

Οἱ κίονες φαίνεται ὅτι θὰ εὐρίσκοντο ἐκεῖ κατὰ χώραν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, ὁρθοὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν, διότι εἰς παλαιὰ συμβόλαια ἡ τοποθεσία ὠνομάζετο «Ἅγιος Γεώργιος τῶν στύλων», τὸ δὲ χωρίον Ρόδα ἐκτίσθη εἰς πρόσφατους χρόνους, ὅτε καὶ κατεστράφη κυρίως ὁ ναός, τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομικοῦ ὕλικου χρησιμεύσαντος πρὸς κτίσιν τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου.

Ὀλίγον νοτιώτερον τῆς καλύβης ἐσκάφη ὑπὸ τῶν χωρικῶν βαθεῖα αὐλαξ

πρὸς ἀποχέτευσιν τῶν ἀφθόνων ἐκεῖ ὑδάτων, πρὸς τοῦτο δὲ καὶ ἀπεκόπησαν ὁ ἀνατολικὸς καὶ ὁ δυτικὸς τοίχος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ. Ἐπὶ τοῦ σημείου ἀκριβῶς τούτου ἠρξάμεθα τῶν ἀνασκαφῶν. Αἱ ἐφετιναὶ δοκιμαστικαὶ ἔρευναι σκοπὸν εἶχον τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ ναοῦ καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἱκανοποιητικώτατα. Ἀνεσκάφησαν κατ' ἀρχὰς ἡ βορεῖα καὶ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ναοῦ μέχρι βάθους 1,50 μ. περίπου. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς κρηπίδος εἶναι κατεστραμμένη, ὥς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῶν αὐλάκων μολυβδοχοήσεως τῶν ἐσκαμμένων ἐντὸς τῶν πωρίνων δομικῶν λίθων πρὸς ἔνθεσιν τῶν συνδέσμων (εἰκ. 3).

Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ νῦν σφζομένη ἐπιφάνεια εἶναι

ἡ σειρά τῆς πρώτης μετὰ τὴν εὐθυνητήριαν βαθμίδος, τῆς ὁποίας τὸ πλάτος βεβαιώνεται ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν σχετικῶν τῆς μολυβδοχοήσεως ἀυλάκων. Εἰς ἐκ τῶν μολυβδίνων συνδέσμων εὐρέθη κατὰ χώραν κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν.

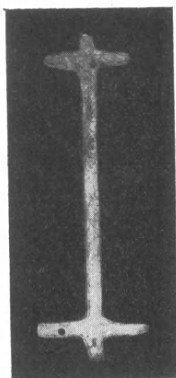
Εἰκ. 3. Ἡ σφῆζομένη ἐπιφάνεια τοῦ βορείου τοίχου.

Ἔχει δὲ οὗτος σχῆμα διπλοῦ σταυροῦ ¹ (10,30×0,10) καὶ διαφέρει ἐπομένως τῶν γνωστῶν συνδέσμων σχήματος Z ἢ διπλοῦ T (εἰκ. 4).

Ἰδιορρυθμίαν παρουσιάζει ἡ εὐθυνητήρια ἀνυψωθείσα κατὰ τρεῖς βαθμίδας πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ὑδάτων καὶ σχηματίζουσα οὕτω διπλὴν ὑπευθυνητήριαν. Τὸ μικρὸν πλάτος τῶν βαθμίδων τούτων (0,05+0,05+0,10) δεικνύει

¹ Κατὰ προφορικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Καθηγητοῦ κ. Κ. Ρωμαίου παρομοίου εἴδους σύνδεσμοι ἀνευρέθησαν εἰς τὸν ἀρχαῖκόν ναὸν τῆς Τεγέας.

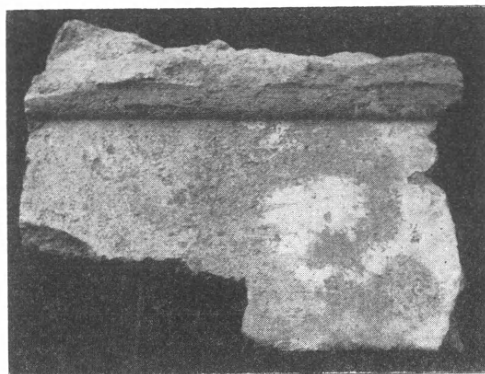
ὅτι δὲν δύνανται αὐταὶ νὰ θεωρηθοῦν ὡς βαθμίδες τῆς κρηπίδος. Ἡ εὐθυνη-
τηρία δὲν κατορθώθη νὰ ἀνασκαφῇ μέχρι τοῦ κατωτάτου αὐτῆς βάθους λόγῳ

Εἰκ. 4. Σύνδεσμος
τῶν λίθων τῆς
κρηπίδος.

Εἰκ. 5. Ὁριζόντιον γείσον.

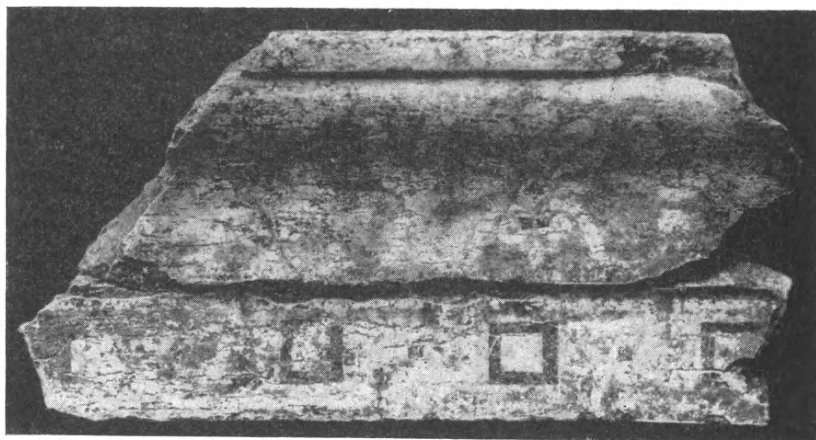
Εἰκ. 6. Καταίετιον γείσον.

τῶν ἀναβλυζόντων ὑδάτων κατὰ τοὺς βροχεροὺς ἰδίᾳ φθινοπωρινοὺς μῆνας
τῆς Κερκύρας.

Ἀλλὰ καὶ τὰς δύο ἐτέρας πλευρὰς τοῦ ναοῦ ἀνεσκάψαμεν μερικῶς μέχρι
τῆς πρώτης βαθμίδος πρὸς καθορισμὸν τῶν διαστάσεων τοῦ ναοῦ. Οὕτω

τὸ μήκος τοῦ ναοῦ ἐπὶ τῆς σφωζομένης πρώτης βαθμίδος εἶναι περίπου 21,80 μ. τὸ δὲ πλάτος 11,75 μ.

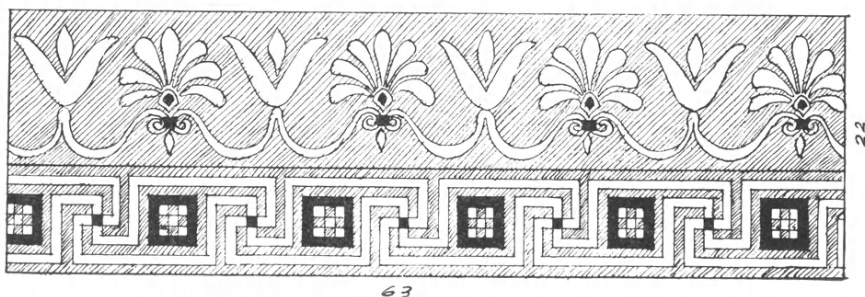
Εἶναι δὲ ὁ ναὸς ἐκτισμένος ἐξ ἐγγωρίου παθρίνου λίθου, ἐξ οὗ εἶναι κατε-

Εἰκ. 7. Δύο συνανήκοντα τεμάχια ἐπαιετίδος.

σκευασμένοι καὶ οἱ λοιποὶ γνωστοὶ ἡμῶν ναοὶ τῆς Κερκύρας (βλ. Rodenwaldt Korkyra σ. 9 κ.ε.).

Οἱ τοῖχοι ἔχουν πλάτος 1,47 μ. περίπου καὶ εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ μεγάλων ἀνὰ δύο ὀρθογωνίων λίθων μήκους 1 μ. καὶ πλάτους 0,87 μ. καὶ 0,60 μ.

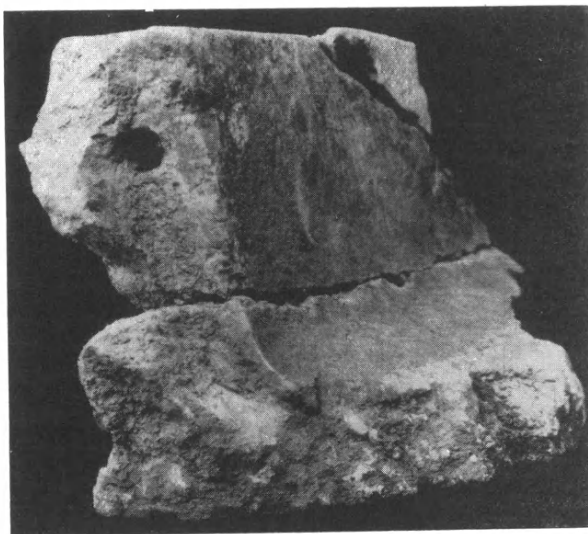

Εἰκ. 8. Σκαρίφημα τῆς διακοσμήσεως τῆς ἐπαιετίδος.

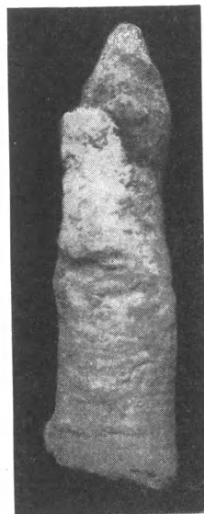
περίπου. Ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ ἀνευρέθησαν δύο μὲν ἀκέραια ὀριζόντια γείσα, πολλὰ δὲ τεμάχια ἐτέρων μετὰ δωρικοῦ κυματίου (εἰκ. 5). Ἡ ὅλική ἐξοχή τοῦ ἐνὸς γείσου εἶναι 0,60 μ. τὸ δὲ πάχος αὐτοῦ 0,24 μ. Αἱ πρόμοχοι φέρουσι δέκα ὀκτὼ σταγόνas διατεταγμένας ἀνὰ

ἕξ εἰς τρεῖς παραλλήλους σειράς. Τοῦ ἑνὸς τῶν γείσων τούτων ἡ ἄνω ἐπιφάνεια εἶναι ὀριζόντιος, ἐνῶ τοῦ ἑτέρου φέρει ἐλαφρὰν ἄνωθεν τοῦ δωρικοῦ κυματίου ἀπόκλινιν (πλ. 0,02). Ἀνευρέθησαν ἐπίσης τρία τεμάχια ἐκ τῶν καταιετίων γείσων τοῦ ἀνατολικοῦ αἰετώματος μετὰ λευκοῦ ἐπιχρίσματος κατὰ τὴν προσθίαν (ῥψ. 0,18) καὶ τὴν κάτωθεν κοίλην ἐπιφάνειαν (ῥψ. 0,30). Ἡ μετάβασις πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ τυμπάνου γίνεται καὶ ἐνταῦθα διὰ δωρικοῦ κυματίου (εἰκ. 6).

Ἐκ τῆς πηλίνης στέγης ἀνευρέθησαν πλεῖστα τεμάχια κεράμων καλυ-

Εἰκ. 9. Τὸ ὀπισθεν μέρος
τῆς ἐπαιετίδος.

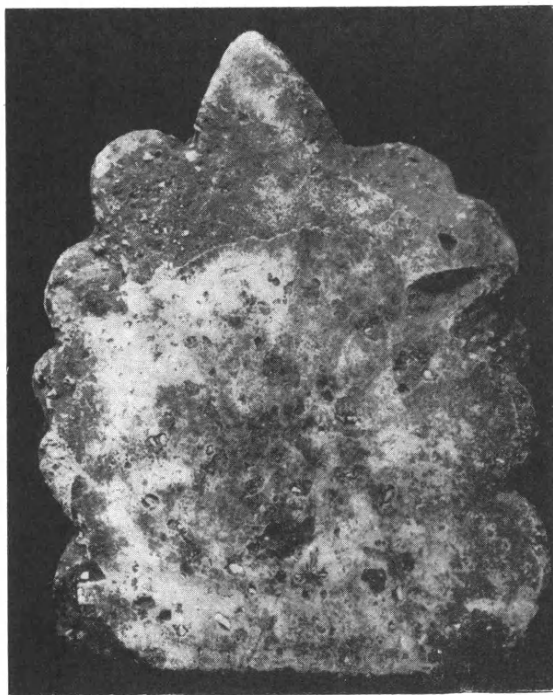

Εἰκ. 10. Ὀβελίσκος
ἐπαιετίδος.

πτήρων καὶ στρωτήρων. Ἀξιολογώτατα εἶναι τὰ ἀνευρεθέντα τεμάχια τῆς πηλίνης σίμης τῶν αἰετωμάτων, ἕξ ὧν ἡδυνήθημεν νὰ ἀποτελέσωμεν σχεδὸν ὁλόκληρον ἐπαιετίδα ἐκ τοῦ πρὸς Ν ἡμίσεος τοῦ ἀνατολικοῦ αἰετώματος. Ἐχουσι δὲ αὐταὶ τὴν συνήθη κατατομὴν τῶν μεταγενεστέρων δωρικῶν σιμῶν, τῶν ὁποίων παραδείγματα δύναται τις νὰ εὔρη εἰς τὰς ἐπαιετίδας τῆς Ὀλυμπίας τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος (βλ. M. Schede, Ant. Traufleistenornament σ. 13c). Τὸ κυμάτιον στέφεται ἄνωθεν ὑπὸ λεπτῆς ταινίας, ἐνῶ πρὸς τὸ κάτω μέρος ἀπολήγει εἰς ἑτέραν πλατυτέραν ταινίαν (ῥψ. 0,08), κοσμουμένην διὰ μαιάνδρου καὶ ζατρικίου. Ἐπὶ τοῦ κυματίου φέρει διακόσμησιν κατὰ τὸν ἐρυθρόμορφον τρόπον ἕξ ἐναλλασσομένων ἀνθεμίων καὶ ἀνθέων λωτοῦ (εἰκ. 7 καὶ 8).

Τὸ ὕψος ὁλοκλήρου τῆς ἐπαιτίδος εἶναι 0,22 μ., τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν ἐπιφανείας 0,63 μ. Κατὰ τὰς δύο πλευρὰς φέρει ἀναθύρων (0,13) πρὸς συναρμογὴν τῶν τεμαχίων πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸ γνωστὸν σύστημα τοῦ Ζδοῦς ἄρμου. Πρὸς καλλιτέραν προσαρμογὴν καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κατολισθήσεως λόγῳ τῆς ἐπικλινούσας στέγης τῶν ἀετωμάτων αἱ ἐπαιτίδες συνεδέοντο καὶ διὰ μολβδοχορηγμένων σιδηρῶν «ὀβελίσκων», οἵτινες εἰσήρχοντο

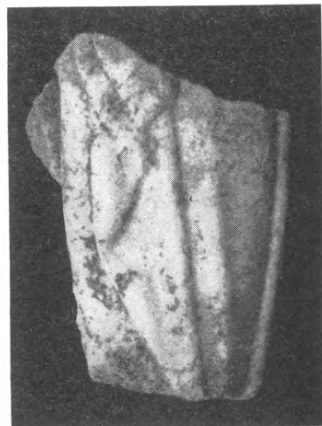
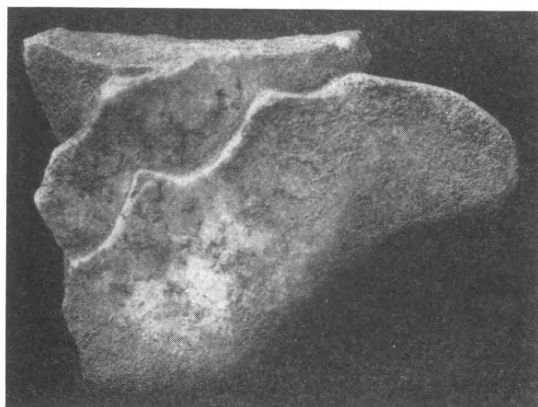
Εἰκ. 11. Πήλινον ἀνθέμιον.

εἰς τὰς ὁπὰς (διαμ. 0,02), τὰς σχηματιζομένας ὀπισθεν κατὰ τὴν ἐξοχὴν ἀκριβῶς τοῦ κυματίου (εἰκ. 9). Πιστοποιεῖται οὕτω καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κερκύρα ἢ ὑπαρξίς αὐτοουσίῳ «ὀβελίσκων», γνωστῶν ἐκ τῆς ἐκ Κερκύρας ἐπιγραφῆς (IG IX, 2,692). Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφέρονται «ὀβελίσκοι ὀρθοὶ» πρὸς σύνδεσιν τῶν καλυπτήρων, ἐξ οὗ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὑπῆρχον καὶ πλάγιοι ὀβελίσκοι, ὅπως ἐνταῦθα, πρὸς σύνδεσιν τῶν ἐπαιτίδων (βλ. Ὁρλάνδου ἐν ΑΔ 1915 σ. 26 κ.ε.) Εὐρέθη δὲ καὶ τεμάχιον τοιοῦτου ὀβελίσκου, ὅπερ προσαρμόζεται ἀκριβῶς εἰς τὰς ὁπὰς τῶν ἐπαιτίδων (εἰκ. 10).

Εὐρέθησαν ἐπίσης τρία ἀνθήμια (ὑψ. 0,205 πλ. 0,145) ἐκ τῆς κορυφαίας,

ἐξ ὧν τὰ δύο ὁλόκληρα μετὰ διακοσμήσεως κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς (*εἰκ. 11*). Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ στροφή τοῦ κατακορύφου ἄξονος δεικνύουσα κλίσιν ὁλοκλήρου τῆς σειρᾶς τῶν ἀνθεμίων πρὸς ἀριστερά. Ἐκ δὲ τῆς ὑδρορρόης εὐρέθη μόνον τεμάχιον λεοντοκεφαλῆς κακῶς δυστυχῶς διατηρηθέν. Σπουδαιότερα εἶναι δύο μαρμαρίνα τεμάχια ἀκρωτη-

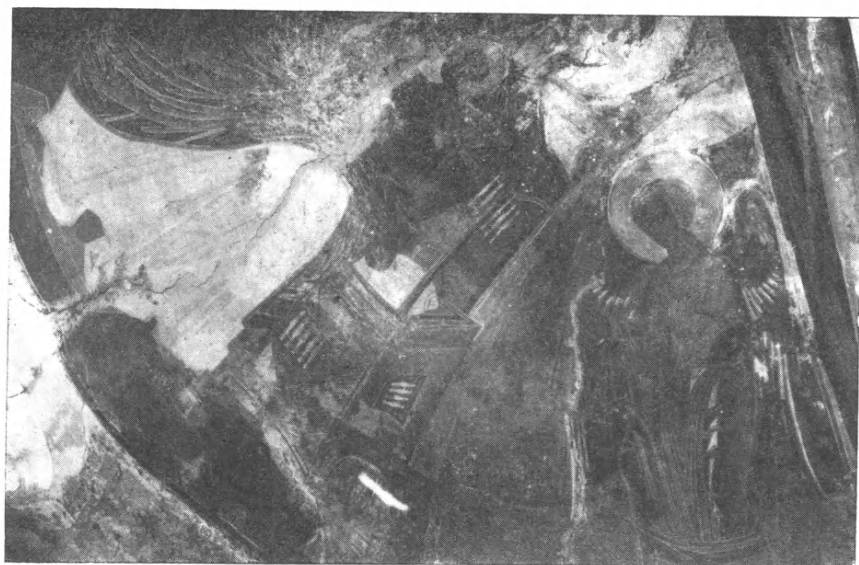
Εἰκ. 12. Τεμάχια μαρμαρίνων ἀκρωτηρίων.

ρίων (*εἰκ. 12*). Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς διακρίνονται αἱ πτυχαὶ ἱματίου γυναικείας μορφῆς καὶ ἡ τέχνη αὐτοῦ δεικνύει αὐστηρὸν ρυθμόν. Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου παρίσταται ἄκανθα μετὰ διπλῆς σειρᾶς φύλλων ἀποκεκρουμένων ὅμως κατὰ τὸ ἄνω μέρος. Περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ ναοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆ συμπεράσματα πρὸ τῆς τελείας ἀνασκαφῆς καὶ τῆς πληρεστέρας μελέτης τῶν εὐρημάτων. Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ὅμως δεδομένων ὁ ναὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

Β. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΠΑΛΑΙΟΠΟΛΕΙ. Αἱ ἀπὸ τοῦ 1936 ἀρξάμεναι δαπάνη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἔρουναι ἐν τῇ βασιλικῇ τῆς Παλαιοπόλεως Κερκύρας ἐξηκολούθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1938 χορηγοῦντος τοῦ ἐξαιρέτου φιλέλληρος Αἰγυπτίου Farah Farah, ὅστις διέθεσεν ὁλόκληρον τὸ ποσόν, τὸ εἰσπραχθὲν ἐκ ζωγραφικῆς ἐκθέσεώς του, περιεχούσης τοπία τῆς Ἑλλάδος, ἀνερχόμενον δὲ εἰς λίρας αἰγυπτιακὰς εἴκοσι, διὰ τὴν διενέργειαν ἀνασκαφῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πόλει τῆς Κερκύρας. Διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἐγένοντο κυρίως ἀνασθηλωτικαὶ ἐργασίαι πρὸς στερέωσιν τῶν τόξων τῆς ἀψίδος καὶ πρὸς προστασίαν τῆς μεγάλης τοιχογραφίας τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ (*εἰκ. 1 καὶ 2*). Κατὰ τὴν διάνοξιν τοῦ

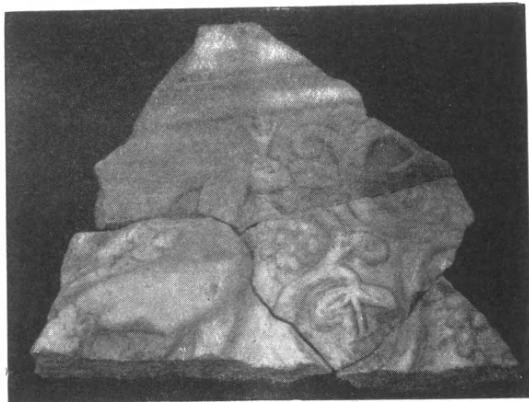

Εἰκ. 1. Τὸ ἄριστερόν μέρος τῆς τοιχογραφίας τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ.

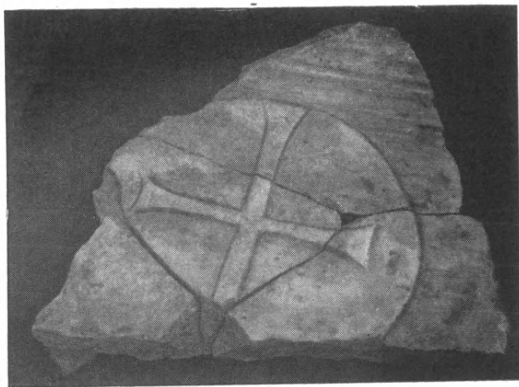

Εἰκ. 2. Τὸ δεξιὸν μέρος τῆς τοιχογραφίας τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ.

ἑτέρου τῶν τόξων τῆς ἀψίδος εὗρέθησαν ἐντετειχισμένα πλεῖστα τεμάχια μαρμαρίνων θωρακίων ἐκ λευκοῦ μετὰ κυανῶν ἀποχρώσεων μαρμάρου, τῶν ὁποίων ἄλλα τεμάχια εὗρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1936. Συνεπληρώθη οὕτω καὶ δι' ἄλλων τεμαχίων τὸ μαρμαρίνον θωράκιον μετὰ τῆς παρα-

Εἰκ. 3. Τεμάχιον θωρακίου μετὰ παραστάσεως παγωνίου.

Εἰκ. 4. Τὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ θωρακίου τῆς εἰκ. 3.

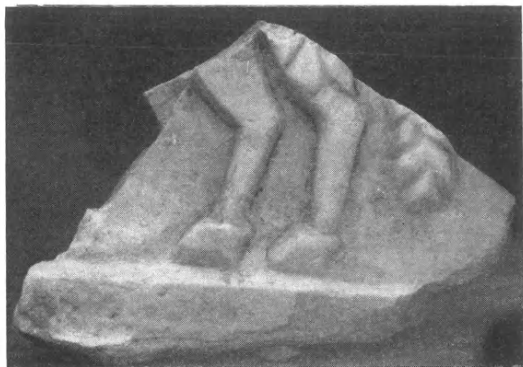
στάσεως παγωνίου (βλ. ΠΑΕ 1936 σ. 110) ραμφίζοντος κλάδον κλήματος μετὰ σταφυλῶν (εἰκ. 3 καὶ 4). Τὸ πάχος τοῦ θωρακίου τούτου εἶναι 0,07 μ. περίπου. Ἡ ἐργασία εἶναι καθαρὰ καὶ ἡ ἀνάγλυφος παράστασις πλαστικῶς ἀποδομένη, ἐνθυμίζουσα τὴν τεχνοτροπίαν τῆς κλασσικῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης περιόδου τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} μ.Χ. αἰῶνος (βλ. Σωτηρίου

ΑΕ 1937 κεφ. Α' σ. 174). Τὰ περιγράμματα δὲν δηλοῦνται διὰ χαραγῶν καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀναγλύφου παραστάσεως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν γίνεται βαθμιαίως ἄνευ ἰδιαίτερου τονισμοῦ τοῦ σχεδίου. Ἡ ἔλλειψις ἐξ ἄλλου πάσης σχηματοποιήσεως ἀπομακρύνει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τεχνοτροπίας τῆς Ἰουστινιανείου ἐποχῆς καὶ ἀκόμη προγενέστερον τῆς σαρκοφάγου τοῦ Θεοδώρου τοῦ Ἀγίου Ἀπολλιναρίου in classe τῆς Ραβέννης, ἔνθα τὰ φύλλα τοῦ κλήματος εἶναι

Εἰκ. 5. Τεμάχια θωρακίων μετὰ παραστάσεως ἄμμου.

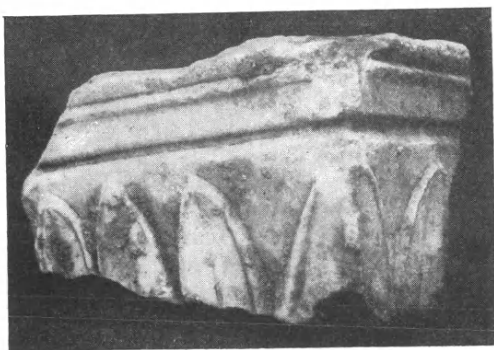
ἤδη εἰς φύλλα ἀκάνθου ἐσχηματοποιημένα (ἰδ. Riegl. Spätröm. Kunst-industrie σ. 196 κ.ε. εἰκ. 42). Ἐπὶ τῆς ὀπισθεν ἐπιφανείας παρίσταται ἀνάγλυφος σταυρὸς ἐντὸς δίσκου. Τῆς αὐτῆς τεχνοτροπίας εἶναι καὶ τὰ ἐν **εἰκ. 5** ἀπεικονιζόμενα μαρμάρινα τεμάχια θωρακίων ἐνῶ ὀλίγον μεταγενεστέρως ἐποχῆς εἶναι τὸ ἐν **εἰκ. 6** ἀπεικονιζόμενον ἀνάγλυφον. Ἐκ τῶν λοιπῶν γλυπτῶν ἐνδιαφέρον εἶναι τεμάχιον ἐπιθήματος κιονοκράνου μετὰ παραστάσεως σταυροῦ ἐν μέσῳ φύλλου ἀκάνθου (**εἰκ. 7**). Ὡς πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν δυνάμεθα νὰ παραβάλλωμεν τοῦτο πρὸς τὰ κιονόκρανα τῶν ὑπερῶων καὶ τοῦ παραθύρου τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς Α' τῶν Χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς

Εἰκ. 6. Τεμάχιον θωρακίου μετὰ παραστάσεως ἄμνου.

Εἰκ. 7. Ἐπίθημα κιονοκράνου.

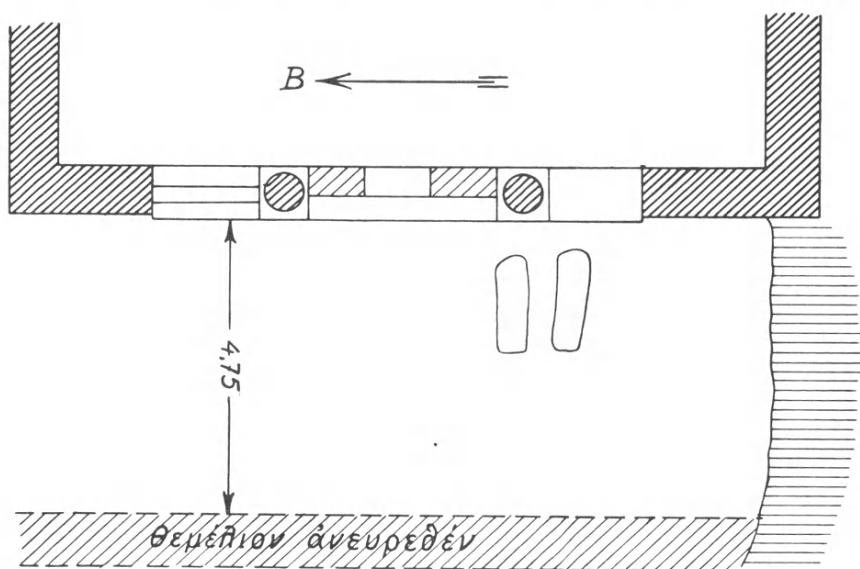

Εἰκ. 8. Ἐπίθημα κιονίσκου.

Θεσσαλίας (Σωτηρίου ΑΕ 1929 σ. 65 καὶ 67 εἰκ. 67 καὶ 72) καὶ τὸ σχεδὸν παρόμοιον ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κορίνθου καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Στουδίτου τῆς Κων/πόλεως (Kautsch, Kapitellstudien σ. 83 καὶ 167 εἰκ. 244 πίν. 17 καὶ εἰκ. 540 πίν. 33). Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου κιονοκράνου ἡ ἄκανθος παρίσταται περισσότερον φυσικῇ καὶ τὰ φύλλα αὐτῆς εἶναι πλατέα ἄνευ τινος προσπαθείας σχηματισμοῦ. Ὁ ἐν τῷ μέσῳ ἄφ' ἑτέρου σταυροῦ δὲν παριστάνεται ὡς βλαστὸς τῆς ἀκάνθου καὶ δὲν συνδέεται ὀργανικῶς μετ' αὐτῆς ὅπως εἰς τὰ ἀνωτέρω κιονόκρανα, ἀλλ' εἶναι αὐτοτελὴς καὶ ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸν καὶ κύριον στοιχεῖον τῆς ὅλης διακοσμῆσεως. Χρονολογικῶς πρέπει διὰ τοῦτο νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος. Τῆς αὐτῆς περιόδου ἐποχῆς εἶναι τὸ μικρὸν τεμάχιον ἐπιθήματος κιονίσκου μετὰ παραστάσεως φύλλων λωτοειδοῦς φυτοῦ, ἐργασίας ἐξαιρετικῶς ἐπιμεμελῆμένης (εἰκ. 8).

Κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον ἐξηκολούθησαν αἱ ἀνασκαφαὶ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπ' ἑμοῦ μόνον, τοῦ συναδέλφου μου Ξυγγοπούλου κωλυθέντος νὰ παραστῇ εἰς τὰς ἀνασκαφάς.

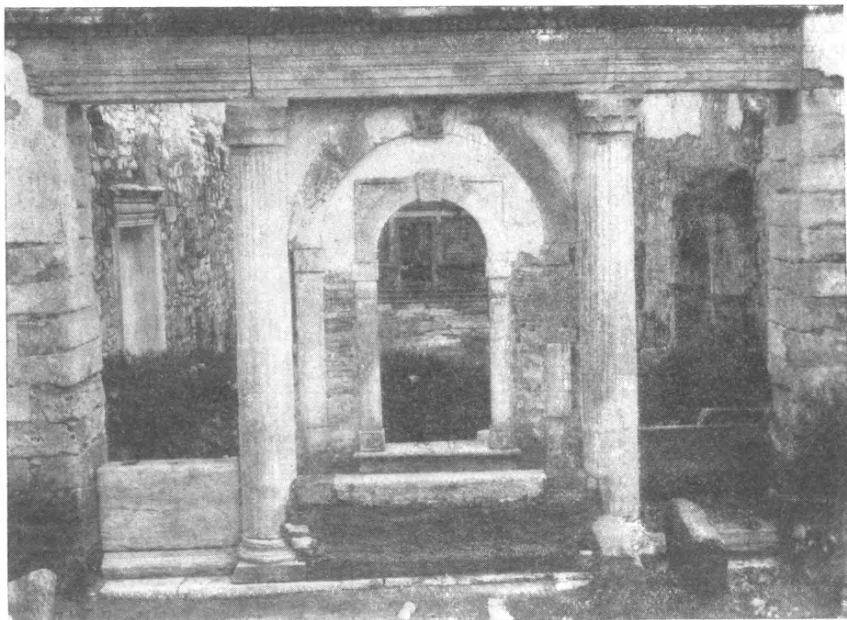
Ἀπαλλοτριωθέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ περὶ τὸ μνημεῖον χώρου πολλὰ ἔδαπανήθησαν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκχωμάτωσιν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐπίχωσις μέχρι τοῦ δαπέδου τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς φθάνει εἰς πολλὰ σημεῖα τὰ 2 μέτρα. Περιορίσθησαν διὰ τοῦτο αἱ ἀνασκαφαὶ πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ μνημείου καὶ ἐκαθαρίσθη ὁ περὶ τὴν σημερινὴν πρόσοψιν χώρος διαπιστωθείσης πλέον ἀπολύτως τῆς ὑπάρξεως νάρθηκος ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔφερε πρὸς τὸν κυρίως ναὸν τὸ μέχρι καὶ σήμερον σφζόμενον

Εἰκ. 9. Σχεδιάσμα τοῦ ἀνασκαφέντος πρὸ τοῦ τριβήλου χώρου.

τριβήλον. Ὁ μέγας ὄγκος τῶν χωμάτων δὲν ἐπέτρεψεν εἰς ἡμᾶς πληρεστέραν ἔρευναν τοῦ χώρου. Ἀλλ' ὁ νάρθηξ ἀνεσκάφη μέχρι τοῦ δαπέδου καὶ καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πλάτος (4,70 μ.) (εἰκ. 9) ἀνευρεθέντος τοῦ θεμελίου τοῦ πρὸς Δ τοίχου. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν κατὰ χώραν, ὑπολείμματα τοῦ ὥραϊου ψηφιδωτοῦ (εἰκ. 11) τοῦ ἀφαιρεθέντος κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1846 καὶ εὕρισκομένου ἤδη εἰς τεμάχια ἐντὸς ξυλίνου πλαισίου ἐν τῷ ἡμετέρῳ Μουσείῳ. Ἀπεκαλύφθη οὕτως ὁλόκληρον τὸ τριβήλον (εἰκ. 10) μέχρι τῶν βάσεων τῶν κιόνων χωρὶς νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἐκ τῆς κεντρικῆς θύρας τὰ κατὰ καιροὺς μεταγενέστερα τειχίσματα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς νεωτέρας μικρᾶς θύρας. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθησαν δύο ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί. Ἡ μία τούτων εὐρέθη ἐντετειχισμένη ἐντὸς τοῦ πρὸς Β τοίχου τῆς βασιλικῆς εἶναι δὲ ἀφιερωματικὴ

γεγραμμένη ἐπὶ σχιστολίθου, τοῦ ὁποίου εἶναι ἀποκεκρουμένοι ἡ ἀριστερὰ καὶ ἡ ὀπισθία πλευρὰ (μέγ. πλ. 0,49, ὕψ. 0,19, μέγ. βάθ. 0,30). Ἡ προσθία

Εἰκ. 10. Τὸ τρίβηλον τοῦ ναοῦ μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

στενὴ πλευρὰ εἶναι ἐπιμελῶς ἐπεξεργασμένη φέρουσα τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν ἐντὸς ἀναγλύφου πλαισίου.

Κορυβαίων οἱ παῖδε[ς]

Θε[ῶ]

εὐεργεσίας ἔνεκεν.

Ἡ συμπλήρωσις Θε(ῶ) δὲν εἶναι βεβαία. Θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναγνωσθῇ Θε(ᾶ) ἢ Θε(οῖς). Τὰ γράμματα εἶναι τῶν τελευταίων π. Χ. αἰώνων τοῦ 2^{ου} πιθανῶς αἰῶνος (βλ. IG III. I. ἀριθ. 707, 708, 709).

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ εἶναι ἐπιτύμβιος ἐπὶ σχιστολίθου πανταχόθεν ἀποκεκρουμένου. (Μέγιστον ὕψ. 0,24, μέγ. πάλ. 0,26). Εὐρέθη ἐντὸς ἡμιερειπωμένου τοίχου πρὸς Δ τῆς προσόψεως τῆς βασιλικῆς. Ἀναγινώσκεται ὡς ἐξῆς:

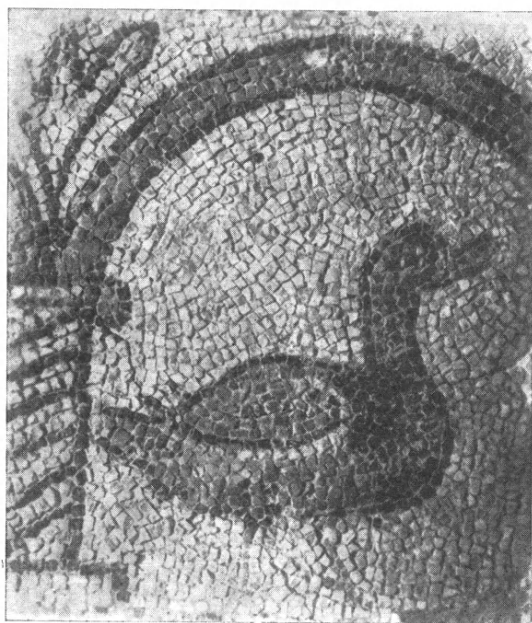
[Α] μφιμέδων

χαῖρε.

Τὰ γράμματα εἶναι ἐπίσης τοῦ 2^{ου} ἢ τοῦ 1^{ου} π. Χ. αἰῶνος.

Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου παλαιοχριστιανικοῦ μνημείου

Εἰκ. 11. Τεμάχιον ψηφιδωτοῦ.

εἶναι δυστυχῶς λόγῳ τῶν μεταγενεστέρων ἀλλεπαλλήλων κτισμάτων καὶ τὰς βαθείας ἐπιχώσεις δύσκολος καὶ ἀρκούντως δαπανηρά.

Εὐελπιστοῦμεν ὅμως ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία θέλει παράσχει ἡμῖν καὶ πάλιν τὰ μέσα πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης.

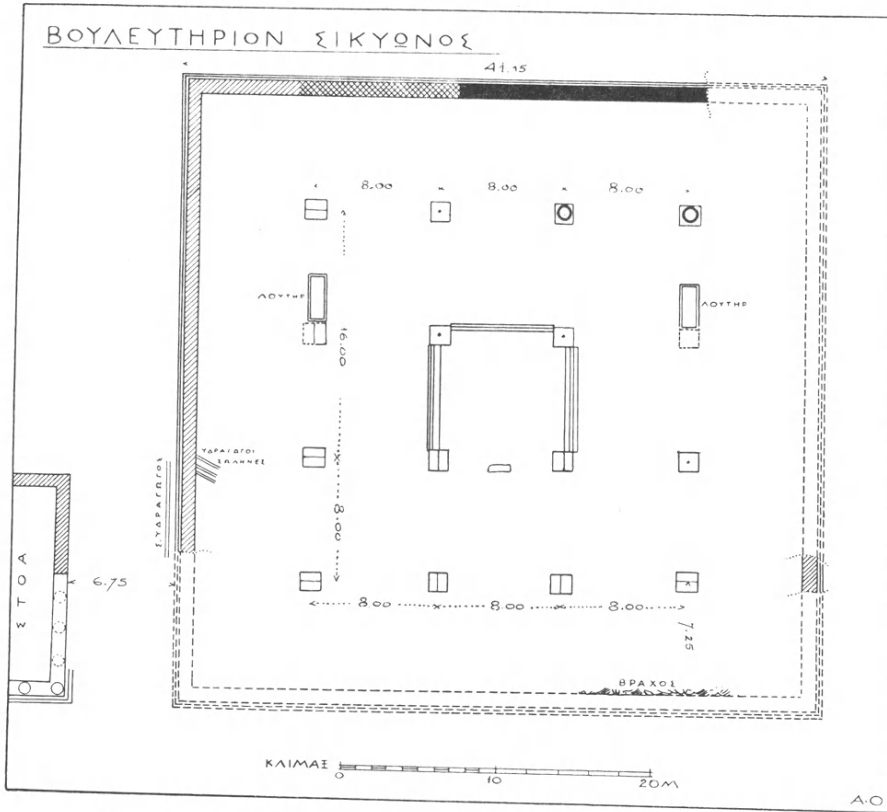
8. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΣΙΚΥΩΝΟΣ 1939.

Ἡ τμηματικὴ ἀφαίρεσις τῆς παχείας ἐπιχώσεως, ἣτις ἐκάλυπτε τὴν μεγάλην αὐλὴν τοῦ Γυμνασίου τῆς Σικυῶνος, κατέστησε βαθμὴδὸν ὁρατὰ καὶ προσιτὰ εἰς τὸν ἐπισκέπτην τὰ τέως ἐντὸς τάφρων ἀποκεκρυμμένα τμήματα τοῦ κάτω ἀνδρήρου τοῦ Γυμνασίου. Οὕτω διὰ τῆς ἐφετινῆς σκαφῆς οὐ μόνον ἡ κεντρικὴ κλῖμαξ ἀνόδου ἀνεφάνη πλήρης ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα (νοτιά) κρήνη, ἣτις προπέρυσιν ἀνεστηλώθη, κατέστη ὁρατὴ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ.

Δὲν ὑπολείπεται ἤδη εἰμὴ μόνῃ ἡ ἀποχωμάτωσις τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς αὐλῆς ἵνα φανῇ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ κλῖμαξ ἐπικοινωνίας τοῦ κάτω πρὸς τὸ ἄνω ἄνδρην τοῦ γυμνασίου· ταύτην ὅμως τὴν ἐργασίαν ἀνεβάλομεν διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, ἵνα μὴ δαπανήσωμεν ὅλον τὸ διαθέσιμον ποσὸν εἰς ἐργασίαν, ἣτις εἶναι μὲν ἀναγκαία διὰ τὴν αἰσθητικὴν τῆς ἀνασκαφῆς ἐμφάνισιν καὶ τὸ ὄφελος τοῦ ἐπισκέπτου, οὐδὲν ὅμως, πλὴν ἀσημάντων τινῶν θραυσμάτων κεραμιδίων - παρέχει συνήθως ὥς ἀντάλλαγμα.

Ἐγκαταλείψαντες λοιπὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ Γυμνάσιον ἐτράπημεν εἰς ἐξακρίβωσιν ἀφ' ἐνὸς μὲν τοῦ σχήματος ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐσωτερικῶν στηριγμάτων τοῦ Βουλευτηρίου. Καὶ δὴ πρὸς ἀνατολὰς μὲν εὗρομεν τὸ θεμέλιον τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου εἰς βάθος 1,50 περίπου μέτρων κατεσκευασμένον διὰ πωρίνων ἐγχωρίων πλίνθων πλάτους 1,30 καλῶς συνηρμοποιημένων πλὴν ἄνευ συνδέσμων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους ἔβαινε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ἡ κατωτάτη στρώσις τοῦ θεμελίου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εὐρίσκεται τρεῖς ὅλας στρώσεις κάτω τῆς εὐθυντηρίας τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἣν εἵχομεν ἀποκαλύψει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Οἱ λίθοι μάλιστα τῆς ΝΑ γωνίας, οἵτινες διεσώθησαν εἰς δύο καὶ τρεῖς στρώσεις ὑπὲρ τὸ θεμέλιον, παρουσιάζουσιν ὡραίαν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν μεθ' ὑποτομῆς κάτω καὶ λαξευτῆς παρυφῆς πέριξ ἐξέχοντος, ἀδρῶς σφυροκοπημένου, πυρῆνος. Τῆς θέσεως τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὥς καὶ τμήματος τῆς δυτικῆς καθορισθείσης κατέστη δυνατὴ ἡ μέτρησις τῆς ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διαστάσεως τοῦ Βουλευτηρίου, ἣτις ἀνέρχεται μετρουμένη ἐν τῷ θεμελίῳ εἰς μέτρα 41,15. Ἐτέρα σκαφὴ ἐνηργήθη πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς βορείου πλευρᾶς. Κατὰ ταύτην διεπιστώθη, ὅτι τὸ θεμέλιον ἠδράζετο παρὰ τὴν ΒΔ γωνίαν ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἡμιβραχώδους ἐδάφους εὐρισκομένου εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας βάθος, οὗ ἕνεκα οἱ λίθοι, ἔξ ὧν ἀπετελεῖτο, ἔχουσιν ἀφαιρεθῆ, διακρίνεται ὅμως σαφέστατα ἡ χάριν τῆς τοποθετήσεως τῶν λίθων γενομένη ἐπὶ τοῦ

ἡμιβραχῶδους ἐδάφους λάξευσις βαίνουσα παραλλήλως πρὸς τὴν νοτίαν πλευρὰν. Ἀπέχει δ' ἡ βόρειος πλευρὰ τῆς νοτίας μέτρα 40,50. Ὅθεν τὸ κτήριο ἦτο περίπου ἀκριβὲς τετράγωνον. Κατὰ ποίαν πλευρὰν δ' αὐτοῦ εὕρισκετο ἡ εἴσοδος δὲν κατέστη εἰσέτι δυνατόν νὰ διευκρινηθῇ, διότι ἀπαιτεῖται ἡ σκαφή ὁλοκλήρου τοῦ μήκους τῆς τε δυτικῆς καὶ τῆς βορείου πλευρᾶς,

Εἰκ. 1. Σχεδιογράφημα κατόψεως τοῦ Βουλευτηρίου τῆς Σικυῶνος.

ἐφ' ἧς τελευταίας πιθανώτατα θὰ ἔκειτο ἡ εἴσοδος. Ὅρισθέντος ἤδη ἀκριβῶς τοῦ σχήματος τοῦ Βουλευτηρίου ὑπελείπετο ὁ καθορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐσωτερικῶν στηριγμάτων, ἅτινα δὲν ἦσαν 12, ὡς ὑπέθεσεν ὁ κ. Φιλαδελφεὺς ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ προχείρῳ δημοσιεύσει (BCH 1926 σ. 175) ἀλλὰ 16· ὁμοίαζε δηλ. ἡ κάτοψις πρὸς τὴν τοῦ Ὁρδείου τοῦ Περικλέους καὶ τὴν τοῦ Θερσιλίου τῆς Μεγαλοπόλεως. Ὁ καθορισμὸς τῆς θέσεως τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου ἀπέδειξεν, ὅτι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς γειτονικῆς μακρᾶς

στοᾷς κατελείπετο δρόμος πλάτους 6,75 (*εἰκ. 1*), προσεκτικὴ δὲ μελέτη τοῦ στενοῦ δυσμικοῦ σκέλους τῆς εἰρημένης στοᾷς ἀπέδειξεν ὅτι αὕτη δὲν ἐκλείετο διὰ τοίχου ἀλλ' ἔφερε κατὰ τὸ πρόσθιον ἥμισυ κίονας, ὧν τὰ κυκλικὰ ἴχνη τῶν βάσεων σαφῶς διακρίνονται ἐπὶ τῶν λίθων τοῦ στυλοβάτου συμφωνοῦντα κατὰ τὴν διάμετρον πρὸς εὐρεθέντας κατὰ τὴν ἐφετεινὴν σκαφὴν δωρικοὺς τῆς στοᾷς σφονδύλους.

Κινητὰ εὐρήματα δυστυχῶς ἐγένοντο ὀλίγα ἥτοι α) τεμάχιον σίμης τομῆς λεσβίου κύματος φερούσης γραπτὰ ἀνθέμια καὶ χρονολογουμένης ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος, καὶ β) δύο λίθινα ἐδώλια, ὕψους 0,43 φέροντα ἐμπρὸς τὴν χαρακτηριστικὴν κοιλότητα, ἣν παρουσιάζουσι τὰ ἐδώλια τῶν θεάτρων. Ἡ παρουσία τῶν ἐδωλίων τούτων μαρτυρεῖ, ὅτι ἀρχικῶς τὰ καθίσματα τῶν βουλευτῶν ἦσαν λίθινα, ἀργότερον δ' ἀντικατεστάθησαν, τίς οἶδε διὰ ποίαν αἰτίαν, διὰ τῶν χωματίνων, ἅτινα ἀνεῦρεν ὁ κ. Φιλαδελφεύς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν στήριξιν τῆς στέγης, αὕτη ἐγίνετο τῇ βοηθείᾳ Ἰωνικῶν κιόνων, ὧν δύο βάσεις, συναφεῖς πρὸς τὸν πρῶτον σφόνδυλον, εὗρίσκονται εἰσέτι κατὰ χώραν. Ἐχει δ' ὁ σφόνδυλος διάμετρον 0,80 ἄρα τὸ ὕψος τῶν κιόνων θὰ ἦτο 8 περίπου μέτρων.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

9. ΜΥΚΗΝΑΪΚΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΧΑΪΑΣ

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰσῆλθον εἰς τὴν ἔρευναν τῶν Μυκηναϊκῶν Νεκροταφείων τῆς ἀνατολικῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας, ὡς εἶχον ὑποσχεθῇ καὶ προαναγγεῖλει ἐν τοῖς ΠΑΕ 1938, σ. 118-119.

Ἐὰν δὲ τὰ νεκροταφεία ταῦτα ὀνομάζωμεν κατὰ συνθήκην Μυκηναϊκά, ὡς ἀναγόμενα εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ Ἑλλαδικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ἣν τοποθετοῦνται τὰ εὐρήματα τῶν Μυκηνῶν, ἡ ὀνομασία αὕτη προσήκει καὶ κατὰ κυριολεξίαν εἰς τὰ νεκροταφεία ταῦτα τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας, διότι ὑπάρχει παράδοσις ἀρχαία, καθ' ἣν ἐνταῦθα οἱ μὲν Μυκηναῖοι σύννοικοι ἐγένοντο τοῖς Ἀχαιοῖς ἀφικόμενοι κατὰ συμφορὰν ἐκ τῆς Ἀργολίδος, ὁ δὲ Ὀρέστης ἐγένετο ἰδρυτὴς ἐν Κερυνεῖα ἱεροῦ τῶν Εὐμενίδων, δηλ. κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὑστερομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὃν ἀνήκουσι τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀνασκαπόμενα καὶ ἐρευνώμενα νεκροταφεία. Ταῦτα κατηγορηματικῶς ἀναφέρει ὁ Πausanias ἐν τοῖς Ἀχαϊκοῖς VII, 25, 5 καὶ 6.

Ἔχομεν δ' εὖρει ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀχαΐᾳ πολλὰς θέσεις Μυκηναϊκῶν νεκροταφείων, ὧν τὴν ἔρευναν ἤρχισαμεν ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου.

Καὶ ἡ πρώτη θέσις, ἣν ἠρευνήσαμεν, ὀνομάζεται «*Τραπεζᾶ*» πλησίον τοῦ χωρίου Χατζῆ, ἀπέχοντος μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐξ Αἰγίου.

Εἶναι δὲ ἡ θέσις αὕτη τραπεζοειδῆς γήλοφος κατὰ μέστος ἀμπελοφυτειῶν, ἐκ Ψαμμίτου λίθου λίαν εὐθρύπτου καὶ περιβάλλεται ὑπὸ τείχους σφρζομένου κατὰ διαστήματα καὶ περιέχοντος πολλὰ εἶδη τειχοδομίας.

Οἱ τάφοι ἀτυχῶς ἦσαν κατεστραμμένοι καὶ σεσυλημένοι, ἡ δὲ καταστροφή καὶ σύλησις αὐτῶν ὀφείλεται οὐ μόνον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀμπελῶν ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ εἰς νεωτάτας καὶ ἐν βίᾳ γενομένης λαθραίας ἀνασκαφάς. Οὐδὲν εὖρημα ἔνεκα τούτου ἔσχομεν.

Ἡ δὲ δευτέρα θέσις, ἣν ἠρευνήσαμεν, ὀνομάζεται «*Ἀχούρια*» πλησίον τοῦ χωρίου Ἀχλαδιές, ἀπέχοντος 2 1/2 ὥρας ἐξ Αἰγίου, εἰς τὰ πέραν τοῦ Σελινούντος ποταμοῦ ὑψώματα τῶν ὑπωρείων τῆς Φτέρης.

Εἶναι δ' ἡ θέσις αὕτη λίαν ἀπότομος λόφος, ἐν ᾧ ἔχει ἀναπτυχθῇ πλούσιος καὶ πυκνότητος πευκῶν, οὗ αἱ ρίζαι ἔχουσι καταστρέφει τοὺς ἐν αὐτῷ λαξευτοὺς τάφους, ὧν ἡ ἔρευνα καὶ ἄκαρπος καὶ δυσχερεστάτη ἔνεκα τούτου καθίσταται.

Ἦρκέσθημεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐνιαχοῦ φαλακρῶν μερῶν τοῦ λόφου, ἐν οἷς συνηγήσαμεν μὲν τάφους ἀλλὰ πάντας σεσυλημένους ὑπὸ προσφάτων

λαθραίων ἀνασκαφῶν καὶ ὥς ἐκ τούτου οὐδὲν καὶ ἐκ τούτων εὔρημα ἔσχομεν.

Μετὰ πολυετῇ ἔρευναν τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας πρώτην φοράν ἐπανήλθομεν καὶ δὴ μετὰ κοπώδη ἔρευναν ἄνευ εὐρημάτων.

Εἶναι δ' ὅμως ἀρκετὸν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου, ὅτι πιστοποιοῦμεν αὐτόθι τὴν ὑπαρξίν νεκροταφείων τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ὅτι ἐλπίζομεν εἰς τὴν εὔρεσιν πλουσιῶν εὐρημάτων, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κερυνείας (Μαμουσά), περὶ ἧς ἐγράψαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἣτις κυρίως ὑπῆρξε τὸ καταφύγιον τῶν προσφύγων Μυκηναίων, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Αἰγίῳ, τοῦ ὁποίου τὸ προϊστορικὸν νεκροταφεῖον σφύζεται καὶ τοῦ ὁποίου τὴν σωτηρίαν ἐπετύχομεν διὰ τῆς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ὑπ' ἀριθ. 587, 28-1-38 ἐμπιστευτικῆς ἡμῶν Ἐκθέσεως.

Ἐν τῇ ἐκθέσει περὶ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1938 ἀνασκαφῆς ΠΑΕ σ. 119 εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ δημοσιεύσω τὸν κατάλογον τῶν εὐρημάτων αὐτῶν, εὐθὺς ὥς ἤθελον ταῦτα καθορισθῇ καὶ συγκολληθῇ. Τούτου γενομένου δημοσιεύω κατωτέρω τὰ εὐρήματα ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ αὐτόθι ἀναφερόμενα.

1) Μέγας γαστρῶδης Μυκηναϊκὸς ἀμφορεὺς μὲ δύο ὄτια ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ δύο ἀποφύσεις ἐπὶ τοῦ ὤμου. Ὑπὸ τὸν λαιμὸν ταινία μὲ συγκεντρικὰ ἡμικύκλια κεκοσμημένη. Ἀκέραιος καὶ μόνον ὀλίγον εἰς τὸ στόμιον ἀποκεκρουμένος. Ὑψος 0,40 μ., πλάτος στομίου 0,145 μ., πλάτος ἀγγείου μετὰ τῶν ὠτων 0,445 μ.

2) Μικρότερος Μυκηναϊκὸς ἀμφορεὺς τετράωτος (τὰ ὄτια ἐπὶ τῆς κοιλίας ὧν τὰ δύο μείζονα τῶν ἐτέρων δύο). Περὶ τὴν κοιλίαν ταινία περιλαμβάνουσα καὶ τὰ τέσσαρα ὄτια καὶ κεκοσμημένη διὰ σειρῶν δεσμίδων ἡμικυκλίων ἀποτελουμένων ἐξ ἐπτά ἢ ἑξ ἢ πέντε ἢ καὶ τεσσάρων ἡμικυκλίων. Τὸ λοιπὸν ἀγγεῖον εἶναι κεκοσμημένον διὰ γραπτῶν ταινιῶν ἀπὸ τοῦ στομίου μέχρι τῆς βάσεως, ὧν τὰ χρώματα ἄριστα σφύζονται. Ὑψ. 0,26 μ., στομίου πλάτος 0,12 μ., πλάτος ἀγγείου 0,27 μ.

3) Τρίωτον εὐμέγεθες λεβήτιον (τὸ ἐν οὓς τεθραυσμένον). Πηλὸς ἐρυθρῶς. Περὶ τὰ ὄτια ζώνη πεπληρωμένη εἰς τὰ μεταξὺ τῶν ὠτων διαστήματα διὰ δύο κυκλικῶν σειρῶν ἐνουμένων διὰ δικτυωτοῦ τριγώνου. Ὑψ. 0,17 μ., πλάτος στομίου 0,11 μ.

4) Μικρότερον τρίωτον λεβήτιον ἀκέραιον. Περὶ τὰ ὄτια ζώνη καὶ μεταξὺ τῶν ὠτων κεκοσμημένη διὰ δικτυωτοῦ γραμμικοῦ κοσμήματος. Ὑψ. 0,11 μ., πλάτος στομίου 0,750 μ.

5) Μικρὰ μόνωτος οἰνοχόη ἔχουσα περὶ τοὺς ὤμους ταινίαν κεκοσμημένην διὰ δύο ἐπιμήκων κοσμημάτων, ἐσχηματοποιημένων φυτῶν ἢ ζώων τοῦ θαλασσίου βασιλείου μεταξύ τῶν ὁποίων τρίγωνα διὰ γραμμῶν πεπληρωμένα. Ὑψ. 0,15 μ., πλάτος στομίου 0,045 μ. Τὸ ὅλον ἀγγεῖον διὰ γραπτῶν κύκλων πεπληρωμένον.

6) Τρίωτος κρατηρίσκος. Ἐλλείπουσι τὰ ὄτα καὶ μέρος τοῦ στομίου. Περὶ τὰ ὄτα ταινία πεπληρωμένη δι' ἡμικυκλίων καὶ ἄνωθι αὐτῶν διὰ μελάνων κοσμημάτων περιβαλλομένων ὑπὸ στιγμῶν. Ὑψ. 0,13 μ., πλάτος στομίου 0,09 μ.

7) Μικρὸν λεβήτιον τρίωτον. Στόμιον κατεστραμμένον. Πηλὸς πρασινόφαιος. Ἐπὶ τῆς κοιλίας συνεχὲς λοφοειδὲς κόσμημα. Ὑψ. 0,06 μ.

8) Ἐτι μικρότερον τρίωτον λεβήτιον μὲ κατεστραμμένον κατὰ τι τὸ χεῖλος. Πηλὸς ἐρυθρωπός.

9) Μικρὸν δίωτον κύπελλον ὀλίγον τεθραυσμένον περὶ τὸ χεῖλος καὶ πηλοῦ ἐρυθροῦ. Ὑψ. 0,07 μ., πλάτος στομίου 0,055 μ.

10) Τυφλόστομος ἀμφορεὺς πηλοῦ ἐρυθρωποῦ ἀκέραιος. Περὶ τοὺς ὤμους κοσμήματα συμπλέγματος ψαροκοκκάλων. Εἶτα μέλανες κύκλοι περὶ ὅλον τὸ ἀγγεῖον. Ὑψ. 0,21 μ.

11) Τυφλόστομος ἀμφορεὺς ἀκέραιος. Περὶ τοὺς ὤμους ζώνη μὲ ἡμικύκλια συγκεντρικὰ περατούμενα εἰς στιγμὰς μεταξύ τῶν ὁποίων ἐπίμηκες γραμμικὸν κόσμημα. Περὶ τὸ στόμιον ἀνὰ ἓν πυραμιδοειδὲς κόσμημα ἀποτελούμενον δι' ἐπαλλήλων πυραμίδων. Ὑψ. 0,21 μ.

12) Τυφλόστομος ἀμφορεὺς ἀκέραιος καὶ μόνον τὸ στόμιον αὐτοῦ κατὰ τι ἔλλιπες. Περὶ τοὺς ὤμους ζώνη πλήρης ποικίλων γεωμετρικῶν κοσμημάτων. Περὶ τὴν κοιλίαν ἑτέρα ζώνη πλήρης διὰ συνεχῶν δεσμίδων συγκεντρικῶν ἡμικυκλίων, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἐν μέρει καλύπτεται ὑπὸ τῆς ἐπομένης. Ὑψ. 0,25 μ.

13) Τυφλόστομον ἀμφορεΐδιον φέρον ἐπὶ τῆς ζώνης τῶν ὤμων δεσμίδας ἡμικυκλίων καὶ τρίγωνον μεστὸν γραμμικῶν κοσμημάτων. Περὶ τὴν κοιλίαν ἑλικοειδῆ γραμμὴν. Τὸ λοιπὸν ἀγγεῖον διὰ μελανῶν κύκλων κεκοσμημένον. Μέρος τῆς κοιλίας τεθραυσμένον. Ὑψ. 0,175 μ.

14) Τυφλόστομον ἀμφορεΐδιον ἀκέραιον ἐρυθρωποῦ πηλοῦ, φέρον ἐπὶ τῆς ζώνης περὶ τοὺς ὤμους ἀκτινωτοὺς κύκλους καὶ γραμμικὸν δικτυωτὸν κόσμημα. Ὑψ. 0,17 μ.

15) Τυφλόστομον ἀμφορεΐδιον ἀκέραιον μὲ τὸ στόμιον ὀλίγον ἔλλιπες φέρον ἐπὶ τῶν ὤμων ποικίλα κοσμήματα. Ὑψ. 0,19 μ.

16) Παρόμοιον σχεδόν. Ύψ. 0,15 μ.

17) Ἀμφορεὺς τετράωτος μὲ δύο ὄτα ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ ἕτερα δύο ὄτα κάθετα ἐπὶ τῶν ὤμων. Ἐλλείπουσιν ἱκανὰ τεμάχια τῆς κοιλίας. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἱκανὰ κοσμήματα ἐλικοειδῶν γραμμῶν καὶ περὶ τὴν κοιλίαν ὀφιοειδὲς κόσμημα οἷονεὶ συνεχῶν ὄφρων. Ύψ. 0,30 μ., πλάτος στομίου 0,125 μ.

18) Δίωτον ἀγγεῖον μικρὸν φαιόχρου πηλοῦ. Ύψ. 0,09 μ.

19-24) Τυφλόστομα ἀμφορεΐδια κατὰ τὸ μᾶλλον ἀκέραια μὲ παρόμοια κοσμήματα ἐπὶ τῶν ὤμων (Δικτυωτὰ τρίγωνα, συγκεντρικὰ ἡμικύκλια, ἀκτινωτοὺς κύκλους κλπ.).

25) Τυφλόστομον ἀμφορεΐδιον ἀκέραιον μὲ τὸ στόμιον ὀλίγον ἐλλιπὲς καὶ τὴν ζώνην τῶν ὤμων κατάμεστον δεσμίδων ἡμικυκλίων. Τὰ χρώματα ἐξίτηλα σχεδόν. Ύψ. 0,165 μ.

26-36) Τυφλόστομα ἀμφορεΐδια σχεδόν ἀκέραια τὰ πλεῖστα μὲ παρομοίαν γεωμετρικὴν διακόσμησιν ἐπὶ τῶν ὤμων.

37) Μικρὸν ἀκέραιον τρίωτον λεβήτιον ἀρίστης διατηρήσεως. Τὰ ὄτα μέλανα. Ύψ. 0,06 μ., καὶ πλάτος στομίου 0,04 μ.

38-41) Μόνωτα μικρὰ ἀγγεῖα ἄνευ διακοσμήσεως, ὧν τὸ ἐν κιτρινοφαίου πηλοῦ, τὰ δὲ ἄλλα τρία ἐρυθρωποῦ.

42-44) Τρία τυφλόστομα ἀμφορεΐδια ἐλλιπῇ κατὰ τὴν κοιλίαν μὲ τὰς αὐτὰς γεωμετρικὰς διακοσμήσεις ἐπὶ τῆς ζώνης τῶν ὤμων.

45) Μικρὸν πήλινον κύπελλον μὲ μικρὰν βάσιν καὶ εὐρὺ στόμιον καὶ μὲ ἐν οὔς (φλυτζάνι) μὲ διακόσμησιν καθέτων ἐλικοειδῶν γραμμῶν.

Ἐν τέλει ὑπάρχει ἀρκετὸς ἀριθμὸς θραυσμάτων καθαρισθέντων, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελεσθῶσι καὶ ἄλλα ἀγγεῖα.

Εἰκ. 1. Γενικὴ ἄποψις τῶν ἀνευρεθέντων ἐρείπιων τοῦ «ἱεροῦ φροντιστηρίου» τοῦ ὁσίου Νίκωνος ἐν τῇ παλαιᾷ Σπάρτῃ.
(Ἡ φωτογραφία εἰλημμένη ἐκ τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς).

10. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΤΗ ΠΑΛΑΙΑΙ ΣΠΑΡΤΗΙ

Εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, ἄνωθεν τοῦ θεάτρου καὶ ἐντὸς τοῦ κάστρου τῆς μεσαιωνικῆς Λακεδαιμονίας, εἶχον ἀνευρεθῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων τὸ πρῶτον καὶ μετ' αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος Ἀ. Ἀδαμαντίου, τὰ θεμέλια μεγαλοπρεποῦς βυζαντινοῦ ναοῦ. Περὶ τούτου ὀλίγας ἀτυχῶς λέξεις ἔχει καταχωρήσει εἰς τὰ ΠΑΕ τοῦ ἔτους 1934, σελ. 126 κ.έ. ὁ ἀνασκάψας.

Κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας μετέβην ἐφέτος εἰς Σπάρτην ἵνα συνεχίσω τὴν ἔρευναν τοῦ ἀξιολόγου τούτου βυζαντινοῦ ναοῦ.

Τὰ ἀνασκαφέντα ὑπὸ Ἀδαμαντίου τμήματα τοῦ μνημείου εὗρον ἀτυχῶς παρημελημένα, πλήρη λίθων καὶ βάτων μὲ διεσκορπισμένον τὸ ἀρχιτεκτονικὸν ὕλικόν των. Ἐνήργησα διὰ τοῦτο πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τὸν γενικὸν καθαρισμὸν τοῦ χώρου, τὴν περισυλλογὴν τοῦ ὕλικου, τὴν τοποθέτησιν τῶν ὑπαρχουσῶν βάσεων τῶν κιονοστοιχιῶν εἰς τὰς θέσεις των, καὶ τὴν ταξινομήσιν τῶν λοιπῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν εἰς τὰ οἰκτεῖα μέρη. Μετὰ ταῦτα προέβην εἰς τὴν περαιτέρω ἔρευναν τοῦ μνημείου. Κατὰ πρῶτον ἐζήτησα νὰ ἀποκαλύψω τὸν περιυφόμενον τὸ ὅλον κτίσμα **μέγαν περιβόλον**, ἵνα προσδιορίσω τὰ ὅριά του

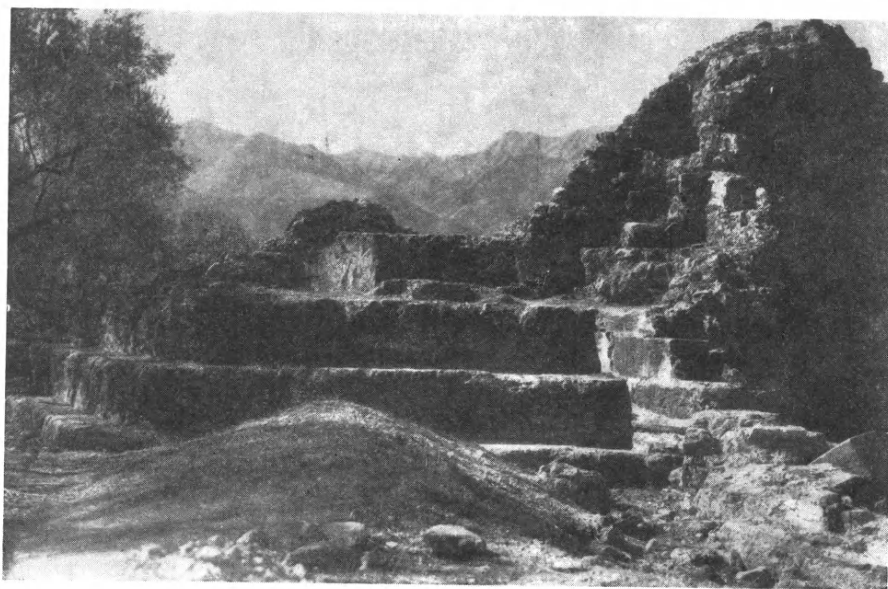
καὶ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῶν μετασκευῶν. Παρεμέρισα ὅσους ἠδυνήθην ὄγκους χωμάτων, ἀφελθέντας ὑπὸ τοῦ ἀνασκάψαντος καὶ καλύπτοντας κύρια μέρη τοῦ μνημείου, καὶ ἀνεῦρον πάντα τὰ διασωθέντα μέρη ἐπιμελῶς ἐκτετινομένου περιβόλου, ἀπολήγοντος κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν εἰς τὸν νάρθηκα, ἐκτεινομένου δὲ κατὰ τὴν βορείαν καὶ πέραν τοῦ ναοῦ (βλ. γενικὴν κάτοψιν τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν καὶ παρένθ. πίνακα). Τὰ θεμέλια τοῦ τμήματος, τοῦ ἐκτεινομένου ἀπὸ τῆς παλαιότερον ἀποκαλυφθείσης μετὰ ἑξ βαθμίδων κλίμακος, ἀνεῦρον εἰς βάθος τριῶν μέτρων, δὲν ἠδυνήθην ὅμως νὰ προσδιορίσω τὸ ἄκρον τῆς βορείας ταύτης πλευρᾶς τοῦ περιβόλου, ὡς ἐντελῶς κατεστραμμένου. Φαίνεται πάντως ὅτι ἐξετείνεται κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὁ περίβολος μέχρι τῆς σημειουμένης ἐν τῷ γενικῷ σχεδίῳ εἰσόδου, σχηματιζομένης οὕτως εὐρυχώρου αὐλῆς ἀριστερὰ τοῦ ὅλου συμπλέγματος. Τὸ πλακόστρωτον τῆς αὐλῆς ἀνεῦρον εἰς τινα σημεῖα. (περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ περιβόλου τούτου βλέπε κατωτέρω).

Μετὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ περιβόλου, προέβην εἰς συστηματικὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος καὶ δυτικῶς τοῦ ναοῦ ἐκτεινομένου χώρου, ἔνθα ὁ ἀνασκάψας εἶχεν ἀποκαλύψει μόνον τὸ δεξιὸν ἡμισυ βυζαντινοῦ κτίσματος μὲ μικρὰν πολυγωνικὴν λάρνακα, ἐκλαβὼν τὸ κτίσμα τοῦτο ὡς βαπτιστήριον. Ἀπεκάλυψα ὁλόκληρον τὸ βυζαντινὸν τοῦτο κτίσμα καὶ τὰ συνεχόμενα πρὸς αὐτὸ διαμερίσματα, ἐκτεινόμενα εἰς ἀπόστασιν 25 μέτρων δυτικῶς ἀπ' αὐτοῦ, ἦλθε δ' οὕτως εἰς φῶς ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ συγκρότημα τῶν προσκτισμάτων τοῦ ναοῦ, ὡς διακρίνεται ἐν τῷ συνημμένῳ σχεδίῳ. Ἐλάχιστα προσκτίσματα ἐκτεινόμενα κατὰ τὴν νοτίως κυρίως πλευρὰν ἀφῆκα εἰς δοθησομένην εὐκαιρίαν νὰ ἐρευνήσω.

Μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἔκθεσιν περὶ τῆς γενομένης ἐργασίας, προβαίνω εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ μνημείου.

Ὁ ἀξιολογώτατος οὗτος βυζαντινὸς ναὸς τῆς ἀρχαίας Σπάρτης δύναται νὰ διακριθῇ εἰς τὸν πρὸς Α ἐκτεινόμενον ἀρχικὸν ναὸν καὶ εἰς ὀλίγῳ μεταγενέστερα προσκτίσματα, ἐκτεινόμενα δυτικῶς αὐτοῦ (**εἰκ. 1**).

1. Ὁ **ἀρχικὸς ναὸς** εἶναι τρίκλιτος βασιλικὴ μετὰ ἐγκαρσίου κλίτους καὶ νάρθηκος, ἀπολήγουσα εἰς ἀψίδα, ἐξωτερικῶς τρίπλευρον, ἔχουσαν κατὰ τὴν βᾶσιν τρεῖς βαθμίδας, ἐκτισμένας διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, εἰλημμένων ἐξ ἀρχαίων μνημείων τῆς Σπάρτης (**εἰκ. 2**), ὡς εἶναι ἐκτισμένα καὶ τὰ λοιπὰ διασωθέντα θεμέλια τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ περιβόλου, ἐσωτερικῶς δὲ ἡμικυκλικήν, ἔχουσαν τρεῖς κόγχας, ἀνοιγομένας εἰς τὸ πάχος τῶν τοίχων. Ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος ἐκτείνονται ἡ πρόθεσις καὶ τὸ διακονικὸν εἰς σχῆμα προσορητημένων παρεκκλησίων, ἀποληγόντων εἰς τριπλεύρους ἀψίδας καὶ συνεχομένων πρὸς ἕτερα διαμερίσματα δυτικῶς συγκοινωνοῦντα διὰ θυρί-

Εἰκ. 2. Ἡ ἐξωτερικὴ ἄποψις τῆς ἀψίδος τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς.

Εἰκ. 3. Γενικὴ ἄποψις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς βασιλικῆς.

δων καὶ εὗρισκόμενα εἰς τὸ ἐγκάρσιον κλίτος τοῦ ναοῦ. Αἱ κιονοστοιχίαι τοῦ ναοῦ βαίνουνσιν ἐπὶ μαρμαρίνου στυλοβάτου, ἀποτελοῦνται δὲ ἐξ ἐξ κιόνων ἑκάστη ἐκ τῶν βάσεων τῶν ἡμικυκλικῶν κιόνων αἱ 4 (δύο εἰς ἑκάστην κιονοστοιχίαν) εἶναι ὑψηλὰ τετράγωνα *rodia* μὲ γλυφὰς (ὑψ. 0,50 μ.), ἐφ' ὧν εἶναι εἰργασμένοι αἱ συνεχόμεναι ἰωνικαὶ βάσεις (*εἰκ. 3* καὶ *4*). Τὰ κορινθιακὰ κιονόκρανα αὐτῶν εἶχον ληφθῆ ἐξ ἑλληνο-ρωμαϊκῶν κτισμάτων τῆς ἀρχαίας Σπάρτης.

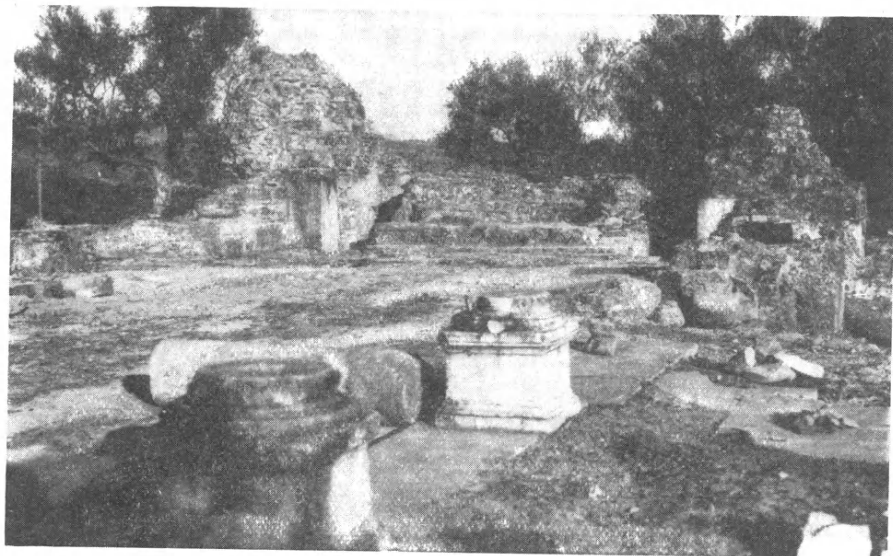
Ἡ μορφή τῶν μερῶν τούτων τοῦ ναοῦ εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν παρατηρουμένην ἐπιβίωσιν στοιχείων τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τῆς μορφῆς των ταύτης δυναμένης νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς χριστιανικῆς λατρείας κατὰ τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς χρόνους.

Τὸ *ιερόν βῆμα*, ἐκτεινόμενον καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ, ἔχει ἐν τῷ μέσῳ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ ἀνατολικῶς σύνθρονον μικρῶν διαστάσεων (ὀλικοῦ πλάτους 4 μ.), σχηματιζόμενον διὰ τριῶν βαθμίδων καὶ ἱκανὸν νὰ δεχθῇ μόνον τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον (*εἰκ. 4*). Περὶ τὸ ὕψωμα τοῦ θρόνου καὶ περὶ τὴν ἀψίδα σχηματίζεται διάδρομος μετὰ τριῶν κογχῶν, ἀνοιγομένων εἰς τοὺς τοίχους, ὅμοιος κατὰ τοῦτο πρὸς τὰ σύνθρονα τῶν βασιλικῶν τῆς Νικοπόλεως τῆς Ἡπείρου. Τὸ σύνθρονον τοῦτο εἶναι μοναδικὸν δεῖγμα βυζαντινοῦ συνθρόνου, ἃν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς ἐξαφανίζεται τὸ σύνθρονον. Ἔχομεν ἐπομένως ἐνταῦθα τὴν τελευταίαν μορφήν τοῦ συνθρόνου ἢ ὀρθότερον τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἐντὸς τῆς ἀψίδος. Τὰ ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος μέρη εἶναι πάλιν σπάνια δείγματα τῆς ἐμφανίσεως *Προθέσεως καὶ Διακονικοῦ*, διατηροῦντα στοιχεῖα τῶν παστοφοριῶν τῶν παλαιῶν μετ' ἐγκαρσίου κλίτους βασιλικῶν, ἥτοι διαμερίσματα ἔνθα ἐγένετο ὑπὸ τῶν διακόνων ἢ προσκομιδῇ τῶν δώρων εἰς τὸ θυσιαστήριον. Εἰς τὸ πρὸ τῆς προθέσεως διαμέρισμα ἀνεῦρον καὶ τὴν βάσιν τῆς «τραπέζης τῆς προθέσεως» (*εἰκ. 5*), ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι παραμένουν εἰς τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς χρόνους στοιχεῖα τῆς παλαιοχριστιανικῆς λατρείας, ἅτινα ἀπὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ἐξαφανίζονται.

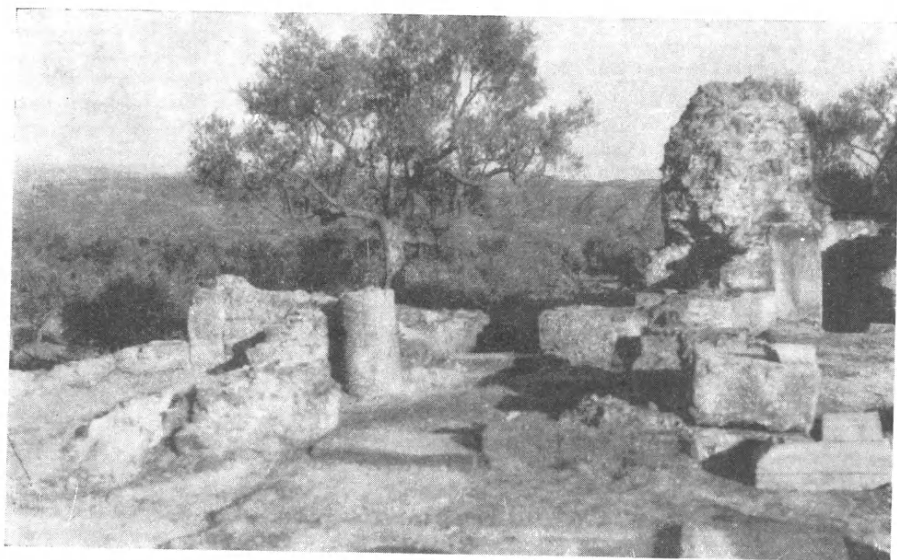
Τὰ ἐκατέρωθεν ἀφ' ἑτέρου τοῦ κυρίου χώρου τοῦ βήματος, εἰς τὸ μέσον τοῦ οὐοίου εἶναι ἡ ἁγία Τράπεζα, εἶναι τελείως διαμεμορφωμένα μέρη βήματος βυζαντινοῦ ναοῦ (ὡς βλέπομεν τὰ σχηματιζόμενα ἡμικύκλια εἰς ναοὺς τοῦ 11^{ου} αἰῶνος Ὁσίου Λουκᾶ, Δαφνίου κ. ἄ.), ὅπου παραμένουν οἱ ἱερατικοὶ χοροί.

Πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα ἀναδεικνύουν τὸν ναὸν τοῦτον ὡς τὸν κυριώτερον διασωθέντα μεταβατικὸν τύπον ναοῦ ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς τοῦ μορφῆς εἰς τὴν βυζαντινὴν, ὅστις ἔλειπε μέχρι τοῦδε.

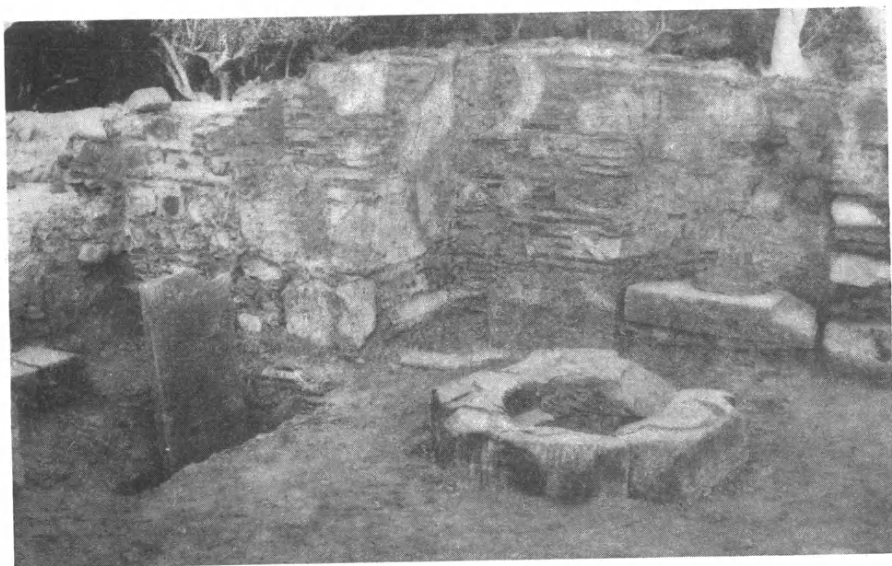
Ἀλλὰ καὶ ἡ *στέγασις* τοῦ χώρου τούτου τοῦ βήματος εἶναι ἐνδιαφέρουσα. Δὲν φαίνεται ν' ἀκολουθῇ τὴν στέγασιν τοῦ κυρίως ναοῦ τῆς βασιλικῆς, ἥτις προφανῶς ἦτο ξυλινὴ ἀμφικλινής, ἀλλ' ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἰσχυρῶν στηριγ-

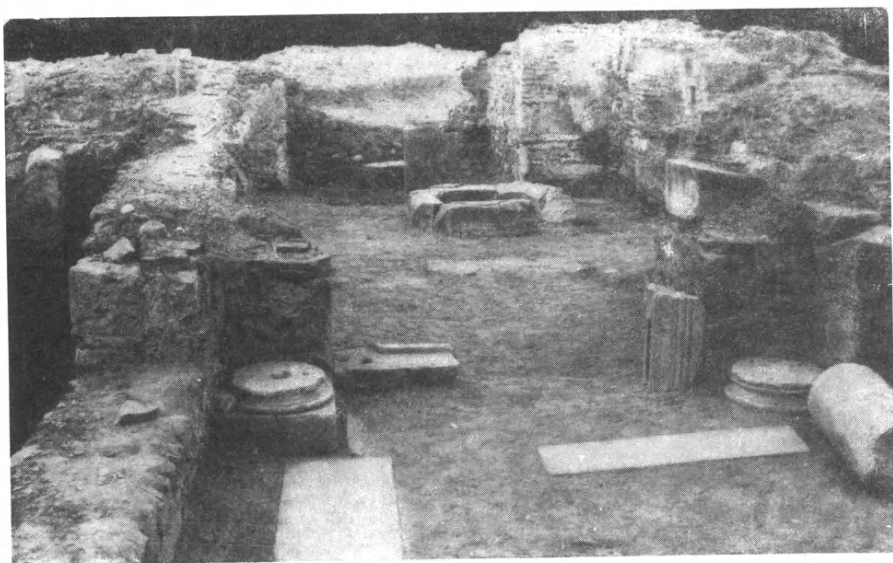
Εἰκ. 4. Ἀποψὶς τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς (Σύνθρονον).

Εἰκ. 5. Ἀποψὶς τῆς προθέσσεως τῆς βασιλικῆς (ἀριστερὰ διακρίνεται τὸ στήριγμα τῆς τραπέζης τῆς προθέσσεως εὐρεθὲν κατὰ χώραν).

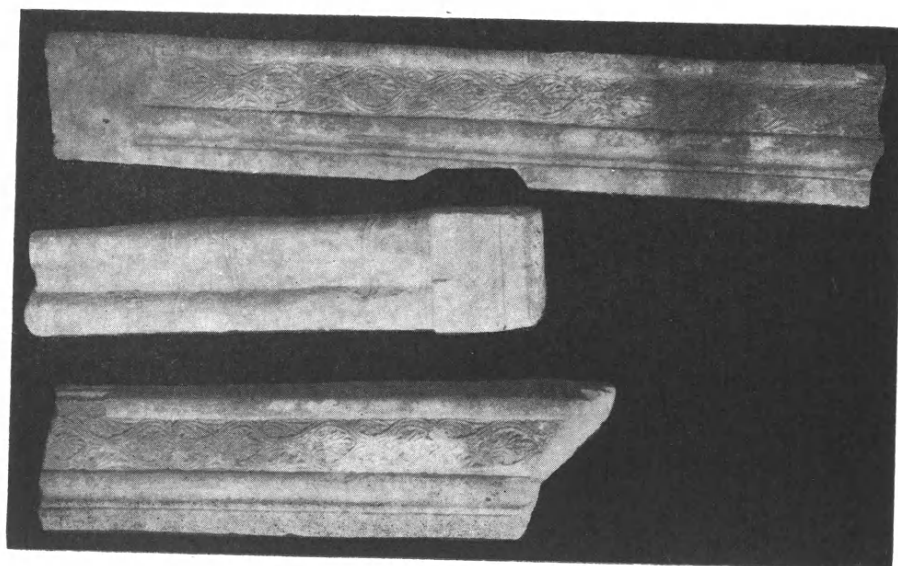
Εἰκ. 6. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνευρεθέντος δυτικῶς τῆς βασιλικῆς σταυρικοῦ ναυδρίου (ἀριστερὰ διακρίνεται ὁ τάφος καὶ πρὸ τῆς ἀψίδος ἡ ὀκταγωνικὴ μαρμαρινὴ λάρναξ).

Εἰκ. 7. Ἀποψὶς τοῦ σταυρικοῦ ναυδρίου μετὰ τοῦ προπύλου ἔξωθεν τοῦ νοτίου σκέλους.

Εἰκ. 8. Ἀνευρεθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ σταυρικοῦ ναυδρίου
διακοσμητικὰ μέλη.

Εἰκ. 9. Ἀνευρεθέντα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς εἰσόδου
(περιθυρώματα καὶ κιονίσκοι παραθύρου).

μάτων καὶ τῶν διασωθέντων ἔξω τοῦ ναοῦ ὄγκων, δύναται ἀσφαλῶς νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἦτο θολωτή, προσομοιάζουσα κατὰ τοῦτο τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφείσαν βασιλικὴν τοῦ Ἰλισσοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ τὴν βασιλικὴν τῶν Φιλίππων ἐν Μακεδονίᾳ, τὴν ἐρευνηθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Ἔχομεν ὅθεν ἐνταῦθα καὶ ὡς πρὸς τοῦτο παλαιοχριστιανικὰς ἀναμνήσεις.

Στενὴν συγγένειαν πρὸς τὴν βασιλικὴν ταύτην τῆς Σπάρτης, ὡς πρὸς τὸ ἱερόν, μάλιστα, βῆμα καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν πρόθεσιν καὶ διακονικόν, ἔχει ἡ σύγχρονος πρὸς αὐτὴν, ὁμοίως ἡρειπωμένη τελείως βασιλικὴ τῆς Ἀμπόμπα Πλίτσκα ἐν Βουλγαρίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως τὰ κλίτη χωρίζονται διὰ κτιστῶν ἐν εἴδει τοίχων πεσσῶν ἐναλλασσομένων μετὰ κίονας, ὅπως καὶ εἰς τὴν καλῶς μέχρι σήμερον διασφoζομένην βασιλικὴν τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ἐν Καλαμπάκᾳ.

Ὁ **νάρθηξ** τοῦ ναοῦ τῆς Σπάρτης σχηματίζεται ὁμοίως κατὰ τὰ παλαιοχριστιανικά πρότυπα, ἔχων τρίβηλον κεντρικὸν ἄνοιγμα πρὸς τὸν ναόν, σχηματιζόμενον διὰ δύο κιόνων καὶ ἑκατέρωθεν δύο πύλας. Εἰς τὴν δυτικὴν του πλευρὰν διακοσμεῖται διὰ τεσσάρων ὀρθογωνίων σηκῶν ἢ τυφλῶν τόξων, εἶχε δὲ πρὸ αὐτοῦ **πρόπυλον**, ἔξ οὗ διεσώθησαν δύο πορφυρεῖ βάσεις κιόνων πρὸ τῆς μόνης πύλης τοῦ ναοῦ. Παρὰ τὸν δεξιὸν κίονα προσετέθη βραδύτερον κλιμακοστάσιον διὰ τὰ ὑπερῶα.

Τὸ **δάπεδον** τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς ἦτο μαρμαρόστρωτον, τοῦ ἱεροῦ δὲ βήματος ἐκαλύπτετο διὰ μαρμαροθετημάτων, πλεῖστα διαλελυμένα τμήματα τοῦ ὁποίου περισυνελέγησαν. Εἰς πλάκα τοῦ κεντρικοῦ κλίτους εἶχεν ἀνευρεθῆ ἐπιγραφή (**εἰκ. 10**), δυναμένη ν' ἀναγνωσθῇ οὕτω :

Εἰκ. 10. Ἐπιγραφή ἐπιτύμβιος ἐπὶ πλακὸς τοῦ δαπέδου τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τῆς βασιλικῆς.

1. Βαρθολο[μαίου καὶ Λουκᾶ τῶν μακαρίων ἐπισκό[πων] . . . . .
2. Π[ί[εμπτη]ν ἡμέ[ραν] ἐν ἔτ[ει] τῷ (ἀντὶ Ἰσως : ἐν τῷ ἔτει , $\overline{\Phi\text{MA}}$ (=1031)
ἣν τελευτῇ Λουκᾶς ὁ ὄσι[ος] . . . . .

(Εἶναι δηλ. τὸ δεξιὸν ἡμισυ ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς ἐξ ἧς διεσώθησαν τὰ ἡμίση δύο στίχων).

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ εἶναι τμήμα ἐπιτυμβίου πλακὸς εἴτε καλυπτούσης ἓνα τῶν εἰς τὰ ἄκρα τῶν πλαγίων κλιτῶν τεσσάρων ἀνευρεθέντων τάφων τῶν ἀνηκόντων προφανῶς εἰς ἐπισκόπους τῆς Λακεδαιμονίας εἴτε καὶ ἔξωθεν μεταφερθείσης. Ἡ ἐπιγραφὴ ὅμως αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τινα τρόπον καὶ διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ.

Ἡ **τοιχοδομία** τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ περιβόλου, συνισταμένη ἐξ ἀρχαίου ὕλικου παντὸς εἶδους ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων λίθων (μήκους 2,30 μ.) μετὰ παρενθέντων πλίνθων καὶ ἀργολιθοδομῆς μετ' ἀφθόνων πλίνθων εἰς ἀκανονίστους σειράς, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀρχαιοπρεπὴς διάταξις τῶν μερῶν τοῦ ναοῦ, μᾶς ἀναγκάζουν, ἔχοντας ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, νὰ χρονολογήσωμεν τὸν ναὸν πρὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος. Περὶ τῆς ἀκριβεστεράς ὅμως χρονολογήσεως αὐτοῦ λέγομεν κατωτέρω.

Ἐτερον χαρακτηριστικὸν μέλος τοῦ ναοῦ τούτου τῆς ἀρχαίας Σπάρτης εἶναι τὰ διασωθέντα θεμέλια κωδωνοστασίου ἐξωτερικῶς τετραγώνου καὶ ἐσωτερικῶς κυκλικοῦ μετὰ ἑλικοειδοῦς κλίμακος, εὐρισκομένου δεξιὰ τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ἀνευρεθέντος ἡμικατεστραμμένου δεξιοῦ τμήματος τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους τοῦ ναοῦ (βλ. γενικὴν κάτοψιν). Ὡς γνωστόν, ἡ διάδοσις τῶν κωδώνων εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχεῖται κυρίως ἀπὸ τοῦ 13^{ου} αἰῶνος, ἀνηρτῶντο δὲ οὗτοι εἰς προϋπάρχοντας πύργους ἰδρυμένους παρὰ τοὺς ναοὺς καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνάρτησιν τῶν ἐν χρήσει ἀπὸ παλαιῶν χρόνων σημάτων ἐκ μετάλλου ἢ ξύλου κρουομένων ρυθμικῶς (πρβ. τυπικὸν μονῆς Κοσμοσωτείρας τοῦ ἔτους 1152 (ἐν Izwestija 13 (1908) ἐνθα λέγεται «τοὺς ἀντὶ σημάτων ἀναρτηθέντας περὶ τὸν πύργον... δύο κώδωνας κλπ.»). Ἐπομένως καὶ τὸ κωδωνοστάσιον τοῦτο τοῦ ναοῦ τῆς Σπάρτης εἶχεν ἰδρυθῇ ἀρχικῶς ὡς πύργος, ἀπέβη δὲ μετὰ ταῦτα κωδωνοστάσιον καὶ εἶναι τὸ ἀρχαιότερον τῶν διασωθέντων πύργων-κωδωνοστασίων εἰς ἑλληνικὰς χώρας.

2. Προσκτίσματα. Τὰ ἐρευνηθέντα ἐπιμελῶς δυτικῶς τοῦ ναοῦ προσκτίσματα ἔχουσι τὴν ἐξῆς διάταξιν :

Τὸ ἐξ ὁλοκλήρου ἀνασκαφὴν δυτικῶς τοῦ προπύλου κτίσμα εἶναι ἀκανόνιστόν πως **σταυρικὸν ναῦδριον**, ἀπολήγον ἀνατολικῶς εἰς ἡμικυκλικὴν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀψίδα, τὰ σκέλη τοῦ ὁποίου διαγράφονται καὶ ἐξωτερικῶς εἰς σχῆμα ἑλευτέρου σταυροῦ (βλ. **πίν.**). Τὸ ναῦδριον τοῦτο, ἐκτι-

σμένον διὰ λίθων πλαισιουμένων διὰ πλίνθων, κατὰ τὸν βυζαντινὸν πλινθοπερίβλητον τρόπον τοῦ 11^{ου} αἰῶνος, ἔχει δύο μεγαλοπρεπεῖς μετὰ κίωνων διακεκοσμημένους πυλῶνας εἰς τὸ δεξιὸν καὶ δυτικὸν αὐτοῦ σκέλος καὶ ἀνοιγμα εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν δεξιὰ τῆς ἀψίδος, δι' οὗ συνεκoinώνει πρὸς τὸ πρόπυλον τοῦ ναοῦ (*εἰκ. 7*). Τὸ ἀριστερὸν σκέλος καταλαμβάνει τάφος (1,80 × 0,50—0,60 μ.) καὶ παρ' αὐτὸν πρὸ τῆς ἀψίδος ὀκταγωνικὴ μαρμαρίνη λάρναξ, ἡ διασωθεῖσα βάσις τῆς ὁποίας ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων μαρμαρίνων τμημάτων (ὑψ. 0,35 καὶ πλάτ. 0,32 μ.) μετὰ χαμηλῆς στεφάνης (πλάτ. 0,15 μ.), δι' ἧς σχηματίζεται στρογγύλον λαρνακίδιον διαμέτρου 0,50 μ. Ἡ ἡμικυκλικὴ βάσις τῆς ἀψίδος εἶναι μαρμαρίνη, παρ' αὐτὴν δὲ ἀριστερὰ εἶναι ἔμπεπηγμένα ἀντιστρόφως ἀρχαία βάσις κίονος, ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο προφανῶς κηροπήγιον (*εἰκ. 6*).

Ἡ στέγασις τοῦ ναυδρίου τούτου εἶναι δύσκολον νὰ λεχθῇ ἂν ἔφερε κεντρικὸν τροῦλλον, ἔνεκα τοῦ ἀκανονίστου σχήματος· ἐστεγάζετο ὅμως πάντως διὰ καμαρῶν καὶ ἦτο θολωτή.

Ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ ναυδρίου ἐκτείνεται **μέγας στενὸς διάδρομος**, μήκους 21,70 μ. καὶ πλάτ. 4,80 μ., διαιρούμενος εἰς τρία διαμερίσματα, ἐξ ὧν τὸ ἐν πρὸ τοῦ ναυδρίου μετὰ δύο εἰσόδων εἰς τὰς πλαγίας πλευράς, ἕτερον μέγα διαμέρισμα μετὰ πυλῶνος σχηματιζομένου διὰ δύο κίωνων ὀδηγοῦντος εἰς τὴν δεξιὰ αὐλὴν καὶ μετὰ δύο εἰσόδων εἰς τὴν νοτίαν καὶ δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν, καὶ τέλος μικρὸν διαμέρισμα (4,80 × 4,80 μ.) μετὰ μιᾶς εἰσόδου κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν, ἐκατέρωθεν τῆς ὁποίας σχηματίζονται καὶ δύο τυφλὰ τόξα, ἐν ᾧ μικρὰ κόγχη ἀνοίγεται εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Περὶ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναυδρίου προσαρτῶνται **δύο διαμερίσματα μετὰ δύο κλιμακοσταςίων**, ὀδηγούντων προφανῶς εἰς τὸν ἄνω ὄροφον κτίσματος, ἐκτεινομένου ἀριστερὰ τοῦ ἀνακαλυφθέντος διαδρόμου. Ὁ διάδρομος οὗτος ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θολωτός, προσομοιάζων **τοὺς βυζαντινοὺς ἐμβόλους**, ὡς ἔχομεν παρόμοιον σχεδὸν ἔμβολον παρὰ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τῆς Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν προσκτισμάτων τούτων ἀνευρέθησαν χαρακτηριστικὰ γλυπτὰ (θυρώματα, τμήματα θωρακίων (*εἰκ. 8* καὶ *9*), ὡς καὶ τεμάχια ἐκ τοιχογραφιῶν, προσδιορίζοντα ἀκριβέστερον τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως τούτων, ἥτοι τὸν 11^{ον} αἰῶνα.

Ἔχομεν οὕτω πρὸ ἡμῶν ἀξιολογώτατον συγκρότημα ἐξ ἐνὸς κυρίου ναοῦ, παρεκκλησίου περικλείοντος τάφον καὶ λάρνακα, καὶ ἐπιβλητικῆς εἰσόδου μετὰ προσηρημένων ἀριστερὰ αὐτῆς διαμερισμάτων· τὸ ὅλον συγκρότημα ἐπροστατεῖτο δι' ἰσχυροῦ περιβόλου, τὴν ἔκτασιν τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς.

3. *Ἑρμηνεία τοῦ μνημείου τῆς Σπάρτης καὶ χρονολόγησις τῶν μερῶν αὐτοῦ.* Τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν μνημεῖον τῆς Σπάρτης, τὰ κυριώτερα μέρη τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθησαν, ἡρμηνεύθη μέχρι τοῦδε διαφοροτρόπως.

Ὁ ἀνασκάψας Ἀδαμαντίου ἐταύτισε τὸ μνημεῖον πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος, τὸν ἰδρυθέντα κατὰ τὸν 10^{ον} αἰῶνα ὑπὸ τοῦ δρᾶσαντος ἐπὶ μακρὸν καὶ ἀποθανόντος ἐν Λακεδαιμονίᾳ (τῇ μεσαιωνικῇ Σπάρτῃ) Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, τὸν ὁποῖον δικαίως ἐτίμησαν μεγάλως ὡς ἅγιον οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετονομάσαντες τὸν ὑπὸ τοῦ ἁγίου εἰς καθολικὸν μονῆς ἀναδειχθέντα ναὸν εἰς μονὴν τοῦ Ὁσίου Νίκωνος, περιγραφομένην εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου, τὸν συνταχθέντα κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12^{ου} αἰῶνος (1142) ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Γρηγορίου. Ἀτυχῶς οὐδεμίαν προσήγαγε ἀπόδειξιν, τοῦναντίον δὲ διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ δυτικῶς τοῦ ναοῦ κτίσματος ὡς βαπτιστηρίου, ἔδωκε λαβὴν εἰς ἄλλην ἐρμηνείαν, καθ' ἣν τὸ ἀνασκαπτόμενον δὲν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ ὁσίου Νίκωνος ἀνεγερθὲν, ἀλλ' ἡ μαρτυρουμένη εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου *«καθολικὴ ἐκκλησία» τῆς μεσαιωνικῆς Λακεδαιμονίας*, καθ' ὅσον τοπογραφικῶς δὲν εὐοδοῦται ὁ ταυτισμὸς τοῦ μνημείου, ἐφ' ὅσον λέγεται ὅτι ἐκτίσθη αὕτη «ἐν τῇ ἀγορᾷ», εἶχε κάτωθεν αὐτοῦ τὸ «σφαιριστήριον» κ. ἄ. (Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 11, 1935, σελ. 466 κ.ε.).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ βίῳ τοῦ ὁσίου φέρεται: *«ὡς δὲ ἄχρι τῆς ἀγορᾶς ἐληλύθει . . . ἐνταῦθα, ἔφη, ὦ τεκνία μου, δέδοκται τῷ θεῷ ναὸν ἰδρυθῆναι κ.λ.π.»* καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὰ ἐπιτελεσθέντα θαύματα *ἐνεργθεν γὰρ τοῦ θεοῦ οἶκον τούτου ἀνεῖτο τῆνικαδε ὁ χῶρος καὶ τὸ γυμνάσιον τοῖς σφαιρίζουσι».*

Διὰ τῶν χωρίων ὅμως τούτων μαρτυρεῖται ὅτι ὁ ἰδρυθεὶς ναὸς ἔκειτο παρὰ τὴν ἀγορὰν (οὐχὶ δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ) καὶ ὅτι κάτωθεν αὐτοῦ ὑπῆρχε τὸ σφαιριστήριον. Ἡ ἀγορὰ τῆς Σπάρτης τοποθετεῖται ἀνατολικῶς τῆς ἀκροπόλεως, σημείου μὴ ἀπέχοντος πολὺ τοῦ ναοῦ, ὡς σφαιριστήριον δὲ ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιῇται εἴτε ἡ περιοχὴ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, τοῦ κειμένου νοτίως καὶ κάτωθεν (*«ἐνεργθεν»*) τοῦ ναοῦ, εἴτε ἡ παρὰ τὴν λεγομένην Σκιάδα περιοχὴ ἀνατολικῶς καὶ ὁμοίως κάτωθεν τοῦ ναοῦ εὐρισκομένη. Ἐπομένως τοπογραφικῶς δὲν δικαιολογοῦνται αἱ προβληθεῖσαι ἀντιρρήσεις.

Ἴδωμεν νῦν τὴν ἱστορίαν τοῦ μνημείου, ὡς φέρεται εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου.

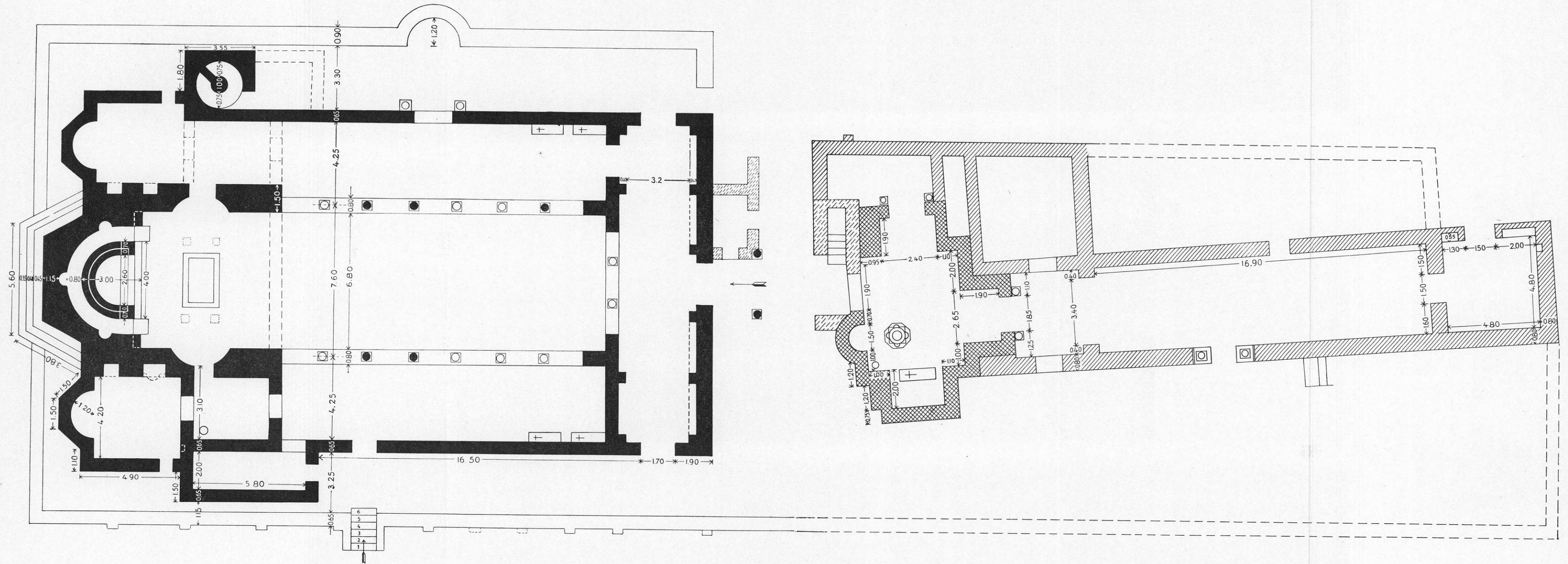
Κατὰ τὸν βιογράφον, ὁ παρὰ τὴν ἀγορὰν ἰδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ ὁσίου Νίκωνος ναὸς τοῦ Σωτῆρος περιγράφεται οὕτως: *«οἷα δὲ τὸν ναὸν περιεβλήφασιν κάλλη, κιδῶν ἀνγαὶ καὶ χροιαί, καὶ λίθων στιλπνότης, καὶ γραφαὶ καὶ τέχνης ἀκρίβεια, καὶ ὕλης ποικιλίαι τοὺς ὀφθαλμοὺς θέλγουσαι, ἀστεῖα πάντα καὶ ὑπερφυῆ κ.λ.π.»*. Ὅντως ἡ ἀνευρεθεῖσα βασιλική, ὡς ἐκ τῶν ἐλαχίστων διασωθέντων λειψάνων συνάγεται, ἦτο λαμπρὸν βυζαντινὸν κτίσμα, δηλωτικὸν τῆς σχετικῆς ἀκμῆς τῆς Σπάρτης κατὰ τὸν 9^{ον} καὶ 10^{ον} αἰῶνα.

Περαιτέρω ὁ βίος διηγεῖται τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου ὡς ἑξῆς: «*νοσήσας τοῖνυν ἐπὶ μικρὸν ἀνέκλινεν ἑαυτὸν ἐν τῷ προνάῳ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ αὐτοῦ φροντιστηρίου καὶ μεταπεμπάμενος τοὺς λογάδας τῆς πόλεως... ἡρέμα τὰ χεῖλη διάρας... ἔκδηλον ἐποίει τοῖς παροῦσι ὅσης τε τῆς ἐκ θεοῦ ροπῆς ἔτυχε κ.λ.π.*» καὶ κατωτέρω: «*ταῦτα καὶ πλείονα παραινέσας... τὴν ἀγνὴν καὶ ἱερὰν ἀφήκε ψυχὴν*» ὁ δέ γε *τηνικαῦτα* (συνεχίζει ὁ βιογράφος) *τῶν ἐκκλησιαστικῶν οἰάκων ἐπειλημένος* (ὁ ἐπίσκοπος δηλ. Θεόπομπος) *τὸ καθαρὸν καὶ ἱερὸν ἐκεῖνο σῶμα χερσὶν ὁσίαις καὶ κόσμῳ τῷ προσήκοντι σπουδῇ πάσῃ περιστείλας... τῇ σορῷ ἐναποτίθῃσι, ἐν ᾗ καὶ ποταμηδὸν εὐθέως τὸ μῦρον ἐκ τοῦ θείου σκήνους ἀνέβλυσε, κενούμενον μηδαμῶς.*

Μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν θαυμάτων γίνεται συχνάκις μνεία τοῦ ἀναβλύζοντος μύρου («*ὃς (ἄσθενῆς) καὶ ἅμα τῷ προσπαῦσαι τῇ θείᾳ κιβωτῷ... καὶ τῷ ἀναβλύζοντι θείῳ μύρῳ ἐπιχρισθῆναι*», ἀλλαχοῦ «*ἐπεὶ δὲ καὶ φορέαδην παρὰ τῷ θείῳ ναῷ κεκόμιστο καὶ τῷ βλύζοντι μύρῳ... ἤλειπτο*»): ἀλλαχοῦ τέλος μνημονεύει καὶ τῶν ἀψίδων τοῦ ἱεροῦ φροντιστηρίου («*ἔκειτο — ἡ Σπαρτιάτις — ὑποκάτωθεν τῶν ἀψίδων τοῦ ἱεροῦ φροντιστηρίου*») κ.λ.π.

Ἐκ τῶν καταχωριζομένων χωρίων συνάγεται ὅτι κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχε παρὰ τὸν τόπον τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς τοῦ ὁσίου (*εἰς τὸν πρόναον τοῦ ναοῦ*) προσκύνημα μετὰ μυροδόχου λάρνακος, ὅπερ βραδύτερον (τὸν 11^{ον} ἴσως αἰῶνα) διεσκευάσθη εἰς *ναῦδριον* περικλειὸν τὸν τάφον καὶ τὴν μυροθήκην, καὶ ὅτι παρὰ τὸ ναῦδριον τοῦτο ἐκτίσθη *ἔμβολος* μὲ πολλὰς εἰσόδους διὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ πλήθους, προσηρτήθησαν δὲ νοτίως καὶ οἰκήματα οἷονεὶ *ξενῶνες διάφοροι*, τὸ ὅλον δὲ κτίσμα ὠχυρώθη *διὰ περιβόλου μετὰ μεγάλης αὐλῆς* βορείως τοῦ ναῦδρίου τοῦ ὁσίου. Κατὰ ταῦτα *ἡ βασιλικὴ εἶναι κτίσμα τοῦ 10^{ου} αἰῶνος* καὶ *τὰ προσκτίσματα μετὰ τοῦ περιβόλου ἰδρῦθησαν τὸν 11^{ον} αἰῶνα.*

Τὸ ἱερὸν τοῦτο «φροντιστήριον» τοῦ ὁσίου Νίκωνος, ἰδρυμένον, καὶ ὁλοὲν πλουτιζόμενον, εἰς τὸ κέντρον τῆς μεσαιωνικῆς Λακεδαιμονίας, δὲν ἦτο κατ' αὐστηρὰν ἔννοιαν μονή, ἀλλ' *εὐαγὲς ἱδρυμα* τῆς Σπάρτης, ὡς δεικνύει ὁ δεξιὰ τοῦ ναῦδρίου τοῦ ἁγίου ἰδρυθεὶς ξενών, καὶ ὁ χῶρος μετὰ τῆς νοτίας πλευρᾶς καὶ τοῦ περιβόλου μετὰ ἡμικυκλικῆς κόγχης ἐν τῷ μέσῳ, ἣτις δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἐστία, προσομοιάζουσα τὴν ἐστίαν τῆς βασιλικῆς Β τῶν Θεσσαλικῶν Θηβῶν (ΑΕ 1929 σ. 112 εἰκ. 155) νοτίως ἐκτισμένης (πρβ. ἐρμηνεία αὐτόθι σ. 130 κ.ε.) μὲ εὐρὺν χῶρον προωρισμένον διὰ τὴν διανομὴν ἐδεσμάτων εἰς τοὺς προσερχομένους πτωχοὺς τῆς πόλεως προσκυνητάς, τοὺς συρρέοντας ἐξ ἄλλων μερῶν.

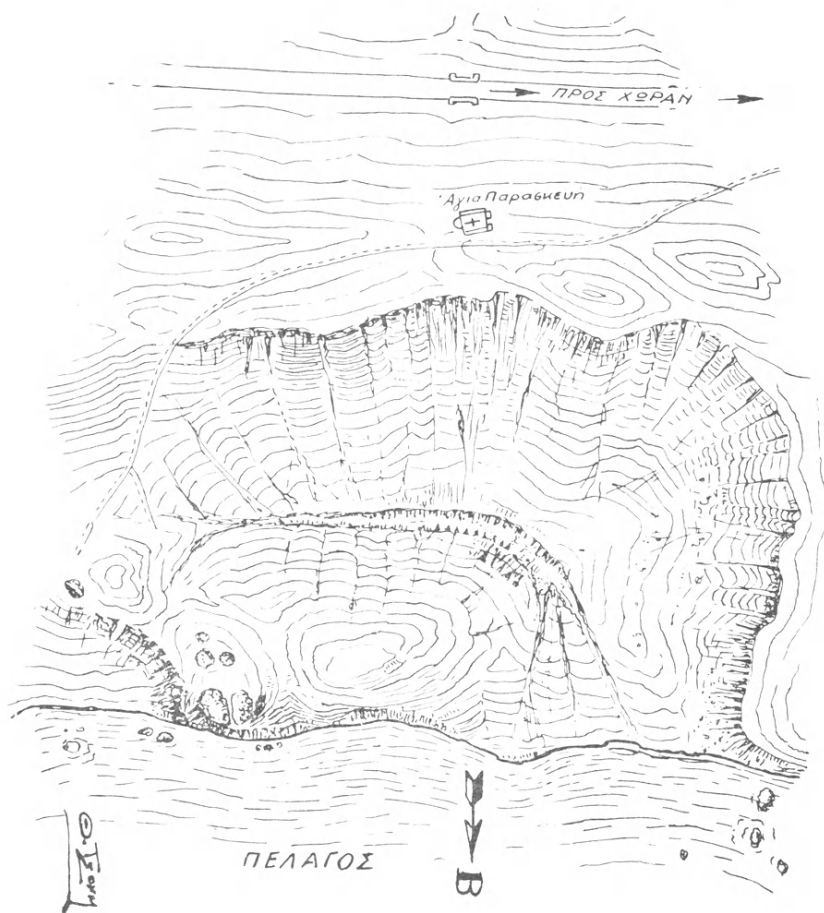

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΩΡΙΣ ΤΩΝ ΑΝΕΥΡΕΘΕΝΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ "ΙΕΡΟΥ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ,, ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΝΙΚΩΝΟΣ ΕΝ ΠΑΛΑΙΑΙ ΣΠΑΡΤΗΙ.

11. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΝΑΞΩ

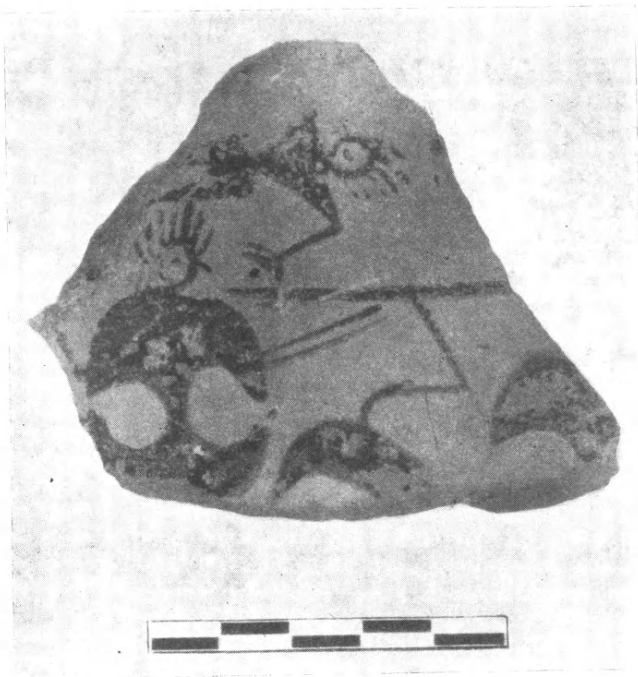
Ἐξηκολούθησα ἐφέτος, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ τελειοφοίτου τῆς φιλολογίας Σ. Δάκαρη καὶ τοῦ πολυτίμου φύλακος Ν. Γαβαλά, τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ κατὰ τὴν θέσιν Καμινάκι, ΒΑ τῆς πόλεως καὶ περὶ τὰ 10' ἀπ' αὐτῆς κειμένου

Εἰκ. 1. Παραστατικὸν διάγραμμα τοῦ τόπου τῆς ἀνασκαφῆς (Καμινάκι).

ἱεροῦ, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀρχίσει ἀνασκάπτων προπέρυσι μετὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Ν. Κοντολέοντος (ΠΑΕ 1937, 119 κέ.). Τῆς σημερινῆς ὄψεως τοῦ τόπου παρέχομεν ἐν εἰκ. 1 παραστατικὸν διάγραμμα, τὸ ὁποῖον χρῶστοῦμεν εἰς

τὴν καλωσύνην τοῦ τοπογράφου μηχανικοῦ κ. Θάνου Τσουμπρῆ· αἰσθη-
τοποιεῖ καλύτερον παρὰ ἡ περιγραφὴ τὸ ἀνώμαλον καὶ ἀπότομον τοῦ βιαίας
γεωλογικὰς μεταβολὰς ὑποστάντος βραχώδους λόφου, τοῦ ὁποίου ἡ μορφὴ
κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ πρέπει νὰ ἦτο ὅλως ἄλλοια.
Τούτου παρατήρησα ἐφέτος καὶ ἄλλο τεκμήριον· οἱ ἀμέσως ὑπὲρ τὸ ναῦδριον
τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς βράχοι σφῶζουν κατὰ τὰς κορυφὰς των ὀλίγον χῶμα,

Εἰκ. 2. Γεωμετρικοῦ κρατήρος τεμάχιον.

περιέχον ὄστρακα καὶ τινα χάλκινα ἀντικείμενα (π.χ. αἰχμὴν βέλους) ἀκριβῶς
ὅμοια πρὸς τὰ πληροῦντα τὴν ἐπίχωσιν τῆς ὑπὲρ τὸν ῥύακα μικρᾶς κοιλάδος·
ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ ἐπίχωσις ἐκτεινομένη ἄλλοτε ἐνιαίως ἐφ' ὅλον τοῦ λόφου,
ἀπὸ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς τοῦλάχιστον πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐκερματίσθη
αἰφνιδίως διὰ τῆς βιαίας γεωλογικῆς μεταβολῆς, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε καὶ
τὴν χαράδραν.

Τὸ μέρος ὅπου ἀνεσκάψαμεν ἐφέτος, εἶναι ἡ βορεῖα πλευρὰ τῆς χαράδρας
ὀριζομένη πρὸς νότον ὑπὸ τοῦ ἀπ' Α πρὸς Δ βαίνοντος ῥυάκος καὶ ἐκτεινο-
μένη πρὸς Β μέχρι τῶν ἀποτόμως πρὸς τὴν θάλασσαν πιπτόντων βράχων.
Ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου κορυφῆς αὐτῆς τῆς διὰ στρώματος μαρμαρίνης λατύπης

καλυπτομένης, ὅπου προπέρουσιν εἶχον ἀνοίξει δοκιμαστικῶς τάφρους (ΠΑΕ 1937, 120) δὲν ἔσκαψα θεωρήσας προτιμότερον νὰ ἐρευνήσω μέχρις ἑξαντλήσεως τὰ χώματα τοῦ χαμηλοῦ πρανοῦς τοῦ ἀμέσως βορείως ὑπὲρ τὸν θύνακα, διότι ἡ πρώτη ἀνασκαφή εἶχε δείξει ὅτι βρίθουν εὐρημάτων, τὰ ὁποῖα ὁμως ἀπειλοῦνται διαρκῶς νὰ παρασυρθοῦν εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῶν βροχῶν καὶ τῶν ὑδάτων τοῦ θύνακος (ἡ νοτίως αὐτοῦ ὕψομένη ἀρκετὰ ἀπτότομος ὄχθη τῆς χαράδρας στερεῖται, ὥς εἶναι φυσικόν, ἐπιχώσεως καὶ παρουσιάζει ἀμέσως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν γυμνὸν τὸν βράχον). Εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην κατηναλώθη ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφή, διότι τὰ θραύσματα τῶν ἀγγείων καὶ τῶν ἄλλων ἀντικειμένων ἦσαν πολλάκις τόσον μικρά, ὥστε ἐχρειάσθη νὰ κοσκινισθοῦν ὅλα τὰ χώματα. Ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῆς ἐπιχώσεως τοῦ πρανοῦς ἐπεβεβαιώθησαν πλουτισθεῖσαι αἱ προπέρουσι γενόμεναι παρατηρήσεις. Ὅπου τὸ βάθος αὐτῆς ἦτο σχετικῶς μικρὸν καὶ τὸ ἔδαφος μᾶλλον ἐπίπεδον τὰ χώματα περιεῖχον ἀνωτέρω μὲν ἀναμιξ γεωμετρικὰ καὶ ἀρχαῖα ἢ κλασσικὰ ὄστρακα (οὐδὲν νεώτερον), κατωτέρω δὲ καθαρώτερον γεωμετρικὰ ὅπου ὁμως ἡ ἐπίχωσις εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς πτυχὰς ἢ ρωγμὰς τοῦ βραχέως ἐδάφους ἢ ὅπου ἡ κλίσις αὐτοῦ ἦτο μεγαλύτερα τὰ χώματα περιεῖχον μέχρι τοῦ στερεοῦ ἀναμιξ ὄστρακα ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι καὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων (καὶ πάλιν οὐδὲν νεώτερον), οὕτως ὥστε τὰ τελευταῖα εὐρίσκονται ἐνιαχοῦ χαμηλότερον τῶν γεωμετρικῶν χρωμάτων. Ἀλλὰ ἡ φαινομενικὴ αὕτη ἀνωμαλία εἶναι προδήλως προῖον τῆς

Εἰκ. 3. α'. Πηλίνου εἰδωλίου κεφαλῇ.
β'. Ὅστεῖν περιστρά.

Εἰκ. 4. Πηλινὴ κεφαλὴ λέοντος.

Εἰκ. 5. Κεφαλῆς λέοντος πλαγία ὄψις.

Εἰκ. 6. Πηλίνου εἰδωλίου κεφαλὴ.

ἀνωμάλου φυσικῆς ἱστορίας τοῦ τόπου. Ἐν γένει ὅμως ἡ ἐπίχωσις τοῦ μέρους τούτου δεόν νά θεωρηθῇ ὡς φυσικῶς σχηματισθεῖσα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, προϊόντος τοῦ χρόνου, εἰς τὰ πέριξ τοῦ ἱεροῦ, περιλαμβά- νουσα τὰ ἀπορρίμματα τῶν ἀρη- στευομένων ἀναθημάτων καὶ ἀραιὰ τεμάχια ἀνθρώκων καὶ ὀστέων (κε- καυμένων καὶ μὴ), κανονικῶς δὲ ἐξε- λιχθεῖσα μέχρι καὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων, ὁπότε ἴσως ἔγινε μεταβολή τις· διότι τὰ νεώτερα τούτων εὐρή- ματα, φθάνοντα μέχρι τῶν ρωμαϊ- κῶν χρόνων καὶ ἔτι ὑστερώτερον, παρουσιάζονται κυρίως ἐπὶ τῆς βο- ρειότερον τοῦ ρύακος ἐπιπέδου κο- ρυφῆς τῆς διὰ μαρμαρίνης λατύπης κεκαλυμμένης, ἀναμιξ μετὰ παλαιο- τέρων. Κατὰ τὸ ΒΑ ἄκρον αὐτῆς καὶ παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν κρημνοῦ, ἐκεῖ ὅπου ἐπὶ τοῦ διαγράμματος σημειοῦνται πέντε βράχοι, ἡ γεωλογικὴ μεταβολὴ ἔφερε μεγαλύτεραν ἀνατροπὴν εἰς τὰ χώ- ματα· ἀνασκάψας ἐκεῖ ὀλίγον εὖρον ὄστρακα ἀρχόμενα ἀπὸ τῶν γεωμε- τρικῶν καὶ φθάνοντα μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων (μὲ χρωματιστὴν ὑαλώδη ἀλοιφήν), ἀτάκτως ἀναμε- μειγμένα, ἔτι δὲ πλῆθος ὀστέων καὶ μεγαλύτερα τεμάχια σκελετῶν (κε- φαλὰς κλπ.) ζώων. Δὲν ἐξηκριβώθη ἀκόμη δι' ὅλα τὰ ὀστᾶ τὸ εἶδος τῶν ζώων, εἰς τὰ ὅποια ἀνήκουν (μία κεφαλὴ εἶναι πιθανῶς αἰγός, ἄλλη χοίρου)· ἀλλὰ δὲν δύνатаί τις νὰ ἀποφύγῃ τὴν σκέψιν, ὅτι προέρ- χονται ἐκ τῶν θυμάτων, τῶν ὁποίων

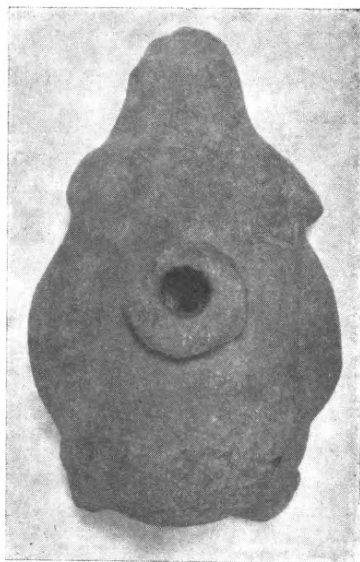

τὰ ὁστὰ ἀπερρίπτοντο εἰς τὰς ἄκρας παρυφάς τῆς περιοχῆς τοῦ ἱεροῦ.

Ἐπισκοποῦντες τὸ σύνολον τοῦ τόπου καὶ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν χωμάτων βλέπομεν, ὅτι ἡ βιαία γεωλογικὴ μεταβολὴ προεκάλεσε καθίζησιν μὲν ἰσχυρὰν κατὰ τὸ μεταξὺ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς καὶ τοῦ ρύακος τμήμα καὶ τεμαχισμόν τῆς ἐπιχώσεως, ριζικωτέραν δὲ ἀνατροπὴν κατὰ τὴν βορειότεραν παρυφὴν τῆς μικρᾶς κοιλάδος, ὅπου ἐπομένως ἡ ἀναταραχὴ ὑπῆρξε μεγαλυτέρα. Λόγῳ τῶν νεωτέρων μετ' ἀλοιφῆς ὁστράκων, τὰ ὁποῖα ἀνεμείχθησαν μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων, ἐπιτρέπεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ γεωλογικὴ αὕτη μεταβολὴ θὰ συνέβη κατὰ τοὺς ἀμέσως τῶν ἡμερῶν μας προηγθέντας αἰῶνας. Λόγῳ δὲ τοῦ ἐνιαίου τῆς ἐπιχώσεως κατὰ τὸν ρύακα καὶ τῆς συστάσεως τοῦ βράχου, ὃ ὁποῖος ἐκεῖ μόνον δὲν εἶναι κροκαλοπαγῆς καὶ σαθρός, ἀλλὰ συμπαγῆς (ἂν καὶ πωρώδης), εἰκάζω, ὅτι τὰ κτίρια τοῦ ἀρχικοῦ τοῦλάχιστον ἱεροῦ θὰ εἶχον ἰδρυθῇ ἐπὶ τοῦ δυτικωτέρου τμήματος τῆς χαράδρας, τοῦ ὁποίου τὰ ἀνατολικά ὅρια συνέπιπτον πρὸς τὴν σημερινὴν Ἀγ. Παρασκευὴν καὶ τὸν ρύακα. Καὶ τὸ τμήμα ὅμως τοῦτο τοῦ βράχου ἔχει κατακρημνισθῇ εἰς τὴν θάλασσαν.

Τὰ ἐφετινὰ εὐρήματα ἦσαν γενικῶς ὅμοια πρὸς τὰ τῆς κροκερουσινῆς ἀνασκαφῆς, ἀλλὰ πλουσιώτερα, ἥτοι:

1) **Πήλινα**: Πολλὰ τεμάχια κεραμώσεως κτιρίων. Ἄφθονα ὁστράκα ὠραίων ἀγγείων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ προσαρμόζονται εἰς τεμάχια τῆς πρώτης ἀνασκαφῆς. Ἀπεικονίζομεν, διὰ τὸ πρωτοφανὲς ἐν τῇ κυκλαδικῇ ἀγγειογραφίᾳ, τμήμα γεωμετρικοῦ κρατῆρος, ἐκ τοῦ τρίτου τετάρτου τοῦ 8^{ου} αἰῶνος π. Χ., μὲ παράστασιν μάχης (ἴσως ναυμαχίας) ἐμπνευσθεῖσαν προφανῶς ἐξ ἀττικῶν προτύπων (**εἰκ. 2**). Εἰδώλια, ἐξ ὧν ἀπεικονίζομεν μικρὰν δαιδαλικὴν κεφαλὴν, ὠραίον ἐντόπιον ἔργον τῶν μέσων τοῦ 7^{ου} αἰῶνος π. Χ. (**εἰκ. 3α**)· περίπου σύγχρονον ἢ ὀλίγον παλαιότεραν κεφαλὴν λέοντος, ἐξ ἀγγείου ἴσως (**εἰκ. 5**)· ἰωνικὴν κεφαλὴν τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 6^{ου} αἰῶνος (**εἰκ. 6**)· πλαστικὸν ἀγγεῖον ἀρχαϊκὸν ὑπὸ μορφὴν βατράχου (**εἰκ. 7**).

Εἰκ. 7. Πήλινον ἀγγεῖον ὑπὸ μορφὴν βατράχου.

2) Ὑοσιέινα, ἐξ ὧν ἀπεικονίζομεν θελκτικὴν μικρὰν περιστερὰν τοῦ πρωΐμου 7^{ου} αἰῶνος π. Χ. (εἰκ. 3β).

3) Τεμάχια ἀγγείων ἐκ *fayence*.

4) Σκαρβαῖοί τινες.

5) Χάλκινα: βέλη, πόρπαι, ὀμφαλωτὴ φιάλη κλπ.

Τὸ ὄνομα τῆς θεότητος τοῦ ἱεροῦ παραμένει ἀβέβαιον, ἀλλ' οὔτε ἡ μελέτη τῶν πολυαριθμῶν εὐρημάτων οὔτε ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ ἐτελείωσεν ἀκόμη.

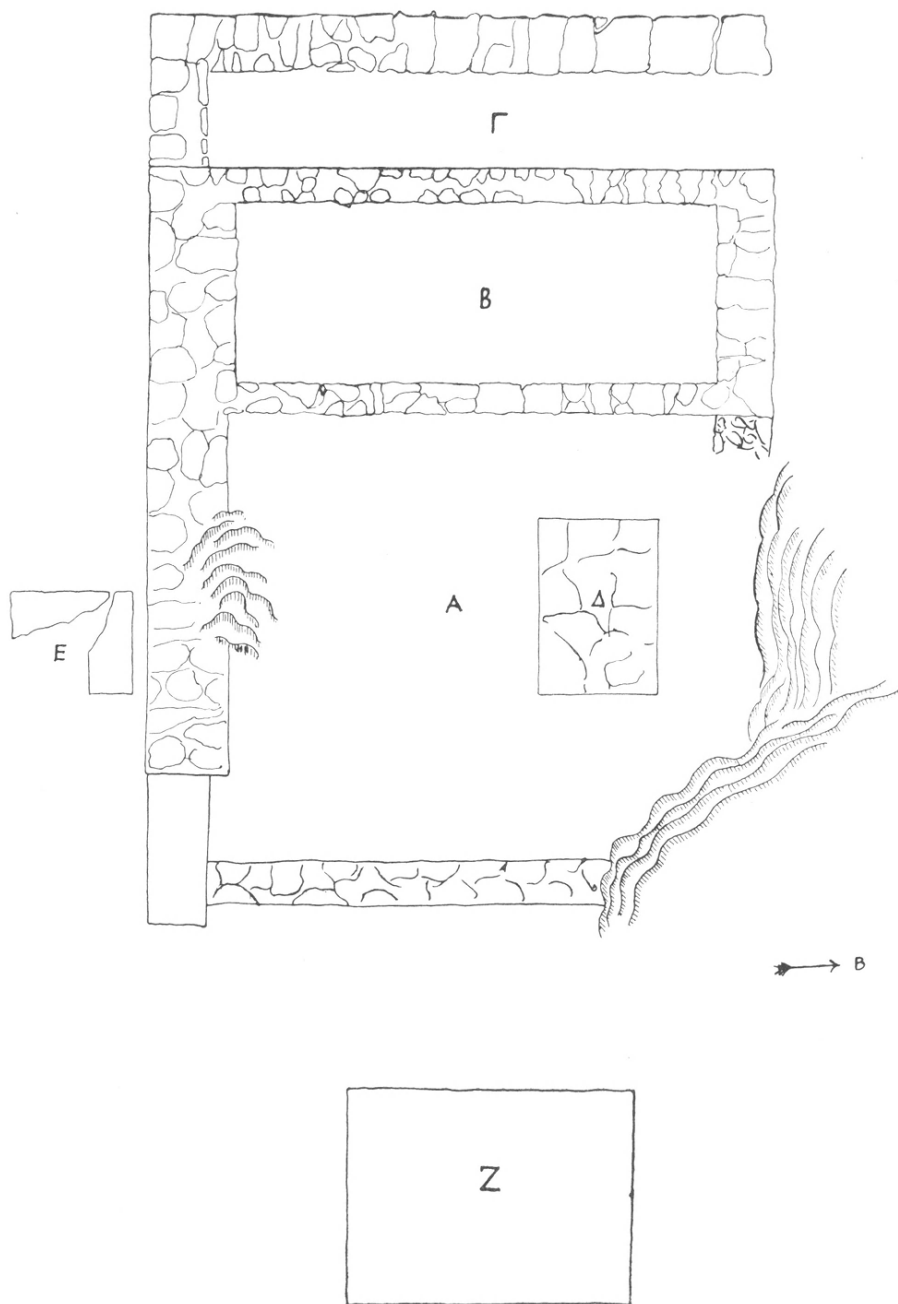
ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΚΑΡΟΥΖΟΣ

12. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΙΚΑΡΙΑΙ

Ἀνασκαφὴ ἐπεχειρήθη ἐφέτος εἰς τὴν παραλιακὴν θέσιν «Νᾶς», εἰς τὸ ΒΔ μέρος τῆς νήσου, εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ὀρμίσκου τοῦ Ἀρμενιστῆ. Καὶ εἶχον μὲν ἀρχικῶς ὑπ' ὄψιν νὰ ἐπιχειρήσω ἐρεῦνας καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς νήσου, ἀνασταλείσης ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ λόγῳ τῶν περιστάσεων τῆς ἀδείας μου, περιορίσθην μόνον εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Νᾶ, ὅπου, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, δὲν ἡδυνήθην ν' ἀνασκάψω εἰ μὴ μόνον ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας, ἀπὸ τῆς 30^{ης} Αὐγούστου μέχρι τῆς 2^{ας} Σεπτεμβρίου χρησιμοποιοῦσας καθημερινῶς 17 ἕως 20 ἐργάτας.

Ἐκ τῶν ἐνεργηθεισῶν πέρουσιν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν εἶχε διαπιστωθῇ ἡ ὑπαρξὶς ἱεροῦ, τὴν ταύτισιν δὲ τοῦ ἱεροῦ τούτου πρὸς τὸ γνωστὸν ἐκ τῶν γραπτῶν πηγῶν (Στράβων 14, 1, 19. Κλήμ. Ἀλεξ. Προτρ. 3, 4) ἱερὸν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος καθίστα πιθανωτάτην ἡ ὑπαρξὶς μεταγενεστέρως ἐπιγραφῆς (3^{ου}—4^{ου} αἰ. μ.Χ.) μνημονευούσης τὴν Ταυροπόλον Ἀρτεμιν, ἐντετοιχισμένης ἐντὸς ἐκκλησίας παρὰ τὴν θέσιν Γιαλισκάρι (βλ. ἔκθεσιν ἀνασκαφῶν 1938, δημοσιευομένην ἀμέσως κατωτέρω). Κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἀνασκαφὰς ἡ ταύτισις πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος κατέστη βεβαία διὰ τῆς ἀνευρέσεως ὀστράκου ἀγγείου φέροντος κεχαραγμένην ἐπιγραφὴν ἀναθηματικὴν εἰς τὴν Ἀρτεμιν Τ]ΑΥΡΟΠ[όλον (βλ. κατωτέρω).

Τὸ ἱερὸν περιορίζεται πρὸς Α ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Χάλαρη, βαθυνομένου εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο καὶ καθισταμένου πλωτοῦ ὑπὸ λέμβου, καὶ ὑπὸ τοῦ ὀρίζοντος αὐτὸν μεσαιωνικοῦ τοίχου (προφανῶς μόλου), πρὸς Β δὲ φθάνει μέχρι τοῦ χείλους ἀποτόμων βράχων, οἵτινες ὑψοῦνται σήμερον 4—5 μ. ὑπὲρ τὴν ἄμμον καὶ μέχρι τῶν ὁποίων θὰ ἐφθάνεν ἀσφαλῶς ἡ θάλασσα κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Πρὸς Δ καὶ Ν ὑψοῦνται αἱ κλιτύες τῶν βουνῶν

Εἰκ. 1. Κάτοψις βορείου οἰκοδομήματος.

τῆς Προϊσπέρας, ὅλον δὲ τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ ἱεροῦ δεικνύει ἐλαφρὰν κλίσιν ἀπὸ Δ πρὸς Α. Τὸ ἱερὸν θὰ ἐπεξετείνεται ἐπὶ πολὺ πρὸς Δ καὶ Ν, διότι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν κλιτύων μέχρις ἀρκετοῦ ὕψους καὶ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν τοῖχοι ἑλληνικῆς τοιχοδομίας. Πρόχειρος σκαφή εἰς τὴν ρίζαν ἑνὸς τοιούτου τοίχου ἔφερεν εἰς φῶς μόνον ὄστρακα ἑλληνιστικῶν ἀγγείων κοινῆς χρήσεως.

Ἡ ἀνασκαφή ἤρchiσε περὶ τὰ δύο πέρυσιν ἀποκαλυφθέντα βάθρα, ὅπου φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ κέντρον τοῦ ἱεροῦ, καὶ συστηματικώτερον ἀπὸ τῶν βράχων τοῦ βορείου τέρματος, ὅπου ἡ ἐπίχωσις ἦτο, λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ἐδά-

Εἰκ. 2. 1ος καὶ 2ος δυτικὸς τοῖχος τοῦ βορείου οἰκοδομήματος, ἀπὸ Ν.

φους, μηδαμινή. Οὕτως ἀπεκαλύφθησαν περὶ τὸ περυσινὸν μικρὸν βάθρον τὰ θεμέλια οὐχὶ μικροῦ οἰκοδομήματος (16×11 μ.), τοῦ ὁποίου ἡ ΒΑ γωνία εἶναι κατεστραμμένη λόγῳ ὀλισθήσεως προφανῶς τῶν λίθων εἰς τὸ ἀπότομον ἐκεῖνο σημεῖον. **Εἰκ. 1.** Τὸ σχέδιον, ὥς καὶ τὸ τῆς εἰκ. 3, εἶναι πρόχειρον καὶ ἡ ἱχνογράφησις τῶν λίθων δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἐλήφθη ὁμως φροντὶς νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβὲς κατὰ τὰς ἀναλογίας. Οἱ τοῖχοι ἔχουσι κατασκευασθῇ ἐκ μικρῶν λίθων πελεκημένων μόνον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν καὶ συνδεομένων πρὸς ἀλλήλους δι' ἄμμου (**εἰκ. 2**), εἶναι δὲ ἄνισοι κατὰ τὸ πλάτος, ἀπὸ 0,50 (3ος τοῖχος ἐκ Δ) μέχρις 1,50 μ. (ἐγκάρσιος τοῖχος μεταξὺ τοῦ 2ου καὶ 3ου ἐκ Δ), τῆς ἀνισότητος ταύτης δικαιολογουμένης λόγῳ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Διάφορος εἶναι ἡ τοιχο-

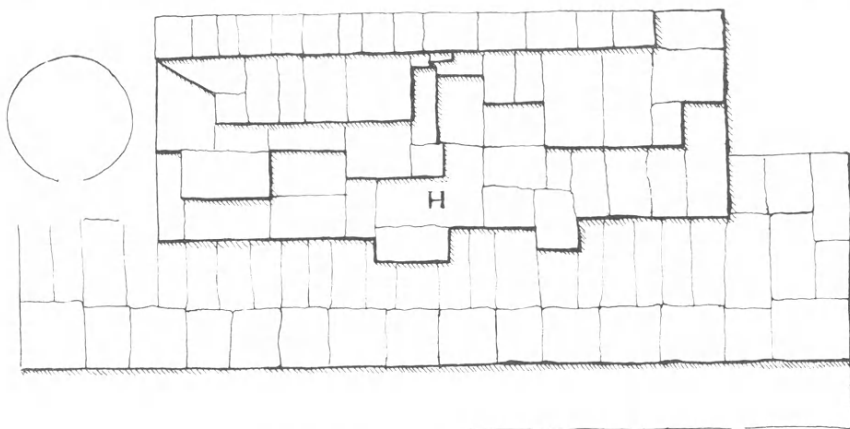
δομία τοῦ 1^{ου} ἐκ Δ τοίχου, περισσότερον ἀκανόνιστος καὶ ἀποτελουμένη ἐκ μεγαλυτέρων λίθων· ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ τοῖχος οὗτος προσαρμόζεται πρὸς τὸν ἕτερον (εἰκ. 2), φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ μεταγενεστέραν προσθήκην. Οἱ τοῖχοι σφύζονται καλῶς, μέχρις ὠρισμένης στρώσεως, μόνον δὲ ὁ Ν τοῖχος, κατὰ τὸ μέσον περίπου αὐτοῦ, διακόπτεται ὑπὸ τοῦ αὐτοφυοῦς βράχου.

Ἀφαιρουμένης τῆς μεταγενεστέρας εἰς τὸ Δ μέρος προσθήκης (Γ), ἄγνωστον πότε καὶ διατὶ προστεθείσης, τὸ ἀποκαλυφθὲν οἰκοδόμημα παρουσιάζει κάτοψιν, ἣτις δύναται νὰ ἐκλήφθῃ ὥς κάτοψις ναοῦ ἀποτελουμένου ἐξ ἐνὸς σηκοῦ (Α) καὶ ἐνὸς ὀπισθοδόμου ἢ ἀδύτου (Β). Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν καὶ πρὸ περαιτέρω συστηματικῆς ἀνασκαφῆς δὲν δύναται τοῦτο νὰ διατυπωθῇ μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος.

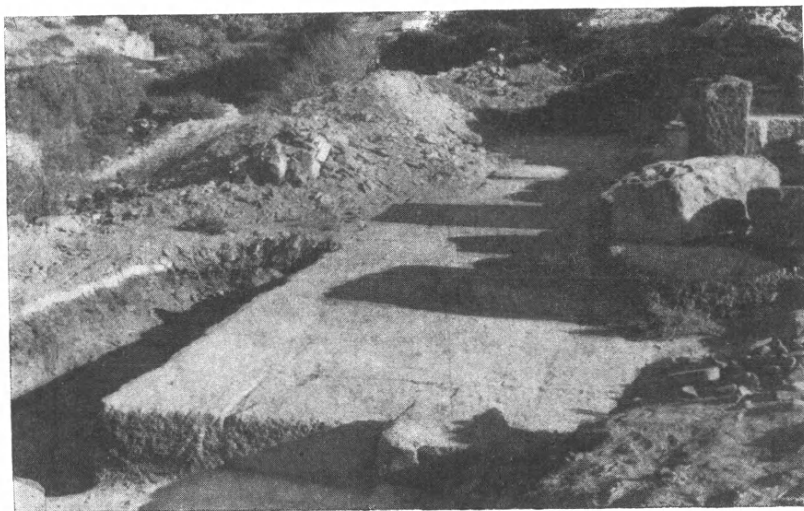
Δυστυχῶς καὶ τὰ εὐρήματα ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ μαρτυρήσωσι μετ' ἀσφαλείας οὔτε περὶ τοῦ προορισμοῦ οὔτε περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ οἰκοδομήματος τούτου. Ἡ ἐπίχωσις εἶναι, ὥς ἐλέχθη ἤδη, πολὺ μικρὰ (40-50 ἐκ. κατὰ μέσον ὄρον) καὶ τετραγμένη λόγῳ τῆς χρησιμοποίησεως πλησιέστατα ἀσβεστοκαμίνου. Λόγῳ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἡ ἐπίχωσις ἦτο εἰς τὸ Δ μέρος μικροτέρα, ἐκεῖ δὲ καὶ τὰ εὐρήματα ἦσαν ὀλίγα καὶ μᾶλλον ἀσήμαντα· εἰς τὸ Α μέρος ἡ ἐπίχωσις ἦτο μεγαλυτέρα, ὑπὸ δὲ τὴν νεωτέτην ἐπίχωσιν ἐκ χωμάτων προερχομένων κατὰ μέγα μέρος καὶ ἐκ τῆς καμίνου διῆκεν ἐπίχωσις, ἣτις ἐφαίνεται ἀδιατάρακτος· εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ συγκεκριμένως ἐσωτερικῶς τῆς ΝΑ γωνίας τοῦ κτιρίου τὰ εὐρήματα ἦσαν πολυαριθμότερα, κατὰ πλειονότητα ὄστρακα ἀρχαϊκῶν ἀγγείων καὶ χάλκιναι ἀρχαῖ· καὶ πόρπαι, ἀλλὰ καὶ θραύσματα ρωμαϊκῶν λύχνων ἀποδεικνύοντα ὅτι οὔτε ἐκεῖ ἡ στρώσις ἦτο ἀδιατάρακτος. Ἡ παλαιότερα ὀπωσθήποτε ἐπίχωσις αὕτη κατέληγεν εἰς μὲν τὸ Δ μέρος τοῦ «σηκοῦ» (Α) ἐπὶ τοῦ αὐτοφυοῦς βράχου, εἰς δὲ τὸ Α μέρος ἐπὶ στρώσεως ἀναμίκτου ἐκ χαλίκων καὶ ἄμμου, ἣτις προηγίτο τοῦ αὐτοφυοῦς βράχου, εἶχε δὲ τεθῇ ἐκεῖ βεβαίως πρὸς ἐξομάλυνσιν τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους· ἐντὸς τῆς ἐκ χαλίκων ἐπιχώσεως ταύτης δὲν εὐρέθησαν εἰ μὴ λείψανα χαλκῶν τινῶν ἥλων.

Τὰ εὐρήματα ταῦτα δικαιολογοῦνται βεβαίως ἐντὸς ναοῦ· πρὸς ἐπίρρωσιν δὲ ἴσως τῆς τοιαύτης περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ οἰκοδομήματος εἰκασίας δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ἡ παρὰ τὸν Ν τοῖχον ὑπαρξίς θεμελίου ἀναθηματικοῦ βάνθρου τετραπλεύρου ἀρχικῶς (εἰκ. 1, Ε — $2,30 \times 1,80 \mu.$). Ἐν πράγματι δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸ Β οἰκοδόμημα τὸν ναόν, θὰ πρέπη τότε εἰς τὸ πρὸς Α τοῦ οἰκοδομήματος κτίσμα ($5,00 \times 3,70 \mu.$ — εἰκ. 1, Ζ) τὸ ἀπέχον αὐτοῦ κατὰ $3.20 \mu.$ ν' ἀναζητηθῇ ὁ βωμός. Εἶναι ἐκτισμένος διὰ μεγάλων ἐγχωρίων ἀσβεστολίθων, φθάνει δὲ κατὰ τὸ Ν αὐτοῦ σημεῖον εἰς ὕψος $1,75 \mu.$ Δυστυχῶς καὶ τὰ περὶ τὸ κτίσμα τοῦτο εὐρήματα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς διδάξωσι τίποτε περισσότερον, ἂν καὶ πρέπει νὰ

σημειωθῇ ὅτι τὰ εὐρήματα τῆς περυσινῆς δοκιμαστικῆς τάφρου ἐγένοντο εἰς ἐγγυτάτην ἀπόστασιν. Εἰς τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο τὸ ἔδαφος δὲν κατέστη εἰσέτι δυνατόν νά ἐρευνηθῇ καλῶς, πρέπει ἐπομένως ἡ ὑπόθεσις τοῦ «βωμοῦ»

Εἰκ. 3. Κάτοψις νοτίου βάθρου.

Εἰκ. 4. Τὸ νότιον βάθρον, ἀπὸ Β.

νά διατυπωθῇ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιφυλακτικότητος μεθ' ἧς διετυπώθη καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ «ναοῦ».

Νοτίως τοῦ οἰκοδομήματος ἀνεσκάφησαν πληρέστερον τὰ θεμέλια κτίσματος («βάθρον»);, τοῦ ὁποίου τρεῖς στρώσεις εἶχον ἀποκαλυφθῇ πέρυσι

(*εἰκ. 3*). Καὶ πρὸς Δ μὲν τὸ θεμέλιον φαίνεται ὅτι δὲν προχωρεῖ περαιτέρω δοκιμαστικαὶ ἀνορύξεις εἰς ἀρκετὸν βάθος οὐδὲν ἔδειξαν. Πρὸς Α ὅμως ἀπεκαλύφθησαν ἔτεροι δύο κατώτεροι στρώσεις: ἡ πρώτη ἔχει πλάτος καὶ μῆκος σημαντικὸν ($14 \times 2,45$ μ., *εἰκ. 4*), ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων τετραπλευρῶν δόμων καὶ ἔχει, ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀνωτέρας στρώσεις, κανονικὸν περίγραμμα· ἡ δὲ κατωτάτη στρώσις εἶναι στενωτέρα (1,15 μ.), δὲν ἀνεσκάφη ὅμως εἰσέτι καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος. Ἀμέσως ὑπ' αὐτὴν ἐφανερώθη ἐπίχωσις ἐξ ὑποκιτρίνου χρώματος φαινομένη ἀδιατάρακτος, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρέθησαν πολλὰ ὄστρακα ἀρχαϊκῶν ἀγγείων (βλ. κατ.)· ἡ ἐξερεύνησις ὅμως τῆς ἐπιχώσεως ταύτης ἔπρεπε ν' ἀναβληθῇ διὰ τὴν προσεχῇ περίοδον τῶν ἀνασκαφῶν.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸ Β οἰκοδομήμα, τὸ «βάθρον» τοῦτο εἶναι ἐκτισμένον ἐξ ὀρθογωνίων πελεκητῶν πωρίων λίθων ἐξ ὑπερύθρου πώρου τοῦ Γαλισκαριῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων, εἰς τὴν δευτέραν καὶ τὴν ἄνω στρῶσιν παρεμβάλλονται καὶ τινες δόμοι μαρμάρου. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς τοιχοδομίας καὶ ἡ ὅλη ἐμφάνισις τοῦ θεμελίου τούτου μαρτυρεῖ ὅτι κατεσκευάσθη εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τοῦ Β οἰκοδομήματος· περὶ τοῦ προορισμοῦ ὅμως αὐτοῦ οὐδὲν δύναται εἰσέτι νὰ συναχθῇ.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Α' Μαρμάρινα. Ἐκ τῶν μαρμαρίνων εὐρημάτων μνημονευτέα ἐν πρώτοις λείψανά τινα ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν:

1. Σπόνδυλος δωρικοῦ κίονος· μεγίστη σφῆζομένη διάμ. 0,57, πάχος 0,23 μ. 24 ραβδώσεις. Ἐξήχθη ἐκ τοῦ πυθμένος τοῦ ποταμοῦ ὑπὸ τὸ μεσαιωνικὸν τεῖχος.

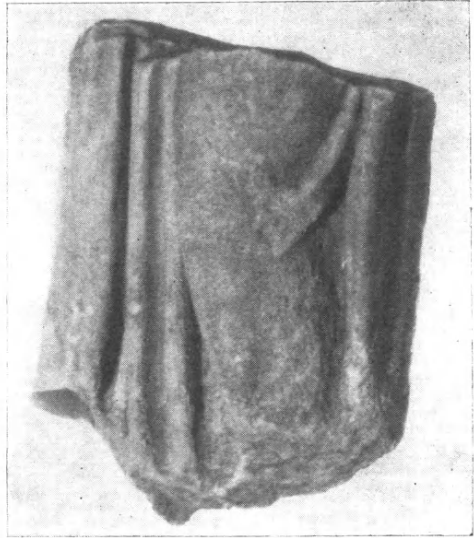
2. Θραῦσμα ἰωνικοῦ κίονος. Εὐρέθη μεταξὺ τοῦ «βάθρου» καὶ τοῦ Β οἰκοδομήματος. Ἐκεῖ εὐρέθησαν ὁμοίως πλεῖστα μικρὰ θραύσματα ραβδώσεων ἐξ ἰωνικῶν κίωνων τῶν αὐτῶν ἀναλογιῶν πρὸς τὸ μεγαλύτερον θραῦσμα, τὰ μόνα, τὰ ὅποια ἀπέμειναν ἐκ τῆς τεμαχίσεως τῶν κίωνων διὰ τὴν τροφοδοσίαν τῆς ἀσβεστοκαμίνου.

3. Θραῦσμα φέρον λείψανον διακοσμήσεως ἐξ ἐλίκων, 40×17 ἐκ. Ἐκ θριγκοῦ; Εὐρέθη παρὰ τὴν κάμινον ὁμοῦ μεθ' ἑτέρου παρομοίου μικροῦ θραύματος.

Ἐκ τῶν λοιπῶν μαρμαρίνων εὐρημάτων σπουδαιότερα εἶναι τὰ τεμάχια δύο ἀγαλμάτων, τὰ ὅποια εὐρέθησαν ἀμφοτέρω ἐντὸς τοῦ Β οἰκοδομήματος παρὰ τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθὲν μικρὸν βάθρον. Τὸ πρῶτον (*εἰκ. 5 - 6*) προέρχεται ἐξ ἀγαλματίου γυναικός· σφῆζεται μόνον τὸ κάτω μέρος τῶν ποδῶν ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου τοῦ μηροῦ, ὕψος 23, πλ. 18 ἐκ. Ἡ τεχνοτροπία καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἐπιφανείας ἐνθυμίζουσι τὰ καλύτερα ἀττικά ἔργα τῶν μετὰ

τὸν Παρθενῶνα χρόνων, μεταξὺ δὲ αὐτῶν περισσότερον τὸ ἄγαλμα ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Ἐλευσίνος, Br. Br. 536, τὸ ἀγαλμάτιον τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως 1336 καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ μικροῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως 2805+3029. Τὸ ἄγαλμα τῆς Ἐλευσίνος δύναται νὰ χρονολογηθῇ ἐκ τῆς ὁμοιότητός του πρὸς τὸ ἐν Λούβρῳ ἀνάγλυφον τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ 410/9 (Rumpf, JdI. 1925, 37)· καὶ ὁλόκληρος ἡ ὁμάς κατ' ἀναλογίαν δύναται νὰ τεθῇ εἰς τοὺς μεταξὺ τοῦ 410 - 400 χρόνους. Κοινὴν ἔχει ἡ ὁμάς αὕτη μετὰ

Εἰκ. 5. Τεμάχιον ἀγαλματίου γυναικός.

τοῦ ἀγαλματίου τῆς Ἰκαρίας καὶ τὴν διάταξιν τῶν πτυχώσεων τοῦ δεξιοῦ ποδός, αἵτινες πίπτουσιν ἀκανόνιστοι καὶ βαθεῖαι ἐκμεταλλεόμεναι τὴν ἀντίθεσιν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιάς. Εἰς ἔργα τῆς προγενεστέρας δεκαετίας (420 - 410: ἀνάγλυφον Ἐλευσίνος 421/20· AM 1894 πίν. 7 κ. ἀ.· κόρη Ἐρεχθίδου· σύμπλεγμα Πρόκνης, Μουσ. Ἀκρ. 1358) αἱ πτυχώσεις τοῦ στηρίζοντος ποδός εἶναι ἀντιθέτως παράλληλοι καὶ κανονικαί· ἡ χαλάρωσις παρουσιάζεται τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ 410/9 ἐν τῷ Λούβρῳ. Λόγῳ τῆς πρὸς τὴν ὁμάδα τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἐλευσίνος ὁμοιότητος αὐτοῦ τὸ ἡμέτερον ἀγαλμάτιον θὰ κατεσκευάσθη, ἐπομένως, κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.

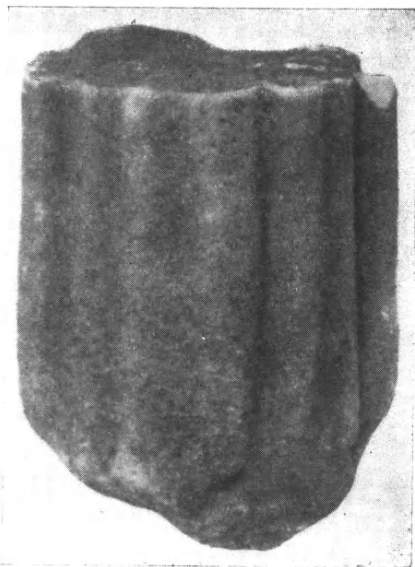
Τὸ δεύτερον τεμάχιον προέρχεται ἐξ ἀγάλματος πολὺ μεταγενεστέρων χρόνων (εἰκ. 7—ὑψ. 29, πλ. 30 ἐκ.). Εἶναι δεξιὸν μέρος γυναικεῖου κορμοῦ,

ἀπὸ τῆς γενέσεως περίπου τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς ὀσφύος, πανταχόθεν ἀποκεκρουμένον. Φέρει χιτῶνα, σφύζεται δὲ ἐπὶ τῆς ὀσφύος ὁ ζωστήρ καὶ διήκων ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου πρὸς τὴν ἀριστερὰν ὀσφὺν τελαμών, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζεται τὸ ἄγαλμα ὡς ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος, βεβαίως ἀφιέρωμα ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ ἂν πρόκειται περὶ ἀντιγράφου κλασσικοῦ τινὸς ἔργου, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι κατεσκευάσθη κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους (ἴσως τὸν 2^{ον} μ. Χ. αἰῶνα).

Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εὐρέθησαν πολλὰ θαύσματα πτυχώσεων (ἀνηκουσῶν εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος;) καὶ ἄλλα τινὰ ἐκ μικροτέρων ἀγαλματίων (θραύσματα βραχιόνων κ.ἄ.). Ἰδιαιτέρως ἀξιῶζει νὰ σημειωθῇ τμήμα μικρᾶς βάσεως μεταγενεστέρων χρόνων (ὑψ. 8,5, πλ. 9,5 ἐκ.) μετὰ τῆς διακοσμήσεως ἀνθεμίων καὶ ἀστραγάλου.

Β' Χαλκίνα ἀντικείμενα εὐρέθησαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐντὸς τοῦ «σηκοῦ» τοῦ Β οἰκοδομήματος ὑπὲρ τὴν στρῶσιν τῶν χαλίκων. Εἶναι πόρπαι καὶ περόναι ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς (*εἰκ. 8*). Ἰδιαιτέρας προσοχῆς δικαιούται ἡ περόνη ἡ φέρουσα ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικρὸν ὀκλαδὸν καθήμενον λέοντα.

Γ' Ὀστράκα ἀγγείων εὐρέθησαν πολυπληθῆ, κυρίως ἐντὸς τοῦ «σηκοῦ» τοῦ Β οἰκοδομήματος, ἐσωτερικῶς τῆς ΝΑ αὐτοῦ γωνίας (οἰκ.), ἐντὸς τῆς ἀδιαταράκτου ἐπιχώσεως παρὰ τὴν τελευταίαν στρῶσιν τοῦ Ν «βάθρου» (ἐπιχ.), ὀλίγα δὲ καὶ ἐντὸς τῆς παρὰ τὸ Β οἰκοδόμημα δοκιμαστικῆς τάφρου (τάφρ.). Προέρχονται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος, ὡς εἶναι φυσικόν, ἐξ ἐργαστηρίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἀντιπροσωπεύονται ὅμως καὶ κυκλαδικά τινα ἐργαστήρια εἰς μικρότερον βαθμόν. Τὰ δυνάμενα νὰ χρονολογηθοῦν (πλὴν ἑνὸς ὑστερογεωμετρικοῦ) τοποθετοῦνται κυρίως εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ 6^{ου} καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ 7^{ου} αἰῶνος. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 6^{ου} αἰῶνος εἰσάγονται τὰ προϊόντα τῆς αἰτικῆς κεραμικῆς, δείγματα δὲ αὐτῆς ἀπαντῶσι μέχρι περίπου τῶν μέσων τοῦ 5^{ου}. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ παντελὴς σχεδὸν ἔλλειψις κορινθιακῶν ὀστράκων. Ἡ ἑλληνιστικὴ καὶ ἡ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύονται ἐπίσης δι' ὀστράκων καὶ τεμαχίων λύχνων.

Εἰκ. 6. Τεμάχιον ἀγαλματίου γυναικός.
Ὅπισθία ὄψις.

Ἐκ τῶν ἐργαστηρίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὰ πολυαριθμότερα ὄστρακα ἀνήκουν εἰς τὸ ροδιακόν:

1. (οἶκ.) Τεμάχιον τριῶν θραυσμάτων, 10×7 ἐκ. (εἰκ. 9). Ἐμπρόσθιον τμήμα βόσκοντος αἰγάγρου· ἄνω λείψανον ζώνης ἐκ γλωσσοειδῶν κοσμημάτων. Προέρχεται πιθανώτατα οὐχὶ ἐξ οἰνοχόης, ἀλλ' ἐκ δίνου, ὡς ὁ τοῦ Βρετ. Μουσείου, Kinch, Vroulia εἰκ. 73, JHS. 44, 1924, 195 εἰκ. 22.— Πηλὸς ὑποκίτρινος, ἐλίχρισμα λευκοκίτρινον· ἡ βαφὴ καστονόχρους· ἐρυθρὸν χρώμα

Εἰκ. 7. Τεμάχιον ἀγάλματος Ἀρτέμιδος.

ἐπιτίθεται ἐπὶ τοῦ ἐνὸς γλωσσοειδοῦς κοσμήματος καὶ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ζώου.

2. (ἐπιχ.) Τεμάχιον μεγάλου σκύφου ἀπηρτισμένον ἐκ πολλῶν θραυσμάτων (εἰκ. 10) (ὑπάρχουν καίτινα ἄλλα μὴ προσαρμολύμενα θραύσματα). 20×13 ἐκ. (τοῦ ὅλου σκύφου ἡ διάμ. θὰ ἦτο 30, τὸ δὲ ὕψος 15 ἐκ. περίπου).— Τρεῖς ζῶναι: βόσκοντες αἰγάγροι— ἀνθη καὶ ἀλκυες λωτοῦ— ἀκτίνες. Αἱ ζῶναι χωρίζονται διὰ πλατειῶν ταινιῶν ἐκ τῆς αὐτῆς βαφῆς, ἐφ' ἧς

ἐπιτίθεται ἄλλη στενωτέρα λευκὴ—ἐρυθρὰ—λευκὴ. Δεξιὰ εἰς τὴν ἄνω ζώνην τμήμα ἀνοικτοῦ ἀνθεμίου, προφανῶς περὶ τὴν λαβὴν.— Πηλὸς ἐρυθρωπός· λείψανα ἐπιχρίσματος κακῶς διατηρουμένου· βαφὴ καστονόχρους ἀνευ ἐπιτιθεμένου ἑτέρου χρώματος. Ἐσωτερικῶς ὁ σκύφος φέρει γάνωμα, ἐφ' οὗ εἰς δύο σημεῖα διήκει γραμμὴ λευκὴ—ἐρυθρὰ—λευκὴ, ὡς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ταινιῶν.

3. (ἐπιχ.) Θραῦσμα παρομοίου σκύφου· τμήμα τοῦ ἄνω χεῖλους παρὰ τὴν λαβὴν, 6×4 ἐκ. Λείψανα παρομοίου ἀνθεμίου. Ἐσωτερικῶς λείψανα ἐγχαρακτοῦ ζώνης ἀνθέων καὶ καλύκων λωτοῦ μετὰ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ χρώματος ἐπιτιθεμένου ἐπὶ τοῦ γανώματος. Ὁμοίως μετὰ τῆς ζώνης ταύτης καὶ μᾶς λωρίδος μόνον μετὰ γανώματος ἀμέσως ὑπὸ τὸ χεῖλος τρεῖς στεναὶ γραμμαὶ μετὰ ἐπιτιθεμένου λευκοῦ, μετὰ δὲ αὐτῶν δύο πλατύτεραι γραμμαὶ μετὰ ἐπιτιθεμένου ἐρυθροῦ χρώματος.— Πηλὸς ἐρυθρωπός· βαφὴ καστανόχρους· ἐξωτερικῶς ἐλίχρισμα.

4. (ἐπιχ.) Θραῦσμα ροδιακῆς ὑψίποδος κύλικος. Σφύζεται κυρίως μέρος τοῦ κρασπέδου μετὰ παραστάσεως μαιάνδρου — πρβλ. Délos XVII πίν. 43, 21 καὶ 22, καὶ ΑΔ 2, 205 εἰκ. 40 (ἐκ Χίου). — Πηλὸς ἐρυθρωπὸς· ἐπίχρισμα φαίον· βαφὴ μελανή.

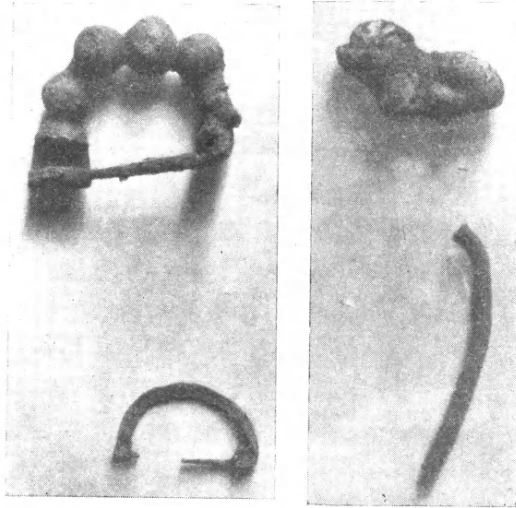
5. (ἐπιχ.) Ἐν περαιτέρω μικρότερον θραῦσμα παρομοίας κύλικος. — Πηλὸς ἐρυθρωπὸς· ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον· ἐρυθρὸν χρῶμα.

Ὅσον καὶ ἂν τὸ τεμάχιον ἀρ. 1 (εἰκ. 9) εἶναι μικρόν, φαίνεται ὁμως προγενέστερον τῶν λοιπῶν.

Ἀνήκει εἰς τὴν ἀκμαΐζουσαν φάσιν τῆς τεχνοτροπίας τῶν «καμειρικῶν» οἰνοχοῶν (Price, East Greek Pottery σ. 14, VI, style A. Rumpf, JdI. 1933. πρβλ. καὶ R. M. Cook, BSA. 1934 σ. 2 ὑποσ. 1) ἥτοι εἰς τὸν 7^{ον} εἰσέτι αἰῶνα, ἴσως εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον αὐτοῦ.

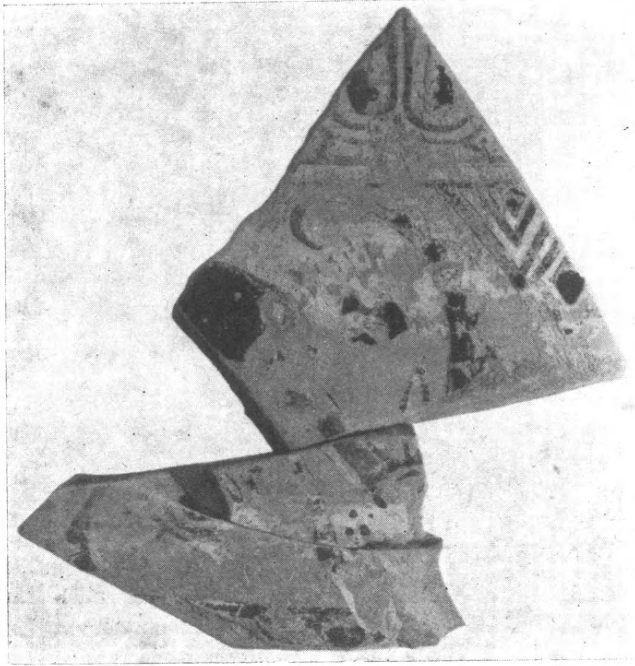
Ὁ σκύφος (εἰκ. 10) εἶναι ἀσφαλῶς μεταγενέστερος· μολονότι οἱ αἵγαγροι εἶναι ἐσχεδιασμένοι κατὰ τὴν παλαιὰν ἄνευ χαράξεως τεχνικὴν, ἡ νέα τεχνικὴ θὰ εἶχεν ἤδη ἀναφανῆ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα

καθ' οὓς χρόνους κατεσκευάσθη ὁ σκύφος. Οἱ παραπληρωματικοὶ ρόδακες εἶναι ἀμελῶς ἐσχεδιασμένοι, οἱ δὲ αἵγαγροι τῆς ἄνω ζώνης ὁμοιάζουν πολὺ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς οἰνοχόης τῆς Ὁξφόρδης, CVA 2, East Greek πίν. 2, 4 6. Ἀνθὴ δὲ καὶ κάλυκας λωτοῦ παρομοίας τεχνοτροπίας ἀνευρίσκομεν π.χ. εἰς τὸν δῖνον τοῦ Λούβρου E 659, Mon. Piot 1 πίν. 4, Buschor, Griechische Vasenmalerei², 78 εἰκ. 58, τὸν ὁποῖον ἡ Price (κείμενον εἰς CVA ἔ. ἀ.) θεωρεῖ προελθόντα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου μετὰ τῆς οἰνοχόης τῆς Ὁξφόρδης καὶ ἐνὸς ἀμφορέως ἐν Λενινγκράδ ἐκ Berezan, AA 1914, 239 (πρβλ. καὶ Rumpf, JdI. 1933, 82 III i). Πάντα τὰ παραδείγματα ταῦτα παρουσιάζουν εἰς μίαν ἢ περισσοτέρας ζώνας τὴν νέαν τεχνικὴν τῆς χαράξεως (Rumpf ἔ. ἀ. Κατηγορία τοῦ Εὐφόρβου, III ἀγγεῖα μικτῆς τεχνικῆς). Ἡ χρονολόγησις ὑπὸ τῆς Price, East Greek Pottery σ. 15 (style B) εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 7^{ου} αἰῶνος φαίνεται σήμερον μᾶλλον πρῶμος (πρβ. καὶ R. M. Cook, BSA. 1934 σ. 2 ὑποσημ. 1). Διὰ τῶν ἰταλικῶν ἀνασκαφῶν ἐν Ρόδῳ, κατὰ τὰς ὁποίας ἦλθον

Εἰκ. 8. Χαλκᾶ εὐρήματα.

εἰς φῶς εὐρήματα ἐκ τάφων δυνάμενα ὁπωσδήποτε νὰ χρονολογηθῶσιν, ἀπεκτίσαμεν μερικὰ σταθερὰ σημεῖα εἰς τὴν ἄλλως ἀβεβαίαν χρονολογίαν τῶν ροδιακῶν καὶ ἐν γένει τῶν ἀνατολικῶν ἀγγείων (βλ. Rumpf, JdI. 1933, 55 κ.έ. καὶ E. Homann-Wedeking, Archaische Vasenornamentik, 1938, σ. 14). Ὁ ἡμέτερος σκύφος ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα R τοῦ Wedeking (ἐ. ἀ. σ. 17), ὁμοιάζων περισσότερον πρὸς τὰ πρωιμώτερα αὐτῆς παραδείγματα.

Εἰκ. 9. Τεμάχιον ἐξ ἀγγείου ροδιακοῦ.

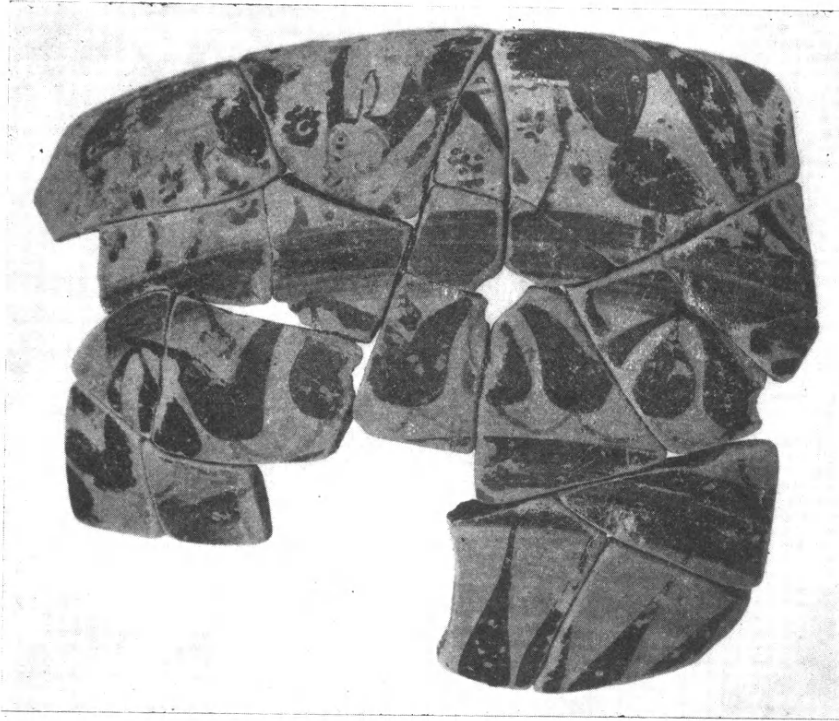
Δὲν ἀπέχομεν ἴσως πολὺ τοῦ ὀρθοῦ ἂν χρονολογήσωμεν αὐτὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ 6^{ου} αἰῶνος.

Πρὸς τὴν μεταγενεστέραν ταύτην ὁμάδα πλησιάζει τὸν σκύφον καὶ ἕτερον στοιχεῖον, τὸ ἀνθέμιον μὲ τὰ ἀνοικτὰ φύλλα παρὰ τὴν λαβὴν, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα τῆς ὁμάδος ταύτης. Π. χ. JdI. 1933, 79 κ.έ. IIIa 1-5.9.10., f 15.18.19 καὶ JHS. 44, 1924, πίν. 8-11. Καὶ τὸ σχῆμα τοῦ σκύφου, σπάνιον εἰς τὴν παλαιὰν κεραμεικὴν τῆς Ρόδου καθίσταται σύνηθες ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6^{ου} αἰῶνος (R. M. Cook, BSA ἐ.ἀ.).

Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς περίπου εἶναι καὶ τὸ θραῦσμα σκύφου ἀρ. 3. Ἐδῶ ἄλλωστε ἡ τεχνικὴ τῆς χαράξεως ἐμφανίζεται εἰς τὴν ζώνην τῶν ἀνθέων καὶ

καλύκων λωτοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ζώνη δὲν εἶναι ἀσυνήθης εἰς ροδιακὰ ἀγγεῖα, πρβλ. JHS. 44, 1924, 191 εἰκ. 18 καὶ 197 εἰκ. 27. Boston, Fairbanks πίν. 36, ἀρ. 328, 1-3 («with white and red added»). Naucratis I πίν. 7, 8.9.

Ὡς παράρτημα τῶν ροδιακῶν ὀστράκων ἃς ἀνεφερθῇ καὶ ἐν προερχόμενον ἐξ ἀγγείου τοῦ τύπου τῆς Φικελλούρας :

Εἰκ. 10. Τεμάχιον ροδιακοῦ σκύφου.

(οἶκ.) Θραῦσμα μείζονος ἀγγείου, 5 ἐκ.—Λεῖψανα μηνίσκων ὑπὸ ζώνην μετὰ γλωσσοειδῶν κοσμημάτων. — Πηλὸς ἐρυθρός· ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον· βαφή πορτοκαλλόχρους.

Ὑπάρχει καὶ ἐν μικρότερον θραῦσμα ἀγγείου τοῦ ἰδίου πιθανῶς ἐργαστηρίου. Ἴσως δὲ εἰς τὸν τύπον τῆς Φικελλούρας ν' ἀνάγεται καὶ τὸ ἐπόμενον θραῦσμα (εἰκ. 11α) :

(ἐπιχ.) 4,5 × 3,5 ἐκ. Ὑπὸ ζώνην ἀμελῶς ἐσχεδιασμένων γλωσσοειδῶν κοσμημάτων λεῖψανα τῆς ράχεως, τῶν κεράτων καὶ τοῦ ὠτὸς βόσκοντος

αἰγάγγρου. Εἰς τὴν ἀνωτάτην ζώνην τὸ κάτω μέρος μηνίσκων; — Πηλὸς ὑποκίτρινος· ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον· βαφή μέλαινα.

Σχετικῶς πολλὰ εἶναι καὶ τὰ θραύσματα ἀγγείων ναυκρατικῶν προερχομένων ἀσφαλῶς ἐκ τῆς γειτονικῆς Χίου. Ἡ Ἰκαρία ἄλλωστε καὶ σήμερον εἰσέτι, παρὰ τὴν διοικητικὴν αὐτῆς ὑπαγωγὴν εἰς τὴν Σάμον, κατὰ δὲ τὴν Τουρκοκρατίαν πολὺ περισσότερον, ἐπεκοινώνει ἐμπορικῶς καὶ ἄλλως ἀφ' ἐνὸς μὲν καὶ κυρίως μετὰ τῆς Χίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ μετὰ τῶν Δωδεκανήσων. Δυστυχῶς τὰ τεμάχια τῶν «ναυκρατικῶν» αὐτῶν ἀγγείων εἶναι τελείως κατεστραμμένα, τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ἠκολούθησε καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διεκρίνετο κεφαλὴ λέοντος λεπτότατα ἐσχεδιασμένη.

Ἐκ τῶν κυκλαδικῶν ἐργαστηρίων ὑπάρχει ἓν θραῦσμα μηλιακοῦ πίνακος (*εἰκ. 11γ*) μετὰ διακοσμῆσεως σπειρῶν συνδεομένων διὰ δικτυωτοῦ, ὡς Délos X πίν. 2,18.22 καὶ 4,28:

(ἐπιχ.) 9,5 × 8,5 ἐκ. — Πηλὸς ἐρυθρωπός, ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον, βαφή μέλαινα· ἡ γραμμὴ ἢ συνδέουσα τὰς δύο σπείρας ἐρυθρά. Ἐσωτερικῶς ταινίαι βαφῆς τιθέμεναι ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πηλοῦ. Ἄνω λείψανον τῆς λαβῆς.

Ἵσως κυκλαδικῆς προελεύσεως νὰ εἶναι καὶ ἓν γεωμετρικὸν θραῦσμα (*εἰκ. 11β*) (εὐρέθη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ οἰκοδομήματος):

Θραῦσμα μεγάλου ἀγγείου, 6 × 6 ἐκ. — Γραμμαὶ καὶ σειραὶ ρόμβων. — Πηλὸς ἐρυθροκίτρινος μετὰ μαρμαρυγῶν (mica) ἄνευ ἐπιχρίσματος· ἐσωτερικῶς ἐπιτόλαιον γάνωμα.

Ὅμοιάζει πρὸς τὸ θραῦσμα Délos XV, Ac 5 πίν. 53 A 1 (ἐργαστήριον Πάρου); ἄλλὰ καὶ ὁ πηλὸς μετὰ τῶν μαρμαρυγῶν φαίνεται κυκλαδικός. Ὅμοίως κυκλαδικὸν φαίνεται καὶ ἕτερον θραῦσμα:

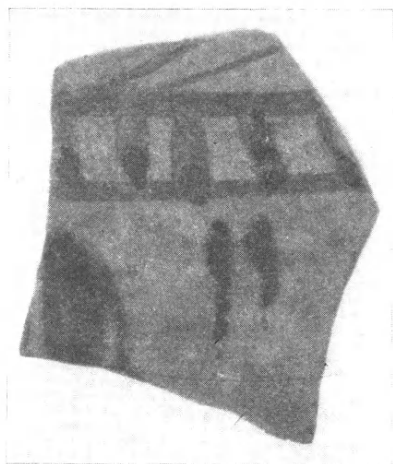
(ἐπιχ.) Θραῦσμα ἐκ χείλους. — Τεθλασμένη γραμμὴ ἐντὸς εὐθειῶν. — Πηλὸς ὑποκίτρινος· βαφή μελανή (διαλελυμένη)· ἐσωτερικῶς ἐπιμελὲς γάνωμα.

Θραύσματα ἀγγείων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα πολλὰ ἄνευ παραστάσεων ἢ διακοσμῆσεως, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀναγνωρίζονται ὡς ἀναμφισβητήτως ἰωνικὰ λόγῳ τοῦ ἐπιχρίσματος καὶ ἄλλων χαρακτηριστικῶν. Πιθανὸν μεταξὺ αὐτῶν νὰ ὑπάρχουν καὶ τινὰ ἐξ ἐπιτοπίων ἐργαστηρίων, ἰδίως τινὰ ἐκ πηλοῦ ἰδιαζόντως ἐρυθροῦ μετὰ ἐρυθροῦ ὁμοίως ἐπιχρίσματος καὶ χρώματος, διότι ἀγγεῖα ἐκ παρομοίου πηλοῦ μεταγενέστερα (5^{ον} — 4^{ον} αἰῶνος) εὐρέθησαν πολλὰ πέρυσι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τάφων. Μεταξὺ τῶν ἰωνικῶν θραυσμάτων ἄξια ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τινὰ ἐξ ἰωνικῶν σκύφων καὶ ἕτερον ἐκ λεπτῆς ἰωνικῆς κύλικος τοῦ τύπου τῶν ἐλασσόνων τεχνιτῶν, ὡς AM 1934, Beilage VI 13 (Kunze).

Κορινθιακὰ ὄστρακα δὲν παρουσίασεν ἡ ἀνασκαφὴ εἰ μὴ ἀμφίβολα τινὰ καὶ ἀσήμαντα, οὐδόλως δὲ λακωνικά. Ἀττικὰ εὐρέθησαν πολλὰ ἐντὸς

τῆς δοκιμαστικῆς τάφρου παρὰ τὸ Β οἰκοδόμημα· τὰ πλεῖστα εἶναι ἁπλῶς μελαμβαφῇ καὶ προέρχονται ἐκ κυλίκων. Ἐν τοιοῦτο θραῦσμα πνιμένος κύλικος παρουσιάζει τμῆμα ἐρυθρομόρφου παραστάσεως· χεῖρα ἀπὸ τοῦ

α

β

γ

δ

Εἰκ. 11. Θραύσματα ἀγγείων.

βραχίονος βαστάζουσαν ἀντικείμενον (ράβδον; θύρσον;) ἀνῆκον, καθ' ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ κρίνη τις, εἰς τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ 5^{ου} αἰῶνος. Ἄτερον μικρότερον θραῦμα μελανομόρφου κύλικος (προερχόμενον ἐκ τοῦ οἰκοδομή-

ματος) παρουσιάζει μέρος κεφαλῆς ἵππου λεπτῶς ἐσχεδιασμένης. Τέλος ἐκ τῆς τάφρου προέρχεται θραῦσμα ἀττικῆς κύλικος φέρον κεχαραγμένην τὴν ἐπιγραφὴν: Τ]ΑΥΡΟΠ[όλφ (εἰκ. 11δ), δι' ἧς κατέστη πλέον ἀσφαλὴς ἡ ταύτις τοῦ ἀνασκαπτομένου ἱεροῦ πρὸς τὸ μνημονευόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος Ταυροπόλου ἐν Ἰκάρῳ (βλ. ἀνωτ.). Ὁ χαρακτήρ τῶν γραμμάτων ὑποδηλοῖ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.

Εἰκ. 12. Κεφαλὴ ἑλληνιστικοῦ ἀγαλματίου.

σημαντικώτερον εὔρημα εἶναι ἡ ἑλληνιστικὴ κεφαλὴ ἐκ πηλίνου ἀγαλματίου τῆς εἰκ. 12.

Πλὴν τοῦ Β οἰκοδομήματος καὶ τοῦ «βάθρου» ἐγένετο δοκιμαστικῶς ἀνασκαφὴ καὶ ὀλίγον νοτιώτερον τοῦ «βάθρου», ὅπου ἐφαίνετο ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ἡ ἀρχὴ τοῖχου. Πράγματι ἀπεκαλύφθη τοῖχος μήκ. 6-7 μ. καμπτόμενος κατὰ μὲν τὴν Β ἄκρην πρὸς Δ, κατὰ δὲ τὴν Ν πρὸς Α. Τοῖχοι ὑπάρχουσι καθ' ὅλας τὰς ΝΔ κλιτύς, ἄλλοι ἐμφανεῖς καὶ ἄλλοι κεχωσμένοι παρουσιάζοντες περίπου τὴν αὐτὴν, τοιχοδομίαν. Ἴσως νὰ εἶναι ἀναλημματικοὶ λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς κλίσεως τῶν κλιτύων. Παρὰ τὸν ἀνασκαφέντα εὗρέθη πλῆθος ὀστράκων ἐλληνιστικῶν, ὡς δεικνύουν αἱ διατομαὶ αὐτῶν, καὶ τινὰ θραύσματα μεγαρικῶν σκύφων. Τὸ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΙΚΑΡΙΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1938¹

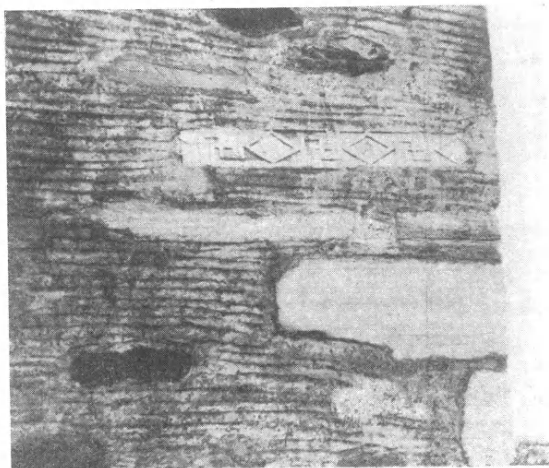
Εἰς τρία σημεῖα τῆς νήσου ἐπεχείρησα ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας: 1) εἰς τὸ χωρίον Κάμπος ἀπέχον ἡμίωρον πρὸς Δ τοῦ Εὐδήλου, 2) εἰς τὸ χωρίον Ράχες, ὅπου μοῦ ὑπεδείχθη ἡ ὑπαρξίς ἀρχαίων τάφων καὶ 3) εἰς τὴν τοποθεσίαν Νᾶς ἐπὶ τῆς ΒΔ ἀκτῆς τῆς νήσου, ἡμίσειαν ὥραν πρὸς Δ τοῦ ὄρμου τοῦ Ἀρμενιστῆ.

1. Ἐρευναι ἐν Κάμπῳ. Τὸ μικρὸν χωρίον Κάμπος, ἀπέχον ὀλίγα λεπτά ἀπὸ τῆς θαλάσσης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ χειμάρρου τῆς εὐφόρου κοιλάδος τῆς Μεσσαριᾶς παρέχει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον: εἰς πλείστας οἰκίας ὑπάρχουν ἐντετοιχισμένα ἀρχαῖα μάρμαρα, ἥτοι μέλη ἀρχιτεκτονικὰ, ἐπιγραφαί, ἀλλὰ καὶ ἀνάγλυφα, μετὰ τῶν ὁποίων δύο ἐπιτύμβια ἀξιολογώτατα, τὸ ἐν τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου}, τὸ δὲ δεύτερον τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος, δυστυχῶς ὄχι ἀκέραια. Εἶναι ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας πόλεως Οἰνός τῆς ἀναφερομένης εἰς τοὺς καταλόγους πληρωμῆς τοῦ συμμαχικοῦ φόρου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους («Οἰναῖοι καὶ Θερμαῖοι ἐν Ἰκάρῳ» IG ed. min. 191 κέ.), ὡς ἤδη καὶ ἄλλοι εἶχον εἰκάζει (Bürchner ἐν RE), ἀπεδείχθη δὲ ὀριστικῶς διὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐπιγραφῆς «οἰκοῦντες Οἰνῆν» τῆς εὐρεθείσης αὐτόθι ὑπὸ τοῦ τότε Ἐφόρου Δ. Εὐαγγελίδου (Α. Δ. 4, 1918, Παράρτ. σ. 45).

Πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως ἐστράφησαν αἱ ἐρευναί μου εἰς τὸν Κάμπον. Ἠρεύνησα πρῶτον τὸν λόφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ἐκτισμένη ἡ ἐνδιαφέρουσα, προφανῶς μεσοβυζαντινὴ, ἐκκλησίᾳ τῆς ἀγίας Εἰρήνης, ἣτις ἔχει ἐγερθῇ ἐπὶ θεμελίων προγενεστέρας βασιλικῆς πολὺν μεγαλυτέρων διαστάσεων (σφύζονται καὶ λείψανα μωσαϊκῶν δαπέδου). Ὁλόκληρος ὁ λόφος τῆς ἀγίας Εἰρήνης (εὐρισκόμενος 500 καὶ πλέον μ. ἐσωτερικῶς τῆς θαλάσσης) καταλαμβάνεται ὑπὸ ἑρείπιων τοίχων βυζαντινῆς τοιχοδομίας (κτίσιμον διὰ «κουρασανίου» ἢ «μπινιά» κατὰ τοὺς ἐγχωρίους) μαρτυροῦντα τὴν ὑπαρξιν ἐκεῖ ἀξιολόγου βυζαντινοῦ πολισματος: εἰς τὴν βυζαντινὴν πόλιν ἀνήκουν καὶ τὰ ἑρείπια μεγάλου κτίσματος εἰς τὴν Α πλευρὰν τοῦ λόφου, προσφυῶς καλούμενα «παλάτια», θεωρούμενα δὲ κακῶς, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὡς ὁ τόπος παραμονῆς τῶν ἐξοριζομένων τοῦ βασιλικοῦ γένους τοῦ Βυζαντίου· πρόκειται βεβαίως περὶ τῆς ἑδρας τοῦ Ἐπάρχου ἢ Διοικητοῦ τῆς πόλεως. Εἰς τὴν αὐτὴν βυζαντινὴν πόλιν ἀνήκουν καὶ τὰ «λουτρά» εἰς τοὺς Α πρόποδας τοῦ λόφου.

¹ Διὰ τὰς ἐπιχειρηθείσας κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1938 ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας εἶχε διαθέσει πίστωσιν ἐκ δρ. 1500 τὸ Ὑπουργεῖον Ὁρησκευμάτων καὶ Παιδείας, πρὸς τὸ ὁποῖον καὶ ὑπεβλήθη ἡ παροῦσα ἔκθεσις. Ἐπειδὴ ὁμως ἀπὸ τοῦ 1939 τὰς δαπάνας τῶν ἀνασκαφῶν ἀνέλαβεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἐκρίθη σκόπιμον νὰ καταχωρισθῇ καὶ ἡ ἔκθεσις αὕτῃ ἐνταῦθα.

Ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς ἁγίας Εἰρήνης οὐδαμοῦ εὐρέθησαν λείψανα τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἡ ἀρνητικὴ αὕτη ἔκβασις τῶν ἐρευνῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἄλλας παρατηρήσεις ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας πόλεως πρέπει νὰ ζητηθῇ ἄλλαχοῦ — οὐχὶ παρὰ τὴν βυζαντινὴν πόλιν καὶ τὸ σημερινὸν χωρίον, ἀλλὰ κατωτέρω, πλησίον τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ κοιλάδα καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην αὐτοῦ. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἄγουν αἱ ἑξῆς παρατηρήσεις: 1) ὅτι ἀντιθέτως πρὸς

Εἰκ. 1. Ἐντετοιχισμένη ζωφόρος ἐν Κάμπῳ.

τὰς βυζαντινὰς καὶ τὰς ἐπὶ Τουρκοκρατίας πόλεις, αἱ ἀρχαῖαι συχνὰ εὐρίσκοντο πλησίον τῆς θαλάσσης, 2) τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὸ καθορισθὲν σημεῖον εὐρίσκονται ἐντοιχισμένα εἰς οἰκίας πολλὰ μέλη ἀρχιτεκτονικὰ προερχόμενα ἐξ οἰκοδομημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων περισσότερον ἀξιωματικόν εἶναι ζωφόρος κεκοσμημένη διὰ μαιάνδρου καὶ ροδάκων ἐντὸς ρόμβων (εἰκ. 1) (πλὴν δύο τεμαχίων ἐντετοιχισμένων αὐτόθι ὑπάρχουν καὶ δύο ἕτερα

τεμάχια τῆς αὐτῆς ζωφόρου εἰς οἰκίας ἐν Εὐδήλῳ), 3) ὅτι ἐκεῖ πλησίον εὐρέθη ἡ ἐπιγραφή (Σταματιάδης, Ἰκαριακὰ σ. 21) ἡ περιέχουσα κατάλογον ἐφήβων (2^{ος} αἰ. μ. Χ.) καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ μὴ ἐπιτύμβιοι, 4) ὅτι ἀντιθέτως αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ ἀνάγλυφα τὰ ἐντετοιχισμένα ἢ ἀποκείμενα ἐν αὐτῷ τῷ χωρίῳ Κάμπῳ προέρχονται ἅπαντα σχεδὸν ἐκ τάφων, οὐδὲν δὲ ἐξ οἰκοδομήματος, καὶ 5) αἱ πληροφορίες, ἃς ἔσχον παρὰ χωρικῶν, ὅτι πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχον εὐρεθῇ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο πολλοὶ κίονες καὶ μάρμαρα μεταφερθέντα εἰς Εὐδηλον ἢ ἄλλαχοῦ.

Τὸ γεγονός ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τ' ἀνάγλυφα τὰ ἐντετοιχισμένα ἐν τῷ χωρίῳ Κάμπῳ εἶναι ὅλα ἐπιτύμβια ἀποδεικνύει ὅτι οἱ τάφοι ἐξετείνοντο τοῦλάχιστον μέχρι τῆς θέσεως τοῦ σημερινοῦ χωρίου. Πράγματι δέ, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν ἐντοπίων, καθ' ὅλας τὰς δυτικὰς ὑπωρεῖας τῶν λόφων, ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ χωρίου, ἀνευρίσκονται συχνότατα τάφοι. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀδύνατον ἡ πόλις νὰ εἶχε τόσην ἑκτασιν, φαίνεται ὅτι κατωκεῖτο τὸ μέρος τοῦτο κατ' ἀρχαίαν διαστήματα ὑπὸ χωρικῶν, οἱ ὅποιοι καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς παρὰ τὰς οἰκίας των.

Δυστυχῶς εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις, ἡ ἀνασκαφὴ εἶναι δυσχερής· τὰ κτήματα εἶναι ἐντατικῶς καλλιεργημένα λόγῳ τῆς εὐφορίας τοῦ ἔδαφους καὶ αἱ προσχώσεις μεγάλαι. Οὐδαμοῦ ἠδυνήθηεν νὰ ἀνεύρω λείψανον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὀδηγούμενος νὰ προβῶ ἔστω καὶ εἰς μικρὰν δοκιμαστικὴν σκαφήν.

Λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῆς περιοχῆς τῶν τάφων, καὶ ἡ ἀνασκαφὴ αὐτῶν δὲν ἦτο εὐχερής. Καθ' ὑπόδειξιν τῶν χωρικῶν ἤνοιξα ἓνα εἰς θέσιν Ζούδια ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Γ. Τσουνή. Ὁ τάφος εἶχε τὴν τυπικὴν μορφήν ὅλων τῶν ἐν Ἰκαρίᾳ τάφων (βλ. κατ.): αἱ παρυφαὶ ἐπενδύονται δι' ὀρθῶν πλακῶν ἐκ σχιστολίθου, τὸ ἔδαφος μένει ἄστρωτον, καλύπτεται δὲ ὁ τάφος δι' ὁμοίων πλακῶν τοποθετουμένων ἐγκαρσίως. Κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τὸν ἀνασκαφέντα τάφον δὲν εἶχον χρησιμοποιηθῇ πλάκες διὰ τὰς στενὰς πλευράς, διότι τὸ ἔδαφος ἀπετελεῖτο ἐκ μαλακοῦ βράχου· αἱ πλάκες καλύψεως εἶχον ἀφαιρεθῇ, διότι ὁ τάφος εὐρίσκετο σχεδὸν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἔδαφους.

Εἰκ. 2. Ἐκ τάφου ἐν Κάμπῳ.

Κατεύθυνσιν εἶχεν ὁ τάφος περιῖπου ἀπὸ Α πρὸς Δ, μῆκος 2 μ. πλ. 0,50, βάθος 0,50. Οὐδὲν ἔγχος ὁστῶν. Κατὰ τὸ μέσον (εἰς τὴν θέσιν περιῖπου τῆς χειρὸς) εὐρέθησαν τὰ ἑξῆς:

1) ἐρυθρόμορφος ἀττική λήκυθος, ὕψ. 18 ἐκ. (εἰκ. 2). Παρίσταται γυνὴ ἀποθέτουσα ταινίαν εἰς βωμόν· ἔργον μᾶλλον χειρωνακτικόν. Τὸ στόμιον καὶ ἡ λαβὴ ἀποκεκομμένα καὶ συγκεκολλημένα. Περὶ τὸ 450 π. Χ.

2) θραύσματα ὑαλίνης μικρᾶς οἰνοχόης μὴ ἀποτελουμένης ὁλοκλήρου· ὕψ. 10 ἐκ. περίπου. Φέρει ταινίας ἐξ ὑαλίνης μάξης κυανοῦ καὶ κυτρίνου χρώματος. Προφανῶς ἐξ Αἰγύπτου.

Εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ἔξω τοῦ προνάου κατὰ τὴν Ν γωνίαν, ἦτο κεχωσμένη εἰς τὴν γῆν σαρκοφάγος, τῆς ὁποίας δὲν ἐφαίνετο εἰ μὴ τὸ χεῖλος καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Διὰ τῆς ἐκχωματώσεως ἀπεκαλύφθησαν ἡ μία μακρὰ καὶ ἡ μία στενὴ πλευρὰ (εἰκ. 3)· ἡ ἑτέρα στενὴ πλευρὰ εὐρίσκεται ὑπὸ τὸν τοῖχον τοῦ προνάου, ἡ δὲ ἑτέρα μακρὰ — ἀκόσμητος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἄλλας — ἐφάπτεται πρὸς τοῖχον, ὁ ὁποῖος εἶναι προφανῶς ὁ τοῖχος τοῦ μεσαίου κλίτους τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς. Ἡ σαρκοφάγος ἔχει μῆκος 2,10,

πλάτος 0,75 καὶ ὕψος 0,50 μ. Φέρει ἀνάγλυπτον διοκόσμησιν: πλοχοὺς ἀνθέων («γιρλάντες») λίαν ἐσχηματοποιημένους, ἀπὸ τῶν ὁποίων κρέματα ἂν ἔν φύλλον κισσοῦ· εἰς τὴν μακρὰν πλευρὰν ὑπάρχουν τρεῖς πλοχοί, εἰς τὸ

Εἰκ. 3. Σαρκοφάγος εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἁγίας Εἰρήνης.

Εἰκ. 4. Ἐκτυπον τῆς ἐπιγραφῆς τῆς σαρκοφάγου.

κενὸν δὲ τὸ σχηματιζόμενον ὑπὲρ αὐτὰ τοποθετεῖται ἂν εἷς ρόδαξ ἔχων διαμύρφωσιν περισσότερον πλαστικὴν· εἰς τὴν στενὴν πλευρὰν (μεθ' ἑνὸς μόνου πλοχοῦ) τὴν θέσιν τοῦ ρόδακος καταλαμβάνει κυκλοτερὴς ἐξοχή ἐπὶ τῆς ὁποίας

ἀνοίγονται ὅπαι διὰ τοὺς γόμφους, οἱ ὅποιοι ἐβάσταζον τὸ κάλυμμα τῆς σαρκοφάγου. ("Ομοῖος τρόπος προσηλώσεως τοῦ καλύμματος καὶ εἰς τὴν σαρκοφάγον τοῦ Μουσείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Mendel ἀρ. 41, σελ. 147). Περὶ τὸν ρόδακα, εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν μέρος τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ἀπεκαλύφθη ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή (**εἰκ. 4**):

Ἐλπιστος Ἀρχιερατι-
κοῦ ἐτῶν θ ἧρως
χρηστὲ χαῖρε.

(τὸ Σ τρισκελὲς μὲ δύο ὀρθὰς γωνίας (ε), τὸ Ω ὡς ἀνεστραμμένον μ' μεταξὺ τῶν δύο λέξεων τοῦ τρίτου στίχου παρεμβάλλεται ὁ ἀνάγλυφος ρόδαξ). Περὶ τοῦ ὀνόματος Ἐλπιστος βλ. Pape ἐν λ.— Τοῦναντίον Ἀρχιερατικὸς ὡς ὄνομα δὲν ἀναφέρεται ἐν τῷ αὐτῷ λεξικῷ.

Τοιοῦτοι τύποι σαρκοφάγων μεθ' ὁμοίας ἐσχηματοποιημένης διακοσμῆσεως εἶναι συνήθεις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Βλ. Ev. Breccia, *Le Musée gréco-romain d'Alexandrie*, 1922-23, πίν. 12, 2 καὶ 12, 3. Ὁμοία πρὸς τὴν δευτέραν καὶ ἡ σαρκοφάγος ἐκ πορφυρίτου ἡ εὐρεθεῖσα ἐν τῇ νεκροπόλει τῆς Ἀδρας, Ev. Breccia, αὐτόθ. 1931-32 πίν. 2, 8, χρονολογουμένη ἐκ τῶν εὐρεθέντων παρ' αὐτὴν τεμαχίων λύχνων καὶ ἀγγείων εἰς τὸν 2^{ον}-3^{ον} αἰῶνα μ. Χ. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν δὲ φαίνεται ὅτι τοποθετεῖ ὁ Breccia καὶ τὰς δύο ὁμοίας τοῦ Μουσείου τῆς Ἀλεξανδρείας (ξ. ἀ. σελ. 17). "Ωστε καὶ ἡ σαρκοφάγος τῆς Ἰκαρίας θ' ἀνήκει εἰς τὸν 2^{ον} ἢ μᾶλλον εἰς τὸν 3^{ον} μ. Χ. αἰῶνα, πρὸς τὴν χρονολογίαν δὲ ταύτην δὲν διαφωνεῖ καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς.—Ὁμοία σαρκοφάγος ὑπάρχει ἐν ὑπαίθρῳ καὶ εἰς τὴν ΒΑ πλευρὰν τοῦ λόφου ὑπὸ τὰ «παλάτια».

Ἡ σαρκοφάγος ἐτοποθετήθη ἀσφαλῶς εἰς τὴν θέσιν ταύτην κατὰ τὴν κτίσιν τῆς πρώτης βασιλικῆς, ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς ὁποίας στηρίζεται τὸ μικρὸν μέρος τοῦ μεταγενεστέρου καλύμματος, τὸ ὁποῖον ἀκόμη σφύζεται, ἔχει ἄλλωστε στερεωθῇ ἐπὶ τοῦ χείλους δι' ἀσβέστου καὶ ἄμμου. Τί σημασίαν εἶχε διὰ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν ἡ εἰδωλολατρικὴ αὕτη σαρκοφάγος καὶ εἰς ποίαν σχέσιν εὐρίσκεται πρὸς τὴν κτίσιν τῆς ἐκκλησίας δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ μόνον μετὰ τὴν λεπτομερεῇ ἔρευναν τῆς μνημειακῆς ἱστορίας τοῦ κτιρίου.

2. Ἀνασκαφαὶ τάφων εἰς Ράχες. Εἰς τὸ χωρίον Χριστὸς Ραχῶν, τὸ συνδεόμενον νῦν δι' ἁμαξιτῆς ὁδοῦ 7 χμ. πρὸς τὸν ὀρμίσκον τοῦ Ἀρμενιστῆ, μοῦ ἐδηλώθη ἡ κατὰ καιροὺς ἀνεύρεσις τάφων. Τὰ εὐρήματα δυστυχῶς εἶχον καταστραφῇ ἢ ἀπολεσθῇ, θραύσματά τινα ὅμως, τὰ ὅποια εἶδον, προήρχοντο ἐκ μελαμβαφῶν ἀγγείων κλασικῆς ἐποχῆς, ὥστε δὲν ἔκριναν ἄσκοπον τὴν διενέργειαν μικρᾶς σκαφῆς.

Οἱ τάφοι εὐρίσκοντο εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Γ. Κόχιλα, 100 μ. περίπου Δ τῆς ἐκκλησίας τῆς Εὐαγγελιστρίας παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ

χωρίου. Δυστυχῶς ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ ὅλοι σχεδὸν οἱ τάφοι (περὶ τοὺς 15 τοὺλάχιστον) εἶχον ἀνοιχθῇ κατὰ καιροῦς. Κλειστὸν εὗρομεν μόνον ἓνα:

Εἰκ. 5. Ράχες. Εὐρήματα 1ου τάφου.

λείπει ἡ λαβὴ· ὕψ. 13,5 ἐκ. Τὸ γάνωμα, ἴσως λόγῳ ἀτελοῦς ὀπτήσεως, δὲν εἶναι στερεωμένον καλῶς ἐπὶ τοῦ πηλοῦ καὶ εὐκόλως πίπτει.

2) πινάκιον μελαμβαφές, δ: 10, ὕψ: 3,5 ἐκ.

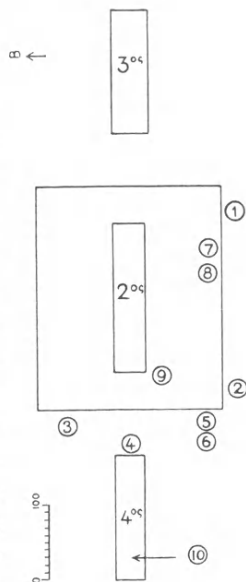
Ἀμφότερα τὰ ἀγγεῖα εἶναι κατεσκευασμένα ἐξ ὑπερύθρου πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ πηλοῦ ἦσαν κατεσκευασμένα καὶ ὅλα τὰ ἀγγεῖα τὰ εὑρεθέντα εἰς τὴν συστάδα τῶν τάφων· εἶναι λοιπὸν προφανῶς προϊόντα ἐγγώρια κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἀττικῶν (τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ τὴν κακὴν ποιότητα τοῦ γανώματος τῆς ληκύθου). Ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ σχήματος τῆς ληκύθου δυνάμεθα νὰ χρονολογήσωμεν τὰ εὐρήματα τοῦ τάφου εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος καὶ ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος μᾶλλον πρὸς τὸ μέσον.

Ἄν ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ οἱ περισσότεροι τάφοι εἶχον προηγουμένως ἀνοιχθῇ, ὑπῆρχε περισσότερα πιθανότης ὅτι θὰ συνηντῶμεν ἀθίκτους τάφους εἰς τὸν ἀμέσως Α τοῦ ἀγροῦ πευκῶνα. Ἐνα τάφον εἶχεν ἐκεῖ ὡσαύτως ἀνοίξει ὁ ιδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ, εἶχε δὲ εὑρεθῇ ἐκεῖ μέγας κρατὴρ μελαμβαφές, τοῦ ὁποίου εἶδον σφζόμενα μόνον μηδαμινὰ λείψανα. Ἦτο λοιπὸν φανερόν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ νεκροπόλεως ἢ πόλις ἴσως νὰ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου πρὸς ΒΑ, ἔνθα ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Εὐγγελιστρίας ἐκτισμένη διὰ μεγάλων δόμων πελεκητῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πρὸς ΒΔ λόφου, ὅπου ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους, ὑπάρχουν λείψανα ἀρχαίου τείχους (ἴσως πύργου;).

Τάφος 1ος. Ὁ τάφος (1,65 × 0,48 - 0,50, βάθος 0,50) ἦτο ἐσχηματισμένος ἐξ ὀρθῶν πλακῶν ἐγγωρίου σχιστολίθου («ἀτσαλόπετρα»), ἐκαλύπτετο δὲ διὰ παρομοίων πλακῶν τοποθετημένων ἐγκαρσίως. Τὸ ἔδαφος ἄστρωτον. Κατεύθυνσις ἀπὸ Α πρὸς Δ. Δὲν εὑρέθησαν ἴχνη σκελετῶν.

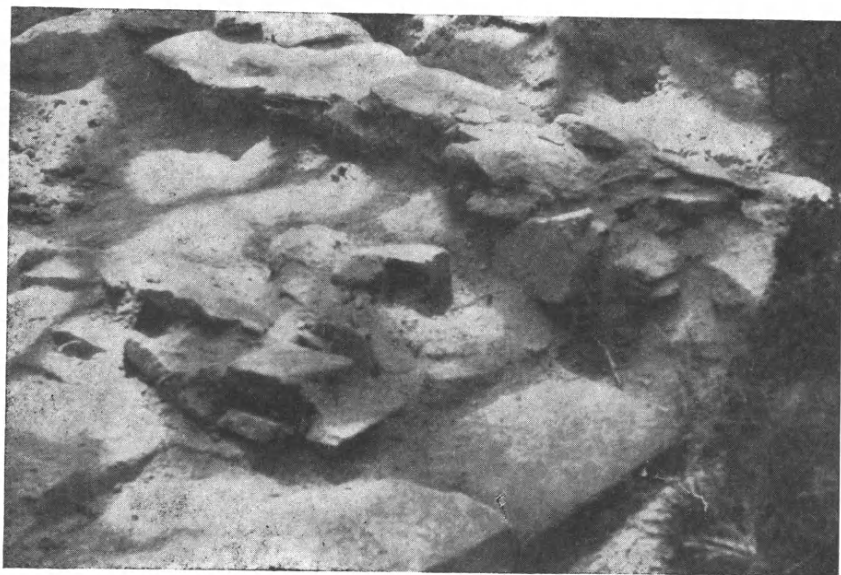
Εὐρήματα (κατὰ τὸ μέσον τοῦ τάφου πρὸς Β) (εἰκ. 5):

1) λήκυθος μελαμβαφῆς ἀποκεκομμένη κατὰ τὸν λαιμόν· ἐλ-

Εἰκ. 6. Σχηματικὸν διάγραμμα τῆς θέσεως τῶν τάφων καὶ τῶν ἀγγείων εἰς Ράχες.

Ἐντὸς τοῦ πευκῶνος ἀνεσκάφησαν τρεῖς τάφοι, εὗρισκόμενοι εἰς μίαν εὐθεῖαν βαίνουσαν ἀπὸ Α πρὸς Δ (εἰκ. 6). Ἐκ τούτων σπουδαιότερος ἦτο ὁ 2^{ος} τάφος, κυρίως λόγῳ τοῦ περὶ αὐτὸν περιβόλου ἢ βάθρου (εἰκ. 7). Ὁ περιβόλος αὐτὸς ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων ἀκανονίστων λίθων, πλ. 0,50-0,60 μ. περίπου, μὲ μόνην τὴν πλευρὰν τῆς προσόψεως ὁπωσδήποτε κατειργασμένην. Ἀποτελεῖ ὀρθογώνιον πλαίσιον $3 \times 2,45$ μ. ἔχον κατεύθυνσιν ἀπὸ Α πρὸς Δ, παράλληλον δηλ. πρὸς τοὺς τάφους. Δὲν σφύζεται σήμερον εἰ μὴ μόνη μία σειρὰ

Εἰκ. 7. Ράχες. Περιβόλος 2^{ου} τάφου (ἐκ ΝΔ).

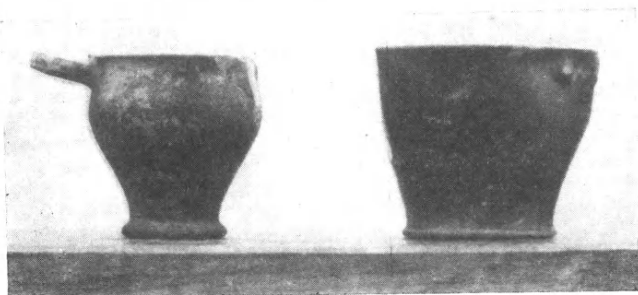
λίθων μεγάλων, πλὴν τῆς ΝΔ γωνίας, ὅπου ὑπῆρχον εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον τοποθετημένοι λίθοι μικρότεροι καὶ ἀκανόνιστοι (βλ. εἰκ. 7, ἔμπροσθεν γωνία), λείψανα ἴσως ὑπερκειμένου μικροῦ οἰκοδομήματος ἢ βάθρου (ἐπιτυμβίου ἀγάλματος;) ἢ ἀπλῶς τύμβου.

Περὶ τὸν περιβόλον, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ, εὗρέθησαν κεχωσμένα μεγάλα ἀγγεῖα κοινῆς χρήσεως, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμφορεῖς· ἦτο φανερόν ὅτι τὰ ἀγγεῖα ἐχώσθησαν ἢ ἀπετέθησαν ἐκεῖ μετὰ πάσης ἐπιμελείας, πολλὰ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐπροστατεύοντο διὰ μικρῶν ὀρθῶν πλακῶν καὶ ἐκαλύπτοντο δι' ἄλλης ὀριζοντίας, ὥστε τὸ ἀγγεῖον νὰ εἶναι κεκρυμμένον καὶ προστατευμένον. Σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως τὰ ἔξω τοῦ περιβόλου ἀγγεῖα περιεῖχον ἐντὸς αὐτῶν ἄλλα μικρότερα μελαμβαφῇ, τεθραυσμένα καὶ ἐλλιπῇ, ἢ καὶ θραύσματα μικροτέρων ἀγγείων. Τὰ ἐντὸς τοῦ περιβόλου μεγάλα ἀγγεῖα τοῦναντίον δὲν περιεῖχον

ἄλλα μικρότερα. Πάντα τὰ ἀγγεῖα ταῦτα, τὰ πλείστα τῶν ὁποίων ἔσφζον ἄριστα ἐντὸς τοῦ χώματος τὸ σχῆμά των, ἐθραύοντο εἰς τεμάχια μόλις ἠλευθεροῦντο ἀπὸ τοῦ συγκρατοῦντος αὐτὰ χώματος.

Εὐρέθησαν ἐν ὄλῳ ἔξω μὲν τοῦ περιβόλου 6 μεγάλα ἀγγεῖα κοινῆς χρήσεως, κυρίως ἀμφορεῖς, τρία δὲ ἐντὸς τοῦ περιβόλου· θραύσματα ἄλλου παρομοίου εὐρέθησαν καὶ ὑπὲρ τὸν 4^{ον} τάφον. Ἡ θέσις αὐτῶν προσδιορίζεται ἀκριβέστερον ἐν εἰκ. 6.

Ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν μεγάλων τούτων περιεχομένων μικροτέρων ἀγγείων ἀξιωμακόμενοι εἶναι κυρίως δύο σκύφοι μελαμβαφεῖς (εἰκ. 8). Τοῦ ἀριστεροῦ ἐλλείπει ἡ μία λαβή, εὐρέθη δὲ ἐντὸς τοῦ ἀγγείου ἀρ. 1 (ῥψ. 8, διάμ. 7,5 ἐκ.). Ὁ δεξιὸς εὐρέθη τεθραυσμένος εἰς δύο τεμάχια, ἐλλείπουν δὲ ἀμφότεραι αἱ λαβαὶ καὶ μικρὸν μέρος παρὰ τὴν μίαν. Λόγῳ τῆς ὀπτήσεως

Εἰκ. 8. Ράχες. Εὐρήματα 2^{ου} τάφου (ἐντὸς τῶν ἀγγείων).

παρατηρεῖται διαφορὰ εἰς τὸ χρῶμα: τὸ κάτω μέρος ἐρυθρόν, τὸ ἄνω μέλαν. Εὐρέθη ἐντὸς τοῦ ἀγγείου 3 (ῥψ. 8,5, διάμ. 9,5 ἐκ.).

Ἀμφότεροι ἀνήκουν εἰς τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα, ὡς δηλοῖ τὸ σχῆμα αὐτῶν τοῦ ὁποίου ἀνάλογον ἀπαντῶμεν εἰς τὰ γνωστὰ ἐκ Παντικαπαίου (Kertschi) ἀγγεῖα. Ἀρχαιότερος εἶναι ὁ δεξιός, ἀναγόμενος πιθανῶς εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 4^{ου} αἰῶνος (πρβλ. CV Brit. Mus. 4 III Ic πίν. 31,5 καὶ Νέας Ὑόρκης 06.1021.181, νῦν ἐν Richter-Milne, Shapes and Names εἰκ. 177=Schefold, Untersuchungen zu den Kertscher Vasen σελ. 60 ἀρ. 592a καὶ 592b) μεταγενέστερος δὲ ὁ ἀριστερὸς ἀνήκων εἰς τὸ τέλος τοῦ γ' ἢ εἰς τὸ δ' τέταρτον τοῦ 4^{ου} αἰῶνος (πρβ. Ἀθηνῶν Ἐθν. Μ. 11037, CC. 1939 πίν. 52 καὶ Βρετ. Μουσ. CV ε. ἀ. πίν. 31,6=Schefold ε. ἀ. ἀρ. 592 καὶ 593).

Πλὴν τῶν δύο σκύφων εὐρέθησαν ἐντὸς ἄλλων μεγάλων ἀγγείων ἐν θραῦσμα ἀβαθοῦς μελανῆς κύλικος ἐλληνιστικῶν χρόνων, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς διατομῆς, καὶ μικρὸν θραῦσμα μελαμβανοῦς πινακίου.

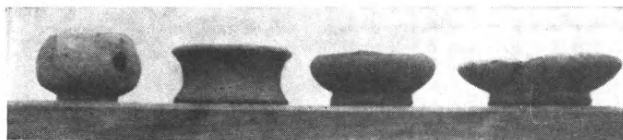
Αὐτὸς ὁ τάφος εὐρίσκετο 38 ἐκ. χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ περι-

βόλου. Διαστάσεις: $2 \times 0,41-0,45$ μ. βάθος $0,39$ μ. Ὅμοιος κατὰ τὴν κατασκευὴν πρὸς τὸν ἀνωτέρω περιγραφέντα 1^{ον} τάφον· ἐκαλύπτετο ὡσαύτως ὑπὸ μεγάλων πλακῶν, εἰς τοὺς ἄρμους τῶν ὁποίων εἶχον τοποθετηθῇ λίθοι μικροί.

Δὲν εὐρέθησαν ἔγχνη σκελετῶν· μέλαν μεῖγμα (αἰθάλῃ;) ἐκάλυπτε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου. $50-60$ ἐκ. ἀπὸ τῆς Δ πλευρᾶς ἦτο ἐστρωμένος εἰς τὸ βάθος τοῦ τάφου ἐγκαρσίως λίθος ἐξακολουθῶν καὶ ὑπὸ τὰς ὀρθίας πλευρὰς τῶν τοιχωμάτων. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν δύο ὅμοια πινάκια μελαμβαφῇ, (δ: $8,5$ ἐκ.—κατεστραμμένον τὸ γάνωμα· τοῦ ἐνὸς ἐλλείπει μέρος τοῦ πυθμένος) καὶ θραύσματα λεπτοῦ ἄγγειου — ἴσως οἰνοχόης.

Τάφος 3^{ος}, ἀνατολικῶς τοῦ 2^{ου}.

Διαστάσεις: $1,65 \times 0,60$ (Α) - $0,40$ (Δ), βάθος $0,40$. Εἶχεν ἤδη ἀνοιχθῇ, ὡς ἀνεφέρθη, ὅχι ὅμως ἐπιμελῶς, ὑπὸ τοῦ ιδιοκτήτου τοῦ ἀγροῦ· ἐκεῖ εἶχεν

Εἰκ. 9. Ράχες. Εὐρήματα 4^{ου} τάφου.

εὐρεθῇ ὁ μνημονευθεὶς μεγάλος κρατὴρ (μᾶλλον ὑπὲρ τὸν τάφον). Δὲν εὐρέθησαν ἔγχνη σκελετῶν οὔτε κτερίσματα.

Τάφος 4^{ος}, δυτικῶς τοῦ 2^{ου}.

Διαστάσεις: $1,65 \times 0,40$ μ. Εἰς τὸ ὕψος τοῦ περιβόλου τοῦ 2^{ου} τάφου ὑπῆρχεν Α τοῦ τάφου λίθος ὡς οἱ ἀποτελοῦντες τὸν περίβολον ἐκείνου. Λείψανον ὁμοίου περιβόλου; Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν:

Μικρὰ οἰνοχόη εἰς δύο τεμάχια, ὕψ. 14 ἐκ.

Μικρὸς λύχνος κλειστός, δ. 6 , ὕψ. 4 ἐκ. Εἰς τὸ ἐν μέρος ὀπὴ διὰ τὴν θρυαλίδα· λείψανα στάκτης ἐντὸς τοῦ λύχνου (εἰκ. 9 α).

Πινάκιον μικρὸν μὲ παχέα χεῖλη, δ. 7 , ὕψ. 3 ἐκ. (εἰκ. 9 γ).

Πινάκιον ἀβαθεῖς σχηματίζον ἐξωτερικῶς αὐλακα, δ. $6,5$, ὕψ. 3 ἐκ. (εἰκ. 9 β).

Ἄπαντα τὰ ἄγγεῖα τοῦ 4^{ου} τάφου εἶναι μελαμβαφῇ, τὸ γάνωμα ὅμως δὲν διακρίνεται λόγῳ ἐπικαθίσσεως στρώματος ἐξ ἀργίλου.

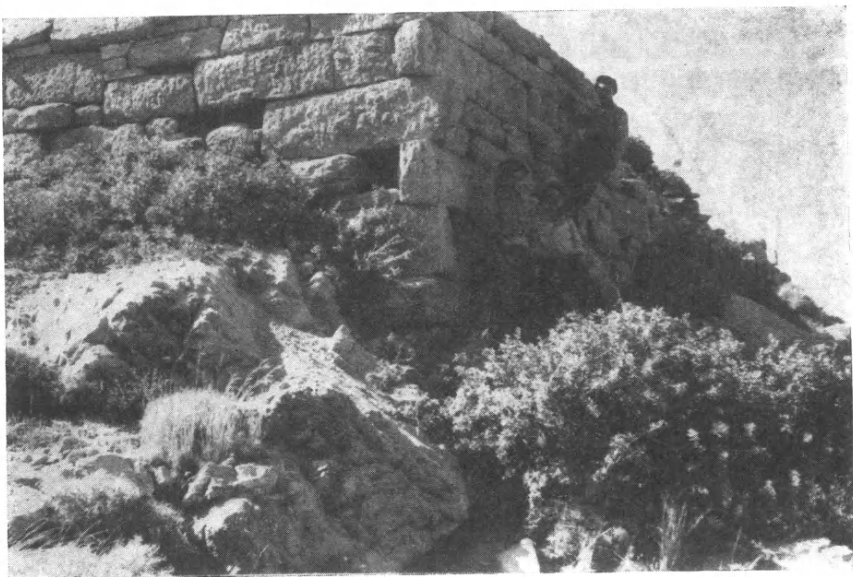
Πινάκιον ὡς τὸ τοῦ 2^{ου} τάφου εὐρέθη ἐπίσης ὑπὲρ τὸν 4^{ον} τάφον (εἰκ. 9 δ). Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ μέρος εὐρέθησαν θραύσματα μεγάλου ἄγγειου τοποθετημένου προφανῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς τὰ ἐντὸς καὶ τὰ περὶ τὸν περίβολον τοῦ 2^{ου} τάφου.

Τέλος μεταξὺ τοῦ 2^{ου} καὶ τοῦ 4^{ου} τάφου, εἰς χῶρον σχετικῶς περιορισμένον, πρὸς Β, εὐρέθησαν πλεῖστα ὄστρακα μελαμβαφῇ (μ. ᾧ. μικρᾶς λυκήθου

καὶ δύο λαβαὶ μεγάλου ἀγγείου — κρατήρος; — ἔχοντος μόλις διαφαινόμενα κοσμήματα κατὰ τὴν ἄκρην), ὥς καὶ λείψανα λαβῆς μικροῦ χαλκοῦ ἀγγείου.

Οἱ τρεῖς τάφοι τοῦ πευκῶνος εὐρίσκονται εἰς προφανῇ σχέσιν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ. Δὲν ἐπεχείρησα περαιτέρω δοκιμαστικὴν σκαφήν, εἶμαι ὅμως βέβαιος ὅτι πρόχειρος ἔρευνα θὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ ἄλλους τάφους τῆς οὐχὶ ἄνευ ἐνδιαφέροντος μικρᾶς ταύτης νεκροπόλεως τῆς διηκούσης ἀπὸ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος μέχρι τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.

3. Ἀνασκαφαὶ εἰς Νᾶ. Εἰς μιᾶς ἕως μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἀπό-

Εἰκ. 10. Νᾶς. Τοῖχος ἐλληνικῆς τοιχοδομίας.

στασιν ἀπὸ τῆς θέσεως Ράχες, εἰς τὴν ΒΔ παραλίαν τῆς νήσου, κεῖται ἡ τοποθεσία Νᾶς (κατὰ τὸν Γ. Χατζιδάκιν, ΜΝΕ 2,459, κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ *ναός*, συνήθη εἰς τὴν Ἰκαρίαν διάλεκτον) εἶναι τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκβάλλει ὁ ποταμὸς Χάλαρης καθιστάμενος ἐκεῖ ἄρκετὰ βαθύς, ὥστε νὰ εἶναι πλωτὸς διὰ λέμβον, ἴσως δὲ καὶ διὰ μικροῦ πλοιαρίου. Ὁ ποταμὸς ἐκβάλλει εἰς ὁρμίσκον κλειστόν, οἱ περιοδικοὶ ὅμως ἄνεμοι εἶναι τόσον ἰσχυροί, ὥστε ἔχουν συσσωρεύσει τὴν ἄμμον ἀποκλειομένης οὕτω τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ. Ἡ δεξιὰ ὄχθη εἶναι ἀπτόμος· εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ ὑπάρχει τεῖχος μεσαιωνικόν, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐχρησίμευεν ὥς μόλος. Ὑψηλότερον ἐπὶ τῆς κλιτύς τοῦ λόφου ὑπάρχουν τοῖχοι ἐλληνικοί, καλῆς, ὥς νομίζω, ἐποχῆς (εἰκ. 10).

Τὰ ἀρχαῖα λείψανα εἰς τὸ σημεῖον ἐκείνο θὰ ἦσαν πολὺ περισσότερα ὑπῆρχον ἐκεῖ, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν ἐντοπίων, πολλὰ μάρμαρα, κυρίως μέλη ἀρχιτεκτονικά, ἀλλὰ καὶ ἀγάλματα, φαίνεται, ἀκόμη, χρησιμοποιηθέντα ὅμως εἴτε ὡς οἰκοδομήσιμον ὑλικὸν ἢ κατὰ μεγαλύτερον ποσοστὸν πρὸς παραγωγὴν ἀσβέστου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐτροφοδοτήθησαν ὅλα τὰ χωρία τῶν Ραχῶν—σφύζεται δὲ ἀκόμη καὶ ἡ ἀσβεστοκάμινος, εὐτυχῶς ὄχι πλέον ἐν ἰσχύϊ. Ἄν αἱ πληροφορίες τῶν ἐντοπίων, κατὰ τὰς ὁποίας σφύζεται χωσμένον εἰς τὴν ἄμμον καὶ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος (ἢ Ἀθηνᾶς), στηρίζονται ἐπὶ τῆς πραγματικότητος δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω.

Τὴν τοποθεσίαν εἶχε προσέξει ἤδη ὁ Δ. Εὐαγγελίδης (Α. Δ. ἔ. ἀ.) εἰκάσας ἐκεῖ τὴν ὑπαρξίν ἀρχαίας πόλεως ἢ ἱεροῦ. Οἱ μορφωμένοι ἐν 'Ικαρίᾳ τοποθετοῦν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος 14,1,19 στ. 639 ἀναφερόμενον ἱερὸν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος. Ἐκ τῶν γραφάντων περὶ 'Ικαρίας μόνος, καθ' ὅσον γνωρίζω, ταυτίζει τὸν Νᾶν πρὸς τὸ Ταυροπόλιον, χωρὶς ὅμως ν' ἀναφέρῃ ἐπιχειρήματι, ὃ ἐξ 'Ικαρίας λόγιος Χ. Παμφίλης εἰς τὴν συγγραφῆσαν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀτελῇ μέινασαν ἱστορίαν τῆς 'Ικαρίας, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐν Ἀγ. Κηρύκῳ ἐκδιδόμενον περιοδικὸν «Πανδίκη» (τεύχ. 5, σελ. 71), ἐκ τούτου δὲ προφανῶς παρέλαβον καὶ οἱ ἐντόπιοι. Ἐκ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς εἶχε τοποθετήσῃ τὸ ἱερὸν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Νᾶ. Πρῶτος ὁ Ross (Inselreisen 2,158) κρίνων ὅμως οὐχὶ ἐξ αὐτοψίας, ἀλλ' ἐκ τῆς γενομένης αὐτῷ περιγραφῆς, θεωρεῖ τὴν ἐν τῷ κάστρῳ τῆς Μεσσαριᾶς (=τοῦ Κοσκινᾶ) ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὡς εἰς ἐκκλησίαν μεταβληθέντα ἀρχαῖον ναόν, ἴσως τὸ Ταυροπόλιον. Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ ὁ Σταματιάδης ('Ικαριακά 62) προφανῶς ὅμως καὶ αὐτὸς οὐχὶ ἐξ αὐτοψίας, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὸν Ross. Τέλος ὁ Büchner (RE ἐν λ. Ikaros, στ. 984) ἀναφέρων τὴν γνώμην τοῦ Ross ἐρωτᾷ μήπως τὸ Ταυροπόλιον πρέπει νὰ ζητηθῇ βορειότερον, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Εἰρήνης (ἐν Κάμπῳ).

Παρὰ τὴν ἁγίαν Εἰρήνην, ὡς ἤδη ἐλέχθη, οὐδὲν λείψανον ἀρχαίου μνημείου σφύζεται. Τὸ δὲ κάστρον ἐπὶ τοῦ ὄρους Κοσκινᾶ δὲν εἶναι ἀρχαῖον, ὡς πλανηθεὶς ἐκ τῶν δοθεισῶν αὐτῷ πληροφοριῶν γράφει ὁ Ross καὶ ἀκολουθῶν αὐτὸν ὁ Σταματιάδης, ἀλλὰ μεσαιωνικόν, ὡς ἐβεβαιώθη ἐξ ἐπιτοπίου ἐξετάσεως, ἢ δ' ἐν αὐτῷ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἶναι καὶ αὐτὴ τῆς ἰδίας ἐποχῆς· μόνον ἐλάχιστα λείψανα ἐλληνικῆς ἐποχῆς σφύζει ἡ ἐκκλησία: ἐν ὑπόλοιπον μαρμαρίνου κίονος, τὸ ἄνω μέρος μαρμαρίνης βάσεως καὶ μέλη τινὰ ἀρχιτεκτονικά ἐντετοιχισμένα κατὰ τὰς δύο εἰσόδους· ταῦτα ἴσως νὰ ἔχουν εὐρεθῇ κατὰ χώραν, δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ νὰ ἔχουν μεταφερθῇ ἀπὸ ἄλλου (πιθανῶς ἀπὸ τὸν Κάμπον).

Τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ταυροπολίου ἀνέμενον ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς Νᾶ. Αἱ ἀνασκαφαὶ (βλ. κατ.) ἀπέδειξαν

πράγματι ὅτι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὑπῆρχεν ἀξιόλογον ἱερὸν· ὅτι δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ Ταυροπόλιον καθίσταται πλέον ἢ πιθανὸν ἐξ ἐπιγραφῆς ἐκτισμένης ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου εἰς Γιαλισκάρι (Α τοῦ Ἀρμενιστῆ). Ἡ ἐπιγραφὴ ἦτο γνωστὴ καὶ εἶχε δημοσιευθῇ (Σταματιάδης 40· προφανῶς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἐννοεῖ καὶ ὁ Büchler RE στ. 984 ἀναφέρων παρὰ τὸν Ἀρμενιστὴν ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς μὲ ἀπειλὰς χρηματικῶν προστίμων). Πρόκειται περὶ ἐπιγραφῆς μεταγενεστέρας (ἴσως 3^{ου} μ. Χ. αἰ.) ἐπὶ κοινοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου ἀπαγορευούσης τὴν ταφὴν ἄλλων ἐκτὸς τῶν συγγενῶν ἐπὶ ποινῇ πληρωμῆς προστίμου εἰς τὴν Ταυροπόλιν Ἀρτέμιδα :

Ἡ καμάρα

Ἄλφ- Ἀνδρέα- καὶ Αὐρ-
Νεικομηδείας. οὐκ ἐξέσ-
ται οὐδενὶ θεῖναι οὐδένα
πλέον ἡμῶν καὶ τῶν ἡμεῖν
διαφερόντων. ἦν δὲ μὴ θήσει
τῇ Ταυροπόλῳ Ἀρτέμιδι Χ τριακόσια.

Ἀλλὰ τὸ Γιαλισκάρι ἀπέχει ἀπὸ τοῦ Νᾶ ὀλιγώτερον τῆς ὥρας, ἀνῆκει δέ, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν περιοχὴν ἀνεφοδιασμοῦ μαρμάρων τοῦ Νᾶ, ὅπως τὰ περίπου ἴσον χρόνον ἀπέχοντα χωρία τῶν Ραχῶν. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ προέρχεται ἐκ Νᾶ ἢ μᾶλλον ἐκ τίνος ἐκεῖ πλησίον τάφου. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλα ἀξιόλογα ἀρχαῖα ἐρεῖπια — καὶ δὴ ἐρεῖπια ἱεροῦ — δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν περιοχὴν, πρέπει νὰ θεωρηθῇ σχεδὸν βέβαιον, ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος εὐρίσκετο εἰς Νᾶ.

Τὴν ἀνασκαφὴν ἤρχισα δοκιμαστικῶς παρὰ τὰ ἐπὶ τῆς κλιτύος τείχη, ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος. Ἀποτελεσματικωτέρα ἦτο ἡ σκαφὴ εἰς τὸ χαμηλότερον ἐπίπεδον τῶν Δ κλιτύων παρὰ τὴν ἀσβεστοκάμινον, ὅπου, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν χωρικῶν, εὐρίσκοντο τὰ διὰ τὴν ἀσβεστον χρησιμοποιούμενα μάρμαρα. 20 μ. περίπου Δ τοῦ ποταμοῦ, ὑπολογιζόμενα 25 μ. περίπου Ν τῆς ἀρχῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ τείχους ἀπεκαλύφθη μέγα θεμέλιον ἐκ λίθων πωρίνων πελεκητῶν (ἐκ πώρου τοῦ Γιαλισκαριοῦ) σχήματος ὀρθογωνίου (9,70 × 3,75 μ.) μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν. Τοῦ θεμελίου σφίζονται τρεῖς ἄνισοι στρώσεις (*εἰκ. 11*)· εἰς τὴν δευτέραν στρώσιν περιείχοντο καὶ ὀλίγοι δόμοι μαρμάρων· φαίνεται ὅτι τερματίζεται κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς πλὴν τῆς Α· ἐπὶ τῆς Δ ὑπάρχουν ὅσαι (ἀκανόνιστοι πλὴν μιᾶς) διὰ γόμφους. Τίνος οἰκοδομήματος ἀποτελεῖ τοῦτο θεμέλιον ἢ τίς ἦτο καθ' ὅλου ὁ προορισμὸς αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατόν ὅμως μεμονωμένως νὰ ἐξακριβωθῇ. Παρὰ τὸ θεμέλιον τὰ εὐρήματα ἦσαν ἀσήμαντα· θραύσματα κεράμων καὶ ἀγγείων (ἴσως ἐλληνιστικῶν) ἄνευ ἀξίας, ἓν θραῦσμα βυζαντινοῦ ἀγγείου, μία χαλκῇ ὀρθῇ γωνία

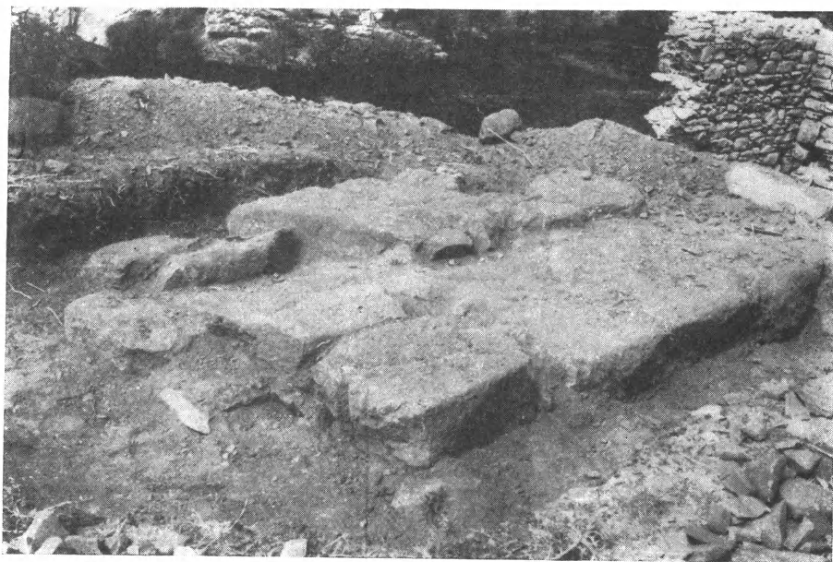

(γόμφος;) καὶ μικρὸν θραῦσμα μαρμάρου ὁμοιάζον πρὸς ἑλίκας κίονος ἰωνικοῦ.

Βορείως τοῦ μεγάλου τούτου θεμελίου, εἰς ἀπόστασιν 13 περίπου μ.

Εἰκ. 11. Νᾶς. Τὸ ἀποκαλυφθὲν μεγαλύτερον βάθρον.

Εἰκ. 12. Νᾶς. Τὸ μικρότερον βάθρον.

ἀπ' αὐτοῦ, ἀνεσκάφη θεμέλιον μικρότερον ($3,10 \times 2,15$ μ.) ὁμοίως ὀρθογώνιον μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α πρὸς Δ (εἰκ. 12). Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πρῶτον, τὸ κτίσιμον τοῦ δευτέρου τούτου θεμελίου εἶναι ἀκανόνιστον, οἱ δὲ λίθοι ἔχουν πελεκηθῇ μόνον κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν τὴν τοποθετουμένην πρὸς τὰ ἔξω

Ὅπως καὶ διὰ τὸ πρῶτον, οὕτω καὶ διὰ τὸ θεμέλιον τοῦτο οὐδὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ μετ' ἀκριβείας ἄνευ συγκρίσεως πρὸς τὸν ὅλον χῶρον.

Ἐκτὸς δύο ἀξιολόγων μαρμαρίνων εὐρημάτων (περὶ τῶν ὁποίων βλ. κατ.) εὐρέθησαν παρὰ τὸ θεμέλιον αὐτὸ ἱκανὰ θραύσματα ἐκ λύχνων ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς· μεταξὺ τούτων διακρίνονται δύο συναρμολογούμενα θραύσματα λύχνου μὲ καλὴν παράστασιν γυναικὸς (εἰκ. 13). Περαιτέρω λείψανα ἑλληνιστικῶν ἀγγείων, εἰς ἅπλοῦς δακτύλιος χαλκοῦς καὶ χαλκοῦν ρωμαϊκὸν νόμισμα.

Εἰκ. 13. Τεμάχιον ἑλληνιστικοῦ λύχνου.

Σημαντικὰ ἦσαν τὰ εὐρήματα ἐντὸς δοκιμαστικῆς τάφρου, ἀνοιχθείσης μεταξὺ τῶν δύο ἀνωτέρω θεμελίων. Ἐκεῖ, καὶ ἀκριβῶς εἰς ἓν ὠρισμένον σημεῖον, 7-8 μ. ΝΑ τοῦ δευτέρου βάθρου καὶ πλησίον τοῦ μεσαιωνικοῦ τείχους, εὐρέθη πλῆθος θραυσμάτων ἀγγείων μὲ μαῦρον γάνωμα. Ἦσαν κυρίως θραύσματα ἀττικῶν κυλίκων καὶ ἄλλων ἀγγείων 6^{ου} καὶ 5^{ου} αἰῶνος, ὥς δεικνύουν τὰ σχήματα τῶν χειλέων καὶ τῶν βάσεων. Τὰ περισσότερα θραύσματα εἶναι ἁπλᾶ, ἔχοντα μόνον τὸ μελανὸν χρῶμα, πολλὰ ὅμως φέρουν καὶ κοσμήματα, ὀλίγα δὲ καὶ λείψανα παραστάσεων (βλ. κατ.). Τινὰ τῶν θραυσμάτων διατηροῦν λευκὸν ἐπίχρισμα καὶ εἶναι

πιθανῶς ἰωνικά. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν νεκρόπολιν τοῦ χωρίου Ράχες, οὐδὲν παρετήρησα θραῦσμα κατεσκευασμένον ἐξ ἐγχωρίου πηλοῦ. Ἰδιαιτέρως πρέπει ν' ἀναφερθοῦν δύο θραύσματα χειλέων κυλίκων ἔχοντα ἐγχαράκτους ἐπιγραφάς: εἰς τὸ πρῶτον ἀναγινώσκεται πιθανῶς *Ἰλθατον* [λείψανον ὀνόματος;], εἰς τὸ δεύτερον ἀσφαλῶς *ἀνέθ[ηκε]*.

Τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν θραυσμάτων, καὶ ἰδίως τὰ δύο τελευταῖα μετὰ τῶν ἐγχαράκτων ἐπιγραφῶν, ἀποδεικνύουν ἀσφαλῶς ὅτι εἰς Νᾶ ὑπῆρχεν ἀρχαῖον ἱερόν, ἀκμάζον τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος μέχρι καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ὅτι τὸ ἱερόν τοῦτο πρέπει σχεδὸν βεβαίως νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυρούμενον ἱερόν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος ἐλέχθη ἀνωτέρω.

Πλὴν τῶν θραυσμάτων αὐτῶν τῶν ἀγγείων εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς τάφρου καὶ ἄλλα ἀξιόλογα εὐρήματα. Μετὰ τῶν εὐρημάτων παρὰ τὸ Β βάθρον τ' ἀξιόλογώτερα εὐρήματα εἰς Νᾶ εἶναι τ' ἀκόλουθα :

α) Μαρμαρίνα 1. Τεμάχιον ἀγαλματίου· κορμὸς ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τῆς ὀσφύος· ὕψ. 10 ἐκ. — εὐρέθη παρὰ τὸ Β βάθρον (*εἰκ. 14. 15*).

Τὸ σῶμα φέρει τὸν χιτῶνα καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ ἱμάτιον διπλωμένον κατὰ τὴν ὀσφύν καὶ ὑπὲρ τὸν ἀριστερὸν ὄμων. Οἱ βραχίονες εἰναινοῦτο πρὸς τὰ ἔμπροσ (ἐπιμελὴς διὰ πλασις τῶν πτυχῶν τοῦ ἱματίου εἰς τὰ πλευρά). ὁ ἀριστερὸς βραχίον ἦτο περισσότερον ὑψωμένος. Πρωτότυπον ἔργον τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ 5^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 4^{ου} αἰῶνος.

2. Ἐπίκρανον μικρᾶς στήλης. Ἀνθέμιον, ὕψ. 9, πλ. 10 ἐκ. — εὐρέθη παρὰ τὸ Β βάθρον (*εἰκ. 16*).

Δὲν σφύζεται παρὰ μόνον τὸ ἀνθέμιον, τοῦ ὁποίου τὰ φύλλα κυματίζουν ὡς φλόγες. Τῆς σπανίας ταύτης μορφῆς τοῦ ἀνθεμίου συγγενῇ εἶναι τὰ ἀνθέμια ἐπὶ τοῦ

Εἰκ. 14. Τεμάχιον ἀγαλματίου.

ἀναγλύφου ἐκ Σαλαμῖνος, Ἑθν. Μουσ. 715 (Möbius, Ornamente πίν. 5 β), ἐπὶ τῆς ζωφόρου τοῦ ναοῦ τῶν Ἀθηναίων ἐν Δήλῳ (αὐτ. πίν. 5 α) καὶ ἐπὶ τῆς στήλης αὐτ. πίν. 7 β. Ἡ ὁμοιότης αὕτη συνδυαζομένη πρὸς τὸ ἀβαθές τοῦ ἀναγλύφου καὶ τὴν καλὴν τεχνοτροπίαν ἐπιτρέπει νὰ χρονολογήσωμεν τὴν στήλην εἰς τοὺς περὶ τὸ 420 χρόνους.

3. Θραῦσμα λυχνίας ἀρχαϊκῆς σωζομένης κατὰ τὸ 1/4 περίπου, μῆκ. 14 ἐκ. εὐρέθη ἐντὸς τῆς τάφρου.

β) Πήλινα (εὐρέθησαν ὅλα ἐντὸς τῆς τάφρου). Θραύσματα ἀναγλύφου (*εἰκ. 17*). Σφύζονται μόνον τρία τεμάχια· τὰ δύο προσαρμόζονται πρὸς ἄλληλα· ἡ Ἀθηνᾶ (διακρίνεται δεξιὰ ἢ αἰγίς) ἀνερχομένη ἐπὶ ἄρματος· ὀπισθεν τῆς ἄντυγος διακρίνεται τὸ καμπτόμενον γόνυ τῆς θεᾶς· εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο

ὁ χιτὼν δὲν σχηματίζει πτυχάς. Ἡ χεὶρ τῆς θεᾶς εἶναι τεταμένη καὶ ἄπτεται τῆς προσθίας ἄντυγος τοῦ ἄρματος. Τὸ τρίτον θραῦσμα, ἀνῆκον ἀσφαλῶς εἰς

Εἰκ. 15. Τεμάχιον ἀγαλματίου πλαγία καὶ ὀπισθία ὄψις.

Εἰκ. 16. Ἐπίκρανον στήλης.

τὸ αὐτὸ ἀνάγλυφον, δὲν προσαρμόζεται πρὸς τὰ λοιπά· παρίσταται ἐπ' αὐτοῦ ἡ γλαύξ, ἥτις πιθανῶς ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ ἄκρου τοῦ ρυμοῦ. Τὰ ἀνάγλυφον σφίξει ἵχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος Ἀρχαί τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.

Εὐρέθησαν καὶ θραύσματα πιθανῶς ἐκ ζωομόρφου ἀρχαϊκοῦ ἀγγείου καὶ θραῦσμα πήλινου εἰδωλίου (ταύρου;). Ὅστρακα ἀγγείων εὐρέθησαν, ὥς ἐλέχθη ἀνωτέρω, πολυάριθμα, ἐπὶ τινων δὲ ἐξ αὐτῶν διακρίνονται ἴχνη μελανομόρφων καὶ ἐρυθρομόρφων παραστάσεων.

Ἄλλὰ κατὰ πολὺν σπουδαιότερον εὔρημα εἶναι τὸ θραῦσμα τῆς *εἰκ. 18*

Εἰκ. 17. Πήλινον ἀνάγλυφον Ἀθηνᾶς.

(πλ. 6 ἐκ.). Ἔχει ἀρκετὸν πάχος καὶ τὸ γάνωμα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι ἀτελές· προέρχεται πιθανώτατα ἐκ κρατῆρος μετὰ κιονοειδῶν λαβῶν (a colonette) ἢ ἐκ στάμνου. Τὸ ἀσφαλὲς σχέδιον καὶ ἡ ζωηρότης τῆς ἐκφράσεως μαρτυροῦν

Εἰκ. 18. Θραῦσμα ἐρυθρομόρφου ἀγγείου (περίπου 1 : 1).

ὅτι τὸ θραῦσμα προέρχεται ἐξ ἑνὸς τῶν ἀρίστων ἀττικῶν ἀγγείων τῶν περὶ τὸ 470 χρόνων. Ὁ ζωγράφος ἀνέκει εἰς τὸν κύκλον τὸν ἐξηρητημένον ἐκ τοῦ ζωγράφου τοῦ Πανός, ἵσως δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτισθῇ «πρὸς τὸν ζωγράφον τῶν χοίρων» (Schweine-Maler, Beazley, Att. Vasenm. 239), πρὸς τὰ καλύτερα δημιουργήματα τοῦ ὁποίου δεικνύει σχέσιν τὸ θραῦσμα τῆς Ἰκαρίας.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Δωρεαί. Εὐχαρίστως ἀναγράφοντες κατωτέρω τὰ πρὸς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἶτε ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἶτε ὑπ' ἄλλων φίλων αὐτῆς ἀποσταλέντα κατὰ τὸ ἔτος 1939 βιβλία, καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντας τοὺς φιλόφρονας δωρητὰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν.

[Εἰς τὸ τέλος τοῦ τίτλου ἐκάστου βιβλίου τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ. Ὅπου δὲν ὑπάρχει παρένθεσις, δωρητὴς εἶναι ὁ συγγραφεύς].

1. **Ἀγγελάκι, Ἑμμ. Σ.:** Σητειακά. Τ. 2, τχ. 1, Ἀθῆναι 1939.
2. **Alaux, J. P.:** La Venus de Milo et Olivier Voutier Paris (1939).
3. **Ἀλεξάκη, Ι.:** Ἰαπωνία καὶ Κίνα. Ἡράκλειον Κρήτης 1938 [2 ἀντ.].
4. **Ἀποστολοπούλου, Ν. Π.:** Ἡ βιβλιοθήκη καὶ τὸ ἱστορικὸν καὶ πολιτικὸν ἀρχεῖον Ν. Δ. Λεβίδη δωρηθέντα τῷ Φιλολ. Συλλόγῳ Παρνασσῶ. Ἀθῆναι, ἄ. ἔ.
5. **Ἀρβανιτάκη, Γ. Α.:** Εὐδοξὸς ὁ Κυζικηνός. Ἔκδ. 2, Ἐν Ἀθ. 1939.
6. " " : Les obélisques. Athènes 1937. Ἀπ.: «L'Hellénisme Contemporain».
7. " " : Palmyre et Zénobie. Athènes 1938.
8. **Ἀρβανιτοπούλου, Ἀ. Σ.:** Ἐπιγραφικὴ. Τχ. 2, Ἐν Ἀθ. 1939.
9. **Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος.** Τ. 4, 1932. Ἀθῆναι (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος).
10. **Ashton, L.-Hobson, L. R.:** Catalogue of the chinese pottery and porcelain (Benaki Museum Athens) Athens 1939 (Ἀ. Ἐ. Μπενάκης).
11. **Βαγενᾶ, Θ.:** Θανάσης Καράμπελας. Ἀθήνα 1939.
12. **Barnett, R. D.:** «Phoenician and Syrian ivory carving. Ἀ. τ., 1939. Ἀπ.: «Palestine Exploration Fund Quarterly, January 1939», σ. 4-19, πίν. 1-11.
13. **Benoit, F.:** Chapiteau byzantin à têtes de béliet du Musée d'Arles Paris 1938.
14. **Βολονάκη, Μ. Δ.:** Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ διπλωματικῶν ἐνεργειῶν πρὸς διάσωσιν τῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἑλλην. ἐπανάστασιν. Ἀθ. 1939, Ἀπ.: «Ἐκατονταετ. Πανεπ. Ἀθ.»
15. " " : Ἡ σπουδαιότης τῆς μεταξὺ Ρωσίας καὶ ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας συνθήκης τοῦ 1783 διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἐν Ἀθῆναις 1939. Ἀπ.: «Τεσσαρακονταετ. Θεοφ. Βορέα» σ. 207-217.
16. **Βουραζέλη, Ἑλένης Δ.:** Ὁ βίος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ξένων περιηγητῶν. Τχ. 1: Ἐν Ἀθ. 1939.
17. **Βούρου, Γ.:** Τὰ δέκα ἔτη τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος 1928-1939. Ἀθῆναι 1938.
18. **Χουδαβερδόγλου, Σοφ. Ἀβρ.:** Βασίλειος Ἀθ. Μυστακίδης (1859-1933), Ἀθήναι 1938.

19. **Μικρασιατικὰ Χρονικά.** Τ. 2, Ἀθῆναι 1939 (Ἑνωσις Σμυρναίων).
20. From the **Collections** of the Ny Carlsberg Glyptothek. 2: Copenhagen 1938 (Ἡ Διεύθυνσις τῆς Γλυπτοθήκης).
21. **Deonna, W.:** Au Musée d'art et d'histoire. [1]-6 Genève, 1933-39.
22. **Dioniso.** Vol. 7, 1939. Siracusa (Istituto Nazionale del Dramma Antico).
23. **Doerpfeld, W.:** Alt-Athen und seine Agora. Heft 2, Berlin 1939.
24. **Νέοι Δρόμοι.** 1938-1939 (Ἑθν. Συντηρ. Ὁργάνωσις).
25. **Ἐνισλείδου, Χ. Μ.:** Τρεῖς διαλέξεις περὶ Ἀμφικλείας [καὶ] Συμπλήρωμα Ἀθῆναι 1938-1940.
26. **Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.** Ἔτ. 14, Ἀθ. 1938 (Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν).
27. **Κυνουριακὴ Ἐπιθεώρηση.** Χρ. 2, 1938/39 (Ἡ Διεύθυνσις).
28. **Heurtley, W. A.:** Prehistoric Macedonia. Cambridge 1939.
29. **Jerphanion, G. de:** La voix des monuments. Roma, Paris 1938.
30. **Καλφαρέντζου, Ε. Γ.:** Αἱ ἐπιδόσεις τῶν ἀρχαίων εἰς τὸ ἄλμα εἰς μῆκος μετὰ φορᾶς. Ἀθ. 1939 [2 ἀντ.].
31. **Κανέλλου Βάσου καὶ Τανάγρας:** Come interpretiamo il dramma antico negli antichi teatri della Grecia. Siracusa. Ἀπ.: «Dioniso» 1932.
32. **Καραθανάση, Δ. Κ.:** Βατραχομομαχία, ἡ ὁμηρικὴ παρῳδία. Πάτραι 1938.
33. **Κεραμόπουλλος, Ἀντ. Δ.:** Ἀφιέρωμα στὸν κ. Ἀντ. Δ. Κεραμόπουλλο. Ἀθ. 1939.
34.   "   "   "   : Λόγος τοῦ Προέδρου (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) Ἀντ. Δ. Κεραμοπούλλου ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 13ης Ἰανουαρίου 1938. Ἀπ.: «ΠΑΑ» 13, 1938, σ. 11-17.
35.   "   "   "   : Μαρμάρινος σαρκοφάγος ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ. Ἀθῆναι 1939. Ἀπ.: «Ἑκατοντ. Πανεπ. Ἀθηνῶν».
36. **Κολυφέτης, Α.-Χονδρονίκης, Κ. Γ.:** Θεόδωρος Βίγκαντ (Theodor Wiegand) 1864-1936. Μυτιλήνη (1939).
37. **Κουρίλα, Εὐλογίου:** Ἱστορικὴ βιβλιογραφία Τ. 1, Ἐν Ἀθ. 1938.
38. **Κουρευνιώτη, Κ. - Τραυλοῦ, Ι.:** Τελεστήριον καὶ ναὸς Δήμητρος. Ἀπ.: «Ἀρχ. Δελτ.» 15, 1934/35, σ. 54-114.
39. **Libertini, G.:** Il R. Museo Archeologico di Siracusa. Roma 1929.
40. **Λυκούδη, Στυλ. Ἐμμ.:** Ἀνασκευὴ παρερμηνείας ὁμηρικοῦ τινος στίχου ναυτικῆς ἐννοίας. Ἀπ.: «ΠΑΑ» 13, 1938, σ. 674-685.
41.   "   "   "   : Ὀλίγα τινα διὰ τὸν μέγαν τοῦ ναυτικοῦ μας εὐεργέτην τὸν ποτε Λεωνίδα Χρ. Παλλάσκαν. [Ἀθῆναι] 1938. Ἀπ.: «Ν. Ἐπιθεώρησις».
42.   "   "   "   : Οἱ φάροι καὶ φανοὶ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον. Ἀθῆναι 1938. Ἀπ.: «Ἐπιθεώρ. Ἐμπορ. Ναυτ.» 1938.
43. **Meritt, B. D.-Wade Gery, H. T.-Mc Gregor, M. F.:** The Athenian tribute lists. V. 1 Cambridge, Mass, 1939 (Ἀμερ. Ἀρχαιολ. Σχολή Ἀθηνῶν).
44. **Meyer, Ernst:** Peloponnesische Wanderungen. Zürich (1939).
45. **Μιχελῆ, Τ. Α.:** Ἡ αἰσθητικὴ τῆς ὀπτικῆς ἀπάτης στὴν ἀρχιτεκτονική. Ἀθῆναι 1939. Ἀπ.: «Τεχν. Χρον.» Τχ. 172.
46.   "   "   "   : Ὁ χῶρος καὶ τὰ πολεοδομικὰ συγκροτήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀθῆναι 1938. Ἀπ.: «Τεχν. Χρον.» Τχ. 151.

47. » » : Αἰσθητικὲς παρατηρήσεις στὴ νέα ἀρχιτεκτονική. Ἀθῆναι 1938.
Ἀπ.: «Τεχν. Χρον.» Τχ. 163.
48. **Μπαλάνου, Ν.:** Les monuments de l'Acropole, Paris.
49. [**Νομίδου, Μιλτ.:**] **Μισν:** Χάρτης τοπογραφ. καὶ ἀρχαιολογ. τῆς μεσαιων. Κωνσταντινουπόλεως. Σταμπούλ, 1937.
50. » » » : Carte topogr. et archéol. de Con/ple au moyen age. Galata 1938.
51. » » » : Topogr. und archäolog. Karte von Konstantinopel im Mittelalter. Galata 1938.
52. » » » : Χάρτης τῶν χειρσαίων τειχῶν τῆς μεσαιων. Κων/πόλεως 1938.
53. » » » : Τὰ μωσαϊκὰ τῆς Ἀγ. Σοφίας. Γαλατᾶ 1937.
54. » » » : Ἡ Ζωοδόχος πηγὴ. Ἰσταμπούλ 1937.
55. » » » : Τὸ Πέτριον τοῦ Κερατίου κόλπου. Γαλατᾶ 1938.
56. **Παπαγεωργίου, Γ.:** Ἡ ἀνάτατος δόξα τῆς πόλεως Τρίκκης. Τρίκαλα 1939.
57. **Πέτρου, Χρ.:** Ὁ ἀπολογισμὸς τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τὸ ἔτος 1937. Ἡράκλειον Κρήτης 1938. Ἀπ.: «Κρητ. σελίδες» Χρ. 2.
58. » » : Κρητικὰ ἐπιγραφικά. Ἀθ. 1938. Ἀπ.: «Ἑλληνικά» Τ. 10.
59. » » : Τὸ Λασιθί καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀγγλ. Ἀρχαιολ. Σχολῆς. Ἀπ.: «Κρητ. Σελίδες» 2, σ. 211-31.
60. » » : Θ' ἀρχαιολογικὴ περιφέρεια τῆς Ἀνατολ. Κρήτης. Πεπραγμένα 1938. Ἀπ.: «Ἐπετ. Κρητ. Σπουδῶν» Τ. 2, 1939, σ. 530-38.
61. » » : Κρητικοὶ στίχοι ἐκ παλαιῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Ἀθῆναι 1939. Ἀπ.: «Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδῶν» Τ. 2, σ. 334-374.
62. » » : Μιά πρόχειρη σύγκρισις γιὰ τὸν «Ἀστραπόγιαννο» τοῦ Βαλαωρίτου. Ἡράκλειον Κρήτης 1939. Ἀπ.: «Κρητ. Σελίδες» 3.
63. **Φαρμακίδου, Ἐπ. Γ.:** Ἡ Λάρισα, Βόλος 1936.
64. **Φίλιππα, Σπ. Ν.:** Λαοὶ τῆς Ἀφρικῆς στὴν προελληνικὴ Ἑλλάδα καὶ στὴν Εὐρώπη. Ἀθ. 1939. Ἀπ.: «Ν. Ἑστία» 1939.
65. **Πλάτων:** Ἰων. Κριτικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἔκδοσις ὑπὸ Βασ. Λαούρδα. Πειραιεὺς 1937. (Ἀπὸ τὸν Ὅμιλον τῶν μαθητῶν τοῦ Ι. Συκουτρῆ, 1).
66. **Platon, N. - Feyel, M.:** Inventaire sacré de Thespies trouvé à Chostia (Béotie) Paris 1938. Ἀπ.: «BCH» 62, 1938.
67. **Revista de la sociedad «Amigos de la Arqueologia»** Τ. 4-8 Montevideo, 1930-37. (Sociedad «Amigos de la Arqueologia»).
68. **Roussel, P. - Launey, M.:** Inscriptions de Délos Nos 1497-2219 [καὶ] 2220-2879. Paris 1937 (Ὑπουργ. Ἐξωτερικῶν).
69. **Saeflund, G.:** Le terremare delle provincie di Modena, Reggio Emilia, Parma, Piacenza. Lund, Leipzig, 1939. (Σουηδικὸν Ἰνστιτούτον Ρώμης).
70. **Σοφριανοπούλου, Ἀθ. Ι.:** Τεχνολογία τῶν κονιῶν καὶ τεχνητῶν λίθων. Ἀθ. 1934.
71. » » : Τεχνολογία τῶν δομησίμων φυσικῶν λίθων. Ἀθ. 1932.
72. **Σωτηρίου, Γ. Α.:** Κεμήλια τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πατριαρχικὸς ναὸς καὶ σκευοφυλάκιον. Ἐν Ἀθ. 1937.
73. **Κυπριακαὶ Σπουδαί.** Ἐτ. 2, Τ. 2: Ἐν Λευκωσίᾳ 1938 (Ἑταιρεία Κυπρ. Σπουδῶν).
74. **Σπυριδάκι, Γ. Κ.:** Βιβλιογραφία Κρητικῆς λαογραφίας καὶ γλωσσολογίας. [Καὶ Συμπλ. 1. Ἀθῆναι 1934-39.

75. Γεν. Συμβούλιον Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος. 16: Δ. Μάργαρη, Βιβλιολογία καὶ βιβλιοθηκονομία. Ἀθῆναι 1939. (Γεν. Συμβ. Βιβλ. Ἑλλ.).
  76. » » » » » 17: Ἑλλην. Βιβλιογραφία... Τχ. 8, Ἐπιμελεία Ν. Α. Βέρτη. Ἐν Ἀθ. 1939. (Γεν. Συμβ. Βιβλ. Ἑλλ.).
  77. Ταχτικοῦ, Τ.: Ἡ βιβλιοθήκη Δημητσάνης. Ἐν Τριπόλει 1939.
  78. Θεοφανίδου, Β. Δ.: Τάφος Γεωργίου Χορτάτζη παρὰ τὴν μονὴν τῶν Ἀσωμάτων Ἀμαρίου Κρήτης. Ἀθῆναι 1939. Ἀπ.: Ἑπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδῶν Τ. 2, σ. 177-190.
  79. Τρυπάνη, Κ.: Περὶ τῆς ροπῆς, ἣν ἔσχε τὸ ἡσιόδειον ἔτος ἐπὶ τὸν ὀμηρικὸν ὕμνον εἰς Ἑρμῆν. Ἐν Ἀθήναις 1939 (Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ...)
  80. Τσιορᾶν, Γ.: Σχέσεις τῶν ρουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἀθω... Athen 1938 (Texte z. Forsch. z. byz.-neugr. Philol., 25).
  81. Τσουδεροῦ, Ἑμμ. Ι.: Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις. Ἀθῆναι 1939.
  82. Valmin, N.: Das adriatische Gebiet in Vor- und Frühbronzezeit. Lund, Leipzig, (1939) (Lunds Univers. Arskrift, N. F., Avd. 1, Bd 35, Nr. 1).
  83. » » : Ein messenisches Kastel und die arkadische Grenzfrage. (Rom 1939) Ἀπ.: Ἑπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδῶν Τ. 2, σ. 177-190.
  84. » » : Messapisches in Messenien. Ἀπ.: Δράγμα Μ. Ρ. Nilsson Α. D. IV Id. Jul. anno 1939 dedic.».
  85. Winckelmannsprogramm der Archäol. Gesellschaft zu Berlin. 98: (W. Zuechner, Der berliner Mänadenkrater.) Berlin 1938 (Arch. Gesellsch. z. Berlin).
  86. Wolfer-Sulzer, Lucia: Das geometrische Prinzip der griechisch-dorischen Tempel. (Winterthur: 1939).
  87. Ξυγγοπούλου, Α.: Βυζαντινὰ εἰκονογραφικὰ γλυπτὰ. Ἐν Ἀθ. 1939. Ἀπ.: Ἑπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. Τ. 15.
  88. » » : Κατάλογος τῶν εἰκόνων (Μουσείου Μπενάκη Ἀθῆναι) Συμπλήρωμα 1, Ἐν Ἀθήναις 1939 (Ἀ. Ἐ. Μπενάκης).
- Ἀγοραὶ καὶ ἀνταλλαγαί. Εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1939 ἑξ ἀγορᾶς 249 νέοι τόμοι καὶ ἑξ ἀνταλλαγῆς 128.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1939

Α΄ ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 26^η Μαρτίου τοῦ 1939 ἡμέρα Κυριακῇ καὶ ὥρα 10.30 π.μ. συνήλθον οἱ ἑταῖροι εἰς τακτικὴν συνέλευσιν ἵνα συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Ὁργανισμοῦ ἐκλέξωσι τότε Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἔτος 1939 ἀκούσωσι δὲ καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1938 ὡς καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1938.

Παρήσαν ἑταῖροι πενήντα δύο. Γενομένης φανεραῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Παναγιώτης Πουλίτσας, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Κωνστ. Μέρμηγκας, Α΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Κωνστ. Δ. Παπακωνσταντίνου καὶ Β΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Παναγιώτης Ἡλιοπούλος.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως κ. Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως κατὰ τὸ ἔτος 1938 ἣ δὲ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐνέκρινε τὴν διαχείρισιν ταύτην. Εἴτα διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ διὰ τὸ ἔτος 1939 οἱ κ.κ. Β. Αἰγινήτης, Ε. Κρητικός, Γ. Παπαϊωάννου, Μιλτ. Πουρῆς καὶ Ἀγγελος Σταυρόπουλος.

Διακοπείσης μετὰ ταῦτα τῆς συνεδρίας καὶ ἐπαναληφθείσης τὴν 11.30 π.μ. ὁ Γραμματεὺς τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Π. Οἰκονόμος ἀνεκοίνωσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1938 μετὰ προβολῶν φωτεινῶν εἰκόνων ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας γενομένων ἀνασκαφῶν.

Β΄ ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 2^η Ἀπριλίου 1939 ἡμέρα Κυριακῇ καὶ ὥρα 10^η π. μ. συνήλθον οἱ ἑταῖροι εἰς δευτέραν τακτικὴν συνέλευσιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ προέδρου τῆς Συνελεύσεως κ. Παναγιώτου Πουλίτσα καὶ προέβησαν κατὰ τὸ ἄρθρον 10 τοῦ Ὁργανισμοῦ εἰς μυστικὴν διὰ ψηφοδελτίων ἐκλογὴν τοῦ νέου Διοι-

κητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν τριετίαν 1939-1941. Ἐψήφισαν ἐταῖροι ἑκατὸν τριάκοντα ὀκτώ (138) ἐξελέγησαν δὲ μέλη τοῦ Συμβουλίου διὰ τὴν τριετίαν 1939-1941 οἱ κ. κ. Γεώργιος Ν. Βέλτσος διὰ ψήφων 138, Θεόφιλος Βορέας διὰ ψήφων 138, Νικόλαος Μπαλάνος διὰ ψήφων 138, Φιλώτας Παπαγεωργίου διὰ ψήφων 138, Μιχαὴλ Βολονάκης διὰ ψήφων 137, Γεώργιος Π. Οἰκονόμος διὰ ψήφων 137, Σωκράτης Κουγέας διὰ ψήφων 136, Ἄντ. Ἐμμ. Μπενάκης διὰ ψήφων 136, Γεώργιος Σωτηρίου διὰ ψήφων 136, Ἀντώνιος Κεραμόπουλλος διὰ ψήφων 134, Κωνστ. Κουρουνιώτης διὰ ψήφων 134, Ἀναστ. Ὁρλάνδος διὰ ψήφων 134, Γεώργιος Ζαρίφης διὰ ψήφων 132.

Συμπλήρωσις καὶ καταρτισμὸς τοῦ νέου Διοικ. Συμβουλίου.

Τὸ οὕτως ἐκλεχθὲν ὑπὸ τῶν ἐταίρων νέον Συμβούλιον συνελθὼν τῇ 4^ῃ Ἀπριλίου 1939 εἰς συνεδρίαν πρὸς πλήρη καταρτισμὸν αὐτοῦ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 10 τοῦ Ὁργανισμοῦ ἐξέλεξε μέλη τοῦ Συμβουλίου τοὺς κ. κ. Νικόλαον Κυπαρίσσην, Ἀνδρέαν Ξυγγόπουλον καὶ Ἀντώνιον Χατζῆν, Ἀντιπρόεδρον δὲ τὸν κ. Ἀντώνιον Ἐμμ. Μπενάκην καὶ Γραμματέα τὸν κ. Γεώργιον Π. Οἰκονόμον.

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1939
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κύριε Πρόεδρε,

Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀποτελοῦντες τὴν ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπείαν τῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1939, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 182 τῆς 28 Μαρτίου 1940 ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας τοῦ λήξαντος ἔτους 1939, ἐκ τῶν λογιστικῶν καὶ ταμιακῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα :

Α' Χρηματικόν.

Ταμεῖον.

α) Χρέωσις :

1) Ὑπόλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τὴν 15 ^{ην} Φεβρουαρίου 1939	Δρχ.	37.384.75
2) Εἰσπράξεις ἀπὸ Ἑσοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1939	»	1.624.563.85
3) 15 ὁμολογίαι Ἑθν. Δανείου 1922 6 ¹ / ₂ %, Κληροδοτήματος Ἰω. Μαρκοπούλου, κληρωθεῖσαι	»	826.95
4) Ἐπιστροφαὶ χρημάτων	»	58.—
5) Ἀναλήψεις ἐκ τῶν ἐπ' ἀνοικτῶ λογαριασμῶ καταθέσεων τῆς Ἑταιρείας παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπέζῃ	»	773.027.95
Σύνολον . . . Δρχ.		<u>2.435.861.50</u>

β) Πίστωσης :

1) Πληρωμαὶ εἰς ἔξοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1939	Δρχ.	1.040.236.10
2) Ἐπιστροφαὶ χρημάτων	»	58.—
3) Καταθέσεις εἰς τὸν ἐπ' ἀνοικτῶ παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπέζῃ λογαριασμὸν τῆς Ἑταιρείας	»	1.357.592.—
4) Ὑπόλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τὴν 31/1/40	»	37.975.40
Σύνολον . . . Δρχ.		<u>2.435.861.50</u>

Β' Ἀνάλυσις Ἑσόδων καὶ Ἐξόδων

α) Ἑσοδα.

1) Ἀπὸ μερίσματα καὶ Τόκους	Δρχ.	604.326.—
2) » μισθώματα αἰθουσῶν	»	14.850.—
3) » ἀντίτιμον πωλουμένων δημοσιευμάτων	»	61.480.—
4) » ἐτησίαις εἰσφορᾶς ἐταίρων	»	3.000.—
5) » δικαίωμα ἐκ τοῦ λαχείου τοῦ Στόλου καὶ Ἀρχαιο- τήτων	»	500.000.—
6) » φωτογραφίας, φωτογραφ. δελτάρια κλπ.	»	145.994.—
7) » προκῦψαν καθαρὸν κέρδος ἐκ πωλ. φ. δ. χρ. 1938	»	29.414.80
8) » ἔκτακτον χορήγησιν τοῦ Δημοσίου διὰ τὴν κατα- σκευὴν ἀναμνηστ. πλακὸς ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι	»	13.000.—
9) » πώλησιν ἀχρήστου ὑλικοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ἀπρο- βλέπτων ἑσόδων	»	252.499.05
Σύνολον	Δρχ.	<u>1.624.563.85</u>

β) Ἑξοδα.

1) Εἰς μισθοὺς καὶ ἐπιδόματα	Δρχ.	206.640.—
2) » ἑξοδα γραφείων	»	73.094.30
3) » » βιβλιοθήκης	»	147.445.45
4) » ἐπισκευὰς καὶ ἐπιπλώσεις μεγάρου	»	2.225.—
5) » ἀνασκαφάς, μελέτας καὶ ἀπαλλοτριώσεις	»	161.212.—
6) » ἀνασκαφὰς Ἰω. Μαρκοπούλου	»	—
7) » δημοσιεύματα	»	47.906.50
8) » προμήθειαν χάρτου ἰλλουστρασιὸν Ἀρχ. Ἐφη- μερίδος	»	123.784.—
9) » συνδρομὰς εἰς ἐκδοθησόμενα περιοδικὰ κλπ.	»	10.000.—
10) » διδασκαλίαν	»	1.225.—
11) » φωτογραφίας, φωτο- δελτάρια κλπ.	»	72.508.—
12) » ἀμοιβὴν φυλάκων Μουσείων	»	7.345.—
13) » σύστασιν καὶ πλουτισμὸν βιβλιοθηκῶν Μουσείων	»	17.380.—
14) » ἀπόδοσιν καθαροῦ κέρδους πωλ. φωτ. δ. χρ. 1938	»	29.414.80
15) » δικαστικά, χαρτόσημα, ἀσφάλιστρα κλπ.	»	37.642.50
16) » ἀναλογοῦν τῇ Ἐταιρείᾳ ἀσφάλιστρον κοιν. ἀσφ. ὑπ.	»	9.019.—

Εἰς μεταφορὰν . . . Δρχ. 946.841.55

	Ἐκ μεταφορᾶς . . . Δρχ.	946.841.55
17)	» ἐνίσχυσιν ἐφόρων ἀρχαιοτήτων . . . . . »	20.000.—
18)	» ὑπόλοιπον ἐκτάκτου χορηγίας Δημοσίου διὰ τὸν ἐορτασμὸν τῆς ἑκατονταετηρίδος . . . . . »	55.142.25
19)	» κατασκευὴν ἀναμνηστικῆς πλακός, ἀπονεμηθεί- σης ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι »	13 000.—
20)	» ἔξοδα κεκλεισμένων χρήσεων . . . . . »	5.252.30
	Σύνολον . . . Δρχ.	1.040.236.10
	Περίσσευμα ἐσόδων καὶ ἐξόδων χρ. 1939 . . . . . »	584.327.75
	Σύνολον . . . »	<u>1.624.563.85</u>

Γ' Γενικὸς Ἱσολογισμὸς.

Α' Ἐνεργητικόν.

Τὸ Ἐνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας τῇ 31 Ἰανουαρίου 1940 ἀνήρχετο εἰς
Δρχ. 6.323.157.55 ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:

1)	Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ . . . . . Δρχ.	37.975.40
2)	» τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας . . . . . »	259.863.80
3)	» ἀκίνητα κτήματα . . . . . »	17.847.50
4)	» 70 μετοχὰς τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς . . . . . »	157.190.25
5)	» 405 ὁμολ. Ἑθν. Δαν. 1889, 4% . . . . . »	88.154.25
6)	» 75 » » 1890, 5% Σιδ. Λαρίσης . . . . . »	20.193.75
7)	» 121 » » 1907, 5% . . . . . »	8.315.20
8)	» 235 » » 1914, 5% . . . . . »	546.601.65
9)	» 1 » » 1893, 5% μετ' ἀποδείξεως φράγκων 140 . . . . . »	640.—
10)	» 30 ὁμολ. Ἑθν. Δαν. Πατριωτικοῦ . . . . . »	25.—
11)	» 25 » » Προσφυγικοῦ, 1924, 7% »	183.047.50
12)	» 4083 » » Ἀναγκαστ. 6 1/2 %, 1922, κληροδοτήματος Μαρκοπούλου . . . . . »	328.268.20
13)	» Προκαταβολὰς . . . . . »	1.932.—
14)	» 180 Μετοχὰς Κτηματικῆς Τραπεζῆς . . . . . »	180.000.—
15)	» 210 » Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος . . . . . »	1.299.609.20
	Εἰς μεταφορὰν . . . Δρχ.	<u>3.129.663 70</u>

		Ἐκ μεταφορᾶς . . . Δρχ.	3.129.663 70
16)	» 150 ὁμολ. Ἑθν. Δαν. Ἑλληνοβουλγαρικῆς μετα- ναστεύσεως 1923 . . . . . »		52.733.60
17)	» 150 ὁμολ. Δαν. Κτηματικῆς Τραπεζῆς 1930 . . »		1.313.920.—
18)	» 40 » » » 1927 . . »		371.110.40
19)	» Καταθέσεις ἐπ' ἀνοικτῶ λογαριασμῶ παρὰ τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ . . . . . »		1.455.729.85
		Σύνολον . . . Δρχ.	<u>6 323 157 55</u>

B' Παθητικόν.

Τὸ δὲ Παθητικὸν τῆς Ἑταιρείας τῇ 31 Ἰανουαρίου 1940, ἀνήρχετο εἰς δραχμὰς 6.323.157.55, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:

1) ἐκ τοῦ Κεφαλαίου τῆς Ἑταιρείας	Δρχ.	4 915.151.30
2) ἐκ τῆς μερίδος ὑπὲρ τῶν Μουσείων Ν. 4823	»	117.853.05
3) ἐκ τῆς κεφαλαιοποιήσεως τοῦ ἀντιτίμου πωλήσεως ἀκι- νήτων τῆς Ἑταιρείας	»	1.290.153.20
Σύνολον	Δρχ.	<u>6.323.157.55</u>

Δ' Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἡ περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῇ 31 Ἰανουαρίου 1940 ἀνήρχετο εἰς δραχμὰς 6.323.157.55, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς:

1)	Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ	Δρχ.	37.975.40
2)	» τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας	»	259.863.80
3)	» ἀκίνητα κτήματα	»	17.847.50
4)	» 70 μετοχὰς τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς	»	157.190.25
5)	» 405 ὁμολ. Ἑθν. Δαν. 1889, 4%, Πάγιον . . .	»	88.154.25
6)	» 75 » » 1890, 5%, Σιδ. Λαρίσης .	»	20.193.75
7)	» 121 » » 1907, 5% Ἀμύνης . . .	»	8.315.20
8)	» 235 » » 1914, 5%	»	546.601.65
9)	» 1 » » 1893, 5%, μετὰ 1 ἀποδεί- ξεως φράγκων 140	»	640.—
10)	» 30 ὁμολ. Ἑθν. Δαν. Πατριωτικοῦ	»	25.—
11)	» 25 » » Προσφυγικοῦ, 1924, 7% .	»	183 047.50
Εἰς μεταφορὰν . . . Δρχ.			1.319.854.30

		Ἐκ μεταφορᾶς . . . Δρχ.	1.319.854.30
12)	» 4083 » » » Ἀν. 1922, 6 ¹ / ₂ %, κληρο- δοτήματος Ἰω. Μαρκοπούλου . . . . . »		328.268.20
13)	» τὸ ὑπόλοιπον τῶν καταθέσεων ἐν ὧσιν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ . . . . . »		1.455.729.85
14)	» Προκαταβολὰς . . . . . »		1.932.—
15)	» 180 μετοχὰς Κτηματικῆς Τραπεζῆς . . . . . »		180.000.—
16)	» 210 » Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος . . . . . »		1.299.609.20
17)	» 150 ὁμολ. Δαν. Ἑλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύ- σεως 1923, 6 % . . . . . »		52.733.60
18)	» 150 ὁμολ. Ἐθν. Δαν. Κτηματικῆς Τραπεζῆς 1930 »		1.313.920.—
19)	» 40 » » » » 1927 »		371.110.40
		Σύνολον . . . Δρχ.	<u>6.323.157.55</u>

Περαίνουσα τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ Ἐπιτροπεία προτείνει εἰς τὴν Συνέ-
λευσιν, ὅπως ἐγκρίνῃ τὴν προκειμένην διαχείρισιν, ὡς ὀρθῶς ἔχουσιν καὶ
ἐπικυρώσῃ τὸν τε Ἰσολογισμόν καὶ Ἀπολογισμόν τοῦ λήξαντος ἔτους 1939.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Ἀπριλίου 1940.

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑἰΓΙΝΗΤΗΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΟΥΡΗΣ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1939

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ

ΠΡΟΫΠΟ- ΛΟΓΙΣΜΟΥ		Εἶδος ἐσόδων	Προϋπο- λογισθέντα	Εἰσπρα- χθέντα	Διαφορὰ			
Κεφάλ.	Ἀρθρ.				Ἐπὶ πλέον		Ἐπὶ ἔλαττον	
Α'	1-1-13	Μερίσματα καὶ τόκοι	594308	—	604326	—	10018	—
»	2-1	Μισθώματα	20000	—	14850	—	—	5150
»	3-1-2	Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων .	140000	—	61480	—	—	78520
Β'	1-1	Εἰσφοραὶ ἐταίρων	3000	—	3000	—	—	—
»	2-1	Δικαιώματα ἐκ τοῦ Λαχ. τοῦ Στόλου καὶ Ἀρχαιοτήτων	500000	—	500000	—	—	—
Γ'	1-1	Φωτογραφίαι καὶ Φωτογρα- φικὰ δελτάρια	200000	—	145994	—	—	54006
»	1-2	Ἐκ πωλῆς. φωτ. δελτ. καθα- ρὸν κέρδ. (Ν. 4823) χρ. 1938	29414	80	29414	80	—	—
»	2-1	Ὑπόλοιπον ἐκτάκτου χορη- γίας τοῦ Δημοσίου πρὸς ἐορτασμὸν τῆς 100ρίδος .	352105	—	—	—	—	352105
»	2-2	Ἐκτακτος χορηγία τοῦ Ὑπ. Ἐθνικῆς Παιδείας διὰ τὴν κατασκευὴν ἀναμν. πλακὸς πρὸς τὴν Ἀρχ. Ἑταιρείαν ἐπὶ τῇ 100ρίδι	13000	—	13000	—	—	—
»	2-3	Ἐκ πωλήσεως ἀχρόστην ὑλι- κοῦ, καὶ ἄλλων ἀπροβλέ- πτων ἐσόδων	7822	—	252499	05	244677	05
Σύνολον			1859649	80	1624563	85	254695	05
							489781	

Ἀνάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Α', ἄρθρου 3.

Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων.

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς	Δραχ.	44000.—
2) Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	»	3280.—
3) Χ. Τσουντά. Αἱ Προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908	»	1200.—
4) Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Τοπογραφία τῶν Δελφῶν. 1912-1917	»	50.—
5) Βαλ. Στάη. Τὸ Σούνιον καὶ οἱ Ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. 1920	»	150.—
6) Γ. Μυλωνᾶ. Νεολιθικὴ Ἐποχὴ. 1928	»	225.—
7) Γ. Σωτηρίου. Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931	»	1000.—
8) Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935	»	11075.—
9) Κ. Κουρουνιώτου. Ὁδηγὸς Ἐλευσίνος. 1936	»	500.—
Σύνολον	Δραχ.	<u>61480.—</u>

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Φεβρουαρίου 1940.

Ο ΤΑΜΙΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1939

ΠΡΟΫΠΟ- ΛΟΓΙΣΜΟΥ		Είδος εξόδων	Προϋπο- λογισθέντα	Δαπανη- θέντα	Διαφορά επί ἔλαττον	Διαφορά επί πλέον
Κεφαί.	Αρθρ.					
A'	1-7	Μισθοὶ καὶ ἐπιδόματα	206640	206640	—	—
»	2-1	Ἔξοδα γραφείων	90000	73094	30	16905
»	3-1	Ἔξοδα βιβλιοθήκης	150000	147445	45	2554
»	4-1	Ἐπισκευαὶ καὶ ἐπιπλώσεις	40000	2225	—	37775
B'	1-1	Ἀνασκαφαὶ καὶ μελέται	230000	161212	—	68788
»	1-2	Ἰω. Μαρχοπούλου	19000	—	—	19000
»	2-1	Δημοσιεύματα	150000	47906	50	102093
»	2-2	Ἀρχαιολ. τόποι καὶ Μουσ. Ἑλλάδ.	40000	—	—	40000
»	2-3	Διὰ τὴν προμήθ. χάρτου Illustration AE	160000	123784	—	36216
»	2-4	Ποσοστά συγγραφέων «Ἀρχαιολογ. τόποι καὶ Μουσεία τῆς Ἑλλάδος»	10000	—	—	10000
»	3-1	Συνδρομαὶ εἰς περιοδ. καὶ βιβλία ἀρχαιολ.	10000	10000	—	—
Γ'	4-1	Διδασκαλία	3000	1225	—	1775
»	1-1	Φωτογραφίαι καὶ φωτογραφικὰ δελτία	140000	72508	—	67492
»	1-2	Ἀμοιβαὶ φυλάκων Μουσείων. Νόμος 4823	8000	7345	—	655
»	1-3	Πρὸς σύστασιν καὶ πλουτισμὸν Βιβλιο- θηκῶν Μουσείων κλπ. Νόμος 4823	98490	17380	—	81110
»	1-4	Πρὸς ἀπόδ. καθ. προϊόντ. ἐκ φ.δ. χρ. 1938	29414	80	29414	80
»	2-1	Διάφορα ἔξοδα	37650	37642	50	7
»	2-2	Ἀναλογοῦν τῇ Ἐταιρ. ἀσφάλ. κοιν. ἀσφ.	10000	9019	—	981
»	3-1	Ἔξοδα δι' ἀρχαιολ. σπουδὰς ἐν Ἑσπερίᾳ	40000	20000	—	20000
»	4-1	Ὑπόλ. ἐκτ. χορ. Δημ. πρὸς ἑορτ. 100οῦ εἰδος	352105	55142	25	296962
»	4-2	Κατασκευὴ ἀναμνηστ. πλακὸς ἀπονεμη- θείσης ὑπὸ τοῦ Ὑπ. Ἐθν. Παιδείας	13000	13000	—	—
»	5-1	Διάφορα ἔξοδα παρελθουσῶν χρήσεων	30000	5252	30	24747
Σύνολον			1867299	80	1040236	10
					827063	70

Ἀνάλυσις τοῦ κεφ. Β' ἄρθρου 1.

Ἀνασκαφαί.

	Πιστώσεις	
	Διατεθείσαι	Ἀδιάθετοι
1) Νέας Ἀγχιάλου	22735	—
2) Δυτ. Μακεδονίας	—	15000
3) Ἀρχαίας Ἀχαΐας	15000	—
4) Σικυώνος	15000	—
5) Μεσσήνης	—	10000
6) Νικοπόλεως Βυζαντιν.	—	35000
7) » Ρωμαϊκῆς	—	10000
8) Ἀμνισσοῦ Κρήτης	—	15000
9) » (ἀπαλ. οἰκοπ.)	5000	—
10) Ἐλεουσίνος	15000	—
11) Ἱεράς Ὀδοῦ	5000	—
12) Μαραθῶνος	10000	—
13) Σπάρτης Ὁσ. Νίκωνος	16750	—
14) Κερκύρας Παλαιοπόλ.	13000	—
15) Κερκ. Ρόδου (ἀγ. ἀγορῶν)	4000	—
16) Ἰκαρίας	5000	—
17) Νάξου	14942	58
18) Θεσσαλονίκης	13785	—
19) Ἐλευθερῶν Βιωτίας	6000	—
Σύνολον	161212	85058

Σύγκρισις πραγματοποιηθέντων
ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

A' Ἔσοδα	Δρ. 1.624.563.85
B' Ἔξοδα	» 1.040.236.10
Περίσσευμα	Δρ. 584.327.75

Διαχείρισις Φωτογρ. Δελταρίων
δυνάμει τοῦ Νόμου 4823.

Προκύψαν καθ. κέρδος Δρ. 73.486.—
Ἐξ αὐτοῦ: (Ν. 4823)
ὑπὲρ τῶν φ. Μουσ. 10⁰/ο Δρ. 7348.60
» τῶν Μουσείων 50⁰/ο » 36743.—
» τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ. 40⁰/ο » 29394 40 Δρ. 73486.—

Σημ. Ἡ ἐμφανιζομένη διαφορά ἐκ δραχμῶν 7.650.— μεταξὺ τῶν κονδυλίων προϋπολογισθέντων ἐσόδων καὶ ἐξόδων προέρχεται ἐκ συμπληρωματικῶν πιστώσεων.

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Α' ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

- 1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς Β' μέρος 1937 . . . . . εἰς σώματα 1000
 2) Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1938 . . . . . * * 800

Β'. ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς					2) Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας				
Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσὸν		Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθὲν ποσὸν	
1923	1	500	—	500	—	1880	1	80	80
1924	3	500	—	1 500	—	1886	1	80	80
1925-1926	2	500	—	1 000	—	1888	1	80	80
1927-1928	3	500	—	1 500	—	1889	1	80	80
1929	3	500	—	1 500	—	1915	1	80	80
1930	3	500	—	1 500	—	1920	1	80	80
1931	3	500	—	1 500	—	1934	1	80	80
1932	4	500	—	2 000	—	1935	2	80	160
1933	4	500	—	2 000	—	1936	3	80	240
1934-1935	5	500	—	2 500	—	1937	15	80	1200
1936	8	500	—	4 000	—	1938	14	80	1120
1937 α'	1	500	—	500	—				—
1937 α'	24	1000	—	24 000	—				—
	64		—	44 000	—		41		3280

3) Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Αὔξων ἀριθμός	Ἐπιγραφή Συγγράμματος	Πωληθέντα σώματα	Τιμὴ σώματος	Εἰσπραχθὲν ποσὸν
1	Χρ. Τσουντα: Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκρο- πόλεις Διμηγίου καὶ Σέσκλου. 1908	2	600 —	1200 —
2	Ἀντ. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία Δελ- φῶν 1912-1917	1	50 —	50 —
3	Βαλ. Στάη: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ Ναοὶ Πο- σειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. 1920	3	50 —	150 —
4	Γεωργ. Μυλωνᾶ: Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. 1928	1	225 —	225 —
5	Γ. Σωτηρίου: Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931	2	500 —	1000 —
	Ἄθροισμα	9		2625 —
6	Ἀντ. Κεραμοπούλλου: Ὁδηγὸς τῶν Δελ- φῶν. 1935	220		11075 —
7	Κ. Κουρουνιώτου: Ὁδηγὸς τῆς Ἑλευ- σίνος ἀγγλιστί. 1936	10	50 —	500 —
	Ἄθροισμα	239		14200 —

Ἀνακεφαλαίωσις.

1	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς . . . . . Δρ.	44000.—
2	Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας . . . . . »	3280.—
3	Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας . . . . . »	14200.—
	Σύνολον . . . Δρ.	<u>61480.—</u>

ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.

Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
1927/28	1
1929	1
1930	1
1931	1
1932	1
1933	2
1934/35	2
1936	2
1937 α'	42

Σύνολον 53

2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας

Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθ. τόμων
1877	1
1878	1
1879	1
1880	1
1881	1
1882	2
1883	2
1884	1
1885	2
1886	2
1887	2
1888	2
1889	1
1890	1
1891	1
1893	1
1896	1
1897	1
1898	1
1899	1
1915	1
1921	1
1929	1
1933	1
1934	1
1935	1
1936	1
1937	3
1938	141

Σύνολον 177

3) Τὸ Ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837-1937 σὺμ. 4

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1939.

Ο ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΤΗΣΙΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡ. ΔΕΛΤΑΡΙΩΝ

ΕΤΗΣΙΑ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ -
ΕΝ ΤΟΙΣ
ΕΘΝΙΚΟΝ - ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ - ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ - Μ. ΔΑΦΝΙΟΥ - ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ - ΔΕΛΦΩΝ

Δαπανηθέντα				Δραχ.	Λ.	
Εἰς	2700	Φωτ. Δελτ. Μουσείου	Ἐθνικοῦ	4725		
»	2600	»	» Ἀκροπόλεως	4550	—	
»	400	»	» Βυζαντινοῦ	700	—	
»	975	»	» Δαφνίου	1706	25	
»	6750	»	» Δελφῶν	11812	—	
»	725	»	» Δήλου-Μυκόνου	1268	—	
»	1600	»	» Σπάρτης- Μυστρᾶ	2800	—	
»	—	»	» Ἐλευσίνος	—	—	
»	4825	»	» Ὀλυμπίας	8443	75	
»	—	»	» Σουνίου	—	—	
»	3873	Φωτογραφίας Νο 1		20215	—	
»	153	» Νο 2		3312	—	
»	4	ἀνάγλ. Κεφ. Θεοῦ		280	—	
»		Ἀνάγλ. δελτ. 1, 2, 3, 4		8034	—	
»		Λευκώματα Ἀθηνῶν		2625	—	
»	10	» Perillas		450	—	
»		Διάφορα ἔξοδα (Βιβλίον Καθολικόν)		887	—	
»		Διαχειριστικὸν ἐπίδομα εἰς φύλακας		700	—	72508.—
		Κέρδος καθαρὸν — Πρὸς ἐξίσωσιν				72508.— 73486.—
Διανομὴ κέρδους — Ν. 4823.						
	50 %	ὑπὲρ τῶν Μουσείων	δρχ.	36743.—		
	40 %	» τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ.	»	29394.40		
	10 %	» τῶν Φυλάκ. τῶν Μ.	»	7348.60		
		Κέρδη καθ. δρχ.		73486.—		
Σύνολον δρχ.						145994.—

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΛΤΑΡΙΩΝ ΚΛΠ.

ΜΟΥΣΕΙΟΙΣ

- ΜΥΚΟΝΟΥ - ΣΠΑΡΤΗΣ - ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΚΑΙ ΣΟΥΝΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1939

Είσπραχθέντα		Δραχ.	Λ.
Από 2511 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Ἐθνικοῦ</i>		10044	—
» 116 » N° 1		928	—
» 105 » N° 2		1575	—
» 83 Ἀνάγλ. δελτ. N° 2		996	—
» 8 Album Ἀθηνῶν		400	—
» 15 » τῶν 40		600	—
» 1 » ἀναγλύφων		80	—
» 33 Πίνακες ἀνάγλ.		1320	—
» 1 Ἀνάγλυφον Κεφ. Θεοῦ		100	—
» 1 Album Perillas		60	—
» 1 Φωτογρ. Πολυτελ.		45	16148.—
» 2857 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Ἀκροπόλεως</i>		11428	—
» 289 » N° 1		2890	—
» 66 » N° 2		990	—
» 322 Ἀναγλ. Δελτ. N° 2		3856	—
» 17 » N° 3		255	—
» 21 Album Ἀθηνῶν		1050	—
» 18 » Perillas		1080	—
» 49 » τῶν 40		1960	—
» 6 Φωτογρ.		90	—
» 3 Ἀνάγλ. κεφ. Θεοῦ		300	—
» 34 Πίνακ. Ἀναγλ.		1360	—
» 19 Ἀνάγλ. Souvenirs		190	25449.—
» 690 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Βυζαντινοῦ</i>		2760	—
» 3 » N° 1		30	—
» 2 » N° 2		30	2820.—
» 760 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μονῆς Δαφνίου</i>		3040	—
» 2 Φωτογρ. N° 1		15	—
» 3 » N° 2		45	3100.—
» 7937 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Δελφῶν</i>		31748	—
» 1386 » N° 1		13860	45608.—
» 925 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Δήλου-Μυκόνου</i>		3700	—
» 861 » N° 1		6888	10588.—
» 1595 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Σπάρτης - Μυστρά</i>		6369	6369.—
» 4850 Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Ὀλυμπίας</i>		19756	—
» 1564 » N° 1		15940	35696.—
» Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Ἐλευσίνος</i>			—
» Φωτογρ. Δελτ. <i>Μουσείου Σουνίου</i>			—
» 54 Φωτογρ. Δελτ. <i>Εἰσπραξεις Γραφείου</i>		216	216.—
Σύνολον δρχ.			145994.—

Ἀθῆναι τῇ 31 Δεκεμβρίου 1939.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γραφείου
Μ. Ι. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΚΙΝΗΣΙΣ ΑΠΟΘΗΚΗΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΛΤΑΡΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1939
ΕΝ ΤΟΙΣ ΜΟΥΣΕΙΟΙΣ ΚΑΙ ΤΩ ΓΡΑΦΕΙΩ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Χρονολογία προμθεσίας	Φωτογραφικά δελτία										Φωτογραφίαι				Διάφορα		Παρατηρ.	
	Μ. Έθν.	Μ. Ακρ.	Μ. Βελ.	Μ. Δαφν.	Μ. Δελφών	Μ. Όλημ.	Μ. Μικόνων	Μ. Σπάρτης	Μ. Έλκερ.	Μ. Σον.	Μ. Βόλων	Νο 1	Νο 2	Νο 3	Φωτ. Κάδων, πολλαπλ.	Φωτ. Boissonas		Φωτ. Παύλες
Υπόλοιπα τη 31/12/1938	9190	13133	2596	5152	3366	2240	373	1905	1378	225	12	4444	733	6	130	60	679	
	2700	2600	400	975	6750	4825	725	1600	—	—	—	3873	153	—	—	—	—	
Προμήθεια κατά τὸ 1939																		
Σύνολον	11890	15733	2996	6127	10116	7065	1098	3505	1378	225	12	8317	886	6	130	60	679	
Πωλήσεις κατά τὸ 1939	2511	2857	690	760	7937	4850	925	1595	—	—	—	4221	176	—	—	—	—	
Υπόλοιπα τη 31/12/1940	9379	12876	2306	5367	2179	2215	173	1910	1378	225	12	4096	710	6	130	60	679	
Έκ τῶν ὧς ἄνω ὑπολοίπων																		
α') ἐν τῇ ἀποθ. τοῦ Γραφ	Φωτογραφικά δελτία διαφόρων Μουσείων 5.811.—*																	
β') ἐν τοῖς Μουσείοις . .	12864	6100	2170	2351	2187	1941	766	2215	1378	255	—	444	132	1	62	—	679	
												3417	859	5	68	87	—	

* Ἐξ αὐτῶν δέον ν' ἀφαλεσθῶσι τὰ πωληθέντα διὰ τοῦ Γραφείου (Βλ. Καθολικὸν) καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς διαχειρίσεως ἀπὸ τοῦ 1933 καὶ ἐντεύθεν. Συνάμα διάφοροι πλεονάζουσαι φωτογραφίαι Νο 1 καὶ 2, ἀντανασταθεῖσαι διὰ φωτογραφικῶν δελταρίων δέον νὰ συνυπολογισθῶσι εἰς φωτογραφικά δελτία.

* Ἀθῆναι τῇ 31 Δεκεμβρίου 1939.
 Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γραφείου
 Μ. Γ. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
(1837 - 1940)

1. *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* 1837-1938 (ΑΕ 1-77: πβ. πινάκιον παρὰ *Δραχμαὶ*
(Β. Λεονάρδου), Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1-3). Σχῆμα 4ον.
- (Περίοδος Α'): τόμος 1-16 (1837-1860).
- 1-7 (1837-1843): τεύχη α'-ιβ' (καὶ ιδ'), ιε' (τεύχος ιϛ' ἴδιον δὲν ἐξε-
δόθη), ιζ' - κθ'· 8-16 (1852-1860): τεύχη λ'- νέ· πωλοῦνται τὰδε τὰ
τεύχη: α', β', γ', δ'· ἕκαστον τεύχος . . . . . 45.—
- Περίοδος Β': τόμος 17-21 (1862-1874).
- 17 (1862): τεύχη α'-ιβ' (τὰ τεύχη θ'-ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863)· ἕκαστον τεύχος 45.—
18-21 (1869): τεύχος ιγ'· 19 (1870): τεύχος ιδ'· 20 (1872): τεύχη ιε' καὶ ιϛ'
(τὸ ιϛ' ἐξεδόθη τῷ 1873)· 21 (1874): τεύχος ιζ'· ἕκαστον τεύχος . . . 45.—
- Περίοδος Γ': τόμος 22-62 (1883-1923).
- 22-62 (1883-1923): εἰς τόμος κατ' ἔτος, ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος·
ἕκαστος τόμος. . . . . 500.—
- Περίοδος Δ': τόμος 63 κέ. (1924 κέ.).
- 63-75 (1924-1936): 1924, 1925-1926 (εἰς ἓνα τόμον), 1927-1928 (εἰς ἓνα
τόμον), 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/35 (εἰς ἓνα τόμον) 1936, εἰς
τόμος κατ' ἔτος μετὰ μονοστήλου κειμένον· ἕκαστος τόμος . . . . . 500.—
76 (1937) πανηγυρικός τόμος τῆς ἑκατονταετηρίδος εἰς τρία μέρη ἑκατὸν
εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλον. Ἐκαστον μέρος . . . . . 1000.—
2. *Ἐδρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου* ὑπὸ Ἀλε-
ξάνδρου Λαμπροπούλου· τόμος 1ος: 1883-1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες
η + στήλαι 550. 1902 . . . . . 80.—
3. *Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* 1837-1939 (ΠΑΕ 1-91: πβ. πινά-
κιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77-79).
- (Περίοδος Α'): τόμος 1-13 (1837-1848 9).
- 1-3 (1837, 1837/8, 1838/9): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α'—Γ' συνεδριά-
σεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. (Ἐκδοσις 1η).
Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται). —
4 (1839/40): Πρακτικὰ τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολο-
γικῆς ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον,
σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται). . . . . —
5 (1840/41) Πρακτικὰ τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις
Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί.
Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται). . . . . —
6 (1841/42): Πρακτικὰ τῆς Ζ' (γράφει: F') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν
Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ
γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842 . . . . . 50.—

- 7-11 (1842/43-1846/47): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως. . . . . Δραχμα
 1-11 (1837-1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' — ΙΑ' Γενικῆς συνε-
 δριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. ("Ἐκδόσις 2α.)
 Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πῖναξ 1. 1846
 (1847). (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
 12 (1847/48): Πρακτικά τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς
 Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελί-
 δες 31. 1848 . . . . . 50.—
 13 (1848/9): Πρακτικά τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιο-
 λογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849 . . . . . 50.—

(Περίοδος Β'): τόμος 14-25 (1858/9-1869/70).

- 14 (1858/59): Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς
 ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α' + 43. 1859 . . . . . 50.—
 15-25 (1859/60-1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιο-
 λογικῆς ἑταιρείας, 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864)
 1863/4, 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865/6, 1866/7, 1867/8, 1868/9, 1869/70.
 Σχῆμα 8ον. ἕκαστον τεῦχος . . . . . 50.—

(Περίοδος Γ'): τόμος 26 κέ. (1870/71 κέ.).

- 26-74 (1870/71-1919): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1870/71 (δὲν πω-
 λεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876, 1877 κέ.—1902, 1903 κέ.
 —1909 (δὲν πωλοῦνται), 1907 κέ.—1915, 1916—1919 (εἰς ἓνα τόμον).
 Σχῆμα 8ον. ἕκαστος τόμος . . . . . 80.—
 75-94 (1920-1939): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4
 (εἰς ἓνα τόμον), 1925/6 (εἰς ἓνα τόμον), 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932,
 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939. Σχῆμα 8ον. ἕκαστος τόμος . . . . . 80.—
 3Α. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα
 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 8. 1876. (Τεῦχος
 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24, 1894. (Τεῦχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48,
 1896. (Τεῦχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεῦχος 6ον), σχῆμα
 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται). . . . . —
 4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολο-
 γικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν
 πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες ια' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελί-
 δες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἑκάτερον . . . . . 50.—
 5. Πρακτικά τῆς ἐπὶ τοῦ Ἑρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς κατα-
 στάσεως τοῦ Ἑρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ
 συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 21, πίνακες 8. 1853. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
 6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν
 ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860 . . . . . 50.—
 6Α. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι
 ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιο-
 λογικῆς ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασιλεῖον ἀρχῶν καὶ
 αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον σελίδες 43. 1872 . . . . . —

7. **Εὐθύμιος Καστόρχης**: Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ιδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευταῖοντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 130. 1879 . . . . . 45.—
- 7A. Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126, 1906. (Δὲν πωλοῦνται) . . . . . —
8. **H. G. Lolling**. Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐπιγραφικοῦ μουσείου· τόμος 1ος: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α': Ἀρχαῖαι ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 152 + η', πίναξ 1. 1899 . . . . . 180.—
9. **Π. Καββαδίας**: Τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἶς τοπογραφικός. 1900. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
10. **Π. Καββαδίας**: Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ιδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900 . . . . . 45.—
- 10A. **〈Βαλέριος Στάης〉**: Τὰ εἰρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθέρων (=AE 1902, στήλη 145-173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11 . . . . . 75.—
11. *Comptes rendus du congrès international d'archéologie, 1ère session: Athènes 1905*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 . . . . . 90.—
12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*· τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: **Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Διονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters**). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906 . . . . . 400.—
13. **P. Canvadias + G. Kawerau** *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*. — **Π. Καββαδίας + Γ. Καβεράου**: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλου, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906/7 . . . . . 600.—
14. **Χρῆστος Τσουντας**: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. Σχῆμα 4ον, στήλαι ιF' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 . . . . . 600.—
15. **Γεώργιος Α. Παπαβασιλείου**: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 . . . . . 150.—
16. **Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης**: Κατάλογος τοῦ μουσείου Λυκοσοῦρας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 . . . . . 60.—
- 16A. **〈Βασίλειος Διονάρδος〉**: Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος ἀναγραφὴ. Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
- 16B. **〈Βασίλειος Διονάρδος〉**: Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . . —
17. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 . . . . . 60.—
18. **Γεώργιος Κ. Γαρθίας**: Μελετήματα ἀρχαιολογικά. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 . . . . . 15.—
19. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912-1917 . . . . . 50.—
20. **Βαλέριος Στάης**: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920 . . . . . 50.—

21. **Georgios P. Oikonomos** *De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921 . . . . . Δραχμαὶ 60.—
22. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος** Ὁ ἀποτυμπατισμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὧν 7 παρένθετοι. 1923 . . . . . 80.—
23. **Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος** Γραπταὶ στήλαι Δημητριάδος—Παγασῶν. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἐγχρωμοὶ 10. 1928 . . . . . 1200.—
24. **Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς** Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928 . . . . . 225.—
25. **Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος** Ὁ Λόρδος Ἑλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440-1837. Σχῆμα 8ον, σελίδες κ΄+257, πίνακες 5. 1930 . . . . . 250.—
26. **Ἰωσήφ Χατζιδάκης** Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρῇτῃ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931 . . . . . 60.—
- 26 A. **Γεώργιος Σωτηρίου** Χριστιανικαὶ Θῆβαι (= ΑΕ 1929). Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270 πίνακες 5. 1931 . . . . . 500.—
27. **(Γεώργιος Π. Οἰκονόμος)** Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837-1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει . . . . . 100.—

Νέα σειρά ἐκδόσεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὸν τίτλον:
Ἀρχαῖοι τόποι καὶ μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος.

1. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος** Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες 144 εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935 . . . . . 65 —
2. **K. Kourouniotes** *Eleusis. A guide to the excavations and the museum*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936 . . . . . 60.—

Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἑξῆς συγγράμματα:

1. **Βασίλειος Λεονάρδος** Ἡ Ὀλυμπία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901 . . . . . 100.—

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Πανεπιστημίου 20)· περὶ δὲ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (94ος) τόμος τῇ 30ῇ Ὀκτωβρίου 1940.